

APOR-KÓDEX
Ómagyar zsoltárok

APOR-KÓDEX

Ómagyar zsoltárok

A modern helyesírású átiratot készítette, a bevezetést,
a jegyzeteket és a szómagyarázatokat írta

KOROMPAY KLÁRA

Balassi Kiadó · Budapest

A könyv megjelenését támogatta

Lektorálta
HAADER LEA

© Korompay Klára, 2021

ISBN 978-963-456-104-0

Felelős kiadó a Balassi Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő Gilicze Ágnes
Tördelte Hollós János
A borítót tervezte Szák András

A nyomdai munkálatokat az OOK Presss Nyomda végezte
Felelős vezető Szathmáry Attila ügyvezető igazgató

TARTALOM

BEVEZETÉS	7
Az olvasóhoz	7
Az olvasóbarát kiadás legfontosabb alapelvei	7
Elöljáróban a magyar kódexirodalom kialakulásáról	8
Az ún. Huszita biblia kódexei	11
Szempontok egy sokat vitatott kérdéshez: a kódexcsalád eredete	13
A jelen kötet anyaga és annak beosztása	19
A nyelvállapot rövid jellemzése	23
Gondolatok az ómagyar szövegek megértéséről	29
Irodalomjegyzék	41
A ZSOLTÁROK	47
A LITURGIKUS SZÖVEGEK KÉT SOROZATA	161
A) Első sorozat	163
B) Második sorozat	182
ÓMAGYAR SZAVAK MAGYARÁZATA	197

BEVEZETÉS

Az olvasóhoz

Ez a könyv azok számára készült, akik szeretik a zsolttárokát, és érdeklődnek a régi magyar nyelv iránt. Egyszerre kíván szólni bizonyos szakterületek művelőihez és a szélesebb olvasóközönséghez. Az előbbieket köré azok a kutatók (irodalomtörténészek, művelődéstörténészek, egyháztörténészek stb.) alkotják, akiknek fontos a szövegek ismerete, de a betűhű kiadásokat nehezen tudják forgatni, mivel ahhoz külön szakértelem és gyakorlat szükséges. Másrészt azokra gondolunk, akiknek kedves a Zsolttárok könyve, és vonzza őket ennek újrafelfedezésére egy eddig ismeretlen formában: 15. századi magyar nyelven. A szöveg költői ereje, szépsége ebben az első magyar fordításban is megmutatkozik; emellett a szokatlan szavak, a régies nyelvtani formák, a fordítói lelemény egyéni megnyilvánulásai új fényben láttatják a régóta ismert zsolttárokát is. Jó felfedező utat kívánunk ebbe az ismerős-ismeretlen világba!

Az olvasóbarát kiadás legfontosabb alapelvei

Fő törekvésünk az, hogy a mai olvasó számára lehetővé tegyük, illetve megkönnyítsük a régi szöveg befogadását. Az ehhez vezető utat abban látjuk, hogy – a tudományos igényű kiadás betűhű átiratát véve alapul – a hajdani nyelvi formákat adjuk vissza, de a mai helyesírás szabályainak érvényesítésével. A ma már ismeretlen vagy nehezen felismerhető szavakról és nyelvtani jelenségekről külön tájékoztatást adunk. (Vö. „A nyelvállapot rövid jellemzése” c. rész a Bevezetésben, valamint az „Ómagyar szavak magyarázata” a kötet végén.)

A jelen átirat főbb vonásaiban ejtészű, de csak annyira, amennyire mai helyesírásunk is az. Leghelyesebb ezért így nevezni: modern helyesírású átirat.

Fontos elvünk az, hogy a döntések során mindig szem előtt tartjuk az olvasó szempontját. Ingadozást mutató nyelvi alakok esetén azt választjuk, amelyik meggyezik a mai köznyelvi formával, vagy közelebb áll ahhoz. Helyesebbnek tartjuk az észszerű modernizálást, mint azt, hogy esetleg kétes értékű archaikus alakokat tekintsünk mérvadónak.

Nem célunk a hibák továbbvitele. Ha van biztos alap ezek javítására, ezt megteszük. Értelmezést kívánó fordítási problémákra, másolói hibákra vagy érthe-

tetlen szóalakokra jegyzetben utalunk. Az olvasónak különböző módokon, de mindenképpen irányjelzést kívánunk adni a megértéshez.

Ezt a célt szolgálja a bevezető tanulmány is, mely tágabb művelődéstörténeti összefüggésekbe helyezi a kódexet, s kiemelt feladatának tartja a szöveg értelmezésével kapcsolatos nyelvtörténeti kérdések megvilágítását. A szakirodalmi hivatkozások az egyes alfejezetek végén jelennek meg; a további tájékozódáshoz az Irodalomjegyzék jelent kiindulópontot.

Szakirodalom: Az Apor-kódex tudományos igényű kiadása: HAADER–KOC SIS–KOROMPAY–SZENTGYÖRGYI 2014. – Az olvasóbarát kiadásról előzetesen: KOROMPAY 2019a.

Előljáróban a magyar kódexirodalom kialakulásáról

Magyar nyelven írt, könyv terjedelmű szövegekkel a 15. századtól találkozunk. A 15–16. századból közel ötven ilyen kézirat maradt ránk. Ezek legnagyobbbrészt a kolostorok apácaközösségei számára készültek, s a hitélet, az áhítat és az elmélkedés előmozdítását szolgálták.

Milyen út vezetett a magyar nyelvű írásbeliség ilyen kibontakozásáig? A Szent István-i fordulat után a magyarországi írásbeliség nyelve a latin volt. Hosszú időn át a legszorosabban összefonódott egymással az írásbeliség, a tudós jelleg és a latin nyelv használata. Kialakult egy literátusréteg, melynek tagjai latinul írták a jogi, a történeti és az egyházi munkákat: az okleveleket és a törvényeket, a gesztákat és krónikákat, a szentek legendáit. Az ehhez szükséges tudást és műveltséget egyházi tanulmányaik keretében szerezték, ugyanakkor ők látták el mind az egyházi, mind a világi feladatokat. Ez a réteg a hívekkel, illetve a köznéppel való szóbeli érintkezés során természetesen az anyanyelvet használta. Az egyházi élet terén ez például azt jelentette, hogy a vasárnapi prédikáció keretében az ígét anyanyelven hirdették – ami mindenekelőtt magyarra való fordítást jelentett, amint ezt a *magyaráz* ige világosan mutatja. Tudunk egy zsinati határozatról (1100 körül), mely szerint a nagyobb templomokban az evangéliumot és a szentleckét, a kisebbekben pedig a Miatyánkot és a Hitvallást kell kifejteni a népnek.

Az egyház tanítása így az **élőszóban való tolmácsolás** útján jutott el a hívekhez évszázadokon át. Ezzel szoros összefüggésben már az Árpád-kortól számolhatunk egy olyan belső nyelvváltozattal, mely a latin minták követése nyomán csiszoltta, emelkedetté és sok tekintetben megszilárdulttá vált, ugyanakkor – a folyamatos szóbeli használat révén – egyszersmind megőrizte annak természetességét és közérthetőségét is. Erre a sajátos nyelvváltozatra a szakirodalomban külön elnevezés született: ez a „második szóbeliség”. Az a néhány írásban is rögzített magyar

szöveg, mely a 12–13. századból fennmaradt (így a *Halotti beszéd és az Ómagyar Mária-siralom*), világosan mutatja ezek eleven kapcsolatát a szóbeliséggel. Olyan emlékek ezek, amelyek valójában a szóbeliség és az írásbeliség határterületén állnak.

Arra nézve, hogy a magyar középkor folyamán s annak egyes szakaszaiban milyen számban keletkezettek írott magyar szövegek, nem lehet egyértelmű választ adni. Számolni kell mindenekelőtt a magyarországi könyvpusztulás rendkívüli mértékével, mely a legóvatosabb becslések szerint is 80-90%-os lehetett. Másfelől szem előtt kell tartani, hogy magyar nyelven írni jó ideig nem volt kinek: a latinul tudó egyháziaknak erre nem volt szükségük, a latinul nem tudó köznép pedig olvasni sem tudott. Ha magyar szövegeket az előbbiek mégis leírtak, az a szóbeli közvetítést szolgálta. A 15. századtól azonban az egyházi életben olyan reformok jelentek meg, melyek előírták a rendi fegyelem megszilárdítását, az ifjak taníttatását és a latinul nem tudó apácák ellátását lelki táplálékkal, azaz olvasmányokkal. Ennek jegyében jött létre egy nagyobb arányú magyar írásbeliség, mely a latinból fordított szövegeket másolás útján terjesztette. Mindez szorosan összefügg a **szerzetesi közösségek** szükségleteivel.

Ilyen közösségekkel a korai időktől kezdve számolhatunk az ország számos pontján. Szent Benedek rendje a 10. század végétől, Szent Ferencé és Szent Domonkosé az 1220-as évektől van jelen Magyarországon. Az utóbbi kettő központi szerepet játszik a magyar kódexirodalom létrejöttében. Ennek első fennmaradt darabja, a Jókai-kódex (1370 u./1440 k.)¹ Szent Ferenc csodáit mutatja be, a latinhoz még igen szorosan kötődő fordításban. A rendházak sokaságából különösen kiemelkedik kettő: az egyik a Nyulak szigetén (a mai Margit-szigeten) levő Domonkos-rendi apácakolostor, ahol Árpád-házi Szent Margit is élete nagy részét töltötte, s ahol később, a 16. század elejétől olyan másolók tevékenykedtek, mint Ráskay Lea, majd Sövényházi Márta. A másik jelentős központot az óbudai ferencesek tartották fenn e rend női ága, a klarissza apácák számára. A ránk maradt kódexek tekintélyes hányada e két, központi helyzetű rendházban készült, jórészt a 16. század első negyedében. A magyar kódexirodalom történetének ez a legvirágzóbb időszaka.

Mohács, majd 1541 ennek végét vetett. A török hadak közeledtére megindult a menekülés az ország védettebb területei felé. Az út Váradra vezetett, majd onnan a Felvidékre: először Nagyszombatba, majd sokak számára innen tovább Pozsonyba. Végül soron a pozsonyi klarisszák rendháza lett a menekültek fő befogadója és egyben a magyar kódexirodalom első számú gyűjtőhelye, mivel az apácák magukkal hozták féltett kincseiket: a korábban másolt és továbbra is folyamatosan

¹ Az első évszám a fordítás feltehető korára, a második pedig a fennmaradt másolat keletkezési idejére utal.

használt kódexeket. Amikor II. József feloszlatta a szerzetesrendeket, a rendtagok hazavihették személyes tárgyaikat, köztük imakönyveiket, azaz a több évszázados kéziratos könyveket is. Ennek nyomán került elő számos kódex a Felvidéken a 18. század végétől, éppen abban az időszakban, amikor a nyelvemlékek iránti érdeklődés már élénk volt, és ezek gyűjtése megindult. Így az 1840-es évekre jó részük már a nagy pesti könyvtárakba került.

A kódexirodalom kapcsán sajátos kérdésként merül fel a szerző, fordító, másoló hármassága. Maguk a forrásszövegek többnyire az Európa-szerzte ismert latin nyelvű irodalom közös kincsének darabjai. Egy-egy kódex összeállítója nemegyszer egyben fordítója és lejegyzője is a szövegnek (mint Nyújtódi András a Székelyudvarhelyi kódex egyes szövegegységeinek). Számolni kell azzal, hogy a másolatok nagy arányban terjedtek, s ami fennmaradt, az gyakran már másolatok másolata. Lényeges mozzanat továbbá, hogy az egyes kolostorok saját szükségleteik szerint másoltattak egybe különféle kéziratosokat. Így minden kódex egyedi jelenség, melyre nemegyszer műfaji sokféleség jellemző. Különösen igaz ez a nagy terjedelmű és változatos tartalmú Érsekújvári kódexre, mely valóságos „hordozható könyvtár”-nak készült: ezt akkor állították össze a Szigeten, amikor már közeledett a török veszély, és készülni kellett a menekülésre.

A kódexirodalom termékei többnyire a közösségi használat céljait szolgálták. Szokás volt a szövegek felolvasása („asztalra olvasás”), a hallgatóság áhítatának felkeltésére és elmélyítésére. Bizonyos műfajok (legendák, példák) sokszor igen különleges, színes történeteket közvetítettek. Létezett magányos olvasás is a cellák csendjében. Készült kódex bizonyos egyének számára (így a díszes kivitelű Festetics-kódex Kinizsi Pálné Magyar Benignának). A középkor végének kimagasló egyházi személyisége, a Karthauzi Névtelen nem egyik vagy másik rend, hanem az egész magyar szerzetesség számára állítja össze nagyszabású művét, az Érdy-kódexet.

Különleges figyelmet érdemel a **bibliái szövegek magyarra fordítása**, ami a jelen kötet anyagát is közvetlenül érinti. Arra a kérdésre, hogy mikor kezdődött ez a tevékenység Magyarországon, a pontos válasz alighanem ez: a szóbeliség szintjén már Szent István korában. Az egyházi gyakorlathoz kapcsolódva az egész középkorban számolhatunk vele, miközben az első ránk maradt írott szövegek a 15. századból származnak (lásd a következő fejezeteket). Feltehető, hogy bizonyos fordításrészleteket már korábban is leírtak – ismerünk is erre történő utalást a 13. és a 14. századból –, de ilyenek nem maradtak fenn. Az azonban bizonyos, hogy a folyamatos, élő szóbeli hagyomány a kódexek korában is jelen volt, s ennek nyomai az utóbbiakban is felfedezhetőek. Amikor egy bibliái részlet különböző forrásokban már-már azonos, de mégsem azonos formában jelentkezik, ez annak lehet a jele, hogy azt a lejegyzők emlékezetből írták le. Amikor jellemző egyezések figyelhetőek meg egymástól távoli eredetet mutató kódexekben, ezeknek közös

lehet a gyökere. S arra nézve, hogy a tudatos újításairól ismert ún. Huszita biblia fordítói is építettek a korábbi egyházi nyelv kifejezéskincsére, érzékletesen utal a Münchener kódex két evangéliumi részlete: Jn 8,12: „Én vagyok e *világnak világa*”, Jn 9,5: „mennye ideiglen e világban vagyok, e *világnak* vagyok *világa*”. A latin *lux mundi* kifejezésnek ez a fordítása már az Ómagyar Mária-siralomban is jelen van: „*Világ világa, virágnak virága*” – s bizonyára már ekkor is kész, kialakult fordulat volt. Ami írott formában ránk maradt, az a szövegek közötti összefüggések valószínű hálózatába illeszkedik, s ennek hátterében bűvópatakszerűen jelen van a szóbeli hagyomány is.

Szakirodalom: A középkori magyar irodalomhoz és a nyelvemlékekhez: HORVÁTH 1931/2005, TARNAI 1984, MADAS 1998, MADAS szerk. 2009, DÖMÖTÖR 2006, <http://nyelvemlekek.oszk.hu>. – A második szóbeliséghez: TARNAI 1981.

Az ún. Huszita biblia kódexei

Egy kérdés jelzése

Az „ún.” minősítés háttere a következő: mindmáig nem született egyértelmű válasz arra, hogy az első ránk maradt magyar nyelvű bibliai szövegek keletkezése magyar husziták tevékenységéhez köthető-e. Már az 1840-es években elhangzott az a vélemény, hogy igen; hosszú évtizedeken át ez bizonyosságnak számított. Másfelől újra meg újra jelentkeztek olyan nézetek, melyek szerint e szövegek valamilyen szerzetesrendhez kapcsolhatók, így a premonstreikhez vagy – újabb elgondolás szerint – a ferencesekhez. Érvek és ellenérvek rendszeresen felmerültek, a megítélés hol erre, hol arra billent, de a kérdés átfogó megközelítése ma is várta magára. Sok részletkutatás és a társtudományok dialógusa szükséges ahhoz, hogy erről világosabb képet kapjunk. Szükség van olyan területek együttműködésére, mint az irodalomtörténet, a nyelvtörténet, a kodikológia, a történettudomány, a művelődéstörténet, az eszmetörténet, a szerzetességtörténet, az egyetemtörténet, valamint a közép-európai nyelvek bibliafordításainak története. Az „ún.” minősítés azt hivatott jelezni, hogy a fenti kérdés valójában nyitott kérdés.

A ránk maradt három kódex

Az első magyar nyelvű bibliafordítás részletei a következő három kódexben maradtak ránk: Bécsi, Münchener és Apor-kódex. Maga a fordítás a 15. század első felében keletkezett; a fenti szövegek a 15. század későbbi évtizedeiből való másolatok.

Legkorábbi a **Bécsi kódex**, melyben ószövetségi könyvek olvashatók: Ruth, Judit és Eszter könyve, a Makkabeusok második könyve, Báruk, Dániel és a tizenkét

kisprófeta könyve. A rá vonatkozó első biztos adalék az, hogy a 18. század első felében már a Bécsi Udvari Könyvtárban volt. 1932-ben került az Országos Széchényi Könyvtárba. Korábbi történetéről semmit sem tudunk. Keletkezésének kora csak az írás jellege alapján határozható meg: ennek alapján a másolat a 15. század közepére vagy – tágabban – középső harmadára tehető.

Ezt követi a **Münchener kódex**, mely a négy evangéliumot tartalmazza. A kötet elején egy magyar nyelvű kalendárium és egy naptárkerék is található. Az emlék a Münchener Állami Könyvtár tulajdona. Vándorútját a 16. századtól ismerjük: ekkor került egy bécsi udvari tanácsos gyűjteményébe, majd 1558-ban a Münchener Udvari Könyvtárba. Odakerülésének háttere ismeretlen. Különleges, ritka tény, hogy keletkezési helyére és idejére nézve mindent elárul maga a kézirat. Utolsó lapján egy valóságos kolofon található, a következő információkkal: „E könyv ('könyv') megvégeztetett Németi Györgynek, Henzsel Emre fiának keze miatt ('által') Moldovában, Tatros városában, Úr születetének ezer négyszáz hatvan hatod esztendejében.” E dátum, 1466, a másolat keletkezési idejét jelzi. Másfelől a naptárkerékről megállapították, hogy ez az alábbi időszakra volt érvényes: 1416–1435. Ebből adódott az az általánosító elgondolás, hogy az egész fordítás keletkezési kora így adható meg: 1416 után. E kérdésre később visszatérünk.

A kódexcsalád harmadik tagja az **Apor-kódex**. Őrzési helye a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum, melynek tulajdonába az Apor-család ajándékaént került 1877-ben. Ebben maradt fenn a Zsoltárok könyvének első magyar fordítása (erősen csonkult állapotban, mivel a kéziratot az idők folyamán sok károsodás érte). Ehhez liturgikus szövegek: kantikumok (bibliai énekek) és himnuszok két sorozata is csatlakozik. A jelen kiadás ezek együttesét teszi közzé.

A fenti szövegek három másolótól, három „kéz”-től származnak. Az első által írt lapokon (Apor-kódex 1–36) csak apró szótöredékek olvashatók. Ezek közléséről lemondunk. Ugyanez érvényes a következő kéz néhány töredéklapjára is (37–42). – A második kéz kitűnő színvonalú, következetes másoló. Ő írta a kódex legnagyobb részét: a 43–164. lapokon fennmaradt összes zsoltárt és a liturgikus szövegek első sorozatát (165–176). – A harmadik kéz jegyezte be a liturgikus szövegek második sorozatát (176–188). Ez később került be a kódexbe, és eltérő hagyományt követ.

Az ún. huszita korpuszt a **második kéz** által leírt szövegek alkotják. A ránk maradt kézirat másolat, mégpedig a számos hibából ítélve bizonyosan többedik másolat. Keletkezésének kora – a papír vízjele és az írás jellege alapján – a **15. század végére** tehető. E rész helyesírásának meghatározó jegye a mellékjelek használata (erről lásd később, Husz hatása kapcsán). A kódexben minden más kéz a korábbi betűkapcsolatos hagyományt követi.

A **harmadik kézre** nézve értékes információt jelentenek a kódex további (itt nem közölt) szövegegységei: egy premontrei szertartásrend („Három jeles szol-

gáltatás”, 189–198), valamint Mária és Szent Anzelm passiódialógusa (199–228). Más tényezőkkel együtt ezek arra vallanak, hogy szoros kapcsolat fedezhető fel az Apor-kódex és az 1519-ben készült, premontrei eredetű Lányi-kódex között. A kötetstípus tekintetében ugyanahhoz a családhoz tartoznak; ennek darabjai egy budai könyvkötő műhelyben készültek. Másfelől azonosítani lehetett egy másolót (a fent említett harmadik kezét), akinek az írását és jellegzetes hibáit mind a Lányi-kódex, mind az Apor-kódex őrizi: az utóbbiban ő írta a liturgikus szövegek második sorozata mellett a kódex végén szereplő passiódialógust is. Mindezek alapján e két kódex keletkezéstörténetében is összefügg egymással. Kimondható, hogy az Apor-kódex korábbi, első része egy idő után premontrei használatba került, s ebben a környezetben újabb tartalmi egységekkel egészítették ki. A Lányi-kódex keletkezési dátuma alapján ez 1520 előtt történhetett. Mivel az utóbbit a somlósárhelyi premontrei apácák számára állították össze, igen valószínű, hogy ugyanez mondható el az Apor-kódexről is. Az összeállítás helye feltehetően a Nyulak szigetén levő premontrei férfikolostor volt. A török hódítás elől a szerzetesrendek a Felvidékre menekültek. Az Apor-kódex útja – a Lányi-kódexszel együtt – bizonyára Nagyszombatba vezetett; innen kerülhetett az Apor-családhoz.

Szemponatok egy sokat vitatott kérdéshez: a kódexcsalád eredete

Egy korai tudósítás a magyar husziták bibliafordításáról

Elsőként azt a történeti forrást vesszük számba, amelyet *Az obszerváns ferencesek krónikájának* 16. század eleji folytatása képvisel. Ebben a magyar huszita mozgalomra vonatkozó értesülések azoktól származnak, akiknek feladata e mozgalom üldözése volt. E téren központi szerepet játszott az olasz Marchiai Jakab, aki 1436-ban az inkvizíció képviselőjeként érkezett Magyarországra mint tizenharmadik vikárius. A krónika idevágó része két eseménysort ismertet egymás után.

Az első a huszitizmus magyarországi terjesztésére vonatkozik. Ennek a háttere („ahogy beszélük”) az, hogy Kamonc város polgárai egy Balázs nevű tanulékony ifjút Prágába küldtek, és a plébániát is neki szánták. „Ekkor a tanulni vágyó gyermek átment Csehországba, és bement a husziták nagy városába, Prágába. Miután ott megszerezte a humán műveltséget, és a huszita eretnekség ördögi gonoszsága is megfertőzte, alkalmas időben néhány társa kíséretében visszatért magyarországi szülővárosába, tudniillik Kamoncra. Ott aztán el is terjedt ez a huszita eretnekség”. (Kamonci Balázs később megtagadta a huszita tanokat, s ezek terjesztésének vádját társaira hárította.)

Az előbbi történet folytatása a következő: „Ebben az időben még két tanult ember is távozott innen Kamoncról, tudniillik Tamás és Bálint, akik miután ezt

néhány megszállott férfival és asszonnyal megtanácskozták, éjnek idején Moldvába szöktek, ahol aztán ez a két pap elterjesztette az említett eretnekséget, és mindkét testamentum írásait lefordította magyar nyelvre. Hogy aztán ezekben az írásokban mennyi és milyen eretnekség nyilvánul meg, amint én magam is olvastam, azt senki sem tudná megszámolni, [...] hiszen ezt a kifejezést is: *spiritus sanctus*, így adták vissza: *szent szellet*”.

Az itt említett valamennyi mozzanat nagy figyelmet érdemel: a magyar husziták tevékenysége a **Délvidéken**, közelebbről a Szerémségben (Kamonc ma Újvidék része); egy csoportjuk **Moldvába menekülése** (ami 1438–1439-hez köthető); a vezetőik által készített **bibliafordítás** jelzése; valamint az, hogy ebben a „Spiritus Sanctus”, azaz a Szentlélek megnevezésére a „**Szent Szellet**” használatos. Ez különösen fontos tény, mivel az említett megnevezés ténylegesen jelen van a fenti emlékekben (az újszövetségi könyveket tartalmazó Müncheni kódexben sokszorosan, a Bécsi kódexben alkalmilag, a *szellet* ’szél’, ’szellem’, ’lélek’ szó pedig mindháromban). Ez erős érv a mellett, hogy a ránk maradt fordítást valóban husziták készítették. Figyelmet érdemel Moldva említése is, különösen annak a fényében, hogy a Müncheni kódexet (a három közül az egyetlen, amelynek a keletkezési helyét ismerjük) ott másolták. Történeti források alapján tudjuk, hogy a magyar husziták tevékenysége erőteljes volt Moldvában; az őket üldöző ferenceseké is. A mozgalmat Mátyás verte le 1470 körül.

Az, hogy a ferences krónika hiteles forrásnak tekinthető, történész oldalról újabban megerősítést nyert. Előtérbe került az is, hogy eleinte nem volt átjárhatatlan szakadék „ortodoxia” és „heterodoxia” között: ez akkor vált élessé, amikor a mozgalmat eretnekségnek nyilvánították.

Néhány kiemelt nyelvi jellegzetesség

Nyelvtörténeti szempontból fontos mérlegre tenni a *Szent Szellet* fenti megítélését. Igazi újítás ez az ún. Huszita biblia nyelvében: célja a latin *anima* és *spiritus* (görög *pszükhé* és *pneuma*) közötti különbségtétel, a következő módon: *lélek* és *szellet*. Ez a kettősség azelőtt ismeretlen volt a magyar egyházi nyelvben: mindkettőre a *lélek* szót használták (vö. *Szentlélek* is). A különbségtétel a Biblia pontos fordításának igényéből fakadt. Vö. Zsolt 103,1: „Jól mondj, *én lelkem*, Úrnak” (Vulg.: „Benedic *anima mea* Domino”), 139,7: „Hova megyek *te szelletedtől* [...]?” („Quo ibo *a spiritu tuo* [...]?”). Ennek kapcsán figyelmet érdemel, hogy a forrásnyelvek (héber, görög, latin) megfelelő szavai mind többjelentésűek, az egyes jelentések között átfedések is vannak, s rendszeresen megragadható bennük a ’lélegzet’ és a ’szél’ mozzanat. Mindez a jelen fordításra is áll. A *szellet* a *szél* származéka; minden bizonnyal tudatos szóalkotás, akárcsak később a Kazinczy által alkotott *szellem*. Erre vall az is, hogy első, tömeges adatai az ún. Huszita bibliában jelentkeznek. A szakirodalomban

néha felmerül, hogy egyes nyelvjárásokban létezhetett egy *szellet* 'szellő' szó, amely ehhez alapul szolgálhatott. Ha ilyen esetleg volt is, a kérdés lényegén ez semmit nem változtat: a *szellet* mint a bibliai *spiritus* megfelelője tudatos, merész újítás. Tartalmilag nincs benne semmi eretnokség – viszont nyilvánvaló szakítást jelent a sok évszázados hagyománnyal az egyházi nyelv egy igen lényeges pontján. Az inkvizíció vádjához ez önmagában is elég lehetett, annál is inkább, mert a huszitákat eleve ellenségként kezelték. A fordítók szóalkotó tevékenységére nézve lásd még „A szöveg nyelvi jellemzői” c. részt (közelebbről: névszóképzés és szókészlettan).

További figyelmet érdemel az, hogy az ún. Huszita bibliában **cseh és német bibliafordítások** nyelvi hatása is felfedezhető. A Münchener kódex evangéliumaihoz van is egy német forrás: a Csehországban keletkezett és ott forgalomban volt Viler-féle Újszövetségnek (1435) valamelyik előző változata. Egy-két jellemző példa a Münchener kódexből: 'farizeusok' értelemben itt a *leváltak* használatos (tükörfordítás a németből, vö. *die Abgeschiedenen*); a latin *scandalum* megfelelője a *gonoszbolat* (vö. régi forrásokban: *ergerung*). Az utóbbival és családjával az Apor-kódexben is találkozunk. A zoltárokhoz konkrét forrást nem lehet megnevezni, de német, cseh, illetve német-cseh hatás ezek szövegében is kimutatható. Ezt jelzi az *eblégy* 'bögyöly' összetett szó, mely tükörfordítás a németből vagy a csehből (vö. egy német fordításban: *hundes-fliege*); továbbá a latin *similis* ('hasonló') megfelelőjeként használt *egyenlő* (vö. *gleich*), vagy a latin *capelli* ('haj') fordítására szolgáló *fürt* (vö. *lock*). Mindez arra vall, hogy a magyar bibliafordítók német-cseh közegben tanulhattak, s ilyen nyelvterületen forgó latin szövegváltozatokból és szójegyzékekből dolgozhattak. A szakirodalom számos idevágó megállapítására a zoltárok jegyzeteiben utalunk.

A helyesírás-történet tanúsága az ún. Huszita biblia kapcsán

A Bécsi, Münchener és Apor-kódex helyesírása radikális újítást vezet be az addig szokásos, ún. kancelláriai helyesíráshoz képest.

A központi kérdés, amelyre mindkét rendszernek választ kellett találnia, a következő: a középkorban 23 betűből álló latin ábécé hogyan alkalmazható a mintegy 35-40 elemből álló ómagyar hangrendszer jelölésére? Különösen sok problémát vetett fel néhány, a latinból hiányzó hangcsoport.² Ezek a következők: a magánhangzók közül az /ö/, /ó/, /ü/, /ű/ (ajakkerekítések magas hangok), a mássalhangzók köréből a /ty/, /gy/, /ny/, /ly/ (palatálisok), valamint a /c/, /cs/ (affrikáták). A legegyszerűbb megoldásként az jelentkezett, ha egy-egy betű több hangot is jelölt. A középkori magyar helyesírásban közös *z* jele volt a /z/ és /sz/ hangoknak;

² A hangok és a betűk megkülönböztetését az alábbi módon valósítjuk meg: „Az /sz/ hang szokásos jele a *z* betű.”

ugyancsak közös *s* jelölése az /*s*/-nek és a /*zs*/-nek. Az *u*, *v* betűk egyaránt jelölhették az /*u*/, /*ú*/, /*ü*/, /*ű*/, /*v*/ hangokat; ugyanígy az *i*, *y* hangértéke egyaránt lehetett /*i*/, /*í*/ vagy /*j*/.

A magánhangzó-hosszúságot ebben a korban nem jelölték, a mássalhangzó-hosszúságot sem következetesen.

A rokon hangok megkülönböztetésének igen hamar sajátos, rendszerszerű irányai is kialakultak (a magyarban éppúgy, mint a latin ábécét használó más európai nyelvekben). A kancelláriai helyesírás meghatározó vonása a **betűkapcsolatok alkalmazása**: az /*ö*/, /*ó*/ hangokat például az *ew* jelölte; a palatális mássalhangzókat már ekkor az *y*-os betűk: *ty*, *gy*, *ny*, *ly*; a /*cs*/ hangot pedig leggyakrabban a *ch*. A 15. századig az ómagyar helyesírás egyöntetűen ezt a rendszert használta.

Az ún. Huszita biblia kódexeiben ezzel szemben egy egészen új irány jelentkezik: a betűkapcsolatok helyébe **mellékjeles betűk** lépnek. A fenti példákat idézve: ahol korábban *ew* volt, ott *o* („farkas *o*”) jelenik meg, ahol *ty* volt, ott *t*. A /*cs*/ jelölésére egy külön betű születik: a *L*. (Ennek hátterét egy olyan *c* betű adja meg, mely két, egymással szöveget alkotó vonalból áll, s ezek egyike az írásvonalra kerül.) Több esetben, amikor korábban közös betű utalt két rokon hangra, ezek szembenállását egy mellékjel érzékelteti: az /*sz*/ - /*z*/ hangpár új jele (a korábbi *z* helyén) a *ž* - *z* lesz, az /*s*/ - /*zs*/ hangpáré az *s* - *ś*. Hasonló módon lehetőség nyílik az /*u*/, /*ú*/ és az /*ü*/, /*ű*/, sőt még a nyílt /*e*/ és a zárt /*ë*/ megkülönböztetésére is, a magánhangzók hosszúsága viszont továbbra is jelöletlen marad. A fenti három kódex mindegyike alkalmaz mellékjeles betűket; a másolatok korától és az (esetleg többszörös) előzményektől függően ezek más-más mértékben vannak jelen.

Az új rendszer eredetének kérdéséhez ennek fő jellemzői adnak fogódzót: ez a helyesírás törekszik az egy hang–egy jel elvének megvalósítására, s konstrukciója a rokon hangoknak mellékjelekkel való megkülönböztetésére épül. Ez pontosan tükrözi annak a helyesírási reformnak a szellemét, melyet a *Tractatus de orthographia bohemica* című írás dolgozott ki a cseh nyelvre (1412 k.), s melynek szerzőjét a kutatás **Husz János**ban látja. A mellékjeles cseh és a mellékjeles magyar helyesírás nem betűjében, hanem szellemében rokon: mindkettő saját kancelláriai hagyományával számolva alakít ki új betűpárokat, így az egyes hangok jelölésmódja többnyire nem azonos, de **a koncepció igen**.

Fontos kiemelni azt is, hogy a magyar mellékjeles helyesírás minden átmenet nélkül, egy csapásra jelent meg az ún. Huszita biblia kódexeiben. Ez határozottan arra vall, hogy **egyének** által kidolgozott **tudatos újításról** van szó. Ennek hátterében világosan felismerhető egy átfogó szándék: a Bibliának (vagy egyes részeinek) a fordítása. Az, hogy egy-egy helyesírási reform, sőt egy-egy írásrendszer kialakítása mögött gyakran ez áll, számos hasonló esettel igazolható. A legismertebb Cirill és Metód példája, akik a térítés szolgálatába állították a bibliafordítást, s ennek rögzítésére dolgozták ki a glagolita ábécét. Nagy biztonsággal kimondható, hogy az ún.

Huszita biblia fordítói és a mellékjeles magyar helyesírás kidolgozói ugyanazok a személyek voltak. Őket a helyesírás-történet tanúsága alapján a Prágában tanult magyar diákok között kereshetjük.

Az utóbbi felfogással szemben néhány évtizeddel ezelőtt felmerült egy ellenvélemény, mely ma is erősen hat. Ennek lényege az, hogy a mellékjelek alkalmazása nem csak Husz nevéhez köthető: ismer mellékjeleket az ír, az izlandi és a héber írás is, s ahogyan Husz meríthetett ezek egyikéből, ugyanúgy megtehetette ezt tőle függetlenül egy magyar egyházi ember is – ebből következően az új helyesírás nem a magyar husziták körében alakult ki, hanem „igazhitűekhez”, közelebbről a fejlett íráskultúrával rendelkező **ferencesekhez köthető**. – Ennek az elgondolásnak van egy nagy gyengéje: nem számol a helyesírás rendszer jellegével. Ha az utóbbit tartjuk szem előtt, nem a mellékjelek pusztá megléte a döntő, hanem az, hogy ezek milyen elv szerint jelennek meg, milyen funkciót töltenek be. Ebből a szempontból a magyar mellékjeles helyesírásnak Husz rendszerével való szerkezeti egyezése olyan szembeszökő, hogy az leszármazási viszonyra vall. Az sem mellékes – a művelődéstörténet szempontjából –, hogy a távoli és esetleges ír vagy izlandi hatáshoz képest mennyivel több realitása van a közeli Prágának, ahová a 14–15. században magyar diákok sokasága járt, s ahonnan a magyar husziták mozgalma elindult.

Magyar diákok Prágában – és a fordítás keletkezésének kora

Közép-Európában a nagy egyetemalapítási hullám a 14. század közepén indul meg. Ennek állomásai: Prága (1348), Krakkó (1364), Bécs (1365). E sorba illeszkedett a Nagy Lajos által alapított pécsi egyetem is (1367), de ez csak rövid ideig tudott fennmaradni. A felsőbb tanulmányokra vágyó ifjak – több évszázados hagyományt folytatva – külföldi egyetemekre jártak; a peregrináció fő iránya ekkor Prága és Bécs lett. A prágai egyetemen **Husz János** (1369–1415) hatásával legerősebben az 1400-as évek elején számolhatunk, amikor az egyetem rektora lett, teológiai nézeteit terjesztette és helyesírási elveit megfogalmazta. Ebből egyenesen adódott az az elgondolás, hogy az ún. Huszita biblia fordítót **Husz közvetlen tanítványai** között kell keresni, akik hazatérésük után mesterük szellemében hozzáláttak a bibliafordítás feladatának. A prágai egyetem anyakönyvében e korai időszak magyar diákjai között szerepelt is két személy, Pécsi Tamás és Újlaki Bálint, akiknek a keresztnéve megegyezett a több évtizeddel későbbi szerémségi huszita mozgalmak vezetőinek keresztnévével – ez azonban nem elég alap további következtetések levonásához. Az időrend szempontjából megkerülhetetlen tény, hogy a bibliafordításról szóló konkrét híradás az 1430-as évek végére utal. A két időszak közötti kronológiai rés olyan nagy, hogy ennek áthidalása egyre inkább megoldhatatlannak bizonyult, különösen azóta, hogy a Münchener kódexben található naptárkerék évszámait sem tekintjük kellő alapnak az egész kódexcsalád datálásához. Ennek okai: ez csak az

egyik kódex egyik eleme; ráadásul egy önálló ívfűzet végén található, melynek anyaga pergamen, miközben a kódex többi lapja papír – így két tartalmi egység egybekötése történhetett. Mindezek alapján a **szövegek keletkezésének korára** nézve újabban a tágabb – mert nem pontosítható – datálás látszott célszerűnek: 15. század első fele.

A kérdéskört a jelenleg folyó **egyetemtörténeti kutatások** helyezték új megvilágításba. Ezek tanúsága szerint a – töredékesen fennmaradt – iratanyag alapján 1348 és 1525 között a prágai egyetemen 168 magyarországi diákról tudunk. (A feltehetően magyar vagy magyar kapcsolatokkal rendelkező diákokkal együtt az előbbi szám 251-re emelkedik. Reális számítások szerint az 1420-ig Prágában tanult magyar diákok létszáma 1200 lehetett.) A személyes életpályákra irányuló vizsgálat számos új megállapításhoz vezetett, melyek közül kiemelünk néhányat. A magyar diákok a cseh egyetemi nációhoz tartoztak, de amíg volt választási lehetőségük, nagyobb arányban választották a német vagy lengyel tanárokat, mint a cseh professzorokat. Az utóbbiak szerepe 1400 után nőtt meg, s a cseh nyelvnek kiemelt szerepet biztosító 1409-es reform után vált kizárólagossá. Azok a cseh tanárok, akikhez magyar diákok kötődtek, többségükben a mérsékeltbb irányzatot képviselték; a radikális tanokat hirdetőkhöz kevés magyar csatlakozott. A hazatérő diákok közül sokan magas tisztségek betöltői lettek Zsigmond király környezetében vagy az egyházi vezetés terén. Nincs tehát arra utaló jel, hogy az 1400-as évek elején Prágában tanult magyar diákok a radikális mozgalom híveivé, majd itthoni terjesztőivé váltak volna. Mindezek mellett a mozgalom hazai jelentkezése is későbbi, mint a fenti időszak. 1420-ban történik utalás szepességi huszitákra, 1429-ben pozsonyiakra; a Győrben 1428-ban tartott zsinat egyik pontja a huszitákról szól. Ekkor Moldvában már jelentős közösséget alkottak a Lengyelországból és Csehországból menekült husziták. Később itt tevékenykedett a viklifista tanok egy angol híve is. A délvidéki husziták ide vezető útját ismerjük; a velük kapcsolatos tudósítás az 1430-as évek végére vonatkozik.

Ez ismét ráirányítja a figyelmet a prágai egyetemre. Az oktatást itt 1418-ban beszüntették, s csak az 1429/1430-as tanévben indították újra. A ferences krónikában említett Kamonci Balázs prágai egyetemjárása, majd néhány társával való hazatérése az 1430-as évekhez köthető. Az egyetemtörténeti kutatások keretében az a következtetés is megfogalmazódott, hogy a Moldvába menekülés szervezőit s így a bibliafordítók – a sokat vitatott „Tamás és Bálint” – személyét az ő társai között kell keresni. Ennek fényében a fordítás keletkezési idejéhez is adódnak új támpontok: az említett mozzanatok erős érvet jelentenek az **1430-as évekkel** kezdődő időszak mellett. Mindezek alapján a zsolttárok és a liturgikus szövegek első sorozata így datálható: 1430 után/15. század vége. A második sorozat később, a 16. század elején (1520 előtt) került be a kódexbe.

Szakirodalom: A Bécsi kódexhez: MÉSZÖLY 1916, KÁROLY szerk. 1965, KERTÉSZ 2009a. – A Münchener kódexhez: NYÍRI szerk. 1971, 1993, KERTÉSZ 2009b. – Az Apor-kódexhez: VOLF 1879–1881, SZABÓ D. 1942, JAKAB–KISS 1997, HAADER–KOC SIS–KOROMPAY–SZENTGYÖRGYI 2014, ZELLIGER 2016. – Az ún. Huszita biblia vitájához: SZABÓ F. 1989, KOROMPAY 2006, 2015, 2017, GALAMB 2009. – A ferences krónika szövegének magyar fordítása: MADAS szerk. 1991: A) 9. fejezet. – *A lélek, szellet, Szentlélek, Szent Szellet* újabb irodalmához: BÜKY 1986, HADROVICS 1994: 101–103, KOROMPAY 2019b. – A cseh és német bibliafordítások hatásához: HADROVICS 1994. – A helyesírás-történeti megközelítéshez: KNIEZSA 1952: 146–157, 1959: 11–14, SZABÓ F. 1989, KOROMPAY 2003, 2006, 2015, 2018, HAADER–KOROMPAY 2014. – A prágai magyar diákokhoz: HARASZTI SZABÓ–KELÉNYI–SZÖGI 2016–2017, HARASZTI SZABÓ 2017, 2018a, 2018b.

A jelen kötet anyaga és annak beosztása

A zsoltároskönyv és a hozzá kapcsolódó liturgikus szövegek

Az Apor-kódexben ránk maradt kézirat eredetileg a Zsoltárok könyvének teljes magyar fordítását tartalmazta, ilyen értelemben tehát bibliafordítás. Ugyanakkor liturgikus kódex is, melynek összeállítója a zsoltárok szövegéhez a zsolozsmában használt további liturgikus szövegek sorozatát illesztette, szintén magyarul. Mindezek kapcsán felmerül egy kérdés: ha a liturgiát latinul mondták, milyen célt szolgáltak a magyar fordítások? A választ az adja meg, hogy a középkori szerzetesek számára a liturgián kívül is előírás volt a zsoltárokkal való foglalkozás, ami többszörös feladatot jelentett: ezek latin szövegének tanulását, nyelvi megértését, továbbá a róluk való elmélkedést. A magyar fordítás ezekhez adott segítséget.

A fenti kettősségre nézve igen tanulságosak az egyes zsoltárok előtt álló mondatok, jelzések. Egyfelől rendszeresen találkozunk zsoltárfeliratokkal, sőt ezek némelyikében párhuzamos bibliai helyekre történő utalásokkal is, vö. Zsolt 144: „Dávidnak psalmosa, mikor állta Góliád ellen. 1 Regum³ 17”. Ezek arra vallanak, hogy a fordítás nem liturgikus, hanem bibliai könyv alapján készült (mivel az ilyen feliratok az utóbbiak jellegzetességei). Másfelől számos olyan jelzés van, amely kifejezetten a liturgikus használathoz kötődik. Vö. Zsolt 69 (68): „Ez az ötöd éji vigyázat”, 98 (97): „Ez az heted éji vigyázat”, 110 (109): „Ez az nyolcad éji vigyázat”.⁴ Ezek egy-egy nap vigíliájának, azaz éjszakai imaórájának első zsoltárára utalnak, a liturgikus hét kezdetétől (vasárnaptól) számított napokon, azaz csütörtökön, szombaton és vasárnap. A fenti elemek párhuzamos jelenléte azt érzékelteti, hogy

³ A királyok első könyve. A mai bibliakiadásokban: Sámuel 1. könyve.

⁴ A zsoltárszámokat a jelen kötet számozásának megfelelően adjuk meg, utána zárójelben itt feltüntetjük az Apor-kódexben és a liturgiában használatos, a Vulgátának megfelelő számot is. (E kettősségről lásd később.) – Vö. még: Zsolt 110.

a szövegek funkciója az egymást követő felhasználók és másolók körében folyamatosan módosulhatott.

Maga a zsolnároskönyv a *Psalterium Gallicanum* szöveghagyományán alapul. Ez a Septuagintára (a Héber Biblia i. e. 300 körül készült görög fordítására) megy vissza, melynek korai latin fordítása a *Psalterium Vetus* (i. sz. 150 k.). Ennek sok szövegromlást szenvedett változatát a 4. század végén Szent Jeromos a görög alapján javította, majd különböző forrásokra támaszkodva revidálta. Később a héberből is lefordította a Zsolnárok könyvét, ám a Vulgata nem ezt a változatot őrzi.

A zsolnárokhoz kapcsolódó **liturgikus szövegek első sorozata** az alábbi szövegek magyar fordítását tartalmazza. A sort a vasárnapok és ünnepnapok liturgiájának két állandó eleme, a *Quicumque* és a *Te Deum* nyitja. A kettő között – pusztán a bibliai helyek megadásával – felsorolást találunk a zsolnárok heti rendjébe illeszkedő ószövetségi kantikumokról, hétfőtől vasárnapig: *Confitebor, Ego dixi, Exultavit, Cantemus Domino, Domine audivi, Audite cæli, Benedicite*. A szövegközlés elmaradásából arra lehet következtetni, hogy ezek magyar fordítása rendelkezésre állt. A *Te Deum* után a naponta megszólaló három evangéliumi kanticum következik (*Magnificat, Benedictus, Nunc dimittis*), majd az adventtől húsvétig tartó időszakhoz kapcsolódó hat zsolnásmahimnusz, végül egy Mária-himnusz. A kezdősorokat idézve: *Conditor alme siderum, Veni redemptor gentium, A solis ortus cardine, Audi benigne Conditor, Vexilla regis prodeunt, Ad cœnam Agni providi, Ave maris stella*. A kódex eddig tartó részének mintája egy időszakos latin *Psalterium cum hymnis* lehetett.

A liturgikus szövegek **második sorozata** a következő elemekből áll: *Gloria in excelsis Deo* (az ünnepi misén énekelt nagy doxológia), a három evangéliumi kanticum (*Magnificat, Benedictus, Nunc dimittis*), s ezek sorában, az utolsó elé iktatva, a *Te Deum*; végül az ószövetségi kantikumok vasárnaptól péntekig: *Benedicite, Confitebor, Ego dixi, Exultavit, Cantemus Domino, Domine audivi*. Több esetben ez a felirat szerepel fölöttük: „Cantica”. (A sorozat elemei ugyanazok, mint fent, de itt magukkal a szövegekkel is találkozunk; egyedül a szombati *Audite cæli* hiányzik.)

Összesen négy szövegnek: a *Te Deum*nak és a három evangéliumi kanticumnak van párhuzamos fordítása a két sorozatban. Ezek rendkívül tanulságosak arra nézve, hogy milyen szövegváltozatok éltek a középkori magyar egyházban. A *Magnificat* kezdősora például az elsőben ez: „Én lelkem *felmagasztatja* Urat” (A 3.), a másodikban pedig: „*Nagyajtja* Urat én lelkem” (B 2.). Az a tény, hogy egy kész zsolnároskönyvet, melynek végén a liturgikus szövegek egy sorozata már szerepelt, egy későbbi másoló kiegészített egy újabb sorozattal, arra vall, hogy az ő közösségükben más hagyományok éltek, s a szövegeket annak megfelelően kívánták rögzíteni.

Ahhoz, hogy a fentiekből idézendő adatok lelőhelyét röviden meg tudjuk adni, kidolgoztunk egy utalási rendszert. Erre külön kitérünk a zsolnárok tagolási kérdései után.

A zsoltárszámozás

A szövegben való tájékozódás szempontjából kulcsfontosságú a zsoltárszámok feltüntetése és annak a jelzése, hogy milyen mintát követtünk. Ismeretes, hogy a 150 zsoltár számozása terén jellegzetes eltérések vannak. A kiindulópontot a héber maszorétikus hagyomány jelenti; erre mennek vissza a protestáns és az újabb katolikus bibliafordítások is. Másfelől a görög Septuagintában, majd ennek nyomán a latin Vulgatában a számozás némileg más; ez érvényesült a középkori kódexekben, és ez van jelen ma is a liturgikus fordításban. A különbség röviden úgy összegezhető, hogy a bibliafordításokban a zsoltárszám legtöbbször eggyel nagyobb, mint a Vulgatában. Ennek a háttere az, hogy az utóbbiban a bibliai könyv elején két zsoltár (a 9. és a 10.) összevonódik, majd a végén a 147. zsoltár kettéválk. (Emellett a 114–116. zsoltáron belül is előfordul mindkét jelenség.)

A jelen kiadásban minden zsoltár élén egy zsoltárszám áll. Abból kiindulva, hogy e kötet a mai olvasókhoz s azok minél szélesebb köréhez kíván szólni, úgy döntöttünk, hogy a számozás tekintetében egy modern bibliafordítást veszünk alapul. Munkánk során a Magyar Bibliatársulat Szöveggondozó Bizottsága által 2014-ben kiadott revideált új bibliafordítást követtük (RÚF). Más kérdések mérlegelése során is első helyen erre támaszkodunk. A zsoltárszám után megadjuk az Apor-kódexben neki megfelelő kódexlap számát is: ez lehetőséget ad egyrészt a tudományos igényű kiadással való összevetésre, másrészt egy-egy lap színes hasonmásának megtalálására az OSZK nyelvemlékes honlapján. Ez után következik a kódexben szereplő zsoltárfelirat, mely a Vulgata szerinti zsoltárszámot is tartalmazza, „Psalmus” bevezetéssel.

A számozás tekintetében még egy egyedi vonást jelezni kell. Az Apor-kódex a 119. zsoltárt (mely 176 versből áll) sajátos tagolásban közli. Ez a zsoltár a héber ábécé 22 betűjére épül; benne minden betűhöz 8-8 zsoltárvers tartozik. A kódexben két-két betű zsoltárversei összevonódnak és új zsoltárszámot kapnak. (A tagolás háttérében ismét a liturgiai használat szempontjai fedezhetők fel.) Ilyen módon 1 zsoltár helyett itt 11 jelenik meg; ebből következően a zsoltárok száma 160. A számok eltolódásának kezdetétől szögletes zárójelben megadjuk a Vulgata szerinti zsoltárszámot is.

Az alábbiakban a zsoltárszámokra és a zsoltárversekre hivatkozunk. Ez szemléleti váltást jelent ahhoz képest, hogy kódex-adatok kapcsán általában a lapszámot szokás megadni.

A szöveghiányok, zsoltárszámok szerint

A kódex erősen csonkult állapotban maradt ránk. Legfeltűnőbb ez a szöveg elején: az első ép zsoltár – a bibliafordítás számozása szerint – az 57. (Az ezt megelőző zsoltárok nagyobbik fele a lapok hiánya miatt nincs meg, a többiből pedig csak apró szótöredékek maradtak meg kitépelt lapok felső csücskein.) A szöveg későbbi he-

lyein is előfordulnak laphiányok és itt-ott kisebb csonkulások is. A zsoltszámkokat véve alapul a helyzet így összegezhető: teljesen vagy legnagyobb részben hiányoznak a következők: Zsolt 1–56; 79–83; 116–118; 120–125; azaz a 150-ből összesen 70 zsoltszám. Emellett a zsoltszámok csak mintegy a fele van a következőkben: Zsolt 84; 115; 150. Kiseb hiányok máshol is előfordulnak. A szöveg megfelelő pontjain erről mindig tájékoztatást adunk.

A zsoltszámok

A középkori kéziratos hagyomány nem ismerte a bibliai versek számozását; ezt a tagolási módot a nyomtatványok honosítják meg a 16. század közepétől. A jelen kiadásban alapvetőnek tartottuk a zsoltszámok megadását, hiszen a mai olvasó számára ez ad vezérfonalat a gyors és pontos egybevetéshez a régi és a mai szöveg egyes részletei között.

A versszámok beiktatása nem ment nehézségek nélkül. Az Apocrif-kódex e részében a **mondathatárok** jelzése világos, ezek azonban nem mindig esnek egybe a mai bibliafordítások szerinti vershatárokkal, illetve mondathatárokkal. Ez nem is meglepő, hiszen egy-egy többszörösen összetett mondat vége adott esetben felfogható a következő mondat elejének is. Az egyes szövegközlési hagyományok között e téren is tapasztalhatók kisebb eltérések. Mi első és legfontosabb szempontnak azt tekintettük, hogy egy mai olvasó egy mai Bibliában a versszám alapján azonosítani tudja a régi szöveg adott helyét. Kiemelt forrásaink ehhez a következők voltak: Vulg., RUF, STL. Ezek zsoltszámbeosztása szinte tökéletesen azonos. Hozzájuk képest a zsoltszámok könyvek számozása (vö. LMPs.) egyes helyeken egy-két versnyi eltérést mutat, néha többet is; emellett a vershatárok is különbözhetnek. Az írásjelhasználat terén fontos támpont volt maguknak a mondatoknak a szerkezete; ezen belül a zsoltszámokra jellemző gondolatritmus kitűnő kalauznak bizonyult. Mindez a központosítás szabadabb alakításához vezetett. – Az utóbbihoz l. még a régi helyesírásra vonatkozó részt a „Gondolatok az ómagyar szövegek megértéséről” című fejezetben.

A félversek

A zsoltszámok jellegzetes kettős osztata a központosítás újabb kérdéseit veti fel. Az Apocrif-kódexben a félversek határát kettőspont jelzi; a Vulgata kiadásában szintén. Az átiratban ezt nem követhettük, hiszen a fenti írásjelnek ma szűkebb, erősen körülhatárolt funkciója van. Ezért a szöveg értelmének megfelelően különféle írásjeleket alkalmaztunk: vesszőt, pontosvesszőt, néha kettőspontot, máskor kérdőjelet, felkiáltójelet is. A pontosvessző akkor bizonyult hasznosnak, ha egy zsoltszám belül 4-5 tagmondat is követi egymást: ilyenkor ez jelzi a félversek közötti határt. Vö. Zsolt 91,14: „Mert énbelém reménkedett, megszabadejtem ötöt; megoltalmazom ötöt, mert megesmerte én nevemet.”

Utalások a liturgikus szövegek két sorozatára

Amint jeleztük, a nyelvi adatok idézéséhez szükség volt egy utalási rendszer kialakítására. A két sorozatot a jelen kiadásban „A” és „B” jelzéssel különböztettük meg egymástól, s egy-egy sorozaton belül a szövegeket megszámoztuk. (A mindkét helyen előforduló *Magnificat* például a következő két jelzést kapta: A 3. és B 2.) Bibliai részek esetén azok versszámát is feltüntettük. A Szent Atanáznak tulajdonított hitvallás esetében beiktattuk a mai szövegkiadásokban szereplő belső tagolást is. Ha a magyar szöveg egy latin himnusz fordítása, a tagolást ennek versszakaihoz igazítva alakítottuk ki, s a versszakokat megszámoztuk. Mindez lehetővé teszi, hogy a fenti szövegek egyes elemeire pontosabban tudjunk utalni a Bevezetésben és az „Ómagyar szavak magyarázatá”-ban.

Szakirodalom: A zsoltároskönyvhöz és a liturgikus szövegekhez: SZENTGYÖRGYI 2014.

A nyelvéllapot rövid jellemzése

Hangtan

A 15. századi magyar nyelv **hangrendszere** elég közel áll a maihoz, mindössze egy-két hang tekintetében tér el attól. A magánhangzók körében számolhatunk ekkor egyrészt a rövid zárt *ĕ* hanggal (például a *tĕsz* igében), másrészt egy hosszú nyílt *ē*-vel (például a *fedelm* írású szóban, melynek ejtése [fĕdelm], s jelentése 'fedelem'). Az Apor-kódexben *e* hangokra egyszerű *e* utal. Mai helyesírásunkban nincs rájuk külön betű, ezért jelölésükről lemondunk; a fenti alakot *fejedelm* formában adjuk vissza. A mássalhangzók közül ekkor még hiányzik a *dzs*; ezt mutatja a *lánca* főnév (később: *lándzsa*).

Hangtani szempontból jellegzetes vonása a szövegnek az *ö*-zés: kedveli a zárt *ĕ* hang helyén megjelenő ajakkerekítéses magánhangzót. Ez gyakran jelentkezik bizonyos igék tövében: *tött, lött, ött* (azaz: *tett, lett, evett*), továbbá számos illeszkedő toldalékban: *töttö, üllö* stb., ezekről lásd alább. (Vannak hibaként előállt „*ö*-zö” alakok is: *esztöndö, földnök*: ezeket javított formában írtuk át: *esztendő, földnek*.) – Találkozunk *i* helyén megjelenő *ü*-vel is: *mü, tü*. A hosszú magánhangzók körében feltűnő az *ó* és az *é* közötti váltakozás, főként a következő szóban: *dicsőség ~ dicsőség*. Az *é*-zö formák erős jelenléte egyfelől, az *é* → *ő* javítások másfelől azt jelzik, hogy az egymást követő másolók saját nyelvjárásuk sajátosságainak szereztek érvényt. Szintén ajakkerekítés szerinti váltakozás az egyes szavakban jelentkező *í ~ ü*: *mivelkedet ~ művelkedet*.

A mássalhangzók két magánhangzó közötti helyzetben nemegyszer megnyúlnak, s a kódex írásmódja ezt gyakran érzékelteti is: *dicsősség, tőllő*. A fő kérdés itt az, hogy az átíratban mennyiben szükséges ezt a jelölésmódot megtartani. (Erről lásd: „Néhány átírási dilemma”).

Alaktan

Az alábbiakban a főbb szófajok szerint vesszük számba a rájuk jellemző toldalékok sajátos viselkedését. (Az egyes és a többes szám 3-3 személyére így utalunk: E/1., E/2.; T/1. stb.)

a) Az igei szófajon belül elsőként egyes igetövek viselkedése érdemel figyelmet. A *v* tövűek között (*hí, ví*) gyakoriak a maitól eltérő formák: *heu, viu*, vö. *kiviuttak engemet* 'harcoltak ellenem'. Az ilyen igealakokat külön feltüntetjük az „Ómagyar szavak magyarázatá”-ban.

Az igeképzők körében az *-ul/-ül* képző következetesen *-ol/-öl* formában jelentkezik: *fordol, öröl*. Az *-ít* alakja ebben a rendszerben az *-ejt*: *elfordejt, megszabadejt, tanejt* (néha illeszkedő formában is: *-ojt, -öjt*). Az ilyen igéknek a felszólító módja is különleges: *szabadéh meg* 'szabadíts meg', *tanéh* vagy *tanoh* 'taníts'. Megjegyzendő még, hogy igen gyakran használatos a szenvedő igék *-atik/-etik, -tatik/-tetik* képzője: *kimozdoltatik* 'inog', *megháboltatik* 'megrémul, összezavarodik'.

Az igejelek körében egyrészt az időjelek, másrészt a módjelek viselkedése érdemel figyelmet.

Az ómagyar korban négy múlt idővel is számolhatunk: a *-t* jeles múlt mellett gyakran használatos az *-á/-é* jeles is (*láta, néze*); emellett élnek összetett múlt idők: *lát vala, látott vala*. Ha egy ige *t*-re végződik, egyes esetekben a *-t* jeles múlt egész ragozási sora szabályos eltérést mutat a mai köznyelvhez képest: *vettem* 'vetettem', *vetted* 'vetetted' stb. Az *-á/-é* jeles múlt E/3. *-e* (pontosabban *-ë*) végződése ajakkerékítéses magánhangzót tartalmazó *tő* mellett *ö-ző* formát mutat: *ülő*. Van egy jellegzetes igecsoport (*tesz, vesz, lesz, hisz, visz, eszik, iszik*), melyben az *-á/-é* jeles múltnak megfelelő funkcióban különleges formák jelentkeznek: *tőn, vőn, lőn* stb. E körben egyes igealakok a mai olvasó számára már elemezhetetlenek, vö. *őnek* (másképpen: *evének*); jelentése 'ettek'. A jövő idő kifejezésére e korban az *-and/-end* jel szolgál: *látand, nézend, leend*.

A módjelek közül a felszólító mód *j*-je bizonyos szóvégek esetén a maitól eltérő módon viselkedik. Az *-ít* képzős igék sajátosságaira már utaltunk (*fordéh, tanoh, bővöh*). A *z* végű igék esetében a *-j* módjel általában nem hasonul: *őrizj*. Ez jellemző az *-sz*t képzős igék *sz* elemére is (ahol a *t* ilyenkor kiesik): *válaszjunk*.

Az igeragok többsége a maihoz hasonló. A T/1. alakban a mai *-unk/-ünk* helyén *-onk/-önk ~ -enk* szerepel: *látonk, nézönk; láttonk, néztönk*. A T/3. *-juk/-jük* ragjának *-jek* változatával találkozunk: *énekljek* 'énekeljük'. A T/3. *-ik* bizonyos igék

körében *-ék* formában jelentkeznek: *teszék*. (Ugyanez figyelhető meg az ikes ragozás E/3. *-ik* ragja kapcsán is: *iszék*.) A *-t* jeles múltban az E/3. végződése részt vesz az illeszkedő *ö*-zésben: *öttö* 'ette', *töttö* 'tette'. A T/3. jellemzője, hogy a *jártak*, *mentek* mellett hosszabb ragváltozatok is élnek: *jártanak*, *mentenek*.

b) A névszók körében egyes **tőtípusok** a maitól eltérő viselkedést mutatnak. Az *-alom/-elem* képzős főnevek esetében jellemzőek a hangzóhiányos alakok: *birodalm*, *félelm*.

A toldalékok közül a **főnévképzők** körében néhány igen jellegzetes elemet találunk. Ilyen az igéből főnevet létrehozó *-at/-et* képző, mely az ómagyar korban ugyanazt a szerepet töltötte be, mint ma az *-ás/-és*. Az ún. Huszita biblia fordítói ezt nagyon kedvelték; maguk is sok új szót alkottak vele: *futat* 'futás, menekülés', *hirtelenkedet* 'düh'. Sőt, tovább is mentek: az *-l* igeképző és az *-at/-et* kapcsolatából létrejött ***-lat/-let* képző** számukra a szóalkotás legjellemzőbb eszköze lett; ezt használták számos latin szó magyar megfelelőjének létrehozásához. Vö. *cantatio* = *éneklet*, *hereditas* = *öröklet*; esetenként névszói alapszóból is: *imperium* = *császárlat*, *spiritus* = *szellet*.

A **névszójelek** közül az E/3. birtokos személyjel jellegzetessége, hogy *-at* képzős főnevekhez mindig *-ja* változatban járul: *akarátja*. Ha az igető ajakkerekítéses magánhangzót tartalmaz, az *-e* helyén itt is megjelenik az *-ö*: *földö*. A T/1. – akárcsak az igék körében – többnyire *-onk/-önk* (néha *-enk*) formában jelentkeznek: *lábok*, *kezök*. A T/3. végződése a mai *-uk/-ük* helyén az *-ok/-ek/-ök*: *lábok*, *kezek*, *földök*. Ilyenkor egybeesés állhat elő az általános többes szám *-k* jelével. Nemegetszer egy névmási jelző teszi felismerhetővé a különbséget: „ő kezek”.

A birtoktöbbsesítő jel szokásos alakja az *-i*: *mívelkedetim*, *ítéleti*. Csak a rövid, egy szótagú tövek mellett jellemző az *-ai/-ei*: *lábai*, *kezai*. Figyelmet érdemel, hogy többes számú birtokos esetén még ritka a birtoktöbbsesítő jel használata: az *atyánk*, *atyátok*, *atyjok* sor egyszersmind ilyen jelentésben is használatos: 'atyáink', 'atyáitok', 'atyáik'. Másfelől létezik egy sajátos egyeztetés, amely abban áll, hogy a birtokos többsége a birtokon is jelölve van: Zsolt 147, 10: „lovaknak erejökben”.

A **névszóragok** köre fő vonalaiban megegyezik a maival. Olyannyira megegyezik, hogy a *-ból/-ből*, *-ról/-ről*, *-tól/-től* raghármasság még alakilag is ebben a formában jelenik meg, ami a kódexek korában (melyet rendkívüli ingadozás jellemez) egész kivételes jelenség. A *-vá/-vé* rag magánhangzós tövek mellett *-já/-jé* formában jelentkeznek: Zsolt 105,21: *urájá*, *fejedelméjé*. Leggyakoribb a „*semmié* változtatik” szerkezetben. A másoló itt nem utal külön betűvel a *j*-re; mi sem tartottuk ezt szükésesnek. Az *-ul/-ül* rag szokásos alakja az *-ol/-öl*: 139,14: *ijedetesöl* 'félelmetesen'. Módhatózóiban előfordul egy *-s* képzős melléknevekhez csatlakozó *-t*: *csudálatost* 'csodálatosan'. Funkcionális szempontból is vannak eltérések a má-

hoz képest, nemegyszer a latin minta hatására. Jellemző például a *-ban/-ben* rag következő használata: *népekben* 'népek között'. Egyes igék vonzata latin mintát követ: *hisz, bíz, reménykedik vkibe*. Találni példát az *-ért* rag 'helyett' jelentésére is: Zsolt 105,32: „Vetett ő esekért követ” 'eső helyett követ adott nekik'.

c) Néhány más szófaj

Az **igenévképzők** közül az *ó/-ő* elemnek megvan az a jellegzetessége, hogy további toldalék esetén (főként *-k* többesjel előtt) más hosszú magánhangzóval váltakozik: *iszamó* 'elcsúszás' – *iszamák* (Zsolt 56,14), *éhező* – *éhezék* (A 3,53). Kivételesen egyes számban is előfordul az *-é*. A *-ni* képzős főnévi igenévhez hasonlóan az ómagyar korban a *-va/-ve* képzős határozói igenévnek is vannak személyragos alakjai: *látvám, látvád* stb.

A **névmások körében** a ragoknak, illetve névutóknak megfelelő E/3. személyes névmási alak ugyancsak részt vesz az *ő-zésben*: *őtőlő, környölő, fölöttő* stb.

Az **igekötők** használata igen elterjedt. Egy-egy esetben a jelentés régebbi korok sajátosságait is örzi. A *meg-* például (melynek fő funkciója a befejezettségre való utalás) néha előfordul 'vissza' értelemben is: „*megtartja* haragját” 'visszatartja haragját', *meghív* 'visszahív'.

A **névutók** közül kiemelését kíván a *nélkül*, mely ebben a korban jön létre. Alakulásmódja a szövegben is megfigyelhető: előzményét a főnevekhez járuló *-nál/-nél* rag és az azt követő *kül* 'kívül' együttese jelenti: *hamisságnál kül* > *hamisság nélkül*. Funkcionális szempontból figyelmet érdemel a *miatt, miá* névutó 'által' jelentése.

A **névelők** kapcsán feltűnő, hogy a határozott névelő (noha széles körben elterjedt) bizonyos szavak előtt nincs jelen. Vö. Zsolt 100,5: „mert édes Úr” ('mert jó az Úr'), 67,7: „*Föld* adta ő gymölcsét”.

Szókészlettan

Az ún. Huszita biblia fordítói a nyelvi tudatosság igen magas szintjén állnak, s ez különösen érzékelhető az általuk alkotott szavak körében. Ez utóbbiak száma a 200-at is meghaladja; ezek létrehozásában a már említett, jellegzetes névszóképzők kitüntetett szerepet játszanak. Az egyházi szókincs elemeit rendkívül kiforrott módon alkalmazzák, sőt alakítják. Ennek nevezetes példája a *lélek* és a *szellet* kettőssége (lásd a kódexcsalád keletkezéstörténeti kérdéseiről szóló részben). Sokszorosan visszatérő elem az *irgalmazat* és az *irgalmasság*, a *hamisság* és a *vétkezet*, a *törödelm* 'szorongattatás, nyomorúság' és a *megháboroltatik* 'megrémül, összezavarodik', az *onszolat* 'könyörgés' és a *vallat* 'dicséret, hálaadás'. Egy jellegzetes egyházi kifejezés, a *veternye* ('hajnali dicséret') 'reggel' értelemben használatos. A latinhoz való viszonyra jellemző, hogy bizonyos szópároknek következetesen használt megfelelői alakultak ki a fordításban: Zsolt 90,7: *ira* = *harag*, *furor* = *hirtelenkedet*, 119,138:

iustitia = igazolat, *veritas* = igazság. A párhuzamos szerkesztésű félversekben az ilyen kettősségek gyakran meghatározó szerepet játszanak.

A szövegre nagyon jellemző, hogy az isteni kegyelem megnyilvánulását természeti képekkel jelzi, melyekben **érzékletes szavak** tárulnak elénk: Zsolt 65,11: „Ő *csergetegit* megrészegéhed, megsokaséhad ő *csemetéit*” ’Részegítsd meg vízfolyásait, sokasítsd meg fiatal hajtásait’; 74,16: „te faragta a hajnalt és a napot”; 98,8: „Folyók tapsolnak kezekkel”. Bizonyos történetek felidézése során váratlanul felbukkannak a hétköznapi élet ritkább szavai is: 78,45: *eblégy* ’bögöly’, 132,4: *fültő* ’halánték’, 147,9: *püslén* ’madárfióka’. Az állat- és növénynevek tekintetében gyakran nehéz a pontos jelentést megadni, mivel ugyanazzal a szóval különféle rokon fogalmakat is jelölhettek.

Külön figyelmet érdemelnek a zsoltárokból előforduló **hangszernevek**: *zsoltár*, *hegedő*, *orgona*, *trombita*, *timpanon*. Ezek az ókori hangszerek világába vezetnek, melyekhez a fordítók a latin forrásnyelv közvetítésével és a 15. századi magyar nyelv adottságai szerint alakítják ki a megnevezéseket. Kiemelt szerepet játszik közülük a *zsoltár* (egyfajta húros hangszer, a mai fordításokban *lant*), melynek a latin forrásszövegben *psalterium* a neve (vö. görög *psalterion*). Egy-két esetben jelzővel kísérve is előfordul: Zsolt 144,9: „*tízhúró* zsoltárban éneklek teneked” (Vulg.: „in psalterio, *decachordo* psallam tibi”, RÚF: „*tízhúrú* lanton zengedezek neked” (vö. STL is); vö. még 92,4. Ezzel párhuzamosan maguknak a szövegeknek a megnevezésére a *psalmos* szó szolgál. Erre alább visszatérünk. – A *hegedő* a latin *cithara* szót adja vissza (a mai fordításokban: *hárfa*, illetve *lant*). A *zsoltár* és a *hegedő* nemegyszer együtt szerepel, vö. Zsolt 57,9: „Kelj fel *zsoltár* és *hegedőben*” (Vulg.: „exurge *psalterium* et *cithara*”, RÚF és STL: „ébredj, *lant* és *hárfa*”; hasonló példák: 108,3, 150,3). – Húros, pengetős hangszerre utal az *orgona* is, vö. 137,2: „A fűzekre ő közepette felcsüggesztettük mű *organáinkat*” (Vulg.: „In salicibus in medio eius, suspendimus *organa nostra*”, vö. RÚF: *hárfa*inkat, STL: *lant*jainkat. – A fentiek mellett jelen van a *trombita* (150,3), jelzők kíséretében is: 98,6: „*vert* (’fémből készült’) *trombitákkal* és *szaru* *trombitának* szavával” (Vulg. „in tubis *ductilibus*, et voce tubæ *corneæ*”, RÚF: „*Harsonákkal* és *kürtzengéssel*”, STL: „*Harsonákkal* és *sófár* hangjával”). – Ütőhangszer nevével is találkozunk: 149,3: „*timpanomban* és *zsoltárban* énekljetez *őneki*” (Vulg.: „in *tympano*, et psalterio psallant ei”, RÚF: „énekljetez neki *dobokkal*, *hárfa*kísérettel”), emellett a hangszeren játszókéval is: 68,26: „az ifjúcska *timpanizálók*” (Vulg.: „in medio iuvenularum *tympanistrium*”, RÚF: „középen a *doboló nők*”, STL: „középen *tamburinnal* lányok”). A fenti példasor jól mutatja, hogy a régi hangszerneveknek maiakkal való megfeleltetése korántsem egyszerű feladat. Az „Ómagyar szavak magyarázata” c. részben a tágabb meghatározásokat választottuk: „egyfajta húros hangszer”.

Amint utaltunk rá, a zoltárokat jelölő szó a *psalmos*. Ez szerepel a zoltárfeliratok egész sorában: Zsolt 63; 64; 65; stb.: „Dávidnak *psalmosa*”. (A zoltárszám ugyanitt a latin szóval van bevezetve: „*Psalmus 62*”). A szó eredetileg hangszerrel kísért énekekre utal (latin *psalmus*, görög *pszalmosz*). Amikor szövegen belül jelentkezik, magyar megfelelője az *ének*: Zsolt 57,8: „éneklek és éneket mondok” (Vulg.: „canto, et *psalmum* dicam”), illetve az *éneklet*: 98,5: „énekletnek szavával” (Vulg.: „voce *psalmi*”). – A latin *psalmus* rokona a *psallo* ’hangszeren játszik, zenél’ ige, melyet a fordítás az *énekel* igével ad vissza (még akkor is, ha ez szóismétlést eredményez): 68,33: „énekljetek Istennek, *énekljetek* Úrnak” (Vulg.: „cantate Deo: *psallite* Domino”); az utóbbihoz vö. RÚF: „*zengjete*k az Úrnak”, STL: „*zenéljete*k az Úrnak”.

A *zoltár* szóval kivételesen mai jelentésében is találkozunk, a zoltároskönyv egy új egysége előtti feliratban: Zsolt 101: „a *zsortárnak* harmad része”, valamint egy liturgikus szövegben: A 10,3: „Szent Dávid énekle a *zsortárban*”. E szó már a Jókai-kódexben előfordul: 155: *zoltáréneklések*vel. A *zoltár* a magyarban valószínűleg német eredetű, ott a *psalterium*-ra vezethető vissza. Egészében a szövegnek határozott jellemzője, hogy benne hangszernévként a *zoltár* használatos, a feliratokban pedig a *psalmos* szó szerepel.

Mondattan

Az a magas szintű nyelvi tudatosság, melynek már sok jelét láttuk, a mondattani jelenségek körében is megnyilvánul. A fordítók határozottan törekednek a latin szöveg minél pontosabb visszaadására, s ennek során igen következetes eljárásokat alkalmaznak. Az alábbiakban csak néhány jelenségre utalunk röviden.

A *szórend* tekintetében érdekes kettősség jelentkezik az igekötős igék felszólító módjában: egyrészt egyenes szórend, vö. Zsolt 59,12: *levessed őket*, 100,4: *bemenjete*k, másfelől fordított, vö. 144, 6–7: *ereszd ki, ments meg*. Néha váratlan helyen jelenik meg a tagadószó: 103,10: „és mű hamisságonk szerint *nem* megforbátlott műnekönk” (’és nem bűneink szerint fizetett meg nekünk’). Két párhuzamos zoltárfelirat eltérő szórendje ismét két változat meglétére világít rá: 57: „*el ne* veszessed Dávidot”, 59: „*ne* veszessed *el* Dávidot”.

A *kötőszóhasználatban* a rendelkezésre álló nyelvtani eszközök közül a rövidebb, feszebb formák részesülnek előnyben. Vonatkozó névmásként mindig a *ki* van jelen (’aki’ és ’ami’ funkcióban egyaránt); az ekkor már terjedő *azki*, *aki*, *ami* stb. alakoknak nyoma sincs a szövegben. Ez egy korábbi korszak nyelvi sajátosságait őrzi. A hasonló mellékmondatok kötőszóinak fordítása igen következetes (vö. Zsolt 114,4 és 6: *ut = ment* ’mint’, *sicut = miként*). Az *és* jelentése lehet ’de’, ’bár’, ’mert’; a *mert* kötőszóé ’hogyan’ is. Előfordulnak ma már ismeretlen összetett kötőszók: *és mert* ’úgy, tehát, bizony’ (vö. latin *etenim*), *midenem* ’vajon nem’ (vö. *numquid*).

A szerkesztésmódra erősen jellemző az **igenevek használata**. Ennek háttérében nemegyszer áttetszik a latin szöveg szerkesztésmódja: Zsolt 90,14: „és vigadonk, és örvendeztek vagyonk mend mü napinkban” (Vulg.: „et exultavimus, et *delectati sumus* omnibus diebus nostris”, 145,18: „Közel Űr mendenekhez, ötet kajáltókhöz” (Vulg.: „Prope est Dominus omnibus *invocantibus* eum”).

A **latin hatás** felfedezhető a liturgikus szövegek egyes fordulataiban is, amelyek sok évszázados hagyományt őrizhetnek. Jól mutatja ezt a *Te Deum* egyik részlete: „tégedet Űrnek vallonk” (A 2.) ~ „Urat, téged vallonk” (B 4.). Az utóbbiban a „*Te Deum* confitemur” kettős *accusativusa* tükröződik.

Figyelmet érdemelnek az eredeti **héber szöveg** mondatszerkesztési sajátosságai is, melyek a többszörös fordításon keresztül is érvényesülnek. A zsoltárversek jellemző vonása, hogy a félversek szerkesztésmódja gyakran azonos, a bennük megjelenő szavak pedig rokon értelműek. Példák sokasága mutatja e típus erőteljes jelenlétét. Vö. Zsolt 72,2: „Ítéld te népedet igazságban, és te szegényidet igaz ítéletben”, 105,43: „És kihozta ő népét örömmel, és ő választottit vigassággal”.

Ugyancsak héber nyelvi sajátoságként jelennek meg a „figura etymologica” azon esetei, amelyek birtokos szerkezet formájában valójában felsőfokot fejeznek ki, vö. *Énekek éneke*: 'a legszebb ének'. Ezek a bibliai nyelv jellemzőiként a fordításokba is átkerültek. Olyankor, amikor egy szerkezetben tulajdonnév vagy nagy kezdőbetűs szó ismétlődik, a jelzett stilisztikai szerepre való tekintettel mindkét előfordulásban nagybetűt alkalmazunk: Zsolt 136,2: „Valljatok Isteneknek Istenének”, 136,3: „Valljatok Uraknak Urának”. (Így jelennek meg ezek a Károli-bibliában is.)

Szakirodalom: Az ómagyar kor nyelvéhez: BÁRCZI 1963, KISS–PUSZTAI szerk. 2003, 2018. – A szókészlethez: GL., NySz., TESz. – A nyelvtanhoz: BENKŐ főszerk. 1991, 1992, 1995. – Az Apor-kódex szókészletéhez: JAKAB–KISS 1997.

Gondolatok az ómagyar szövegek megértéséről

Az olvasás mindig értelemkeresés. Hogyan tudja megfejtetni egy mai olvasó egy 15. századi szöveg értelmét?

Elsődleges kalauz ehhez az anyanyelvünkről bennünk élő tudás, illetve mindaz a nyelvi tapasztalat, amely a régebbi korok szövegeivel való találkozás során kialakult. Kétségtelen, hogy a magyar nyelv sokat változott 5-600 év alatt, de korántsem annyit, hogy az a megértést lehetetlenné tenné. A legnagyobb akadály természetesen a régi helyesírás; emellett számolni kell a szókincs és a nyelvtani rendszer sokféle változásával. Az ezekben való eligazodást hivatott megkönnyíteni egyrészt a Bevezetés előző alfejezete, másrészt az „Ómagyar szavak magyarázata”.

Vajon tökéletesen meg tudjuk-e érteni az ómagyar zsolttárolkat? Vannak szöveg-részek, amelyek első látásra kristálytiszták, s vannak olyanok is, amelyek csak sok fejtörés árán vagy – végső esetben – egy mai bibliafordítás segítségével válnak érthetővé. Ha egy régi szöveg mai olvasója megakad, mert úgy találja (még az ómagyar nyelv ismeretében is), hogy egy adott hely jelentéstanilag ellentmondásos vagy zavaros, ez biztos jele annak, hogy ott történt valami, ami tisztázást kíván.

Ehhez különféle források állnak rendelkezésünkre. Az ómagyar nyelvi jelenségek feltérképezéséhez számos történeti szótár, nyelvten, kézikönyv szolgálhat kiindulópontul. Szerencsés körülmény, hogy az ún. Huszita biblia mindhárom kódexének van szótárszerű feldolgozása; ezek lehetővé teszik, hogy egy-egy szó vagy szócsalád valamennyi adatáról áttekintést kapjunk az adott forrásban.

Kiemelt jelentősége van a középkorban használt latin Bibliának, a **Vulgatának**, mely az ómagyar zsolttárolkák is forrásszövege. A kéziratosság korában természetesen ebben is előállhattak variációk, de egészében alapvető igazodási pontnak tekinthető. Újabb, ugyancsak fontos forrást jelentenek a **párhuzamos szövegek**: az adott bibliai részek megfelelői más kódexekben vagy a későbbi bibliafordításokban. A zsolttárolk teljességéhez a Döbrentei-kódex (1508) és a Keszthelyi kódex (1522), valamint az utóbbival azonos előzményű Kulcsár-kódex (1538) kínál megfelelőket; egyes zsolttárolkhoz más kódexek is. A megértéshez állandó segítséget jelentenek az **újabb bibliafordítások** is. E források együttese nélkülözhetetlennek bizonyult a munkálatok során. Valahányszor a kódex szövegében értelmi zökkenő jelentkezett, ezekre támaszkodva lehetett a szövegromlás hátterét megvilágítani s nemegyszer a romlott forma előzményét is rekonstruálni.

Annak érzékeltetésére, hogy milyen buktatók vannak, és a lehetséges félreértések hogyan tisztázhatók, idéznék egy különösen tanulságos esetet, melynek ez lehetne a címe: „a szőlő és a sünn”. Egy zsolttár átírása során a következő részlet rajzolódott ki, első látásra teljesen egyértelműen: Zsolt 104,18: „magas hegyek szarvasoknak, szirtjok bizodalom *szőlőknek*”. (Az utóbbi szó írásmódja a kódexben: *zölőknek*.) Egyetlen kérdés merült fel ezzel kapcsolatban: logikus-e, hogy a szőlők a kőszirtteken találjanak bizodalmat, azaz menedéket? A későbbi bibliafordításokkal való összevetés meglepő eredményt hozott: szőlők helyett ezek mormotákról, borzokról vagy hörcsögökről tesznek említést. Világos tehát, hogy a fenti szóalak mögött valamilyen állatnév rejtőzhet. A Vulgata megfelelő helyén *herinatius* szerepel: ez ma is tudományos neve egy állatnak, mégpedig a sünnnek. Hogyan kapcsolható össze ez és a fenti szóalak? Úgy, hogy létezett hajdan egy néhány szóra kiterjedő *s ~ sz* váltakozás, s ez a *sünn* szót is érintette: ennek már a középkorból adathatók *szöl* vagy *szöl* formái (melyek azután olyan változatokhoz is elvezettek, mint a *szördisznó* vagy *széndisznó*). Az átírat ezek után így módosult: a *szőlők*-ből *szölők* lett, s a *szöl* (‘sünn’ jelentésben) bekerült az „Ómagyar szavak magyarázata” című részbe. Ez az

eset arra is rávilágít, hogy az értelmezéshez hangtörténeti, helyesírás-történeti, szótörténeti és jelentéstani kérdések tisztázása szükséges, mindig a kontextus, a valóság, a latin szöveg és más források figyelembevételével.

Az alábbiakban megpróbáljuk föltérképezni a következő kérdést: **min múlik az, hogy egy régi szövegben valamit nem értünk, nehezen értünk vagy félreértünk?** Tapasztalataink szerint ennek a háttérében főként a következő tényezőkkel számolhatunk: 1. a régi helyesírásból adódó olvasati dilemmák; 2. a nyelvben bekövetkezett változások; 3. fordítási problémák; 4. másolói hibák. Az alábbiakban ezeket vesszük sorra, a **funkciót** választva vezérfonalul.

A régi helyesírásból adódó olvasati dilemmák

Se szeri, se száma azoknak az eldöntendő kérdéseknek, amelyek a hajdani korok hangjelölési rendszeréből következnek. E kérdésekkel a kiadás készítőjének kell megbirkóznia: maga a modern helyesírású átirat már a letisztult megoldásokat tükrözi. Ennek tudatában is célszerű lesz megvilágítani e kérdéskör jellegzetes problémáit. Hasznos lehet ez az olvasónak, ha esetenként régi szövegekkel betűhű formában találkozik; másfelől hozzájárulhat azoknak az elveknek a további kimunkálásához, amelyeket egy olvasóbarát kiadás munkálatai során jó szem előtt tartani.

Régi korok helyesírásának megközelítése során mindig gondolni kell arra, hogy **egy betű több hangot is jelölhet**, s egy hangnak többféle jele is lehet. Közismert esete ennek az /sz/ és a /z/ hang közös z jele, az /s/ és a /zs/ közös s jele, valamint az *u*, *v*, *w* és az *i*, *y* betűk többszörös hangértéke.

A jelentés szempontjából a legjellemzőbb problémák abból adódnak, hogy a magánhangzók hosszúságát ebben a korban nem jelölik, a mássalhangzó-hosszúságnak betűkettőzéssel való jelölése is elég következtelen, a palatális hangokra (/ty/, /gy/, /ly/, /ny/) utaló melléjel pedig az Apor-kódexben nemegyszer elmarad. Mindhárom jelenségből adódhatnak többféleképpen olvasható, eltérő jelentést hordozó szóalakok, melyek főbb típusait itt vázoljuk.⁵

A magánhangzó-hosszúság jelöletlenségével függnek össze az alábbi vagylagosságok. Egy-két példa a szókészlet köréből: 68,14: *hatnak* [hátnak], nem pedig [hatnak]; 74,19: *vadnak* [vadnak], nem pedig [vadnak]. Még jellemzőbbek és gyakoribbak azok az esetek, amelyek nyelvtani jelenségekhez kapcsolódnak, s bizonyos toldalékokat érintenek. Rendszeresen előfordul, hogy két szóelem írott formája egybeesik, így annak kettős olvasata lehet, két eltérő funkcióban.

⁵ Az alábbi példákban a betűhű formákat adjuk meg dőlt szedéssel, utána szögletes zárójelben az ejtett változatokat (annak jelzésével, hogy az adott helyen melyikkel számolhatunk), majd szükség esetén feltüntetjük a jelentést is félidézőjelek között.

Egyes igealakokról az írásmód alapján nem lehet eldönteni, hogy **milyen ige-időben** állnak: jelenben vagy *-á/-é* jeles múltban? Vö. Zsolt 69,4: *remenedem* [reménykedem] vagy [reménykedém], 69,12: *vetem* [vetem] vagy [vetém]? A szövegkörnyezet és a latin forrásszöveg alapján az első esetben a jelen, a másodikban a múlt idő mellett döntöttünk. Ilyen kérdések többféle igealak kapcsán felmerülnek, vö. *mondanak* (jelen), *mondának* (múlt).

Hasonló módon felvetődik a kérdés: bizonyos igealakok **milyen ragozásban** állnak: alanyi vagy tárgyias ragozásban? Ez jelentkezik az *-á/-é* jeles múlt és a feltételes mód E/3. személyében: *látá* vagy *látá, látna* vagy *látná*? A középkori írásmód ezeket ugyanúgy jelöli; a kérdés eldöntéséhez a nyelvtani tárgy természete ad fogódzót. Vö. Zsolt 109,31: „*vduozetene en lelkemet*” [üdvözejtené én lelkemet]. – Hasonló problémát vet fel a *-t* jeles múltban a T/2. és a T/3. alak: *látatok* vagy *látátok, láttak* vagy *látták*? Vö. 95,9: „*meg bizoneitottak es meg lattak en mvuelkedetimet*” [megbizonyejtottak, és meglátták én művelkedetimet], azaz 'megpróbáltak (engem), és meglátták az én cselekedeteimet'. Amint a példákból kitűnik, különösen az /a/ – /á/, /e/ – /é/ hangpároknak van kitüntetett szerepe eltérő funkciójú todalékok megkülönböztetésében. Ez a mai napig így van; a különbség az, hogy a mai írásmód ezeket megkülönbözteti, a középkori pedig nem. – A fenti kérdések kapcsán figyelmet érdemel néhány maitól eltérő használati szabály is: az ómagyarban például az egyenes idézetet bevezető ige alanyi ragozásban szokott állni: *én mondék, ő monda*. – Apróbb, de jellemző olvasati probléma az *-é* birtokjelé: Zsolt 77,16: *Iosephet* [Józsefét].

A **mássalhangzó-hosszúság** ingadozása vagy bizonytalan jelölése szintén problémák forrása lehet. Egy példa a szókészlet köréből: Zsolt 106,28: *hallottaknak* [halottaknak], nem pedig [hallottaknak]. – A todalékok közül különösen érinti ez a jelenség az igei tőhöz kapcsolódó *-t* alakú (vagy *-t-t* tartalmazó) **elemeket**. Ilyen a múlt idő jele, a *-t* képzős melléknévi igenév, a szenvedő ige képzője, az *-at/-et* főnévképző stb. Ezek szokatlan írásmódja a megértés szempontjából is zavart okozhat, vö. 78,6: „*zúletettnnek es fel tamadnak*”: az első szó valójában egy igealak: 'születtetnek'; 97,4: *Fenletek*: nem 'fényletek' (T/2., jelen), hanem 'fénylettek' (T/3., múlt). Visszatérő problémák adódhatnak abból, hogy különféle todalékok írott formája a szövegben többnyire azonos. Vö. 74,12: *mjwelkedet* [mívelkedett]: múlt idejű igealak, 130,4: *kegelmezet* [kegyelmezet]: főnév. Az, hogy mikor melyik szófajjal találkozunk, a mondatbeli szerepből derül ki, több-kevesebb bizonyossággal. Úgy döntöttünk, hogy e todalékok kapcsán a mai helyesírás szabályait követjük.

A **mellékjeles írásmóddal** is összefüggnek olvasati problémák. Amint jeleztük, a /ty/, /gy/, /ny/, /ly/ hangokat e rendszerben mellékjeles betűk jelölik. A mellékjel elmaradása kettős értelmezéshez vezethet, vö. Zsolt 70,3: *zegenqltessenek* [szégyenöltessenek] nem pedig [szegényöltessenek], 132,3: *agaba* [ágyába], nem pedig

[ágába]. – Egyes toldalékokat is érint ez a jelenség. Tő és *j* kezdetű toldalék találkozásakor összeolvadás esetén a tő utolsó mássalhangzójára mellékjel kerül; ennek hiányában különböző funkciójú alakok egybeeshetnek. Vö. 97,10: *meg zabadeita* [megszabadejtja] ’megszabadítja’, nem pedig ’megszabadítá’, 68,34: „*Enekletek vrnak*” [énekljetek] ’énekeljete’, nem pedig ’énekeltek’. – Ugyancsak mellékjeles betű a „farkas o” (o); ennek kapcsán is előfordulhatnak hasonló zavarok. Vö. B 11,7: *bori* [bőri], azaz ’bőrei, sátorlapjai’; nem pedig [bori], azaz ’borai’.

A **központozás** legfontosabb problémájáról, a mondat- és vershatárok megállapításáról korábban, a zoltárversek kapcsán már szóltunk. Most azt jelezzük, hogy annak a másolónak a gyakorlatában, aki a zoltárokat és a liturgikus szövegek első sorozatát leírta, a mondathatárok jelölésének következetes módja van: a vörös tintával kiemelt nagybetű és a mondatzáró ferde vonal. Ezt a tagolást kiindulópontnak tekintettük, de ha a szöveg úgy kívánta, alakítottunk rajta. (A liturgikus szövegek második sorozata e téren is egyenetlenebb.) A mondatzáró írásjelek közül a kódexben sem kérdőjellel, sem felkiáltójellel nem találkozunk. Az előbbi e korban nálunk még ritka, az utóbbi pedig ismeretlen. Ezeket magunk iktattuk be, figyelembe véve a mai bibliafordításokat is. A mondaton belüli írásjeleket (vessző, pontosvessző, kettőspont) ugyancsak magunk tettük ki. Mindez pusztán a szövegből kiindulva nem mindig volt lehetséges. Ezt szemlélteti a következő példa (először a nyers átiratban): Zsolt 137,8: „Babilonnak lánya nyavalyás bódog ki megforbátlja teneked te forbátlatodat [’megfizet a tettedért’], kit forbátlottál műnekönk”. A Vulgátával és egy mai fordítással való egybevetés után ez ilyen formát nyert: „Babilonnak lánya, nyavalyás! Bódog, ki megforbátlja teneked te forbátlatodat, kit forbátlottál műnekönk”.

Az **egybeírás és a különírás terén** a hajdani írásmód sok tekintetben különbözik a maitól, s ingadozásokat is mutat. Az eredeti szöveg alapján néha nehéz megítélni, hogy *ki* igekötőről vagy *ki* kérdő-, illetve vonatkozó névmásról van-e szó, vö. Zsolt 147,18: *Ki erezti* ’kiereszti’ (vö. Vulg.: *Emittet*), 147,19: *Ki hirdeti* ’aki hirdeti’ (vö. *Qui annunciat*). A döntéshez értékes segítséget jelentett a latin forrásszöveg. – A különírás nemegyszer megtévesztő hatást kelt az -é birtokjel esetében: Zsolt 89,19: *vr e* ’Úré’, B 11,14: *az ee* ’azé’. – Ebben a korban számos összetett határozószó és kötőszó terjed el, köztük az *esmé*g ’ismét’ és a *mé*ges ’mégis’. A különírt formák gyakran többféle értelmezést is megengednek: az *es meg* esetében gondolhatunk két külön szóra (vö. *meg* ’ismét’), az ezekből keletkezett *esmé*g ’ismét’ határozószóra, a *meg* kapcsán pedig igekötőre is, vö. Zsolt 104,30: „Ereszd ki te szelletedet, és *meg* teremtetnek”, illetve „*esmé*g teremtetnek” vagy „és *meg*teremtetnek”. Mindhárom változat elképzelhető.

Az előbbiek nyomán egy-két általánosabb tanulság is megfogalmazható. A vagylagosságok mérlegelése során mindig döntő szerepet kell tulajdonítani a

szövegösszefüggésnek. Emellett fontos a latin forrásszöveg és a párhuzamos helyek tanulmányozása is. A többféle ejtémód és többféle jelentés példái különösen rávilágítanak arra, hogy a hajdani kiejtés megállapításához végső soron **a jelentés adja meg a kulcsot.**

A nyelvben bekövetkezett változások

Valamennyi nyelvi szint közül a **szókészlet** változik a leggyorsabban; ez szoros összefüggésben áll a nyelvközösség számára fontos művelődéstörténeti változásokkal. A zsoltárok szövege számos olyan szót tartalmaz, amelyek jelentése különféle okokból megvilágítást kíván.

Előfordul, hogy **egy szó a maga egészében ismeretlen.** Vö. *forbátlat* 'viszonzás, megfizetés', *megapol* 'csókol', *porejt* 'fenyít', *tövik* 'belesüpped', *venerék* 'ital'. Minden ilyen elem szerepel az „Ómagyar szavak magyarázatá”-ban.

Nehezebb felismerni a problémát akkor, ha **egy ma is élő szó más jelentésben fordul elő.** Ilyen példák: *állat* 'dolog', *emlékezik vmiben* 'elmélkedik vmiről', *jól mond* 'áld', *kerek* 'forgószél', *vall vkinek* 'hálát ad, dicséretet mond'. Ilyenkor az olvasónak kell résen lennie: mindig számolni kell azzal, hogy egy szó jelentése az idők folyamán részben vagy egészben megváltozhatott. Különösen érdekesek azok az esetek, amikor intenzitásbeli különbség tapasztalható a mai jelentéshez képest. A zsoltárokból gyakran előforduló „Úrhoz üvöltök” például annyit jelent, hogy 'az Úrhoz kiáltok'. A *megutál* ige helyén ma ez állna: *megvet, elutasít*. Mindez arra figyelmeztet, hogy nem szabad egyszerűen a mai nyelvérzékelt venni alapul; élni kell a gyanúperrel, hogy egy régi szöveget könnyen félreérthetünk. Kérdések és kételyek esetén arra biztatjuk az olvasót, hogy keressen ezekre választ az „Ómagyar szavak magyarázatá”-ban.

A fenti két típus mellett természetesen többféle **átmeneti eset is** van. Előfordul, hogy egy szó a mai nyelvben ismeretlen, de összetevői alapján a jelentése kiszámítható. Vö. *vizetlen* fn. 'száraz pusztaság'. Gyakorik az olyan származékok, amelyeknek a képzője az adott funkcióban ma már nem termékeny, vö. *pusztulat* 'pusztulás', vagy alakilag más formában él: *fordejt*. Az ilyen elemek megértése a szöveggel való ismerkedés során egyre könnyebbé válik. Van példa arra, hogy a probléma forrása a mai hangalaktól való eltérés (nemegyszer nem szokványos eltérés), vö. *viusz* 'viasz'. Néha a szóalak egésze okoz megértési nehézséget, mivel elemeinek a kapcsolódásmódja a mai nyelvérzék számára követhetetlen: *őnek* 'ettek', *ösd* 'öntsd'. A nehezen elemezhető vagy elemezhetetlen szóalakokat szintén felvettük az „Ómagyar szavak magyarázatá”-ba.

A **nyelvtani rendszert** érintő változások közül legfeltűnőbbek és legjobban megragadhatók azok, amelyek **egyes szóelemeket** érintenek. Számos toldalék-változatról elmondható, hogy az ómagyar kor jellegzetessége, s ma már nem köny-

nyen ismerhető fel. Ezekről áttekintést ad „A nyelvállapot rövid jellemzése” című alfejezet (lásd fent).

Fordítási problémák

A szöveg téves elemeinek hátterében gyakran a fordító áll. A latin nyelvű Bibliának anyanyelven való visszaadása a hajdani fordítók számára óriási feladatot jelentett. Előállhattak ennek során nehézkes szerkezetű, olykor csak a latin alapján érthető mondatok s különféle jellegű hibák is.

Előfordul, hogy a fordító egy latin szót vagy szóalakot közvetlenül beemel a szövegbe (valószínűleg mert nem ismeri a jelentését). Ilyen a *maceria* 'kerítés' (Zsolt 144,14) vagy az *ades* 'háj' (73,7). Egyes elemeket bizonyára tulajdonnévnek gondol, ezért hagyja őket lefordíthatlanul: *lucifer* 'fényhozó' (110,3). A többjelentésű latin szavak is félreértések forrásai lehetnek, így a latin *spiritus* 'szellem', 'szél', 'lélegzet', 'lélek' (vö. Zsolt 104,4, B 10,8). Ugyanígy az azonos alakúak is, vö. Zsolt 139,15: az *os meum* fordítása itt: *én szám*, holott erről van szó: *én csontom*. Fontos számolni azzal, hogy a téves fordítás mögött téves olvasat, esetleg szövegromlást mutató előzmény is állhat, így a latin szövegek kapcsán is felmerül a másolói hibák szerepe. Vö. Zsolt 65,10: „mert *harag* ő készültek”: a latinban itt *ita* 'így' szerepel, a magyar szöveg pedig az *ira* 'harag' szó fordítását adja meg. Ugyancsak latin alapon kaphat megvilágítást egy-egy, a szövegbe nem illő szó. Vö. Zsolt 58,3: „földön hamisságokat tő kezeitek *énekelnek*” (vö. Vulg.: „in terra iniustitias manus vestrae *concinnant*”); a fordítási hiba hátterében a *concinnare* 'összerak, alkot' és a *concinere* 'együtt énekel' hasonlósága áll. A fordítók következetességére jellemző, hogy egyes hibáik ismétlődve is előfordulnak (vö. Zsolt 74,1, 95,7 és 100,3). A latin és a magyar szöveg összevetése sok nyelvtani természetű eltérést felszínre hozhatna még (például az igeidők vagy az igemódok terén). Ezek számbavétele nem lehet feladatunk.

A magyarázatot kívánó esetekben a következőképpen járunk el. A probléma lényegét egy-egy lapalji jegyzetben világítjuk meg, szakirodalmi hivatkozásokkal. Az értelmezés ellenőrizhetősége végett következetesen feltüntetjük az alábbi elemeket: latin forrásnyelvi megfelelő, párhuzamos helyek a kódexirodalomból (DöbrK., KeszthK.; ezek a szöveg-hagyomány azonos vagy eltérő volta szempontjából is tanulságosak), s szükség esetén idézet egy mai bibliafordításból. Összesen több mint 80 jegyzet foglalkozik fordítási problémákkal. A legösszetettebb és egyben legérdekesebb kérdéseket a következő helyek vetették fel: Zsolt 68,16, 68,31, 104,18.

Különleges távlatok nyílnak olyankor, ha a hébertől a Vulgatóig vezető úton történtek félreértések. Ezekről csak akkor ejtünk szót, ha a magyar szöveg értelmének megközelítése ezt feltétlenül megkívánja. Ez jelentkezik néhány zoltárfeliratban, vö. Zsolt 60; 69; 88.

A szövegek olvasása során feltűnhet, hogy egyes zsoltárok fogalmazásmódja világos és jól érthető, másoké sokkal kevésbé; van, amelyik egyetlen jegyzetet sem kíván, van, amelyik sokat. Ez a kettősség feltehetőleg összefügg azzal, hogy két fordítóról tudunk.

Másolói hibák

Az írott szövegeknek másolás (nemegyszer többszöri másolás) útján való terjesztése a hibalehetőségek egész sorát hozza magával: a másoló belevihet a szövegbe hibákat, máskor továbbvihet így keletkezett alakokat, s ez mind megnehezíti a szöveg értelmének megfejtését.

A **szókészlet terén** eleve számolni lehet azzal, hogy **két szó közötti alaki hasonlóság** adja meg a kisiklás hátterét. Ilyen példák: Zsolt 59,12: „Ne ölelj meg” (helyesen: *öljed*); 107,40: „Öletett utálat” (az előzmény minden bizonnyal: *ötletett* ’ömlött’). Szintén ilyen (az írott formák hasonlósága alapján) a *föld* helyén a *folyó*, vö. Zsolt 143,6: „én lelkem, miként *folyó* víz nélkül teneked” (vö. Vulg.: „anima mea sicut terra sine aqua tibi”). Ez az eset azért különleges, mert a téves alak is tökéletesen beleillik a szövegbe. Máskor erről szó sincs; van olyan másoló, akinek a hibázásai nyomán elég sűrűn kerülnek a szövegbe oda nem illő szóalakok, vö. B 3,70: *Mýnket*: valójában *miként*, B 10,19: *teged*: valójában *kedég*. Az ilyen eseteket legtöbbször külön jelzés nélkül, értelemszerűen javítottuk. Hibák ismétlésére a másolók körében is akad példa, vö. Zsolt 60,7 és 108,7. Ha egy-egy másolói hiba jelentéstanilag különösen tanulságosnak bizonyult, ennek hátterét lábjegyzetben világítottuk meg. Az ilyen jegyzetek száma 100 körül van.

Előfordul néhány nehezen azonosítható vagy homályos szóalak vagy szerkezet is. Ezeket betűhú formában, dőlt szedéssel adjuk meg, és jegyzetben kíséreljük meg értelmezni, vö. A 1,34, B 8,16, B 11,8, B 11,12. Ilyenekkel különösen a liturgikus szövegek második sorozatában találkozunk,

Vannak jellegzetes másolói hibák, melyek elemzéséhez egy újonnan kidolgozott tudományterület, a **hibatipológia** ad kulcsot. Néhány példa ennek alapján: zöngés-zöngétlen mássalhangzók felcserélése (főként: *f - v, t - d, k - g*); olyan hibák, amelyek az ún. „lábás betűk”-kel (*n, m*), illetve a „fordulós betűk”-kel (*u - n*) kapcsolatosak; továbbá *s - z*, illetve *t - k* (korábbi *c*) tévesztések; betűk cseréje, elmaradása stb. Mindezeknek igen tanulságos **jelentéstani következményei** is lehetnek. Az alábbiakban ezek típusainak leírására teszünk kísérletet.

Gyakran **egyetlen betűn múlik**, hogy egy tökéletesen érthetőnek látszó szó mögött valójában **egy másik szó** rejlik. Ezt mutatják az alábbi példák: Zsolt 63,8: *zaruaidnak*: nem [szarvaidnak], hanem [szárnyaidnak]; 101,3: *vagok*: nem [vagyok], hanem [vagyot] ’vagyont’; 102,4: *fúzt*: nem [fűzt], hanem [füst]. Az, hogy melyik olvasat a mérvadó, ismét a szöveggörnyezet és az említett más források alapján dönthető el. – Hasonló hibák más esetekben **értelmetlen szóalakokat** eredményez-

nek, melyek azonban a kontextus és a hibatípusok ismeretében legtöbbször szintén javíthatók. Néhány példa ezekre: *k - g*: B 4: *meg kezwen* [meg gyézzvén] 'legyőzzvén', *z - s*: Zsolt 58,5: *zyket* [siket], *u - n*: 65,5: *ianiuat* [javival] 'javaival'. – Nem egyszerű eset, ha egy szóalak hibásnak látszik, vö. 91,15: *meg diczõneitem* (a biztosan létező *megdicsõveitem* 'megdicsõítem' helyett), viszont mindig azonos formában ismétlődik. Vö. erről: „Néhány átírási dilemma”.

Szomszédos betűk együttese is előidézhethet zavarokat, vö. Zsolt 59 (felirat): „*qúzte q hazat*” 'örizte ő házát', 101,6: *húmire* [hűvire], azaz 'híveire', 102,4: *teteným* [tetemim], azaz 'csontjaim', 147,16: *húnt* [himt], azaz 'hint'. Az utóbbi esetekben a „lábás betűk” (*n, m*), a „fordulós betűk” (*u - n*) és az *i* találkozásából adódtak a különös szóalakok. Ezek hibás volta első látásra szembeeszkő.

A nyelvtani jelenségek körében a fenti hibák szintén oda vezethetnek, hogy két különböző toldalék összetéveszthetővé válik. Az az *n - u* tévesztés például érintheti a határozói igenév személyragos alakjait. A *-nad* vagy *-ned* írású toldalékok mögött egyes esetekben *-vád/-véd* rejtőzhet, vö. Zsolt 102,14: *felkelned*: alighanem [felkelvéd], 104,28: *adnad*, majd *meg nituad*: bizonyára [advád], [megnyitvád].

Célszerű külön említést tenni azokról a hibákról, amelyek egy-egy jellegzetes szerkezet megformálásában fordulnak elő, s így jól megragadhatók. Ilyenek a birtokos szerkezet jelölésének kisiklásai, vö. (mai átírással): Zsolt 90,1: „Mojzesnek, Isten embereknek imádsága” (értelemszerűen: *emberének*), B 3,70: „szent prófétájának szájok miá” (értelemszerűen: *prófétáinak*, mivel a *szájok* többes számú birtokosra vall), B 3,79: „halálának árnyékban” (értelemszerűen: „halálnak árnyékában”). A szerkesztési szabályok ismeretében ilyenkor biztos alapja van a szükséges apró átalakításnak. Olyan eset is van, amikor a birtokos jelző *-nak/-nek* ragja nyilvánvaló tévedésből került több névalak végére (vö. A 1,28).

A fentiek kapcsán összefoglalóan is érdemes feltenni a kérdést: **milyen eljárásokat alkalmazzunk másolói hibák esetén?** Egy dolog kétségtelen: egy olvasóbarát kiadásnak nem lehet célja az, hogy minden hibának vagy javításnak nyoma legyen benne. A nyilvánvaló elírásokat javítani kell; ahol a hibázásnak komoly jelentéstani következményei vannak, ott magyarázat szükséges lábjegyzetben; ahol pedig nem lehet kibogozni, hogy mi rejtőzik egy zavaros szóalak mögött, ott ezt kell jelezni. Fontos, hogy a jegyzetek mindig tájékoztatást adjanak arra nézve is, hogy a félreértés hátterében a latin forrásnyelvi szöveggel vagy a magyar előzményszöveggel kapcsolatos problémák állnak.

Szakirodalom: – Az ómagyar helyesíráshoz: KNEZSA 1952, 1959, KOROMPAY 2003, 2018. – Az Apor-kódex helyesíráshoz: HAADER-KOROMPAY 2014, KOROMPAY 2019a. – Az Apor-kódex fordítási problémáihoz: HADROVICS 1994: 80–95, SZENTGYÖRGYI 2014: 39–41. – A kódex másolói hibáihoz: VOLF 1879–1881: XXXIX, HADROVICS 1994: 76–80, HAADER 2015. – A hibatipológiához: HAADER 2014, 2015.

Néhány átírási dilemma

Az alábbiakban válogatást adunk olyan kérdésekből, amelyek legtöbbször hangtani természetűek, máskor a zsoltszövegben előforduló tulajdonnevekkel kapcsolatosak.

Hangtörténeti háttérű váltakozások a palatális mássalhangzók körében. – A /ty/, /gy/, /ny/, /ly/ hangok mindegyikének van az adott helyesírásban saját jele, az ezekre jellemző melléjkel kitétele azonban nem következetes. Ez különösen bonyolult kérdéseket vet fel olyankor, amikor a jelölés bizonytalan és az ejtémód is ingadozó. Ez jellemző a *királ* ~ *király*, *szegén* ~ *szegény* típusú szavakra, melyekben a kritikus hangok eleve változékony viselkedést mutatnak. A kor emlékei alapján kirajzolódik egy jellegzetes hármasság: alapalakban *királ* vagy *király* a jellemző; két magánhangzó között *királyok*; mássalhangzós toldalék esetén *királt*. A melléjkel hiánya megnehezíti a megítélést: van esély arra, hogy nem palatális jelölésmód mögött is palatális ejtés húzódik meg. Eljárásunk ilyenkor a következő volt: abból indultunk ki, hogy az adott szónak az Apor-kódexben fellelhető összes előfordulása között találkozunk-e mellékjeles formákkal az adott helyzetben. Ha igen, ezt elég alapnak tekintettük arra, hogy a palatális hang meglétét kiterjesszük a többi hasonló, de nem jelölt esetre is (pl. *szegények*). Ha viszont egyetlen mellékjeles adatot sem találtunk, akkor a nem palatális hang mellett döntöttünk (pl. *pogánok*, *valóbizon*).

Ugyancsak a palatális mássalhangzókkal kapcsolatos a *menny* szó bizonyos alakjainak megítélése. Birtokos jelzőként mind a *mennyek*, mind a *mennynek* előfordul, vö. Zsolt 68,34: „ki felment *mennyek* [*mennynek?*] mennyére”. A kódex írásmódja gyakran nem igazít el, így figyelembe vettük a Vulgata és a párhuzamos helyek – nemegyszer eltérő – tanúságát is, vö. Vulg.: „super *cælum cæli*”, DöbrK. 129: „*mennyek* mennyére”, KeszthK. 167: „*mennyeknek* mennyére”.

Nyúlással keletkezett hosszú mássalhangzók jelölési kérdései. – A kódexirodalom korában ezek megítélése nem egyszerű: részben a maitól eltérő szabályok érvényesültek a kiejtésben, részben a jelölésmód következetlenségeivel is számolni kell. – A *t* elemet tartalmazó különféle toldalékok írásmódjának kérdéseiről már szóltunk (vö. „Gondolatok az ómagyar szövegek megértéséről”).

Az /s/ hang számos képzőben jelen van: ilyen az -s melléknévképző, illetve a gyakran előforduló -ság/-ség. Két magánhangzó közötti helyzetben e hang nemegyszer megnyúlik. Az Apor-kódex írásmódja ezt gyakran jelöli is, máskor viszont nem: Zsolt 57,9: *djczessegem* 'dicsőségem' ~ 104,31: *diczesege* 'dicsősége'; 62: „dauidnak *psalmosa*” ~ 77: „Asaphnak *psalmossa*”. Abból kiindulva, hogy a jelölésmódban ingadozások tapasztalhatók, s számolva azzal is, hogy ilyen nyúlások az ejtésben ma is előfordulnak, de ezeket a helyesírás általában nem jelöli (vö. *kisebb*, *erősen*), azt láttuk célszerűnek, ha e téren is a mai helyesírást követjük.

Az /l/ hang is megnyúlik két magánhangzó között bizonyos típusú szavakban. Ezek közé tartoznak egyes névmási határozószók. A *tőle* és a *környüle* például következetesen ilyen alakban szerepel: Zsolt 62,2: *o tollo*, 97,3: *o kornollo*. Mivel az *l* nyúlása a kiejtésben ma is előfordul, de írásban ez jelöletlen, ezeket így írtuk át: *őtőlő*, *őkörnyölő*. Hasonlóan jártunk el az *l*-re végződő igék esetében: a kódex szövegére jellemző *beszél*, *onszoll* stb. helyett a mai formákat tüntettük fel: *beszél*, *onszol*. Ezt az írásmódot az egység kedvéért kiterjesztettük valamennyi igealakra: Zsolt 66,14: *beszélett*, 142,2: *onszolottam*. A fenti igék származékaiban szintén rövid *l*-et írtunk: *onszolat*.

A tulajdonnevek kérdésköre. – Velük kapcsolatban több kérdés is felmerül. Ilyen a következő: megtartsuk ezek írott formáját, vagy írjuk át a mai helyesírás szerint? Példák zsoltárfeliratokból: 75: *Asaph*, 87: *Chore*. Ilyenkor az átírást tartottuk célszerűnek: *Ászáf*, *Kóré*. Másrészt: ahol a névalak eltér a szokásostól, érzékeltessük-e a különbséget? Vö. 144: *goliad*. Úgy döntöttünk, hogy igen: *Góliád*. A Vulgata által közvetített héber nevek ómagyar ejtését nehéz megállapítani. A főszövegben igyekeztünk közel maradni a Vulgatahoz. A nevek héber formáját és a különböző fordításokban megjelenő írásmódját jegyzetek világítják meg.

Különleges kérdéseket vet fel a **Krisztos** vagy **krisztos** alak, melynek az ómagyar zsoltárszövegben való előfordulásai árnyalt megközelítést kívánnak. Az alábbiakban a betűhű átírat alapján közöljük a példákat. a) Vannak adatok, amelyek zsoltárfeliratokban jelennek meg, vö. Zsolt 61: „zent pal Apastalnak zaua, *Cristosrol* mond”. (Hasonló esetek még: Zsolt 60; 63; 64; nemegyszer nagy kezdőbetűvel írva, ami a nevek kapcsán a kódexekben még elég kivételes.) E feliratok későbbi keletűek; a bennük szereplő elem egyértelműen tulajdonnév. – b) Másfelől arra is akad példa, hogy az adott elem többes számban áll, így határozottan közszó értékű: Zsolt 105,15: „Ne akariatok illetnetek *en cristosimat*” (vö. Vulg.: „Nolite tangere *christos meos*”, RÚF: „ne nyúljatok fölkenntjeimhez”). – c) Az előfordulások legjellemzőbb körét azok az egyes számban álló formák jelentik, amelyek megfelelője a héber forrásnyelven alapuló mai fordításokban a *felkent* szó. Vö. Zsolt 84,10: „es tekencz te *cristosodnak* orczaiaira” (Vulg.: „et respice in faciem *Christi tui*”, RÚF: „tekints *fölkented* személyére”). (Hasonló példák még: 89,39, 89,52, 132,10, 132,17, B 9,10, B 11,13.) Ezek írásmódjának mérlegelése (kis vagy nagy kezdőbetű?) elvezet a különböző forrásnyelvek viszonyához.

A kiindulópontot a héber *másiah* 'felkent' közszó, illetve méltóságnév jelenti (ez az eredete a *Messias* névnek). A görög fordításban a fenti alak megfelelője a tükörfordítással keletkezett *khrisztosz* 'felkent' szó; ebből jött létre a *Khrisztosz* név az Újszövetségben. Mindkettő átkerült a latin fordításba *christus*, *Christus* alakban, ebből pedig az ómagyar szövegbe, csaknem változatlan formában. Azt véve ala-

pul, hogy a fordítás a Vulgata alapján készült, s ebben a *Christus* jellemző módon tulajdonnév, az írásmód tekintetében a *Krisztos* alakot tartottuk követendőnek.

Újabb kérdéseket vet fel a név és a szó ejtésmódja. Erre nézve szintén nem könnyű állást foglalni. A magyarországi latin ejtés *s-ező* sajátosságaival számolva a [Krisztos] mellett a [Kristos] változat is elképzelhető. Hasonló dilemmát jelent a gyakran előforduló *Mózes* név ejtése (vö. Zsolt 106,23: *moyses*), melyben esetleg [zs] is hangozhatott. Ugyanez merül fel a *Jézus* név kapcsán (vö. B 11,18: *iesusban*). Mivel alapelvünk az, hogy vagylagosság vagy kétely esetén a mai nyelvhasználatot vesszük alapul, a szövegben a következő írásmódot alkalmaztuk: *Krisztos, Mojzes, Jézus*.

A *Szentlélek* és a *Szenháromság* a kódex liturgikus szövegeiben fordul elő, különírt formában: A 3,55: *zent leleknek*, A 9,5: *zent haromság*. Ezeket a mai írásmód szerint tüntettük fel.

A *Nap* és *Hold* égitestek esetében a nagybetűs szókezdetet választottuk, mivel ez mindig egyértelművé teszi a jelentést, vö. Zsolt 72,5: „És megmarad az *Nappal* és a *Hód* előtt”.

Az ejtэшűség korlátai. – A középkorban és még évszázadokon át elég általános módon a kiejtés elve érvényesült, a mai helyesírásban viszont bizonyos esetekben a szóelemző elv kap elsőbbséget. Ez jelentkezik a hasonulások és összeolvadások egész sorában. Az átiratban ilyenkor a mai szabályokat követtük. Néhány példa: Zsolt 59,12: *Himced* (az átiratban: *Himtsed*; az igető alakja ekkor *himt*), 62,12: *megacz* (az átiratban: *megadsz*), 77,18: *attanak* (az átiratban: *adtanak*). Ugyancsak a szóelemzés elvét követtük a *-val/-vel*, illetve *-vá/-vé* ragos, nem szokványos tövű szóalakok átirása során is, hogy a toldalék felismerhetővé váljon: 89,14: *hatalmal* (az átiratban: *hatalmmal*), 132,13: *lakodalma* (az átiratban: *lakodalmmá*).

A két magánhangzó között megjelenő *j, h, v* hangokról külön kell szólni. Az Apor-kódexben ezek jelölése gyakoribb, mint ma. A *j* és a *h* kapcsán a mai írásmódot követtük, vö. B 9,10: *ew rejájok* (az átiratban: *őreájok*), Zsolt 66,16: *menieket* (az átiratban: *mennyéeket*) 136,15: *pharahot* (*fáraót*). – A hasonló helyzetű *v-k* megítélése bonyolultabb, különösen, ha (esetleg íráshibaként) *n* áll helyettük. Ez jelentkezik rendszeresen a *dicsőnejt* ('dicsőít') és *dicsönöltetik* ('dicsőítettik') igék esetében, vö. 86,9: *diczoneitik*, 86,12: *diczoneitem*, 89,8: *diczonoltetik*, 91,15: *megdiczoneitem*. Az ún. Huszita biblia másik két kódexében ilyenkor mindig *v* van: ennek alapján másolói hibára lehet gyanakodni, de az *n*-es alak olyan következetesen érvényesült, hogy megtartottuk. – Jelen van egy *v* az *-ó/-ő* (ma *-ú/-ű*) képzős melléknevekben is, magánhangzós kezdetű toldalék előtt, vö. 147,3: *zúuqueket* (az átiratban: *szűvöveket* 'szívűeket'). Nem egy esetben a *v* két azonos magánhangzó között jelentkezik: A 2.: *fogadandóvol* 'fogadandóul'. E hang jelét egységesen feltüntettük. – A *v*-hez kapcsolódó újabb kérdés: egyes igealakokban [v]-s vagy [u]-s ejtéssel számolhatunk? Vö. Zsolt 89,35: *nem heueitom meg* 'nem érvénytelenítem'.

Mivel az ige a *heú* ~ *hiú* 'hiábavaló' melléknév származéka, a *heúejtom* mellett döntöttünk. Egy másik eset: 102,25: „Ne *heiu*y meg engemet” 'ne hívj vissza'. A *hív* ige alakja ekkor *hiu* ~ *heu*, ezért ez az alak így jelenik meg: *heuj*.

A közreadó kiegészítései. – A szövegben ezekre szögletes zárójel utal. Ilyeneket csak akkor iktattunk be, ha az adott részlet szinte teljes bizonyossággal rekonstruálható (a Vulgata és a párhuzamos szövegek tanúsága alapján is). Egy példa: Zsolt 69,21: *ńauat*: másolói hiba; kiegészítés így: *nyava[lyá]t* (vö. Vulg.: *miseriam*, DöbrK. 131: *nyavolyát*, KeszthK. 171: *nyavalyát*).

Itt mondok köszönetet kollégáimnak, akiknek a tanácsai előbbre vitték ezt a munkát. Hálás vagyok Madas Editnek, aki az olvasóbarát kiadás gondolatát az első pillanattól örömmel üdvözölte, Haader Leának, e kötet lektorának, akivel ómagyar ügyekben mindig szívesen törjük együtt a fejünket, s aki e szöveget nagy gonddal ellenőrizte, javította, valamint kérdéseivel, javaslataival jobbította, továbbá Koltai Kornéliának, aki a héber nyelvi kérdéseket megvilágította, C. Vladár Zsuzsának, akihez egyes latin problémákkal fordultam és Szentgyörgyi Rudolfnak, aki kölcsönadott egy igen jó Vulgata-kiadást. Mindig számíthattam nővérem, Eastland Zsuzsa érdeklődésére és kiváló latin tudására is: több nyitott kérdésre beszélgetéseink során született meg a válasz.

Irodalomjegyzék

- BÁRCZI GÉZA 1963. *A magyar nyelv életrajza*. Gondolat Kiadó, Budapest.
BécsiK. = Bécsi kódex, lásd MÉSZÖLY 1916.
- BENKŐ LORÁND főszerk., E. ABAFFY ERZSÉBET – RÁCZ ENDRE szerk., 1991. *A magyar nyelv történeti nyelvtana I. A korai ómagyar kor és előzményei*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BENKŐ LORÁND főszerk., E. ABAFFY ERZSÉBET szerk., 1992. *A magyar nyelv történeti nyelvtana II/1. A kései ómagyar kor. Morfematika*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BENKŐ LORÁND főszerk., RÁCZ ENDRE szerk., 1995. *A magyar nyelv történeti nyelvtana II/1. A kései ómagyar kor. Mondattan. Szöveggrammatika*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BOROS ALÁN 1903. *Zsoltárfordítás a kódexek korában*. Stephaneum, Budapest.
- BÜKY BÉLA 1986. *A pszichikumra vonatkozó szókincs korai rétege a magyarban*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- CzechK. = *Czech-kódex 1513*. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel. Közzéteszi és a jegyzeteket írta N. ABAFFY CSILLA.

- A bevezetést írta N. ABAFFY CSILLA és CSAPODI CSABA. Régi Magyar Kódexek 4. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1990.
- DöbrK. = *Döbrentei-kódex 1508, Halábori Bertalan keze írásával*. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel. Közzéteszi, a bevezetést és a jegyzeteket írta ABAFFY CSILLA és T. SZABÓ CSILLA, MADAS EDIT közreműködésével. Régi Magyar Kódexek 19. Argumentum Kiadó – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1995.
- DÖMÖTÖR ADRIENNE 2006. *Régi magyar nyelvemlékek*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- FestK. = *Festetics-kódex 1494 előtt*. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel. Közzéteszi, a bevezetést és a jegyzeteket írta N. ABAFFY CSILLA. Régi Magyar Kódexek 20. Argumentum Kiadó – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1996.
- FINÁLY Henrik szerk., 2005. *A latin nyelv szótára*. (Reprint az 1884-es kiadás alapján.) Akadémiai Kiadó, Budapest. <https://latin.oszk.hu/cgi-bin3/index.cgi?function=index>
- GALAMB GYÖRGY 2009. A Huszita biblia és a ferencesek. Megjegyzések az első magyar bibliafordítás kérdéséhez. *Egyháztörténeti Szemle* 10/2: 3–12.
- Gl. = BERRÁR JOLÁN és KÁROLY SÁNDOR szerk., *Régi magyar glosszárium*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.
- HAADER LEA 2014. A kritikai forráskiadások egy hozadékáról. Elvi megfontolások egy ómagyar hibatipológiához. In: LACZKÓ KRISZTINA és TÁTRAI SZILÁRD szerk., *Elmélet és módszer. Nyelvészeti tanulmányok*. ELTE Eötvös József Collegium, Budapest. 87–103.
- HAADER LEA 2015. Hibázások és hátterük: az Apor-kódex. In: FORGÁCS TAMÁS – NÉMETH MIKLÓS – SINKOVICS BALÁZS szerk., *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei VIII*. Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged. 65–79.
- HAADER LEA – KOCSIS RÉKA 2014. A kódex története. In: HAADER–KOCSIS–KOROMPAY–SZENTGYÖRGYI: 25–31.
- HAADER LEA – KOCSIS RÉKA – KOROMPAY KLÁRA – SZENTGYÖRGYI RUDOLF 2014. *Apor-kódex. 15. század első fele / 15. század vége és 1520 előtt*. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel. Régi Magyar Kódexek 33. Székely Nemzeti Múzeum – Országos Széchényi Könyvtár – Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Budapest.
- HAADER LEA – KOROMPAY KLÁRA 2014. A kódex scriptorai és helyesírásuk. In: HAADER–KOCSIS–KOROMPAY–SZENTGYÖRGYI: 61–80.
- HADROVICS LÁSZLÓ 1994. *A magyar Huszita Biblia német és cseh rokonsága*. Nyelvtudományi Értekezések 138. Akadémiai Kiadó, Budapest.

- HARASZTI SZABÓ PÉTER 2017. A prágai egyetem és a magyarországi huszitizmus. In: KOVÁCS– MÉSZÁROS szerk., 31–45.
- HARASZTI SZABÓ PÉTER 2018a. Az egyetemek szerepe a huszita propagandában. A huszitizmusra reflektáló írások a 14–15. századi Magyarországon. In: FÁBIÁN LAURA – LOVAS BORBÁLA – HARASZTI SZABÓ PÉTER – UHRIN DOROTTYA szerk.: *A könyv és olvasója. A 14–16. századi könyvkultúra interdiszciplináris megvilágításban*. MTA – ELTE HECE, Budapest. 115–134.
- HARASZTI SZABÓ PÉTER 2018b. Primus inter pares? A prágai egyetem helye a magyar diákok régió belüli peregrinációjában. In: DRASKÓCZY ISTVÁN, VARGA JÚLIA, ZSIDI VILMOS szerk., *Universitas – Historia. Tanulmányok a 70 éves Szögi László tiszteletére*. Magyar Levéltárosok Egyesülete, Budapest. 53–66.
- HARASZTI SZABÓ PÉTER – KELÉNYI BORBÁLA – SZÖGI LÁSZLÓ 2016–2017. *Magyarországi diákok a prágai és a krakkói egyetemeken, 1348–1525*. 1–2. Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára – MTA – ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport, Budapest.
- HORVÁTH JÁNOS 1931/2005. A magyar irodalmi műveltség kezdetei. In: KOROMPAY H. JÁNOS és KOROMPAY KLÁRA szerk., *Horváth János irodalomtörténeti munkái I*. Osiris Kiadó, Budapest. 477–705.
- JAKAB LÁSZLÓ – KISS ANTAL 1997. *Az Apor-kódex ábécérendes adattára*. KLTE, Debrecen.
- JókK. = *Jókai-kódex XIV–XV. század*. A nyelvemlék betűhű olvasata és latin megfelelője. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva közlése P. BALÁZS JÁNOS. Codices Hungarici 8. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981.
- KÁROLY SÁNDOR szerk., 1965. *A Bécsi kódex nyelvtana szótárszerű feldolgozásban*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KároliBibl. = *Károlyi Gáspár Vizsolyi Bibliája*. Európa Kiadó, Magyar Helikon. Budapest, 1981.
- KERTÉSZ BALÁZS 2009a. Bécsi Kódex. In: MADAS szerk. 2009: 256–257.
- KERTÉSZ BALÁZS 2009b. Münchener kódex. In: MADAS szerk. 2009: 258–259.
- KeszthK. = *Keszthelyi kódex 1522*. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel. Közzéteszi, a bevezetést és a jegyzeteket írta HAADER LEA. Régi Magyar Kódexek 30. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete. Budapest, 2006.
- KISS JENŐ – PUSZTAI FERENC szerk., 2003. *Magyar nyelvtörténet*. Osiris Könyvkiadó, Budapest.
- KISS JENŐ – PUSZTAI FERENC szerk., 2018. *A magyar nyelvtörténet kézikönyve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- KNIEZSA ISTVÁN 1952. *Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

- KNIEZSA ISTVÁN 1959. *A magyar helyesírás története*. Második, javított kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest.
- KOROMPAY KLÁRA 2003. Az ómagyar kor. Helyesírás-történet. In: KISS-PUSZTAI szerk.: 281–300.
- KOROMPAY KLÁRA 2006. Helyesírás-történet, művelődéstörténet: két tudományág dialógusa, különös tekintettel a huszita helyesírásra. *Magyar Nyelv* 102: 204–209.
- KOROMPAY KLÁRA 2015. Gondolatok egy régi-új vitához: az ún. Huszita biblia eredetének kérdésköre. In: BÁRTH M. JÁNOS – BODÓ CSANÁD – KOCSIS ZSUZSANNA szerk.: *A nyelv dimenziói. Tanulmányok Juhász Dezső tiszteletére*. ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszéke, Budapest. 79–88.
- KOROMPAY KLÁRA 2017. Egy nyitott kérdés, több tudományterület metszéspontjában: az ún. Huszita biblia. In: KOVÁCS-MÉSZÁROS szerk.: 53–63.
- KOROMPAY KLÁRA 2018. Helyesírás-történet. Az ómagyar kor. In: KISS-PUSZTAI szerk.: 85–89.
- KOROMPAY KLÁRA 2019a. Ómagyar szövegek, mai olvasók: az ún. népszerű kiadás kérdései az Apor-kódex zsolttároskönyve kapcsán. In: HAADER LEA – JUHÁSZ DEZSŐ – KOROMPAY KLÁRA – SZENTGYÖRGYI RUDOLF – TERBE ERIKA – C. VLADÁR ZSUZSA szerk., *Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet III*. Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Budapest. 251–261.
- KOROMPAY KLÁRA 2019b. Ómagyar szókészleteti és jelentéstani kérdések az Apor-kódex alapján: *lélek, szellet, Szentlélek*. In: FORGÁCS TAMÁS – NÉMETH MIKLÓS – SINKOVICS BALÁZS szerk., *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei X*. Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged. 245–257.
- KOVÁCS ESZTER – MÉSZÁROS ANDOR szerk. 2017. *Husz János és a huszitizmus hatása a magyarországi művelődésben*. Szent Adalbert Közép- és Kelet-Európa Kutatásokért Alapítvány – ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszék – Vallástudományi Központ – Országos Széchényi Könyvtár, Esztergom – Budapest.
- KulcsK. = *Kulcsár-kódex 1539*. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel. Közzéteszi, a bevezetést és a jegyzeteket írta HAADER LEA és PAPP ZSUZSANNA. Régi Magyar Kódexek 23. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, 1999.
- LMPs. = *Psalterium latino-hungaricum. Latin-magyar zsolttároskönyv*. Keresztény Értelmiségek Szövetsége, JEL Kiadó, Budapest, 1999.
- MADAS EDIT szerk., TARNAI ANDOR főszerk., 1991. *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez. Középkor (1000–1530)*. Tankönyvkiadó, Budapest. sermones.elte.hu/szovegkiadasok/magyarul/madasszgy/
- MADAS EDIT 1998. Középkori bibliafordításainkról. *Iskolakultúra* 1998/1: 48–54.

- MADAS EDIT szerk., 2009. „Látjátok feleim...”. *Magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig*. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.
- MÉSZÖLY GEDEON 1916. *Bécsi Codex*. Új Nyelvemléktár 1. MTA, Budapest.
- NYÍRI ANTAL szerk. 1971. *A Müncheneri Kódex 1466-ból*. Codices Hungarici 7. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- NYÍRI ANTAL szerk., 1993. *A Müncheneri kódex magyar–latin szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- NySz. = SZARVAS GÁBOR – SIMONYI ZSIGMOND, *Magyar nyelvtörténeti szótár a legrégebb nyelvemlékektől a nyelvújításig* 1–3. Hornyánszky Viktor, Budapest, 1890–1893.
- Országos Széchényi Könyvtár, Magyar Nyelvemlékek: <http://nyelvemlekek.oszk.hu>
- RÚF = *Biblia*. Magyar nyelvre fordította és revideálta a Magyar Bibliatársulat Szöveggondozó Bizottsága. Kiadja a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 2014.
- STL = *Zsoltárok könyve*. Fordította és az utószót írta SIMON TAMÁS LÁSZLÓ OSB. Pannonhalmi Főapátság Bencés Kiadó, 2020.
- SZABÓ DÉNES 1942. *Apor-kódex*. Codices Hungarici 2. Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár.
- SZABÓ FLÓRIS 1989: Huszita-e a Huszita Biblia? Bíráló és útkeresés. *Irodalomtörténeti Közlemények* 93: 118–126.
- SENTGYÖRGYI RUDOLF 2014. A kódex tartalma és forrásai. A) Az Apor-kódex zsoltároskönyve és liturgikus szövegei. In: HAADER–KOCIS–KOROMPAY–SENTGYÖRGYI: 31–57.
- SZIT = Szent István Társulati Biblia. <https://szentiras.hu/szit>.
- TARNAI ANDOR 1981. Szóbeliség – latinság – írásbeliség. In: TARNAI ANDOR és CSETRI LAJOS szerk., *Rendszerek a kezdetektől a romantikáig*. A magyar kritika évszázadai 1. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 11–26.
- TARNAI ANDOR 1984. „A magyar nyelvet írni kezdik”. *Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- TESZ. = BENKŐ LORÁND főszerk., *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976.
- VOLF GYÖRGY 1879–1881. *Apor codex*. In: Nyelvemléktár 8. MTA, Budapest. xxxiv–xxxix és 157–251.
- Vulg. = HETZENAUER, MICHAEL szerk., *Biblia Sacra Vulgatae Editionis*. Fr. Pustet & C°. Ratisbonae et Romae, 1922.
- ZELLIGER ERZSÉBET 2016. *Az Apor-kódex töredéklapjai. 15. század első fele / 15. század vége*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.

A ZSOLTÁROK

56⁶

(Apor-kódex 43)

[*Psalmus 55.*]

14. [...] haláltól, és én lábaimat iszamáktól, hogy kellessen⁷ Istennek előttö eleveneknek világában.

57

(Apor-kódex 43–44)

Végezetül el ne veszessed Dávidot, avagy meg ne törjed Dávidot.⁸ Ő ügyének íratja, mikor futna Saul előtt a barrangba. 1 Regum⁹ 24. Psalmus 56.

2. Irgalmazj, Isten, énnekem, irgalmazj énnekem, mert tebeléd bízott én lelkem! És te szárnyadnak árnyékába reménkedem, míglen elmenjen hamisság.
3. Ivöltök felséges Istenhez, Istenhez, ki jól tött énnekem.
4. Eresztett mennyből, és megszabadejtott engemet, adta bosszúságba engemet nyomodókat. Eresztette Isten ő irgalmasságát és ő igazságát.
5. És megszabadejtotta én lelkemet orozlánoknak kölkei közöl; aludtam, háboroltattott.¹⁰ Embereknek fiai, ő fogai ő fegyveri, ő nyilai és ő nyelvök éles tör.
6. Vigadjatok Istennek mennyeknek felette, és minden föld felett te dicséséged!
7. Tört alkottanak én lábaimnak, és meggörbejtették én lelkemet. Ástának én orcám előtt vermet, és estenek őbelé.
8. Kész én szívem, Isten, kész én szívem; éneklek és éneket mondok.
9. Kelj fel, én dicséségem, kelj fel zsoltár és hegedőben, felkelek holval!
10. Vallok teneked népekben, Uram, és éneket mondok teneked nemzetekben.
11. Mert felmagasztatott mennyekiglen te irgalmasságod és ködökiglen te igazságod.
12. Felmagasztassál mennyeknek felette, Isten, és minden földnek felette te dicséséged!

⁶ Előtte szöveghiány. Lapok hiánya miatt nincsenek meg a következők: Zsolt 1–31,7. Megcsonkult lapokon csak apró töredékek maradtak fenn az alábbiakból: Zsolt 31,8–56,13.

⁷ Másolói hiba *kellessem* helyett. – Vö. Vulg.: *placeam*, DöbrK. 114: *kellessem*, KeszthK. 114: *kellemetes legyek*.

⁸ Utalás a „Ne vezíts el” kezdetű ének dallamára (vö. RÚF). – Vö. Zsolt 59; 75.

⁹ A királyok első könyve. A mai bibliakiadásokban: Sámuel 1. könyve.

¹⁰ Vö. Vulg.: „*dormivi conturbatus*”, azaz: ’aludtam, noha zaklatott voltam’, illetve ’aludtam, noha zaklattak’.

(Apor-kódex 44–45)

Psalmus 57.

2. Ha bizonyába és úgy igazságot beszéletek, igazán ítéletek, embereknek fiai?
3. És mert szűben hamisságokat mívelkedtek, földön hamisságokat tü kezeitek énekelnek.¹¹
4. Elidegenöltenek bűnösök az méhtől avagy anyától, tévelgettenek a méhtől, beszélettenek hamisakat.
5. Hirtelenkedet azoknak kégyónak hasonlatja szerént, miként siket áspisé és ő filei berekesztőé,
6. ki nem hallgatja meg a bűnösöknek¹² szavát és a méregalkotóét, bölcsen bűvölőkét.
7. Isten megtöri ő fogokat önnön szájokban, ő¹³ zápjokat megszegi Úr.
8. Semmié változtatnak, ment elfolyó víz; meghúzta ő íjét, mígnem megbetegöltessenek.
9. Miként viusz, ki elfoly, elvettetnek, és felöl esett tűz, és nem láttak Napot.
10. Mielőtt értenék ti tivisetek a ramnust,¹⁴ miként eleveneket, így haragban megemészti őket.
11. Vigad igaz, mikor látand győződelmet; megmossa ő kezeit bűnesnek vérében.
12. És mond ember: és ha valóbizon vagyon igaznak gyimölcse; és bizony vagyon Isten, őket ítélő földön.

¹¹ Fordítási probléma, két latin szó hasonlósága nyomán: *concinnare* 'összeállít, összerak, alkot', *concinere* 'együtt énekel'; ezek egyes német forrásokban is keverednek, l. HADROVICS 1994: 81 (1). Itt az előbbiről van szó. – Vö. Vulg.: „iniustitias manus vestrae *concinnant*”, DöbrK. 115–116: „tü kezeitek hamosságokat *pepecselnek*”, KeszthK. 144: „hamisságot ti kezetek *tesznek*”.

¹² Másolói hiba *bűvölőknek* helyett, l. HADROVICS 1994: 76 (1). – Vö. Vulg.: „Quae non exaudiet vocem *incantantium*”, DöbrK. 116: „ki *bájosoknak* szavát nem hallja”, KeszthK. 144: „nem hallja meg *bájosoknak* szavát”.

¹³ Fordítói hiba, a latin szöveg téves alakja vagy téves olvasata nyomán: a szövegben szereplő *leonum* 'oroszlánoknak' helyett itt az *eorum* fordítása jelenik meg, l. HADROVICS 1994: 81 (2). – Vö. Vulg.: „molas *leonum* confringet Dominus”, DöbrK. 116: „*oroszlányoknak* zápfogokat megtöri”, KeszthK. 145: „*oroszlánoknak* zápfogit Úr megteri”.

¹⁴ A fordító bizonyára nem értette a latin szöveg *rhamnum* 'egyfajta cserje' szavát, ezért tartotta meg és alakította a fenti formában, l. SZENTGYÖRGYI 2014: 41. – Vö. Vulg.: „Priusquam intelligerent spinæ vestrae *rhamnum*”, DöbrK. 116: „Mielőtt tü tövisetek *csemetét* értetnétek”, KeszthK. 145: „Minekellette eresztenének ti tüviseteket *ágat-bogat*”, RÚF: „Mielőtt túske nőne *cserjéteken*”.

(Apor-kódex 45–47)

Ne veszessed el¹⁵ Dávidot végezetől, avagy ne törjed meg Dávidot;¹⁶ ő ügyének íratatja, és midőn eresztett Saul, és őrizte¹⁷ ő házát, hogy megölné őtet. 1 Regum¹⁸ 19. Psalmus 58.

2. Ments meg engemet én ellenségemtől, én Istenem, és énellenem támadóktól szabadéh meg engemet!
3. Ments meg engemet a hamisság-mívelkedőktől, és a véreknék fírfiaitól üdvözöh engemet!
4. Mert kivötték¹⁹ én lelkemet, omlottanak énreám erősök; és sem én hamisságom, és sem én bűnöm, Uram.
5. Hamisságnál kül követtem és futtam. Kelj fel te énelőmbe, és láss!
6. És te jószágodnak²⁰ Istene, Uram, Izraelnek Istene! Ügyekezjél meglátatodra minden nemzeteket: ne irgalmazj mendazoknak, kik mívelkednek hamisságot!
7. Megfordoljanak este, és éhet szenvedjenek, ment ebek, és kerengik a várost.
8. Íme, beszélnek ő szájokkal, és tőr ő ajakokban: Mert ki hallotta?
9. És te, Uram, megmeveted őket, és semmié változtatsz minden nemzeteket.
10. Én erősségemet tehozjád őrizem, mert Isten, engemet fogadó vagy.
11. Én Istenem, ő irgalmassága előlkölt engemet, Isten jelentett énnekem én ellenségimen.
12. Ne öleljed²¹ meg őket, hogy valaha el ne feledjenek én népeim! Himtsed el azokat te tehetségedben, és levedd őket, Uram, én oltalmam!
13. Ő szájoknak vétkezettek ő ajakoknak beszédek, és megfogattassanak ő kevélségekben! És az átokról és az hazugságról hirdette[t]nek emésztetben.

¹⁵ A kódex írásmódja szerint: „Ne vezessel el”. Az igealak végét a felirat folytatása és a Zsolt 57 alapján javítottuk.

¹⁶ Utalás a „Ne veszíts el” kezdetű ének dallamára (vö. RÚF). – Vö. Zsolt 57; 75.

¹⁷ A kódexben: „őüzte”; ez másolói hiba. – Vö. Vulg.: *custodivit*.

¹⁸ A királyok első könyve. A mai bibliafordításokban: Sámuel 1. könyve.

¹⁹ A latin szöveg olvasatával összefüggő fordítási probléma. A *ki*-igekötőnek itt nincs előzménye; a fordító *ecce ceperunt* helyett *exceperunt*-ot olvasott, l. HADROVICS 1994: 81 (3). – Vö. Vulg.: „*Quia ecce ceperunt animam meam*”, DöbrK. 117: „Mert íme, én lelkem *megfogák*”, KeszthK. 146: „Mert *megfogák* én lelkemet”.

²⁰ Másolói hiba. Itt ez a kifejezés várható: „*Jóságoknak Istene*” ’Seregek Istene’. – Vö. Vulg.: „*et tu Domine Deus virtutum*”, DöbrK. 117: „és te, Uram, *Jóságoknak Istene*”, KeszthK. 146: „és te vagy *Jóságoknak Istene*”.

²¹ Másolói hiba, ehelyett: *öljed*. – Vö. Vulg.: „*ne occidas eos*”, DöbrK. 117: „üket meg ne *öljed*”, KeszthK. 147: „meg ne *eld* őket”, RÚF: „Ne *öld meg* őket”.

14. Emésztetnek haragja,²² és nem lesznek. És megtudják, mert Isten uralkodik Jákobon és földnek határin.
15. Megfordoljanak estre, és éhet szenvedjenek, ment ebek, és kerengik a várost.
16. Ők elhimletnek ételre, de ha nem leendnek megelégedtettek, morognak.
17. Én kedég éneklek te erősségedet, és vigadom holval te irgalmasságodat. Mert löttél engemet fogadó, és én bizodalمام én törödelmemnek napjában.
18. Én segedemem, teneked éneklek, mert Isten, én fogadóm vagy; én Istenem, én irgalmasságom!

²² Itt feltehetőleg hiányzik egy rag. – Vö. Vulg.: „*in ira consummationis*”, DöbrK. 117–118: „végeztenek *haragján*”, KeszthK. 148: „elvégezésnek *haragjába*”.

Azokért, kik tanóságot változtatnak,²³ avagy Dávid ügyö irattatjának tanóságába változtatnak, midőn meggyójtá Mezopotániát, másként Sophát és Szíriát.²⁴ Másként Sophát és Szíriát, Sobalt. Másként Sobatot, és megfordejtá Szíriát,²⁵ és Edómból megvere a Sós-völgyön 12 ezereket.²⁶ Dávidnak éneke. 2 Regum²⁷ 8. és 10. capitulum és 1 Paralipomemom²⁸ 18. és 19. Az apastaloknak szavok, midőn Krisztos szenvedett. Psalmus 59.

3. Isten, elűztél minket, és megtörtétl minket; haragudtál, és irgalmaztál minekünk.
4. Megindejtottad földet, és megháborejtottad őtet; vigaszjad meg ő törödelmét, mert megindoltatott!
5. Jelentettél te népednek keményeket; itattál minket szomorodatnak borával.
6. Adtál téged félőknek jegyzetet, hogy eltávozzanak ijnek orcájától.
7. Hogy megszabadoltassanak te szeretőid, üdvözéhed te jogodat,²⁹ és hallgass meg engemet!
8. Isten beszélett ő szentiben: vigadok és megosztom Sikinát,³⁰ és megmérém hajlakoknak völgyét.

²³ A héber zoltárfeliratban ez áll: „a *Liliom-ra*”. Az itt szereplő névszó (*susan* 'liliom') technikai kifejezésként ennek az éneknek a dallamára utal, amelynek feltehetőleg ez a kezdőszava vagy a jellegzetes szava. – Hasonló példa: Zsolt 69.– Vö. Vulg.: „Pro his, qui *immutabuntur*”. A latin fordításban valamilyen etimologizálás figyelhető meg (tévesen), a héber *snh* 'változtat' ige alapján. A fenti felirat is ezt tükrözi.

²⁴ *Sopha*: a héberben *Aram Cóva* (városállam), vö. RÚF: *Cóba*, SZIT: *Coba*, STL: *Aram-Cóbá*. – Arámot korábban *Szíriá*-nak is fordították. Itt feltehetőleg az összes városnév-összetételt külön szóként értelmezte a fordító. – Vö. Vulg.: „cum succendit Mesopotamiam Syriae, et Sobal”.

²⁵ A héberben ez áll: „és visszatért Jóáv”, vö. Vulg.: „et convertit Ioab”.

²⁶ A héberben: „és levágta Edómot a Sós (tenger) völgyében, 12 ezret”, vö. Vulg.: „et percussit Idumæam...”.

²⁷ A királyok második könyve. A mai bibliafordításokban: Sámuel 2. könyve.

²⁸ 1 Paralipomenon: Krónikák 1. könyve.

²⁹ E helyen másolói hibák együttesével találkozunk. A szöveg előzményében ez állhatott: *, „És üdvözéhed engemet te jogoddal”, azaz 'szabadíts meg jobbkezéddel'. – Vö. Vulg. „salvum fac dextera tua”, DöbrK. 118: „te jogoddal idvözöh engem”, KeszthK. 149: „idvezéhen engemet te jogod” – Feltehető, hogy az *üdvözéhed* után álló *engemet* rövidítve szerepelt, s ezt vélhette *-ed* igeragnak a másoló. – A *jogodat* helyén **jogodal* 'jogoddal' állhatott, l. HADROVICS 1994: 76 (2). – A fenti szerkezet ismétlődése: Zsolt 108,7.

³⁰ A héberben a név alakja *Sikem/Sekhem*, vö. Vulg.: *Sichimam*, RÚF: *Sikemet*, SZIT: *Szichemet*, STL: *Szikemet*.

9. Enyém Galád³¹ és enyém Manasses,³² és Efraim én fejemnek erőssége. Júda én királyom,
10. Móáb én reménségemnek fazoka, Idumeában³³ kinyójtom én sarumat; magának idegenek aláztattak.
11. Ki viszen engemet a rakott városba, ki viszen engemet Idumeáiglan?
12. Nemde te Isten-e, ki elűztél minket? És nem megy ki Isten mü tehetségönkben.
13. Adj minekünk segedelmet a törödelmből, mert hiú embernek üdvessége!
14. Istenben teszünk jószágot, és ő semmié változtatja minket töredelmezőket.

³¹ A héberben *Gilád* (= *Gileád*), vö. Vulg.: *Galaad*, RÚF, SZIT, STL: *Gileád*.

³² A héberben *Menasse*, vö. Vulg.: *Manasses*, RÚF: *Manassé*, SZIT és STL: *Manassze*.

³³ A héberben *Edóm*, vö. Vulg.: *In Idumæam*, RÚF: *Edóm*, SZIT és STL: *Edom*.

61

(Apor-kódex 48–49)

*Dávidnak éneke és dicsérete, Szent Pál apostalnak szava, Krisztosról mond.
Psalmus 60.*

2. Hallgassad meg, Isten, én onszolatomat, ügyekezjél én imádságomhoz!
3. Földnek végétől kajáltottam tehozjád; mikor búsoltnék én szívem, a kövön felmagasztattál engemet.
4. Viseltél engemet, mert löttél én reménségem, és erősségnek tornya ellenségnek orcájától.
5. Lakozom te hajlakodban örökké, megoltalmaztatom te szárnyadnak fedelében.
6. Mert te, én Istenem, meghallgattad én imádságomat; adtál örököt te nevedet félőknek.
7. Napot királnak nap felett toldasz, ő esztendejét nemzetnek napjáiglan és nemzetéiglen.
8. Megmarad örökké Istennek személyében; irgalmasságát és ő igazságát ki keresi meg?
9. Így éneket mondok te nevednek örökkel örökké, hogy megadjam én fogadásimat napról napra.

62

(Apor-kódex 49–50)

Dávidnak psalmosa Idihitoméért,³⁴ egyháznak szava. Psalmus 61.

2. Nemde Istennek aláztatott leszen én lelkem-e? Mert őtőlő én üdvességem.
3. Mert és ő én Istenem és én üdvözejtöm; engemet fogadó, nem mozdoltatom továbbá.
4. Míglen omlotok emberre? Megöltök mend tü, monnal lehajlott falra, és elhagyott maceriesre.³⁵
5. Valóbizon én áramat meggondolták eltávoztatni; futtam én szomjamban, ő szájokkal megáldnak vala, és ő szívökkel megátkoznak vala.
6. De valóbizon Istennek aláztatott leszen én lelkem, mert őtőlő én békességem.
7. Mert én Istenem és én üdvezejtöm; én segedelmem, nem kimegyek.
8. Istenben én üdvösségem és én dicsőségem, én segedelmemnek Istene; én reménségem Istenben vagyon.
9. Reménkedjete őbelé, népnek minden gyülekezete, kiösséte őelőttő tü szíveteket, mert Isten mü segedelmönk örökké!
10. Valóbizon heúak embereknek fiai, ő mértékekben hazugok embereknek fiai; hogy meg es álljanak³⁶ ők a hiúságból azonban.
11. Ne akarjatok reménkednetek hamisságba, és ragadozatokat ne akarjatok kívánnotok; kazdagságok ha sokasolandnak, ne akarjátok a szívet hozjá vetnetek!
12. Egyszer beszélett Isten, e kettőt hallottam: mert hatalm Istené, és teneked, Uram, irgalmasság, mert te megadsz egymendennek ő művelkedete szerént.

³⁴ A héberben *Jedútúm*, vö. Vulg.: *Pro Idithun*, RÚF: *Jedútúnnak*. SZIT: *Jedutun szerint*.

³⁵ A latin *maceria* jelentése 'kerítés, palánk'; a fordító bizonyára nem értette, l. SZENTGYÖRGYI 2014: 41. A fenti szóalak nem szabályos latin forma. – Vö. Vulg.: „tamquam parieti inclinato et maceriae depulsæ”, DöbrK. 120: „ment aláhajlott falnak és meghagyott *hasadéknak*”, KeszthK. 152: „miképpen aláhajlott fal és elromló *küfal*”, RÚF: „olyan, mint a düledező fal és a bedőlt *kerítés*”. – Vö. Zsolt 144,14.

³⁶ Másolói hiba; itt eredetileg *megcsaljanak* állhatott, l. HADROVICS 1994: 76 (4). – Vö. Vulg.: „ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum”, DöbrK. 120: „önnönmagokat *megcsalják*”, KeszthK. 153: „hogy *megcsalják* úk heúságról ünnenmagokat”.

63

(Apor-kódex 50–51)

Dávidnak psalmosa, mikor volna Idomeának kietlenében, egyháznak szava Krisztosról. Psalmus 62.

2. Isten, én Istenem, tehozjad világból vigyázok. Szomjazott tebenned én lelkem, mely sokképpen teneked én húsom, ez pusztza földben és ez útban és ez vizet-
lenben.
3. Így e szentben jelentem teneked, hogy látnám te jószágodat és te dicsőségedet.
4. Mert jobb te irgalmasságod életelnél, én ajakim dicsérnek tégedet.
5. Így áldlak meg tégedet én életemben, és te nevedben emelem fel én kezeimet.
6. Miként adespes³⁷ és kövérséggel beteljük én lelkem, vigasságnak ajakival dicsér
én szám.
7. Így emlékezem terólad én ágyamon,³⁸ veternyekoron emlékezem tebenned.
8. Mert voltál én segedelmem, és te szárnyaidnak fedelében vigadok.
9. Egyesölt én lelkem teutánad, fogadott engemet te jogod.
10. De ók heába keresték én lelkemet, bemennek földnek aljába,
11. adattanak törnek kezébe, ravaszaknak részek lesznek.
12. De királ vigadtatik Istenben, dicsértetnek mendazok, kik eskesznek őbelé,
mert berekesztetik hamisság-beszélőknek szájok.

³⁷ A fordító bizonyára nem értette a latin szóalakat (vö. *ades* 'háj'); esetleg romlott latin forrás-
szöveg állhatott előtte, l. SZENTGYÖRGYI 2014: 41. – Vö. Zsolt 73,7 is. – Vö. Vulg.: „Sicut *adipe* et
pinguedine”, DöbrK. 121: „miként *velővel* és zsírval”, KeszthK. 154: „Miként *zsírral* és kevérséggel”.

³⁸ A kódexben: „ágyaimon”; az *i* másolói hiba. – Vö. Vulg.: *super stratum meum*, DöbrK. 121
és KeszthK. 154: *én ágyamon*.

64

(Apor-kódex 51–52)

Dávidnak psalmosa, népnek szava, Krisztosnak gyetrelméről. Psalmus 63.

2. Hallgasd meg, Isten, én imádságomat, mikor onszollak; ellenségnek félelmétől mentsd meg én lelkemet!
3. Megoltalmaztál engemet gonoszkodóknak gyülekezetektől, hamisság-mívelkedőknek sokaságától.
4. Mert megélesejtették ő nyelveket miként tört; meghúzták ő íjeket, keserő állapotot,
5. hogy lőjenek rejtekben fertezetlent. Hirtelen lövik őtet, és nem félnek.
6. Tökélettenek önnönmagoknak álnak beszédet, beszélettenek, hogy elrejténék a töröket, mondottanak: Ki látja azokat?
7. Tudakoztanak hamisságokat, megfogyatkoztanak tudakozván tudakozattal.³⁹
Vépik ember magas szűhöz,⁴⁰
8. és felmagasztatik Isten. Apródoknak nyilai löttének ő csapások.
9. És megbetegöltek ő nyelvek ő ellenek, megháboroltattak mendazok, kik látták vala azokat.
10. És félt minden ember, és hirdették Istennek mívelkedetét, és ő tétét megértették.
11. Vigasztaltatik igaz Űrban, és reménkedik őbelé, és dicsértetnek minden igaz szűvővek.

³⁹ Vö. Vulg.: „defecerunt scrutantes scrutinio”, DöbrK. 122: „tudakozás-kerestekbe megfogyának”, KeszthK. 155: „és gondolván, megfogyatkozának”, STL: „Gonoszságot terveznek: »Ezt jól kiterveltük«”.

⁴⁰ Vö. Vulg.: „Accedet homo ad cor altum” (vö. DöbrK. 122 és KeszthK. 156 is), STL: „bizony kifürkészhetetlen az emberi elme és a szív”.

(Apor-kódex 52–54)

Dávidnak psalmosa, Jeremiásnak éneke Aggeussal és Ezékiellel a zarándoklatnak igéjéről, avagy a népnek Babilonba viteléről, mikor elkezdettek volna eredni. Psalmus 64.

2. Teneked illik dicséret, Isten, Sionban, és teneked megadatik fogadat Jeruzsálemben.
3. Hallgasd meg én imádságomat; tehozdád minden test jó.
4. Hamisaknak igéjek hatalmaztak mirajtonk, és mü kegyetlenséginkben te könyörölsz.
5. Bódog, kit választottál és hozjád vöttél, és lakozik te hajlakodban. Beteljesednek⁴¹ te háznak javival; szent a templom csudálatos igazságban.
6. Hallgass meg minket, mü üdvösségönknek Istene! Föld minden végeinek reménsége és tengerben távol,
7. szorgatván hegyeket te tehetségeddel, övedözvén hatalmmal,
8. ki megháborgatod⁴² tengernek mélyét, ő habinak szózatját. Megháboroltatnak nemzetek,
9. és félnek, kik lakozják a határokat, te jelenségidtől, veterneyei kimenet és estve gyenyerkedel.
10. Megláttad földet, és megrészejejtetted őtet, megsokasejtottad kazdagejtanod őtet. Istennek folyója betölt vizekkel. Készejtetted meg azok étkeket, mert harag⁴³ ő készöletek.
11. Ő csergetegit megrészegéhed, megsokaséhad ő csemetéit, ő eszterhajiban⁴⁴ vigad csemetéző.
12. Megáldván te jószágod esztendeinek koronáit, és te mezőid betelnek bőséggel.
13. Megkövérednek kietlennek szépi, és halmok övedeztetnek vigassággal.
14. Megöltöztettek johoknak kosi, és völgyek bővölkednek búzával; kajálnak, és mert dicséretet mondnak.

⁴¹ Másolói hiba. A Vulgatának ez felelne meg: 'beteljesedünk'. A magyar szövegben a *-nek* rag helyén eredetileg *-enk* állhatott, l. HADROVICS 1994: 77 (6). – Vö. Vulg.: „*Replebimur in bonis domus tuæ*”, DöbrK. 123: „Te háznak jószágiból *megtelenk*”, KeszthK. 157: „*Megtelenk* te háznak javival”.

⁴² Vö. Vulg.: *conturbas*, DöbrK. 123: *megháborgatod*, KeszthK. 157: *meghábozejt*. – Az újabb fordításokban: RÚF: *lecsillapítottad*, STL: „aki *lecsillapítja*”, SZIT: „Te *csendesítet el*”.

⁴³ A latin szöveg *ita* 'így' szavát a fordító *ira*-nak olvashatta, melynek jelentése: 'harag', l. HADROVICS 1994: 81 (4). – Vö. Vulg.: „quoniam *ita* est præparatio eius”, DöbrK. 124: „Mert *úgy* vagon ű megszerzése”, KeszthK. 157–158: „mert *úgy* vala űneki szerzése”, RÚF: „mert *így* gondoskods a földről”.

⁴⁴ Az *eszterhaj* jelentése: 'eresz'. A latin forrásszövegben szereplő *stillucidum* jelentései: 'leeső csepp', 'csepegés', 'eresz'. A fenti helyen az esőcseppekről van szó. – Vö. Vulg.: „*in stillicidiis eius lætabitur germinans*”, DöbrK. 124: „*ű csepegésébe öröl*”, RÚF: „*záporesövel* porhanyítod”.

(Apor-kódex 54–55)

Dávidnak éneke felkelésről. Psalmus 65.

Énekljetez Istennek, minden föld,

2. éneket mondjatek ő nevének, adjatek dicsőséget ő dicséretének!
3. Mondjatek Istennek: mely félelmesek te mívelkedetid, Uram; te jószágonak sokaságában hazudnak teneked te ellenségid.
4. Minden föld imádjon tégedet, Isten, és énekljen teneked; éneket mondjon te nevednek!
5. Jövetek, és lássátok Istennek mívelkedetit! Félelmes tanácsokban embereknek fiai felett.
6. Ki fordejtja tengert szárazba; lábbal általmennek folyón, ott vigadonk őbenne.
7. Ki uralkodik ő tehetségében örökké, ő szemei nemzetekre néznek; kik ellenkednek, nem magasztatnak fel önnönbennek.
8. Megáldjátok, nemzetek, mü Istenenket, és hallandóvá tegyétek ő dicséretének szavát!
9. Ki vette én lelkemet életre, és nem adta mozdolatba én lábaimat.
10. Mert megbizonyejtottál münket, Isten; tüzze münket megtisztejtottál, miként megtisztoltatik ezüst.
11. Vittél münket törbe, vettél törödelmeket mü hátonkra.
12. Vettél népeket mü fejenkre, általmentönk tüzön és vízen, és kihoztál münket hiedelmbe.
13. Bemegyek te házadba áldozatokban, megadom én fogadásimat,
14. kiket megválasztottanak én ajakim, és beszélett én szám én töredelmemben.
15. Velős áldozatokat áldok teneked, kosoknak gerjesztetével áldok teneked teheneket bakokkal.
16. Jövetek, hallgassátok mend, kik félitek Istent, és hirdetem, mennyéeket tött én lelkemnek!
17. Őhozjá én számmal üvöltöttem, és vigadtam⁴⁵ én nyelvem alatt.
18. Hamisságot ha tekéntettem én szüvemben, nem hallgat meg Úr.
19. Azért hallgatott meg Úr, és ügyekezett én onszolatomnak.
20. Áldott Isten, ki nem távoztatja el én imádságomat és ő irgalmasságát éntölem.

⁴⁵ A latinnal összefüggő probléma. A Vulgatában *exaltavi* 'magasztaltam' áll; ennek szövegvariánsa az *exultavi* 'örültem', l. HADROVICS 1994: 86 (1). – Vö. Vulg.: „et *exaltavi* sub lingua mea”, DöbrK. 125: „és én ajakom alatt *örvendék*”, KeszthK. 160: „és meg *ervendék* én nyelvem alatt”. – Vö. Zsolt 149,6 is.

67

(Apor-kódex 55–56)

Dávidnak psalmosi éneknek imnosiban 66.

2. Isten irgalmazjon műnekünk, és megáldjon münket; megvilágoséha ő személyét mirajtonk, és irgalmazjon minekünk!
3. Hogy megismerjék⁴⁶ földön te utadat, minden nemzetekben te üdvösségedet.
4. Valljanak teneked népek, Isten, valljanak minden népek!
5. Vigadjanak és öröljenek nemzetek, mert ítélisz népeket igazságban, és bírsz nemzeteket földön.
6. Valljanak teneked népek, Isten, valljanak teneked minden népek!
7. Föld adta ő gyimölcsét. Megáldjon minket Isten, mi Istenünk,
8. és megáldjon minket Isten, és féljék őtet földnek minden végi!

⁴⁶ A kódexben szereplő *meg esmerink* másolói hiba. Az ideillő igealak vagy **megismerjek* 'megismerjük', vagy *megismerjék*. – Vö. Vulg.: *cognoscamus*, FestK. 31: *megesmerjék*, DöbrK. 126 és KeszthK. 161: *megismerjék*. – Vö. az újabb fordításokban: SZIT: *megismerjük*, RÚF: *Ismerjék meg*, STL: *megismerjék*. – A párhuzamos kódexadatok a *megismerjék* mellett szólnak.

68

(Apor-kódex 56–59)

Dávidnak éneke. Psalmus 67.

2. Felkeljen Isten, és elhimlessenek ő ellenségi, és elfussanak ő orcája elől, kik gyűlölték őtet!
3. Miként megfogyatkozott fist, megfogyatkozzanak; miként elfoly a viusz tűznek orcájától, így elveszjenek a bűnösök Istennek orcájától!
4. És igazak gyenyerkedjenek, és vigadjanak Istennek személye előtt, és örvendezzenek vigasságban!
5. Énekljete Istennek, és éneket mondjatok ő nevének! Ösvént tegyetek neki, ki felment napnyugatra! Úr neve annak, öröljete ő személye előtt, megháboroltatnak ő orcájától.
6. Árváknak atyjok és özvegyeknek bírójok Isten ő szent helyében.
7. Isten, ki lakoztat egyerkölcséveket⁴⁷ házban, ki kiviszen kötözöttet ő erősségében, azonképpen azokat, kik mozdoltatnak, kik lakoznak sérekben.
8. Isten, mikor kimenendesz te népednek személyében, mikor általmenendesz a kietlenben,
9. Föld megindolt, és mert mennyek csepegtek Sína Istenének orcájától, Izrael Istenének orcájától.
10. Akarat szerént való eset választasz, Isten, te öröködnék; és megbetegöltetted, de te megtökéltetted őtet.
11. Te lelkesid lakoznak őbenne; készítél te édességben szegénnek, Isten.
12. Úr ad ígét evangelizálóknak, sok jószággal.
13. Jószágoknak királya szeretőjö, és ház személyéé megosztani foszlatokat.
14. Ha alodjatok szerzeteseknek⁴⁸ közepettek, megezüstözött galambaknak tolli, és hátnak utoljai aranyak hírvadatjában.
15. Mikor megválaszt mennyei királyokat, őrajta hóval megfejejtetnek Selmonban.⁴⁹
16. Istennek hegye kövér hegy, aludt⁵⁰ hegy kövér hegy.

⁴⁷ Az *egyerkölcső* szó jelentéséhez vö. Vulg.: *unius moris*, DöbrK. 127: *együgyőköt*, KeszthK. 163: *egyigyűet*, RÚF: *elhagyottakat*. – Az *együgyű* főbb jelentéseinek alakulása: 'egyszerű, mesterkéletlen' → 'naiv', 'ostoba', l. TESz. Van példa 'alázatos' jelentésre is, vö. Zsolt 147,6.

⁴⁸ A fordítások eltérőek. – Vö. Vulg.: „*inter medios clericos*”, DöbrK. 127: „*tanolt emberek között*”, KeszthK. 164: „*tanolt emberek kezett*”. – Vö. RÚF: „*Ha a felszerelést őrzitek is*”, SZIT: „*a karámok között*”, STL: „*az aklok között*”.

⁴⁹ A héberben *Calmón*, vö. Vulg.: *Selmon*, RÚF, SZIT és STL: *Calmón*.

⁵⁰ Fordítási problémákat mutató hely. – A jelző a héberben: 'sokcsúcsú', a latinban: *coagulatus*, a magyarban: *aludt*. – Vö. Vulg.: „*Mons coagulatus, mons pinguis*”, DöbrK.: 127: „*Behomorult hegy kövér hegy*”, KeszthK. 164: „*Egybe homorult hegy zsíros hegy*”, RÚF: „*sokcsúcsú hegy a Básán-hegy*”, STL: „*szakadékos hegy Básán hegye*”. – A héberben itt a 'csúcs, orom, tetőfok' jelentésű

17. Hogy mit gyanejtjátok az aludt hegyeket? Hegy, kiben jól kellett lakozni Istennek őbenne, és mert Úr lakozik végezetül.
18. Istennek szekeri sokképpen való tízszer ezeri, vigadóknak ezeri. Úr őbennek, Sionban, szentben.
19. Felmentél magasságba, fogtad a fogságot, vöttél ajándokokat emberektől, és mert nem hívők lakozniok Úrnak házát.⁵¹
20. Áldott Úr nappal minden napon, bódog ösvént tött műnekönk mü üdvözejténknek Istene.
21. Mi Istenönk üdvözejtő Isten, és Úré halálnak kimenete.
22. Valóbizon Isten megszegi ő ellenséginek fejeket; ő vétkezetekben járókat, fürteknek teteit.
23. Mondott Úr: Básánból megfordejtom, megfordejtom tengernek mélyében.
24. Hogy bemártassék ő lábok a vérbe; te ebeidnek nyelvek ellenségekből őtőlök.
25. Látták te bemenetedet Isten, én Istenemnek bemenése, én királyomé, ki vagyon szentben.
26. Elevé költenek a fejedelmek, egyesöltenek; az ifjúcska timpanizálók éneklőknek közepettek.
27. Egyházakban jól mondjatok Istennek, Úrnak, Izraelnek forrásiból.
28. Ott Benjámin hősecske, elmének rütetében. Júdának fejedelmi, ő vezéri, Zabulonnak⁵² fejedelmi, Neptalimnak⁵³ fejedelmi.
29. Parancsolj, Isten, te jószágodnak; tökéljed meg azt, Isten, melyet mívelkedtél mübennönk!
30. Te szent templomodtól, ki vagyon Jeruzsálemben, teneked ajándokoznak királyok ajándokokat.

gavnón szó többes száma szerepel. A latin *coagulatus* ('összeállt, összetömörödött') a hegy tagolt formáját jellemezheti. – A szó folyadékból szilárdult elemekre szokott vonatkozni (darabos sajt, túró). A magyarban ezekre az *alszik* ige és családjá utal. A *coagulatus* fordításaként a *megaludt* már 1470-ből adatható (a vérrel kapcsolatban, l. Gl.); vö. még DöbrK. 62: „Ő szívök *megaludt*, mint tej”. – A *coagulatus* = *aludt* megfeleltetés háttérében egy szójegyzék használatára lehet gondolni.

⁵¹ A *ház* hibás fordítás eredménye. A fordító a *Dominum Deum* 'Úristent' szerkezetet olvashatta így: **domum Domini* vagy **Domini domum* 'Úrnak házát', l. HADROVICS 1994: 82 (5). – Vö. Vulg.: „Etenim non credentes, inhabitare *Dominum Deum*”, DöbrK. 128: „És bizonyával *Úristenben* lakozónak nem hívők”, KeszthK. 165: „És bizonyával nem hívék lakoznak *Úristenbe*”, RÚF: „embereket kaptál ajándékul, mégpedig lázadókat. Most már ott laksz, *Uram Isten!*”.

⁵² A héberben *Zevulún*, vö. Vulg.: *Zabulon*, RÚF, SZIT, STL: *Zebulon*.

⁵³ A héberben *Naftali*, vö. Vulg.: *Nephtali*, RÚF, SZIT, STL: *Naftali*.

31. Megporéhad a nádnek vadait, bikáknak gyülekezetek⁵⁴ bialoknak ínéjekben,⁵⁵
 hogy kirekeszjék azokat, kik bizonyejtattak ezüstvel. Elhimtsed a nemzeteket,
 kik hadakat akarnak!
32. Jőnek követek Egyiptomból; szerencsen országból, hogy ő keze előlkelé Istent.
33. Földnek országai, énekljete Istennek, énekljete Úrnak,
34. énekljete Úrnak, ki felment mennyek mennyére, napkeletre! Íme, adja ő szavának szavát, jószágot.
35. Adjatok dicsőséget Istennek Izraelen, ő nagysága és ő jószága ködökben!
36. Csudálatos Isten ő szentiben; Izraelnek Istene, ő ad tehetséget és erősséget ő népeinek. Áldott Isten!

Asszonyonk Mária, imádj bínesekért!⁵⁶

⁵⁴ Itt *-t* rag várható. A szóalak végén vagy elmaradt az *-et*, vagy másolói hiba *gyülekezetét* helyett.

⁵⁵ Fordítói és másolói problémákat mutató hely. Az első szó a Vulgatában nem 'bivalyoknak', hanem 'népeknek'. Szerepet játszhatott a latin *populus* 'nép' és *bubalus* 'bivaly' hasonlósága, esetleg egy ugyanilyen jelenség a németben, l. HADROVICS 1994: 82 (6). – Vö. Vulg.: „in vaccis *populorum*”, DöbrK. 129: „*népnek* tehenni között”, KeszthK. 166: „*népeknek* tehenni kezett”, SZIT: „a *népek* borjain”, RÚF és STL: „a *népek* fejedelmeit”. – A második szó írásmódja a kódexben: *meiekben*. Az *m* jellegzetes másolói hiba *in* helyett. Az *íné* az *űnő* '(fiatal) tehén' ómagyar alakváltozata, l. TESz. A szerkezet jelentése tehát: 'bivalyoknak űnőjükben' (azaz 'űnőiben').

⁵⁶ A másoló fohásza a lap utolsó sorában (a következő zsoltár címe után).

(Apor-kódex 59–63)

Azoknak vétkezetekért, kik megváltoztatnak.⁵⁷ Másként Dávidnak íratattja. Ez az ötöd éji vigyázat.⁵⁸ 68.

2. Üdvözöh, Isten, engemet, mert bementenek vizek mend én lelkemiglen!
3. Töttem agyagnak mélyébe, és nincs állat. Jövék tengernek magasságában, és fergeteg elmerejtett engemet.
4. Munkálkodtam üvöltvén, megrekedtek én ényim, megfogyatkoztanak én szemeim, mikor reménkedem én Istenembe.
5. Megsokasoltanak én fejemnek fürti⁵⁹ felett, kik gyűlöltenek engemet ingyen. Megbátorodtak én ellenségim, kik üldöznek engemet hamisan; melyeket nem ragadtam, tehát fizetem valék.
6. Isten, te tudod én hejtságotam, és én vétkezetim nem rejtettek el tetőled.
7. Ne általkodjanak énbennem, kik várnak tégedet, Uram, Jószágnak Ura! Ne aláztassanak énrajtam, kik keresnek tégedet, Izraelnek Istene!
8. Mert téerted türtem bosszúságot, és befedte alázat én orcámat.
9. Idegen lettem én atyámfiainak, és zarándok én anyám fiainak.
10. Mert te házadnak szerelme megött engemet, és tégedet szidalmazóknak bosszúságok estenek énreám.
11. És befedém böjttel én lelkemet, és lött bosszúságba énnekem.
12. És vetém én ruhámmá cilicumot, és löttem azoknak példabeszédben.
13. Én ellenem beszélnek vala, kik ülnek vala a kapuban, és én ellenem énekelnek vala, kik bort isznak vala.
14. Én kedég én imádságotam tehozjad, Uram, jólkelletet időnek Istene. Te irgalmasságodnak sokaságában, hallgass meg engemet te üdvösségednek igazságában!
15. Ments meg engemet a sárból, hogy ne tőjem bele; szabadéh meg engemet azoktól, kik gyűlöltek tégedet, és vizeknek mélyitől!
16. Ne meréhen el engemet víznek fergetege, és ne emészjen meg engemet mélség, és ne tássa énreám kút ő száját!

⁵⁷ A héber zoltárfeliratban ez áll: „a „*Susanim-ra*” (azaz: „a *Liliom-ra*”, értsd a dallamára). – Hasonló példa: Zsolt 60. – Vö. Vulg.: „In finem, pro iis, qui *commutabuntur*”. A latin fordításban téves etimologizálás figyelhető meg, a héber *snh* ’változtat’ ige alapján. A fenti felirat is ezt tükrözi. – A *vétkezetekért* magyar másolói hiba, talán betűhibás **vekezetekert* [végezetekért] előzményből (vö. *In finem*), l. HADROVICS 1994: 77 (7).

⁵⁸ Liturgikus használatra utaló felirat. Azt jelzi, hogy ez a vasárnaptól számított ötödik napi, azaz csütörtöki vigília (éjszakai imaóra) első zoltára (l. SZENTGYÖRGYI 2014: 35). – Vö. Zsolt 98; 110.

⁵⁹ A *fürt* szó használata ’haj’ jelentésben a német *lock* (ma *Locke*) hatására vall, l. HADROVICS 1994: 32, 91–92 (1). – Vö. Vulg.: „*super capillos capitis mei*”. DöbrK. 129: „Én fejem *hajinak felette*”, KeszthK. 168: „én fejemnek *hajszáli felett*”.

17. Hallgass meg engemet, Uram, mert engedelmes te irgalmasságod; te irgalmazatodnak sokasága szerént tekénts énreám!
18. És ne fordéhad el te orcádat te gyermekedtől; mert töredelmeztetem, gyorsan hallgass meg engemet!
19. Ügykezzél én lelkemnek, és szabadéhad meg őtet; én ellenségimért ments meg engemet!
20. Te tudod én bosszúságomat és én alázatomat és én becsöletemet; te személyed előtt vadnak mend, kik töredelmeznek engemet.
21. Bosszúságot és nyava[lyá]t várt én szívem. És tūrtem, ki egyembe megszo-morejthatnék, és nem volt, és ki megvigasztaltatnék, és nem leltem.
22. És adtanak én étkembe epét, és én szomjamban itattanak engemet ecettel.
23. Legyen ő asztalok öelöttek törben és megforbátlatban és meggonoszbolatba!⁶⁰
24. Besetétöljenek ő szemek, hogy ne lássanak, és ő hátokat mindenha meggörböhed!
25. Ösd ki öreájok te haragodat, és te haragodnak hirtelenkedete megfoglalja őket!
26. Legyen ő lakóhelyek pusztá, és ő hajlakokban ne legyen, ki lakozjék!
27. Mert kit te megvertél, üldözték, és én sebimnek sérelméhez toldottak.
28. Toldj hamisságot ő hamisságokhoz, hogy ne menjenek be te igazságodba!
29. Letörlessenek élőknek könyvéből, és igazakkal ne íratassanak!
30. Én vagyok szegény és bús; Isten, te üdvösséged fogadott engemet.
31. Dicsérem Istennek nevét énekel, és felmagasztatom őtet dicséretben.
32. És kelletik Istennek új borjúnak felette, szarvakat és körmöket hozandónál.
33. Lássák szegények, és vigadjanak; keressétek Istent, és él tü lelketek!
34. Mert meghallgatta a szegényeket Ūr, és ő kötözöttit nem utálta.
35. Dicsérik azt mennyek és földek, tenger és minden szökdösők őbennek.
36. Mert Isten üdvözeti Siont, és megalkottatnak Júdának városi. És lakoznak ott, és öröklettel követik őtet.
37. És ő szolgálainak magzatjok bírják őtet, és kik szeretik ő nevét, lakoznak őbenne.

⁶⁰ A *gonoszbolat* és a vele rokon szavak a latin *scandalum* 'csapda', 'bűnre csábítás' és *scandalizo* 'megbotránkoztat' megfelelői. Tükörfordítással keletkeztek német mintára, vö. *ergerung*. Az *arg* 'gonosz' szó igei származékát (*ärgern*) a fordító a közép fokú alakhoz kapcsolta (*ärger*), innen a *-b* elem, l. HADROVICS 1994: 29–30, 92 (2). – Vö. Vulg.: „Fiat mensa eorum [...] in scandalum”, DöbrK. 131: „önnön asztalok legyen nekik [...] tévelygésre”, KeszthK. 171: „Legyen ű asztalok [...] vétkezetre”, RUF: „Váljék a saját asztaluk [...] csapdává”.

70

(Apor-kódex 63)

*Dávidnak psalmosa annak megemlékezetére, hogy Isten megszabadejtotta őtet.
Psalmus 69.*

2. Isten, én segedelmemre ügykezzél; Úr, én segedelmemre siess!
3. Aláztassanak és szégyenöltessenek, kik keresik én lelkemet! Elfordoljanak hátmege és általkodjanak, kik akarnak énnekem gonoszokat!
4. Elfordoljanak hamar általkodván, kik mondnak énnekem: Öröly, öröly!
5. Öröljenek és vigadjanak tebenned mendazok, kik keresnek tégedet! És mondják mendenha: Felmagasztassék Úr, kik szeretik te üdvösségedet.
6. De én nyavalyás és szegén vagyok: Isten, segéh engemet! Én segedelmem vagy te, és én szabadejtóm vagy te: Uram, ne késsél!

(Apor-kódex 63–66)

Dávidnak psalmosa Jonadábnak fiáról és az elő fogságbeliekről. Psalmus 70.

2. Tebeléd, Uram, reménkedtem, ne aláztassam örökké; te igazságodban szabadéh meg engemet, és ments meg engemet! Hajtsad hozzám te füledet, és üdvözéh engemet!
3. Légy énnekem oltalmnak Istene és erősejtett hel, hogy üdvözéh engemet! Mert én erősejtetem és én bizodalmmam vagy te.
4. Én Istenem, ments meg engemet bűnesök kezéből és törvén ellen művelkedőnek kezéből és hamiséból!
5. Mert te vagy én békességem, Uram, és reménségem én ifúságomtól fogván.
6. Tebenned megtökéletem méhtől; én anyámnak hasából te vagy én oltalmam. Tebenned én énekletem mindenha.
7. Monnal jelenség löttem sokaknak, és te erős segedelm.
8. Beteljesedjék én szám dicsérettel, hogy énekljem te dicsóségedet, mend estig te nagyságodat!
9. Ne vess el engemet vénségnek idejében; mikor megfogyatkozik én tehetségem, ne hagyj meg engemet!
10. Mert mondottanak én ellenségim énnekem gonoszokat, és kik őrizik vala én lelkemet, tanácsot tartottak egyembe.
11. Mondnak: Isten meghadta őtet, üldözzétek és megfogyjátok őtet, mert nincs, ki megmentse őtet.
12. Isten, ne távozzál el éntőlem; én Istenem, én segedelmemre tekénts!
13. Aláztassanak és megfogyatkozzanak én lelkemnek olcsárlói; befedeztessenek alázattal és szeméremmel, kik keresnek gonoszokat énnekem!
14. Én kedég mindenkor reménkedem, és erőködöm te minden dicséretedre.
15. Én szám hirdeti te igazságodat, mend estig te üdvösségedet, mert nem esmerem írást.⁶¹
16. Bemegyek Úrnak hatalmába, Úr, emlékezem te csupa igazságodról.
17. Isten, tanejtottál engemet én ifúságomtól fogván, és máiglan hirdetem te dicséretidet.
18. És vénségiglen és vénöltiglen, Isten, ne hagyj engemet, mígnem hirdessem te karodat minden nemzetnek, ki jövendő.

⁶¹ Vö. Vulg.: „Quoniam non cognovi litteraturam”, DöbrK. 134: „mert írást én nem ismertem”, KeszthK. 176: „mert nem ismertem írást”. – Vö. RÚF: „bár nem tudom felsorolni őket”, STL: „bár nem vagyok jártas a szóban”.

19. Te hatalmat és te igazságodat, Isten, magasságiglan; melyeket töttél, nagyságokat. Isten, ki egyenlő⁶² teveled?
20. Mely sok töredelmeket és gonoszokat jelentettél énnekem; és megfordolván megelevenítettél engemet, és földnek mélységiből esmét kihoztál engemet.
21. Megsokasejtottad te nagyságodat, és megfordolván megvigasztaltál engemet.
22. Mert es én vallom teneked éneketnek edényiben⁶³ te igazságodat, Isten; énekek teneked hegedőben, Izraelnek szente.
23. Örölnék én ajakim, mikor éneklendek teneked, és én lelkem, kit megszabadítottál.
24. De es én nyelvem emlejté te igazságodat mend napot estig, mikor megaláztatnak és megszégyenöltetnek, kik keresnek énnekem gonoszokat.

⁶² Az *egyenlő* itt 'vkihez hasonló' jelentésben használatos, a német *gleich* hatására, l. HADROVICS 1994: 35–36, 94 (4). – Vö. Vulg.: „Deus quis *similis* tibi?“, DöbrK. 134: „ki hozjad *egyenes?*“, KeszthK. 177: „Isten, ki *hasonlatus* tehozjad?“

⁶³ Vö. Vulg.: „*in vasis* psalmi“, DöbrK. 134–135: „dicsősejtőknek *edényében*“, KeszthK. 178: „dicséretnek *edénye*“. – Az újabb fordításokban: RÚF: „magasztallak *hár fával*“, STL: „*hár fával* dicsérlek“.

(Apor-kódex 66–67)

Dávidnak éneklete Salomonról. Psalmus 71.

Isten, te ítéletidet adjad királynak, és te igazságot ad királ fiának!

2. Ítéld te népedet igazságban, és te szegényidet igaz ítéletben!
3. Fogadjanak hegyek békességet népeknek, és halmok igazságot!
4. Ítéli népeknek szegényit, és üdvözeti szegényeknek fiait, és alázza a patvarozót.
5. És megmarad az Nappal és a Hód előtt, nemzetekből nemzetekbe.
6. Leszáll, miként es a gyapjúra,⁶⁴ és miként a csepegő cseppenetek földre.
7. Támad ő napiban igazság és békességnek bősége, míglen elvettessék Hód.
8. És uralkodik tengertől fogván tengeriglen, és a folyótól fogván e földi világnak határáiglan.
9. Annak előtt esedeznek szerencsének, és ő ellenségi földet nyalnak.
10. Tarsisbeli királyok és szigetiek ajándokait ajándokoznak, arábiabeli királyok és sabbabeliek⁶⁵ ajándokokat hoznak oda.
11. És imádják őtet minden földi királyok, minden nemzetek szolgálnak neki.
12. Mert megszabadejtott szegént a hatalmastól, és a szegént, kinek nem vala segedelme.
13. Enged szegénnek és nyavalyásnak, és szegényeknek lelkeket üdvözeti.
14. És uszurákból és hamisságból megszabadejtja ő lelkeket, és tisztelendő ő nevek az előtt.
15. És él, és adatik őneki az arábiabeli aranyban, és imádják őtet mindenha; minden naponként jól mondnak őneki.
16. Leszen erősödés földnek, hegyeknek magasságában, felmagasztatják őt Libanusnak felette, és virágoznak városból, miként földnek szénája.
17. Legyen ő neve áldott erőkköl, Nap előtt megmarad ő neve! És megáldatnak őbenne földnek minden nemzeti; minden nemzetek felmagasztatják őtet.
18. Áldott Úr, Izraelnek Istene, ki tött csudákat önmaga!
19. És áldott ő nagyságának neve erőkké, és beteljesedik ő nevével minden föld!
Legyen, legyen!

⁶⁴ Vö. Vulg.: „sicut pluvia in vellus”, DöbrK. 135, KeszthK. 179: *gyapjúra*. – Vö. RUF, STL: *rétre*, LMPs.: *pázsitra*.

⁶⁵ A héberben *Sevá* és *Szevá*, vö. Vulg.: „reges Arabum, et Saba”, RUF: „*Sába* és *Szebá* királyai”. SZIT: „*Sába* és *Séba* királyai”, STL: „*Sába* és *Széba* királyai”.

⁶⁶ Fordítói hiba két latin szó hasonlósága alapján: *fructus* 'gyümölcs', *fluctus* 'hullám', l. HADROVICs 1994: 82 (7). Itt az előbbiről van szó. – Vö. Vulg.: „*fructus eius*”, DöbrK. 136: „és ű *gyömlöcse*”, KeszthK. 180: „űneki *folýása*”.

(Apor-kódex 67–70)

Megfogyatkoztak Dávidnak dicséreti, avagy éneki. Immár kezdetik Ászáfnak, Jessze fiának psalmosa. Psalmus 72.

Mely jó Izraelnek Istene azoknak, kik igazak szível!

2. Én lábaim kedég monnal megmozdoltattak, monnal kiötlettek én vépésim,
3. mert irelkedtem hamisságra,⁶⁷ látván bűnesöknek békességeket.
4. Mert nincs látat ő halálokban,⁶⁸ és erősödet ő csapásokban.
5. Embereknek munkájokban nem vadnak, és emberekkel nem ostorlatnak.
6. Azért tartotta őket kevéség; befedeztettenek hamissággal és ő kegyetlenségekkel.
7. Származatt monnal adesdből⁶⁹ ő hamisságok; általment szűveknek ajejtatjokban.
8. Gondoltanak és beszélettenek álnokságot, hamisságot magasságba beszélettek.
9. Vették mennybe ő szájokat, és ő nyelvek általmente földet.
10. Azért megfordol az én népem itt, és teljes napok leletnek őbennek.
11. És mondottak: Miként tudja Isten, és ha vagon tudomány magasságban?
12. Ím ők bűnesek és bővölködők örökké, tartottanak kazdagságokat.
13. És mondék: Azért megigazejtottam én szívemet úgy nélkül, és felemeltem⁷⁰ ártatlanok között én kezeimet.
14. És megostorlattam mend estég, és én gyetrelmem veternyében.
15. Ha mondom vala: Meghirdetem így, ím te fiaidnak nemzetit megmáslottam.⁷¹
16. Alajtom vala, hogy megesmerjem, a munka én előttem vagon,
17. mígnem bemenjek Istennek szanktuáriomába, és értekezjem ő utoljokban.

⁶⁷ Másolói hiba **hamissakra* 'hamisakra' helyett, l. HADROVICS 1994: 77 (9). – Vö. Vulg.: „Quia zelavi *super iniquos*”, DöbrK. 136–137: „*hamossakot* elkedvelék”. KeszthK. 181: „Mert kedvelék *hamisságot*”.

⁶⁸ Ennek jelentéséhez vö. Vulg.: „Quia non est respectus mortis eorum”, DöbrK. 137: „Mert ű halálokra nincsen nézés”, KeszthK. 181: „Mert nincsen tekéntés ű halálokra”, STL: „Halálukig nincs részük fájdalomban”.

⁶⁹ A fordító bizonyára nem értette a latin szóalakot (vö. *ades* 'háj'); esetleg romlott latin forrászöveg állhatott előtte (l. SZENTGYÖRGYI 2014: 41). Vö. Zsolt 63 is. – Vö. Vulg.: „quasi *ex adipe*”, DöbrK. 137: „miként *velből*”, KeszthK. 182: „miképpen *kevérségből*”.

⁷⁰ Fordítói hiba, vö. *lavi* 'megmostam', *levavi* 'felemeltem', l. HADROVICS 1994: 82 (8). Itt az előbbiről van szó. – Vö. Vulg.: „et *lavi* [...] *manus meas*”, DöbrK. 137: „és én kezeimet [...] *mostam*”, KeszthK. 182: „és *mostam meg* [...] én kezeimet”.

⁷¹ A fordító a *reprobavi* 'elvettem' helyett a *revocavi* 'visszavontam' fordítását adja, a latin szó téves olvasata nyomán, l. HADROVICS 1994: 82 (9). – Vö. Vulg.: „ecce nationem filiorum tuorum *reprobavi*”, DöbrK. 137: „Íme te fiaidnak nemzetét *gonoszlottam*”, RÚF: „de akkor *megtagadtam* volna fiaid nemzetségét”.

18. Valóbizon az álnalkodatért vettél nekik; lehagyítottad őket, mikor felemelkednének.
19. Mert löttének pusztolatba, hirtelen megfogyatkoztanak; elvesztenek ő hamiságokért.
20. Miként felkelőknek álmokat, Uram, te városodban ő képeket semmié változtattad.
21. Mert meglángasolt én szívem, és én veséim megváltoztattak,
22. és én semmié változtattam, és nem tudtam, löttem ment barom tenálad.
23. És én mindenha teveled, tartottad én jogkezesemet,
24. és te akaratodban viseltél engemet, és te dicséségedbe fogadtál engemet.
25. Mert mi énnekem mennyben, és tetőled mit akartam földön?
26. Megfogyatkozott én testem és én szívem; én szívemnek Istene és te részed⁷² Isten örökké.
27. Mert íme, kik eltávoztatták ő magokat tetőled, elvesznek; elvesztetted mendazokat, kik elbeléndezkednek tetőled.
28. Énnekem kedég jó Istennel egyesölnöm, és vetnem én reménségemet Úristenbe, hogy hirdessem mend ő prédikációit Sion lányának kapuiban.

⁷² A latin alapján itt *én részem* várható. – Vö. Vulg.: „et pars mea Deus in æternum”, DöbrK. 138: „és Isten örökké *én részem*”, KulcsK. 177: „és *én részem* Isten erekké”.

(Apor-kódex 70–72)

Ászáfnak értelme, mikor megújíttatnék. Psalmus 73.

Hogy mit, Isten, úztél el engemet végezetig; megharagudt te hirtelenkedeted te eledelednek⁷³ juhira?

2. Megemlékezzél te gyülekezetedről, kit bírtál kezdettől fogván! Megváltottad te öröködnék vesszejét; Sionnak hegye, kiben lakoztál őbenne.
3. Emeld fel te kezeidet ő kevélségekre végezetül; mennyéet gonoszkodott ellenség a szentre!
4. És dicsekedtenek, kik gyűlöltének tégedet te innepednek közepette. Vették ő jegyeket,
5. és nem esmerték meg, miként álomnak kimenetében⁷⁴ Monnal fáknak erdejében,
6. fejszékkel kifaragák ő ajtait, azonban fejszével és horoggal leejték őtet.
7. Tűzzel meggerjesztették te szanktuáriomodat, megferteztették földön te hajlakodat.
8. Mondottanak ő szívökben ő rokoni egyembe: Megszöntessük Istennek minden innepnapit földről.
9. Mi jegyönket nem láttuk, immár nincs próféta, és minket nem esmer meg továbbá.
10. Hogy míglen, Isten, panaszol ellenség, rezzeszi az ellenkedő te nevedet végezetül?
11. Hogy mit fordejtod el te kezedet és te jogodat te kebelednek közepiből végezetül?
12. Isten kedég mi királyonk öröknek előttö; mívelkedett üdvösséget földnek közepette.
13. Te megtökélted te tehetségedben tengert, megtörted sárkánoknak fejeket vizekben.
14. Te megtörted sárkánoknak fejeket, adtad őket szerencsenek népeinek étkekbe.
15. Te megtörted a forrásokat és az áradatokat; te megaszaltad Etánnak folyóit.

⁷³ Fordítói hiba. A latin *pascua* jelentése 'legelő', a *pascor* igének pedig 'táplálkozik' jelentése is van (I. SZENTGYÖRGYI 2014: 41). – Vö. Vulg.: „super oves *pascuæ* tuæ”, DöbrK. 138–139: „te *barom ilő földednek* juhira”, KeszthK. 184: „te *ligetednek* johira”, RÚF: „*legelőd* nyája ellen”. – Ismétlődő hiba, vö. Zsolt 95,7 és 100,3.

⁷⁴ Fordítási problémák. Az *álom* itt tévesen jelenik meg (vö. *super summum* 'magas helyre' és *somnum* 'álom'), I. HADROVICS 1994: 90 (5). – Egy másik probléma a latin *exitus* jelentésével kapcsolatos ('kimenetel, kijárat, vég'). – Vö. Vulg.: „Posuerunt signa sua, signa: et non cognoverunt sicut *in exitu super summum*”, DöbrK. 139: „Jegyeket, ű jegyeket veték, és miként *álomnak végén*, úgyan nem ismerék”, KeszthK. 185: „és meg nem ismerték jegyeket, miként *álomnak kimenetét*”, RÚF: „és kítűzték ott jelvényeiket”, SZIT: „*a bejárat fölé* jelvényüket akasztották”.

16. Tiéd nap, és tiéd éj: te faragta a hajnalt és a napot.
17. Te tötted földnek minden határit: nyárt és tavaszt, te szerzed azokat.
18. Emlékezzél meg ennek, ellenség panaszol Úrnak; és a hejt nép rezzesztette te nevedet.
19. Ne adjad vadnak teneked vallóknak lelkeket; te szegényidnek lelkeket ne feledjed el végezetül!
20. Tekénts te testamentomodra, mert beteljesedtek, kik megsetétöltek hamisságoknak földi házokban!
21. Ne fordejtassék el alázatus; aláztatott szegén és nyavalyás dicsérik te nevedet!
22. Kelj fel, Uram, ítéljed én ügyemet!⁷⁵ Emlékezzél meg te bosszúságodról, melyek vadnak a hejttől mend estig.
23. Ne feledjed el te ellenségidnek szavokat; ő kevélségek, kik tégedet gyűöltek, felmegyen mindenha.

⁷⁵ A Vulgatában és egyes német forrásokban 'te ügyedet' szerepel. Más német, illetve cseh forrásban előfordul az 'én ügyemet' is, l. HADROVICS 1994: 87 (2). – Vö. Vulg.: „iudica causam tuam”, DöbrK. 140: „ítéld meg *te ügyedet*”, KeszthK. 188: „ítéljed meg *én ügyemet*”.

(Apor-kódex 72–73)

*Ne veszess el, avagy ne törj meg végezetül.*⁷⁶ *Ászáf psalmosának éneke. Psalmus 74.*

2. Vallonk teneked, Isten; vallonk teneked, és kajáltjonk te nevedet, hirdetjünk te csudáidat.
3. Mikor időt veendek, én ítélek igazságot.
4. Megolvadott föld, és mendenek, kik lakoznak őbenne, én megtökélttem ő oszlopit.
5. Mondék hamisaknak: Ne akarjatok hamisat mívelkednetek; és a vétkezőknek: Ne akarjátok felmagasztatnotok a szarvat!
6. Ne akarjátok felmagasztatnotok magasan tü szarvatokat; ne akarjatok beszélgetek Isten ellen hamisságot!
7. Mert sem napkelet felől, sem napnyugat felől, sem a kietlen hegyek felől;
8. mert Isten bíró: ezt alázja, és ezt felmagasztatja.
9. Mert Úrnak kezében tiszta vizes elegyejtett borának teljes kelyhe. És hajtotta ebből ebbe, de valóbizon ő seprőjő nem semmidett meg; isznak belőlő földnek minden bűnösi.
10. Én kedég hirdetem örökké, éneklek Jákob Istenének.
11. És megszegem bűnösöknek minden szarvokat, és felmagasztatnak igazaknak szarvok.

⁷⁶ Utalás a „Ne veszíts el” kezdetű ének dallamára (vö. RÚF). – Vö. Zsolt 57; 59.

(Apor-kódex 73–74)

Az asszíriosoknak dicséretetekbe, avagy énekekbe. Egyébként asszíriosok ellen való ének.⁷⁷ Ászáfnak psalmosa 75.

2. Esméretes Isten Júdeában, nagy ő neve Izraelben.
3. És lőtt békességben ő helye, és ő lakodalma Sionban.
4. Ott megszegte hatalmokat, az íjet,⁷⁸ a pajzst és a tört, a hadat.
5. Megvilágosejtván te csudálatust az örök hegyektől.
6. Megháborejtattak minden hejt szűvövek, megaludták ő álmokat, és semmit sem leltenek kazdagságnak minden férfiai ő kezekben.
7. Te porejtásodtól, Jákobnak Istene, elaludtak mend, kik ellettek⁷⁹ lovakra.
8. Te félelmes vagy, és ki áll te ellened? Tahát attól fogván te haragod.
9. Mennyből hallattattad ítéletedet; föld megrémölt, és megnyugodt,
10. mikor felkelne Isten ítéletben, hogy üdvözejtené földnek minden lassóit.
11. Mert embernek gondolatja⁸⁰ vallatik teneked, gondolatnak maradéki innepnapot tesznek teneked.
12. Fogadjatok, és megadjatok te Uratoknak Istenteknek minden, kik környöl ajándokokat ajándokoztok Félelmesnek
13. és neki, ki elveszi fejedelmeknek szelleteket, félelmesbnek⁸¹ földnek minden királyinál.

⁷⁷ A Vulgatában: „In finem, in Laudibus, Psalmus Asaph, Canticum ad Assyrios”. – A héber zsolnárfeliratban az asszírokra nincs utalás.

⁷⁸ Ide az ’íj’-nek hatalmát’ jelentésű szerkezet illene, a többes gen. *arcuum* megfelelőjeként. Ehelyett a fordító az egyes acc. *arcum* megfelelőjét adja, l. HADROVICS 1994: 87 (3). A német és a cseh fordítások hasonló képet mutatnak. – Vö. Vulg.: „Ibi confregit potentias *arcuum*, scutum, gladium, et bellum”, DöbrK. 141: „hatalmakot ott megtöré, *íjet*, pajzst, tört és hadat”, KeszthK. 190: „Ott megteré hatalmakat, *ívet*, vért[et], tért és hadat”. – A magyarban [íj]et olvasat is lehetséges, -é birtokjellel. Ez esetben a fordítás jobban követi a latint.

⁷⁹ Felmerült az az elgondolás, hogy itt az ’ültek’ igealakról volna szó, l. HADROVICS 1994: 77 (11). – Valójában az ómagyar korban két *ellik* ige volt (l. TESz.), itt a második van jelen: ’lóra, kocsira száll’.

⁸⁰ Vö. Vulg.: „*cogitatio hominis*” (vö. DöbrK. 142 és KeszthK. 191 is), LMPs.: „az ember *indulata*”, STL: „még az emberek *haragja* is téged dicsér”.

⁸¹ A Vulgatában nem középfokú alak szerepel; a másolót a -nál rag zavarta meg (l. HADROVICS 1994: 77 (12)). – Vö. Vulg.: „Terribili [...], *terribili* apud reges terræ”, DöbrK. 142: „Ijedetesnek [...], minden földi királyoknál *ijedetesbnek*”.

(Apor-kódex 74–75)

Ászáfnak psalmosa. Psalmus 76.

2. Én szómmal Úrhoz üvöltöttem, én szómmal Istenhez, és ügyekezett énnekem.
3. Én töredelmemnek napjában Istent megkerestem, és én kezeimben éjjel őellene, és nem vagyok megcsalattatott. Megutálta⁸² vigasztalni én lelkemet,
4. megemlékeztem Istenről, és gyenyerkedtem; és tanejtattam, és megfogyatkozott én szelletem.
5. Elölkölték a vigiliákat én szemeim; megháboroltattam, és nem beszéltem.
6. Gondoltam régi napokat, és örök esztendőket eszemben vallottam.
7. És emlékeztem éjjel én szívemmel; és tanolok vala, és megseprem⁸³ vala én lelkemet.
8. Minem vet el örökké Úr, avagy nem hozjá vet, hogy kellemetesb legyen meg?
9. Avagy végezetül elmetszi ő irgalmasságát nemzetekből nemzetiglen?
10. Avagy elfeledkezik irgalmazni Isten, avagy megtartja ő haragjában ő irgalmasságát?
11. És mondék: Ma kezdettem e felséges jogjának változtatját.
12. Megemlékeztem Úrnak mívelkedetiről, mert megemlékezem kezdettől fogván ő csudáiról.
13. És emlékezem te minden művelkedetidben, és te leletidben tanolok.
14. Isten, szentben te utad! Ki nagy Isten, miként mi Istenönk?
15. Te vagy Isten, ki téssz csudákat. Megjelentetted népekben te tehetségedet,
16. megszabadejtottad te karodban te népedet, Jákobnak fiait és Józsefét.
17. Láttanak tégedet vizek, Isten, láttanak tégedet és féltének, és megháboroltanak mélségek.
18. Vizeknek sok szózati, ködök adtanak szót, és mert nyilak mentenek.
19. Te gördöletednek szava kerekben, te villámatid megfénlettenek földi világnak, megindolt és megrémölt föld.
20. Tengerben te utad, és te ösvényid sok vizekben; és te nyomásid nem esmertetnek meg.
21. Kivitted te népedet miként johokat, Mojzesnek és Áronnak kezében.

⁸² Bizonyára másolói hiba *megutáltam* helyett. (Lehet, hogy az előzményszövegben az *m* hangot egy rövidítésjel képviselte.) – Vö. Vulg.: „*Renuit consolari anima mea*”, DöbrK. 142: „Én lelkem vigasztalást *nem akara*”, KeszthK. 192: „*Nem akara* vigasztaltatni én lelkem”.

⁸³ A fordító összetévesztett két hasonló alakú latin igét: *scōpo* 'megvizsgál', *scōpo* 'söpör' (I. SZENTGYÖRGYI 2014: 41). Itt az előbbiről van szó. – Vö. Vulg.: „*et scopebam spiritum meum*”, DöbrK. 143: „És *tisztítom* vala én lelkemet”, KeszthK. 192–193: „és *meztisztajtom* vala én lelkemet”, RÚF: „és ezt *kutatja* lelkem”.

(Apor-kódex 75–80)

Ászáfnak értelme. Psalmus 77.

Fülejded, én népem, én törvényemet, hajsátok tü fületeket én számnak igéjébe!

2. Megnyitom én számat példabeszédekben, beszélek szerzéseket kezdettől fogván.
3. Mennyéeket hallottunk, és megesmertük azokat, és mi atyáink hirdették mi nekünk,
4. nem rejtettek el ő fiaitól másod nemzetbe, hirdetvéjek⁸⁴ ő dicséretit és ő tehetőségit és ő csudáit, melyeket tött.
5. És támasztott tanóságot Jákobban, és törvént vetett Izraelben, mennyéeket parancsolt mi atyáinknak, megjelenteni azokat ő fioknak,
6. hogy megismerje a más nemzet, fiak, ki születtenek és feltámadnak, és hirdetik ő fioknak,
7. hogy vessék Istenbe ő reménségeket, és ne feledjék el Istennek mívelkedetit, és megköttessék ő parancsolatit.
8. Hogy ne legyenek, miként ő atyjok, gonosz nemzet és ellenkedő, a nemzet, ki nem bírta ő szűvét, és nem hitt Istenbe ő szellete.
9. Efren⁸⁵ fiai meghúzván és eresztvén az íjet, megfordoltak hadnak napjában.
10. Nem őrizték Istennek testamentomát, és ő törvényében nem akartanak járniok.
11. És elfeledték ő jóltétit és csudáit, kiket mutatott őnekik.
12. Ő atyjok előtt tött csudákat, Egyiptomnak földében, a⁸⁶ mezejekben.
13. Közepett szakasztotta tengert, és általvitte őket, és állatta a vizeket, monnal tömlőben.
14. És elvitte őket, monnal napnak ködében, és meg⁸⁷ ét által tűznek világosságában.
15. Megtörte a kőszirtot Ermónban,⁸⁸ és megittatta őket, monnal sok mélségben.
16. És kihozta a vizet a kőszirtból, és elhozta, monnal vizeknek folyóit.

⁸⁴ A *hirdetneiek* írású szóalaknak kétféle olvasata lehet: [hirdetnéjék] 'hirdetnék' igealak, illetve – másolói hiba feltevésével – [hirdetvéjek] igenév. A kódex rendszerébe az utóbbi illik bele. A latinak is ez felel meg. – Vö. Vulg.: „*Narrantes laudes Domini*”, DöbrK. 144: „Úrnak dicsíretit *beszilván*”, KeszthK 195: „*Hirdetvén Úrnak dicséretét*”.

⁸⁵ A héberben *Efrajim*, vö. Vulg.: „*filií Ephrem*”, STL: *Efraim*.

⁸⁶ Itt kimaradt a birtokos jelző. – Vö. Vulg.: „*in campo Taneos*”, DöbrK. 145: „*Taneos mezején*”, KeszthK. 197: „*Taneosnak mezején*”, RÚF és STL: „*Cóan mezején*”. – Vö. 43. vers is.

⁸⁷ Másolói hiba *mend* helyett, vö. Vulg.: „*et tota nocte*”. DöbrK. 145: „és *mind* ét által”, KeszthK. 197: „és *mind* étszaka”.

⁸⁸ A fordító az *in eremo* 'a pusztában' alakban talán a *Hermón* tulajdonnevet látta, l. HADROVICS 1994: 82 (10), SZENTGYÖRGYI 2014: 41. – Vö. Vulg.: *in eremo*, DöbrK. 145: *Kietlenbe*, KulcsK. 189: *kietlenbe*, RÚF: *a pusztában*. – A tulajdonnévhez lásd a Zsolt 133,3 jegyzetét.

17. És hozzá toldanak mégés bűnhöttniek őneki haragban, és megrezzesztették Felségest a vizetlenben.
18. És késérték Istent ő szívökben, hogy kérnének étkeket ő lelkeknek.
19. És gonoszol beszéltek Istenről, mondtak: Minem készíjhet Isten asztalt a kietlenben?
20. Mert csapta a kőszirtot, és folytanak vizek, és áradatok megáradtanak; minem adhat kenyeret, avagy es alkothat asztalt ő népének?
21. Azért hallotta Úr, elhalasztotta,⁸⁹ és tűz gerjedett Jákobban, és Istennek haragja felment Izraelben,
22. mert nem hittének Istenbe, sem reménkedtenek ő üdvözejtőjébe.
23. És parancsolt fel ködöknek, és megnyitta mennyek ajtait.
24. És esett őnekik mennát ételekre, és mennyei kenyeret adott őnekik.
25. Angyaloknak kenyerét ötte ember, étkeket eresztett őnekik bőségben.
26. Elvitte mennyről az eső szelet, és bevitte ő tehetségében a dél szelet.
27. És esett őreájok húst, miként port, és tollas repesőket, miként tengernek fövenyit.
28. És esének ő sátoroknak közepettek, ő hajlakoknál.
29. És őnek, és igen meglegedének, és ő kívánságokat adá őnekik.
30. Nem csalatkoztatta meg⁹⁰ ő kívánságoktól, méglen ő étkek önnön szájokban valának.
31. És Istennek haragja felméne őreájok, és megöltö ő kövérit, és Izraelnek választottit megbántotta.
32. Mendezekben bűnhöttenek mégés, és nem hittének ő csudájába.
33. És megfogyatkoztanak heúságban ő napok, és ő esztendejek sietelmmel.
34. Mikor megöli vala őket, keresik vala őtet; és megfordolnak vala, és holval jönnek vala őhozá.
35. És megemlékezének, mert Isten ő segedelmek, és felséges Isten ő szabadejtőjok.
36. És szereték őtet ő szájokkal, és nyelvekkel hazudának őneki.
37. Ő szívök kedég nem vala igaz ővelek, és nem valának hűvök ő testamento-mában.

⁸⁹ Fordítási probléma. A későbbi és a mai fordításokban itt 'megharagudott' jelentésű ige áll. – Vö. Vulg.: „Ideo audivit Dominus, et *distulit*”, DöbrK. 146: „Azért Úr azt hallá, és <hallgata> *halasztá*”, KeszthK. 198: „Azért meghallá Úr, és *elhallgata*”, RÚF: „Az Úr ezt hallva *megharagudott*”. – A héber ige jelentése 'feldühödött, megharagudott'; a neki megfelelő latin *differo* alapjelentése 'szétszór', 'elszór(ódik)'. Ezzel függhet össze az indulatra, felzaklatottságra való utalás (vö. *elragadtatja magát*). A *differo* igének emellett 'elhalaszt' jelentése is van; a fordító ezt vette alapul.

⁹⁰ Bizonyára másolói hiba „Nem *csalatkoztattak meg*” helyett. – Vö. Vulg.: „non *sunt fraudati* a desiderio suo”, DöbrK. 146: „nem *csalattak* ú kívánságokból”.

38. Ő kedég irgalmas, és kegyelmes leszen ő bűnöknek. És bővölködék, hogy elfordejtaná ő haragját, és nem gerjeszté mend ő haragját.
39. És megemlékezett, mert test elmenő szellet, és nem megfordoló.
40. Mennyészer megharagodták őtet a kietlenben, haragra rezzesztették őtet a vizetlenben!
41. És megfordoltanak, és késértették Istent, és Izraelnek szentét megharagodták.
42. Nem emlékeztek meg ő kezéről a napon, melyen megszabadejtotta őket töredelmnek kezéből.
43. Miként vette Egyiptomban ő földi jelenségét, és ő mennyi jelenségét⁹¹ mezőiben.
44. És fordejtá vérbe ő folyójokat, és ő harmatjokat, hogy ne innának.
45. Ereszte ő közikbe eblegyet,⁹² és megevé őket; és békát, és elveszté őket.
46. És adá ő gyümölcsöket rogyának,⁹³ és ő munkájokat sáskáknak.
47. És megöltő ő szőlőjüket kőessel, és ő szederjeket hóharmattal.
48. És adá kőesnek ő barmokat, és ő valálokát tűznek.
49. Ereszté őbeléjek ő méltatlankodatjának haragját, méltatlankodatját és haragját és töredelmét, beeresztett gonosz angyaloknak miatta.
50. Tött utat ő haragjának ösvényének, és nem engedett ő lelkeknek haláltól, és ő barmokat halálba rekesztette.
51. És megvert menden előlévelt Egyiptomnak földében, ő menden munkájoknak eleit Kámnak⁹⁴ hajlakában.
52. És elrejtette⁹⁵ ő népeit, miként johokat; és általvitte őket, miként csordát a kietlenen.
53. És kivitte őket reménségben, és nem féltenek, és ő ellenségeket befedte tenger.
54. És bevitte őket ő szentségének hegyére, a hegyre, kit keresett ő jogja.

⁹¹ Itt kimaradt a birtokos jelző. – Vö. Vulg.: „in campo *Taneos*”, RÚF és STL: „*Cóan* mezején”. – Vö. 12. vers is.

⁹² Az *eblégy* ’bögöly’ tükörfordítással keletkezett, német vagy cseh mintára (vö. *hundes-fliege*), l. HADROVICS 1994: 94 (3). – Vö. Vulg.: *cænomyam*, DöbrK. 147: *bidös férget*, KeszthK. 202: *sáskákat*.

⁹³ A fenti *rogya* ’ragya’ helyén a legtöbb magyar és más nyelvű fordításban ’cserebogár’ jelentésű szó vagy valamilyen más rágcásáló rovar (hernyó) neve áll. A növényi ragyára, rozsdára való utalás (vö. *ærugo* ’rézrozsdá’) kivételesen ritka. Káldi Bibliájában van erre példa, 531: „És a *ragyának* adá az ő gyümölcsöket”; vö. még LMPs. 196: „És a *rozsdának* adta termésüket”. – Vö. Vulg.: *ærugini*, DöbrK. 148: *cserebohnak*, KeszthK. 202: *cserebolnak* (l. TESz.: *cserebüly* ’cserebogár’). – A latin *rubigo* ’üszög’ megfelelőjeként a *ragya* korábbi forrásokban is jelen van.

⁹⁴ A héberben *Hám*, vö. Vulg.: *Cham*, RÚF és STL: *Hám*, SZIT: *Kám*. – A kódex írásmódja: *k ~ c ~ ch*.

⁹⁵ E szó használatának háttérében német közvetítő szöveg vagy latin–német szójegyzék állhat; az *aufero* ’elvisz’ igének egyes német forrásokban ’titkol, rejt’ megfelelője is előfordul, l. HADROVICS 1994: 92 (4). – Vö. Vulg.: „Et *abstulit* [...] *populum suum*”, DöbrK. 148: „És ű népét *kihozá*”, KeszthK. 203: „És *elvevé* ű népét”, RÚF: „*Útnak indította népét*”.

55. És kivetett ő orcájok elől nemzeteket, és nyíllal megosztotta nekik a földet
oszlásnak kötelével. És lakoztatta ő hajlakokban Izraelnek nemzetét.
56. És késértették és megharagodták felséges Istent, és ő tanóságát nem őrizték.
57. És elfordították ő magokat, és nem tartották a fogadást; miként ő atyjok,
fordoltanak gonosz ijbe.
58. Haragban megrezzesztették őtet ő halmokon, és ő faragványokkal irelkedetre
rezzesztették őtet.
59. Hallotta Isten, és utálta, és igen semmié változtatta Izraelt.
60. És elűztö Silónak hajlakát, ő hajlakát, hol lakozik vala emberekben.
61. És adá ő tehetségeket fogságba, és ő szépségeket ellenségnek kezébe.
62. És megrekeszté törben ő népét, és ő örökét [...] ⁹⁶

⁹⁶ A folytatás és a 63–72. vers laphiány miatt nincs meg. – További szöveghiány, lapok hiánya miatt: Zsolt 79–83.

84⁹⁷

(Apor-kódex 81)

[*Psalmus* 83.]

9. [...] füleidvel füleljed, Jákobnak Istene!
10. Mü ótalmonk, tekénts Isten, és tekénts te Krisztosodnak⁹⁸ orcájára!
11. Mert jobb egy nap te palotáidban ezerek felett. Választottam utálatossá léteemet én Istenemnek házában, inkább, hogynem lakoztomat bűnösöknek hajlakokban.
12. Mert irgalmasságot és igazságot szeret Isten, malasztot és dicséséget ad Úr. Nem választotta⁹⁹ meg azokat jóktól, kik járnak ártatlanságokban.
13. Jóságoknak Ura, bódog ember, ki reménkedik tebeléd!

⁹⁷ Az 1–8. vers laphiány miatt nincs meg.

⁹⁸ A tulajdonnévi értelmezésben a Vulgatát követjük, vö. „et respice in faciem *Christi tui*”. Ugyanígy járunk el más hasonló esetekben is. Erről részletesebben lásd a Bevezetés „Néhány átírási dilemma” című alfejezetében.

⁹⁹ A kódexben „választottam” szerepel. Az *m* bizonyára tévesen került ide a következő szó hatására. – Vö. Vulg.: *Non privabit*, DöbrK. 157: *meg nem különöjti*, KeszthK. 222: *Nem távoztatja el*.

85

(Apor-kódex 81–82)

Kóré¹⁰⁰ fiairól. Psalmus 84.

2. Megáldottad, Uram, te földedet, elfordejtottad a fogságot Jákobtól.
3. Megbocsáttad te népeidnek hamisságokat, befedezted mend ő bűnöket.
4. Megengesztelted mend te haragodat, elfordejtottad te méltatlankodatodnak haragjától.
5. Megfordéh münket, Isten, mü üdvözejtőnk, és elfordéhad a te haragodat mü-tőlönk!
6. Minem örökké haragoszol münekönk? Avagy kiterjeszted te haragodat nemzetekből nemzetekbe?
7. Te, Isten, megfordolván, megelevenejtesz münket, és te néped vigad tebenned.
8. Mutassad minekönk, Uram, te irgalmasságodat, és te üdvösségedet adjad minekönk!
9. Meghallgatom, mit szól énbennem Úristen. Mert szól békességet ő népének és ő szentire és azokra, kik fordolnak szűhöz.
10. Valóbizon közel ötet félőkhöz ő üdvössége, hogy lakozjék dicsőség mü földönkön.
11. Irgalmasság és igazság eleibe költek ő magoknak; igazság és békesség megapoltak.
12. Igazság földből támadott, és igazolat mennyből tekintett.
13. Mert Úr ád kegyességet, és mü földönk adja ő gyimölcsét.
14. Igazolat jár őelöttö, veti útban ő vepésit.

¹⁰⁰ A héberben *Kórah*, vö. Vulg.: *Core*, RÚF és STL: *Kórah*, SZIT: *Korach*.

86

(Apor-kódex 82–84)

Dávidnak imádsága. Psalmus 85.

Lehajtsad, Uram, te füledet, és hallgass meg engemet, mert nyavalyás és szegén vagyok én!

2. Órizjed én lelkemet, mert szent vagyok; üdvözéhed te szolgálodat, én Istenem, tebeléd reménkedőt!
3. Irgalmazj énnekem, Uram, mert tehozzád üvöltöttem mend estig,
4. vigasztaljad meg te szolgálodnak lelkét, mert tehozzád, Uram, én lelkemet emeltem!
5. Mert te, Uram, édes vagy és engedelmes, és sok irgalmasságó mendeneknek, tégedet kajáltóknak.
6. Te füleidvel füleljed én imádságomat, Uram, és ügyekezjél én onszolatomnak szózatjához!
7. Én töredelmemnek napján kajáltottam tehozzád, mert meghallgattál engemet.
8. Nincs egyenlő teveled istenek között, Uram, és nincs te művelkedetid szerént.
9. Minden nemzetek, valamelyeket töttél, jőnek és imádkoznak teelőtted, Uram, és dicsőnejtik te nevedet.
10. Mert nagy vagy te, és csudákat tevő: te vagy Isten csupa magad.
11. Viselj engemet, Uram, te utadban, és bemegeyek te igazságodba; vigadjon én szívem, hogy félje te nevedet!
12. Vallok teneked, Uram, én Istenem, mend én szívemmel, és dicsőnejem te nevedet örökké.
13. Mert te irgalmasságod nagy énrajtam, és kiragadtad én lelkemet az alsó poklból.
14. Isten, hamisak támadtak énreám, és hatalmasoknak zsinagógájok keresték én lelkemet, és nem vettenek tégedet ő személyek eleibe.
15. És te, Úristen, irgalmazó és irgalmas, békességes és sok irgalmasségó és igaz.
16. Tekénts énreám, és irgalmazj énnekem; adjad te császárlatodat te gyermekednek, és üdvözéhed te szolgálóleányodnak fiát!
17. Tégy énvelem jelenséget jóban, hogy lássák, kik gyűlölteek engemet, és aláz-tassanak; mert te, Uram, segélettél engemet, és megvigasztaltál engemet.

(Apor-kódex 84)

Kóré fiának éneke. Psalmus 86.

Ő fundamentomi szent egekben,¹⁰¹

2. szereti úr Sionnak kapuit, Jákobnak minden hajlaki felett.
3. Dicséségesek mondattak terólad, Istennek városa.
4. Megemlejem Rábot és Babilont,¹⁰² engem tudókat. Íme, idegenek és Tiroz¹⁰³ és szerecseneknek népe, ezek voltak ott.
5. Midenem mondja Sion: Ember és ember született őbenne, és ő, Felséges, fondálta őtet?
6. Úr hirdette népeknek írásokban és e fejedelmekében, kik voltak őbenne.
7. Miként minden vigadóké, lakodalm vagyon tebenned.

¹⁰¹ Másolói hiba *hegyekben* helyett, l. HADROVICS 1994: 77 (15). – Vö. Vulg.: „*in montibus sanctis*”, DöbrK. 159: „oly szent *hegyekben*”, KeszthK. 227–228: „szent *hegyekbe*”.

¹⁰² A héberben *Rahav* és *Bável*, vö. Vulg.: „Memor ero *Rahab*, et *Babylonis*” RÚF: „*Egyiptomot és Babilóniát*”, SZIT: „*Rahabot és Bábelt*”, STL: „*Ráhábot és Babilóniát*”.

¹⁰³ A név alakja a héberben *Cór*, a görögben *Tyrosz*. Vö. Vulg.: *Tyrus*, RÚF és STL: *Tirusz*, SZIT: *Tírusz*.

(Apor-kódex 84–86)

Kóré fiainak éneke, Amalehért félelm,¹⁰⁴ izraelitai Emánnak¹⁰⁵ értelme. Másként Izraiténak. Psalmus 87.

2. Uram, én üdvösségemnek Istene, nappal és éjjel üvöltöttem teelőttd.
3. Bemenjen te személyed eleibe én imádságom, hajtsad te füledet én kértemre!
4. Mert betölt gonoszokkal én lelkem, és én életem pokolhoz kezelejtett.
5. Alajtottam a patakba szállókkal, löttem, miként ember segedelm nélkül;
6. halottak között szabad, miként sebhedtek, sérelmben¹⁰⁶ aluvájok, kiknek nincs emlékezetek továbbá, és ők te kezedtől elűzettek.
7. Vettenek engemet az alsó pokolba,¹⁰⁷ setétekbe és halálnak árnyékába.
8. Énrajtam megerősejtetted te hirtelenkedeted, és mend te habaidat hoztad én-reám.
9. Eltávoztattad én esmerőimet éntőlem; vettél engemet, utálatusságot őneki. Adattattam, és nem megyek vala ki.
10. Én szemeim megleleteztek nyavalya miatt. Ivöltöttem tehozjád, Uram, mend estig, kiterjesztettem tehozjád én kezeimet.
11. Minem a halottaknak téssz csudákat? Avagy orvosok költnek fel,¹⁰⁸ és vallnak teneked?
12. Minem hirdeti valaki sérben te irgalmasságodat, és te igazságodat veszedelm-ben?
13. Minem esmertetnek meg setétségekben te csudáid, és te igazolatod elfeledetnek földében?

¹⁰⁴ A héber zoltárfeliratban e rész megfelelője: „a Máhalat-ra éneklendő”. (Vö. SZIT: „A karvezetőnek a »machalat« szerint énekelni”, STL: „A karvezetőnek. – A »Betegség« kezdetű ének dallamára.”) Utalás egy énekre, amelynek ez volt a kezdőszava vagy a jellegzetes szava. – Vö. Vulg.: „*pro Maheleth ad respondendum*”. Az utóbbi latin szó hátttere az lehet, hogy a héberben az ’éneklendő’ alapszava és a ’válaszol’ alakilag egybeesik. – Szövegromlások a magyar fordításban: a *Maheleth* helyére a bibliai *Amaleh* (Izrael ellensége) került. Ezzel függhet össze a *félelm* is (**felelet* helyett). – A név alakjára nézve vö. 2Móz 17,8: Vulg.: *Amalec*, RÚF: *Amálék*.

¹⁰⁵ A héberben: *az ezrahi Hémán*. A jelző fenti alakja a görögre jellemző (Septuaginta). Vö. Vulg.: „*intellectus Eman Esrahitæ*”, RÚF: *az ezrahi Hémán*, SZIT: *eszrahita Heman*, STL: *Az ezraita Hémáné*. – A felirat végén a jelző más formában megismétlődik.

¹⁰⁶ Másolói hiba *sérekben* ’sírokban’ helyett. – Vö. Vulg.: *in sepulchris*, DöbrK. 160: *koporsóba*, KeszthK. 229: *ű koporsójokba*.

¹⁰⁷ Másolói hiba *patakba* helyett; a *lacus* ’tó’ fordítása a Müncheneri kódexben is *patak*, l. HAD-ROVICS 1994: 77 (16). – E szó jelentése itt ’sír’. – Vö. Vulg.: „*in lacu inferiori*”, DöbrK. 160: „az alsó tóba”, KeszthK. 229–230: „*pokolnak* alsó részében”. –Vö. 5. vers, Zsolt 143,7, B 8,18 is. – Máshol az „alsó pokolból” is előfordul (Zsolt 86,13, vö. Vulg.: „*ex inferno inferiori*”).

¹⁰⁸ Vö. Vulg.: „*aut medici suscitabunt*”, DöbrK. 16: „*avagy orvosok elevenejtenek*”, KeszthK. 230: „*avagy orvosok feltámasztják őket*”. – Az újabb fordításokban: RÚF és STL: „Fölkelnek-e az árnyak [...]?”.

14. És én tehozzád ivöltöttem, Uram, és holval én imádságom előlkel tégedet, Uram.
15. Hogy mit, Uram, elűzöd én imádságomat, elfordejtod te orcádat éntőlem?
16. Szegén vagyok én, és én ifjúságomtól fogva munkákban; felmagasztatván kedég aláztattam és megháboroltattam.
17. Énbelém mentenek te haragid, és te félelmid megháborejtottak engemet.
18. Megkönyékeztek engemet, miként víz, mend estig; megkönyékeztenek engemet egyembe.
19. Eltávoztattad éntőlem barátomat és rokonomat, és én esmerőmet nyavalyától.

(Apor-kódex 86–90)

*Izraelitai Emánnak*¹⁰⁹ éneke, értelme. *Psalmus 88.*

2. Úrnak irgalmasságit örökké éneklek, nemzetekből nemzetekbe hirdetem te igazságodat én számmal.
3. Mert mondottad: Örökké irgalmasság alkottatik mennyekben, készöltetik te igazságod őbennek.
4. Szerzettem testamentomat én választottimnak, esködtem Dávidnak, én szolgálomnak:
5. Örökiglen megkészejtem te magzatidat, és alkotom nemzetbe te székedet.
6. Vallják mennyek te csudáidat, Uram, és mert te igazságodat szenteknek egyházában.
7. Mert ki egyenesöltetik ködökben Úrral, egyenes leszen Úrral¹¹⁰ Isten fiai között?
8. Isten, ki dicsőnöltetik szenteknek tanácsokban; nagy és félelmes mendazok felett, kik ökörnyölő vadnak.
9. Uram, Jóságoknak Istene, ki egyenlő teveled? Hatalmas vagy, Uram, és te igazságod tekörnyöled.
10. Te uralkodol tengeri hatalmon, és ő habainak indolatit te engesztel.
11. Te kedég aláztad, miként sebhedt, a kevélt; te karodnak kedég tehetségében elvesztetted¹¹¹ te ellenségidet.
12. Tiéd mennyek, és tiéd föld; földnek világát és ő teljességét te fondáltad,
13. Akvilont és tengert te teremtetted, Tábór és Hermón te nevedbe vigadnak.
14. Te karod hatalmmal; erősejtessek te kezéd, és felmagasztassék te jogod!
15. Igazolat és ítélet te székednek készületi, irgalmasság és igazság előlkelik te orcádat.
16. Bódog nép, ki tud éneketet! Uram, te személyednek világában járnak,
17. és te nevedbe vigadnak mend estig, és te igazolatodban felmagasztatnak.
18. Mert ő tehetségeknak dicsősége te vagy, és te jólkelletedben felmagasztatik mü szarvonk.
19. Mert Úré mü felvételönk, és mü királyonké Izraelnek szentje.

¹⁰⁹ Lásd a 88. zsoltár feliratának jegyzetét.

¹¹⁰ A Vulgatában 'Istennel' szerepel, egy német fordításban viszont 'Úrral' („gleich dem *herrn*”); a latin szövegvariánsban **Domino* előzmény tehető fel, l. HADROVICS 1994: 86 (6). – Vö. Vulg.: „quis [...] similis erit *Deo*”, DöbrK. 162: „ki hasollatik [...] *Istenhez*”, KeszthK. 233: „hasonlatus leszen *Istenhez*”.

¹¹¹ Fordítói hiba, két latin szó hasonlósága alapján: *dispergere* 'szétszór', *disperdere* 'elveszít' (l. HADROVICS 1994: 82–83 (11). Itt az előbbiről van szó. – Vö. Vulg.: *dispersisti*, DöbrK. 162 és KeszthK. 234: *elosztád*.

20. Tahát szóltál látatban te szentidnek, és mondottál: Vettem segedelmet hatalmasba, és felmagasztattam a választottat én népeim közül.
21. Megleltem Dávidot, én szolgálmat, én szent olajommal megkenettem őtet.
22. Mert én kezem segítség leszen neki, és én karom megtökéli őtet.
23. Semmit sem használ az ellenség őbenne, és a hamisságnak fia nem öröködik neki ártani.
24. És elmetélem ő orcája elől ő ellenségit, és őket gyűlölőket futatba fordejtom.
25. És én igazságom és én irgalmasságom ővele, és én nevemben felmagasztatik ő szarva.
26. És vetem tengerre ő kezét, és folyókra ő jogját.
27. Ő kajált engemet: Én Atyám vagy te, én Istenem és én üdvösségemnek fogadója!
28. Én előlételem azt, felséggé földnek királyi felett.
29. Örökké tartom őneki én irgalmasságomat, és én hú testamentomomat annak.
30. És vetem örökkel örökké ő magzatját, és ő székit, miként mennynek napit.
31. Ha kedég meghagyandják ő fiai én törvényemet, és én ítéletimben nem járandnak,
32. ha én igazságomat megsemmiejtendik, és én parancsolatimat nem őrizendik,
33. meglátom vesszővel ő hamisságokat, és vereségekkel ő bűnöket.
34. Én irgalmasságomat kedég nem választom meg őtőlő, és nem ártok én igazságomban.
35. És nem semmiejtem meg én testamentomomat, és melyek származnak én ajakimtól, nem heúejtom meg.
36. Egyszer esködtem én szentemben, Dávidnak nem hazudok.
37. Ő magzatja örökké marad, és ő széki, miként Nap én személyem előtt,
38. és miképpen tökéletes Hód örökké; és hú tanó mennyben.
39. De te elűztél és megutáltál; eltávoztattad te Krisztosodat.
40. Elfordejtottad te szolgáltnak testamentomát, és ő szanktuáriomát megferteztetted.
41. Megtörted mend ő sövényit, vettél ő erősöltetéért erősséget.¹¹²
42. Elragadozták őtet úton minden járók, lött bosszúság mend ő szomszédinak.
43. Felmagasztattad őket lenyomóknak jogjokat, és megvigasztaltad ő minden ellenségit.
44. Elfordejtottad ő törének segedelmét, és nem löttél őneki segedelm hadban.

¹¹² Két latin szó hasonlóságán alapuló hiba: *formidinem* 'félelmet, retteget', *fortitudinem* 'erősséget', l. HADROVICS 1994: 83 (12). Itt az előbbi szerepel. – Vö. Vulg.: „posuisti firmamentum eius *formidinem*”, DöbrK. 165: „ű erősségét *féleleme* vetéd”, KeszthK. 239: „vetéd ű erősségét *félelmre*”, RÚF: „erős városait *romba* döntötted”.

45. Megtörted őtet a tisztolattól, és ő székit földre vetted.
46. Megküsebbejtetted ő idejének napit, megöttötted őtet alázattal.
47. Uram, míglen fordejtod el végezetöl; megég, miképpen tűz, te haragod?
48. Emlékezzél meg, mely én jóm, mert minem heába szerzeded embereknek minden fiait?
49. Ki az ember, ki él, és nem lát halált, megmenti ő lelkét pokolnak kezétől?
50. Hol vadnak te régi irgalmasságid, Uram, miként esködtél Dávidnak te igazságodban?
51. Megemlékezzél, Uram, te szolgálidnak bosszúságokról, mit viseltem én kebelben sok nemzetekét.
52. Melyet megszidalmaztak te ellenségid, Uram, melyet megszidalmaztak, te Krisztosodnak változtatját.
53. Megáldott Úr örökké! Legyen, legyen!

(Apor-kódex 90–92)

Mojzesnek, Isten emberének imádsága. Másként szombati éneketnek dicsérete. Psalmus 89.

Uram, bizodalom löttél műnekönk nemzetekből nemzetekbe.

2. Mielőtt hegyek lennének, avagy alkottatnék föld és világ, öröktől fogván örökiglen te vagy Isten.
3. Ne fordéh el embert aláztatasságba, és mondottál: Fordoljatok meg, emberek fia!
4. Mert ezer esztendő te személyednek előttö, miként a tegnapi nap, ki elmúlt, és őrizet éjjel.
5. Mert semmiért vallatik,¹¹³ ő esztendei lesznek holval, miként fű, elmenjen,
6. holval virágozjék és elmenjen, estve lehull, megkeményedjék és megaszjon.
7. Mert megfogyatkoztonk te haragodban, és te hirtelenkedettedben megháboroltonk.
8. Vetted mű hamisságinkat te személyed előtt, mű világonkat¹¹⁴ te személyednek világosságában.
9. Mert mű minden napink megfogyatkoztanak, és te haragodban megfogyatkoztonk; mű esztendeink, miként föven,¹¹⁵ megemlékeztetnek.
10. Mű esztendeinknek napi őbennek hetven esztendő, ha kedég hatalmakban, nyolcvan esztendő, és ő továbbiok munka és sérelm. Mert felyöl reá jött együgyőség, és megfegyettönk.
11. Ki esmerete te haragodnak hatalmát, és te félelmedtől megszámolni te haragodat?
12. Ekképpen megjelentsed te jogodat és bölcsességben tanolt szűveket!
13. Míglen elfordolsz, Uram? És onszolatos légy te szolgálidon!
14. Holval betöltönk te irgalmasságoddal, és vigadonk, és örvendeztek vagyonk mend mű napinkban.
15. Öröltönk a napokban, mely esztendőkbekben aláztál münket, kikben láttonk gonoszokat.

¹¹³ A forrásszöveg és a párhuzamos helyek alapján itt többes számú igealak várható. Az előzményszövegben talán *vallatnak* szerepelt. – Vö. Vulg.: „quæ pro nihilo *habentur*”, DöbrK. 166: „kik semmié *vagynak*”, KeszthK. 241: „kik semmié *tartatnak*”. – Vö. STL: „Elsőpröd őket, olyanná lesznek, mint az álom. Reggel, mint a növekvő fű”.

¹¹⁴ Vö. Vulg.: *saeculum nostrum*, DöbrK. 166: *mi örökségönköt*, KeszthK. 242: *mi erekségenk*, RÚF és STL: „titkolt vétkeinket”.

¹¹⁵ Fordítói hiba, két latin szó hasonlósága alapján: *aranea* 'pók', *arena* 'fövény', l. HADROVICS 1994: 83 (13). Itt az előbbiről van szó. – Vö. Vulg.: „sicut *aranea*”, DöbrK. 167: „miként *pók*”, KeszthK. 242: „miképpen *pók*”. (Az *aranea* 'pókháló'-t is jelent.) – Vö. RÚF: „mint egy *sóhajítás*”, STL: „akár egy *sóhaj*”. A héber szónak ('sóhaj', 'nyögés') negatív konnotációja van.

16. Tekénts te szolgálidra és te művelkedetidre, és viseljed ő fiait!
17. És legyen mű Uronk Istennek fényessége műrajtonk, és mű kezeinknek művelkedetét viseljed műrajtonk, és mű kezeinknek munkáját viseljed!

91

(Apor-kódex 92–93)

Dávidnak énekletének dicsérete. Psalmus 90.

Ki lakozik Felségesnek segedelmében, menny Isten[é]nek ótalmában lakozik.

2. Mond Úrnak: Engem fogadó vagy te, és én bizodalمام; én Istenem, reménkedem öbelé.
3. Mert ő megszabadejtott engemet a vadászoknak töréből és az éles ígétől.
4. Ő vállaival árnyék teneked, és ő tollai alatt reménkedel. Pajzssal megkörnyéköz ő igazsága tégedet:
5. nem félsz az éji félelmtől, a nappal repölő nyíltól,
6. a setétben járó komplárokodástól,¹¹⁶ az ellenfutattól és a déli ördögtől.
7. Esnek te oldalad felől ezeren, és tízszer ezeren te jogod felől, tehozzád kedég nem közelejtnek.
8. Valóbizon te szemeidvel megmértékled, és meglátod bűnösöknek forbátlatját.
9. Mert te vagy, Uram, én reménségem, Felségest vetted én bizodalمام.¹¹⁷
10. Nem vépik tehozzád gonosz, és ostor nem közelejt te hajlakodhoz.
11. Mert ő angyalinak parancsolt terólad, hogy őrizzenek tégedet te minden utaidban.
12. Kezekben viselnek tégedet, netalántál megsértenéd a kőhöz te lábadat.
13. Áspison és bazsaliskoson jársz, és megnyomodod az oroszlánt és a sárkánt.
14. Mert énbelém reménkedett, megszabadejtom őtet; megoltalmazom őtet, mert megesmerte én nevemet.
15. Ivöltött énhozzám, és én meghallgatom őtet; ővele vagyok töredelmben, megmentem őtet, és megdicsőnejtem őtet.
16. Napoknak hoszjúságával betöltöm őtet, és mutatom őneki én üdvösségemet.

¹¹⁶ A fordító a *negotium* 'dolog, baj' helyett a *negotatio* 'kereskedés' szót fordította, l. HADROVICS 1994: 83 (15). – Vö. Vulg.: „a negotio perambulante in tenebris”, DöbrK. 168: „setétbe járó *dúlóktól*” (HADROVICS szerint: *dologtól*), KeszthK. 245: „setétbe járó *dologtúl*”, RÚF és STL: „a homályban lopódzó *dögvésztl*”.

¹¹⁷ Fordítási probléma. A Vulgatában és a németben 'te bizodalمام' szerepel, a csehben 'én bizodalمام', mint fent, l. HADROVICS 1994: 90 (8). – Vö. Vulg.: „Altissimum posuisti *refugium tuum*”, DöbrK. 168: „Felséget vetéd *te reménységeddé*”, KeszthK. 245: „vetted *te segedelmedre* felséges Isten”, STL: „s oltalmazód lett a Magasságos”.

(Apor-kódex 93–95)

Szombatnak éneklete. Psalmus 91.

2. Jó vallani Úrnak, és énekleni te nevednek, Felséges,
3. holval te irgalmasságodnak hirdetére, és te igazságodat éjjel,
4. a tízhúró zsoltárban, énekek¹¹⁸ hegedőben!
5. Mert örvendeztettél engemet, Uram, te tételidben, és te kezeidnek művelkedetiben vígadok.
6. Ki felmagasztattak te művelkedetid, Uram! Igen mélyek löttek te gondolatid.
7. Hejt fírfiú nem esmeri, és balgatag nem érti ezeket.
8. Mikor kikelendnek bűnösök, miként széna, és megtétendnek mendenek, kik művelkednek hamisságot, és elveszjenek örökkel örökké.
9. Tennenmagad, Uram, felséges örökké!
10. Mert íme, te ellenségid, Uram, mert íme te ellenségid elvesznek; és himletnek mendazok, kik művelkednek hamisságot.
11. És felmagasztatik én szarvam, miként unikornis, és én vénségem bő irgalmasságban.
12. És megutálta én szemem én ellenségimet, és én ellenem támadókban, gonosz-bodókban hall én fülem.
13. Igaz virágozik, miként pálma; miként Libanosnak cédrosa, megsokasoltatik.
14. Plántáltattak Úrnak házában, mü Uronk Istenönk házában palotáiban virágoznak.
15. Meg es megsokasoltatnak bő vénségben, és jól tűrők lesznek,
16. hogy hirdessenek: Mert igaz Úr mü Istenönk, és nincs hamisság őbenne.

¹¹⁸ Másolói hiba *énekekkel* helyett, l. HADROVICS 1994: 77 (18). – Vö. Vulg.: „*cum cantico*, in cithara”, DöbrK. 169: „hegedőbeli *ínekekkel*”, KeszthK. 247: „hegedűbeli *ínekekkel*”.

93

(Apor-kódex 95)

Dávid énekének dicsérete nappal, szombat előtt, mikor fondálatott föld. Psalmus 92.

Úr országlott ékességben, öltöztetett Úr erősségben, és megszőrejtotta magát. És mert megerősejtette földnek világát, ki meg nem mozdoltatik.

2. Kész te széked, Isten, attól fogván, világ kezdetitől fogván te vagy.
3. Felemelték a folyók, Uram, felemelték a folyók ő szavokat. Felemelték a folyók ő habokat a sok vizeknek szavoktól.
4. Csudálatosok tengernek felemeleti, csudálatos magasságokban Úr.
5. Te tanóságid igen hitettek, te háznak illik szentség, Uram, napoknak hosszúságában.

(Apor-kódex 95–97)

Dávid énekének dicsérete, szeredán való. Psalmus 93.

Isten, győzödelmeknek Ura, győzödelmeknek Istene, szabadon művelkedett.

2. Felmagasztaltassál, ki ítéled földet, megadjad a forbátlatot a kevélyeknek.
3. Míglén a bűnösök, Uram, míglén dicsekednek a bűnösök?
4. Beszélnek, és szólnak hamisságot; szólnak mendazok, kik beszélnek¹¹⁹ hamisságot.
5. Te népedet, Uram, megalázatusejtették, és te öröködet bolygatták.
6. Özvegyet és jövevént megöltének, és árvákat megöldöklettenek.
7. És mondottanak: Nem látja Úr, és nem érti Jákobnak Istene.
8. Értsétek, hejtok, népek között, és balgatagok, valaha őrizjétek!¹²⁰
9. Ki plántálta a fület, nem hallja-e; avagy ki szerette a szemet, nem megmértékli-e?
10. Ki porejt nemzeteket, nem megfedd-e, ki tanejt embert tudománra?
11. Úr tudja embereknek gondolatit, mert heúk.
12. Bódog ember, kit te oktatasz, Uram, és te törvényedből tanejtod őtet.
13. Hogy engesztelj neki gonosz napoktól, mígnem ástassék verem a bűnösnek.
14. Mert nem űztö el Úr ő népét, és ő örökét nem hadta meg.
15. Mígnem igazolat megfordoltassék ítéletbe, és kik rokon vadnak, mendazok, kik vadnak igaz szűvel.
16. Ki támad énnekem gonoszok ellen, avagy ki áll énvelem hamisság-művelkedők ellen?
17. Hanem mert Úr segélett engemet, kevesebbé¹²¹ lakozott volna pokolban én lelkem.
18. Ha mondandom vala: Megindolt én lábam, te irgalmasságod, Uram, segél vala engemet.
19. Én sérelmimnek sokasága szerént én szűvemben, te vigasztalatid megvigasztalták én lelkemet.

¹¹⁹ Az előző felsorban leírt ige téves ismétlése, l. HADROVICS 1994: 83 (16). Ide 'tesznek' jelentésű szó illik. – Vö. Vulg.: „qui operantur iniustitiam”, DöbrK. 171: „mind kik hamossat *tesznek*”, KeszthK. 250: „mind kik *mívelkednek* hamisságot”.

¹²⁰ Másolói hiba *érsétek* helyett, l. HADROVICS 1994: 77 (20). – Vö. Vulg.: „et stulti aliquando *sapite*”, DöbrK. 171: „és hitok, valaha *érsétek!*”, KeszthK. 251: „és *érsétek* némikorom, hejt emberek”.

¹²¹ E szó megfelelője a latinban: *paulominus* 'kicsivel kevésbé'. A fenti helyen ezt jelentheti: 'kis híján'. – Vö. Vulg.: „*paulominus* habitasset in inferno anima mea”, DöbrK. 172: „*kevésé nem* pokolba lakozott volna én lelkem”, KeszthK. 252: „*kevésé*, hogy nem pokolba esett volna én lelkem”. – Vö. RÚF: „én már a csend honában laknék”, SZIT: „lelkem *csakhamar* csendben nyugodnék”.

20. Minem egyesült teveled hamisságnak széki, ki szerzesz munkát parancsolatban?
21. Megfogják vala igaznak lelkét, és ártatlan vért kárhoztatnak vala.
22. És lón énnekem Úr bizodalmba, és én Istenem én reménségemnek segedelmébe.
23. És megadja őnekik ő hamisságokat, és ő gonoszságokban elveszti azokat, elveszti őket Úr, mü Istenönk.

(Apor-kódex 97–98)

Dávid énekének dicsérete. Psalmus 94.

Jövetek, vígadjonk Úrnak, énekljünk mü üdvösségönk Istenének!

2. Megfoglaljuk ő orcáját vallatban, és éneketben énekljünk őneki!
3. Mert Isten nagy Úr és nagy király minden istenek felett.
4. Mert ő kezében vadnak földnek minden végi, és hegyeknek magasságit ő nézi.¹²²
5. Mert övé tenger, és ő töttö azt, és a szárazt ő kezei alkották.
6. Jövetek, imádkozjunk, és essünk, és sírjonk Isten előtt, ki tött münket.
7. Mert ő mü Uronk Istenönk, és mü ő eledelének¹²³ népe és ő kezének johi. Ha ma én szómat¹²⁴ hallandjátok,
8. ne akarjátok megkeményejtenetök tü szüveteket, miként a haragodatban, késértetnek¹²⁵ napja szerint a kietlenben,
9. hol késértetnek¹²⁶ engemet tü atyáitok; megbizonyejtottak, és meglátták én művelkedetimet.
10. Negyven esztendeiglen sérelmes voltam e nemzetnek, és mondtam: Mendenha ezek tévelgnek szívökkel, és ók nem esmerték meg én utaimat.
11. Mert esködtem én haragomban: nem mennek be én nyugolmamba.

¹²² Másolói hiba *övéi* helyett, l. HADROVICS 1994: 77 (21). – Vö. 5. vers: „*övé tenger*”. A fenti hibához igazodik a *-t* ragos alak: *magasságit*. – Vö. Vulg.: „*et altitudines montium ipsius sunt*”, DöbrK. 173: „és hegyeknek magassági *övéi*”, KeszthK. 254: „és hegyeknek magassági *üvé*”.

¹²³ Lásd a Zsolt 74,1 jegyzetét. – A fenti részlethez vö. DöbrK. 173: „És mi kedég ű népi *ilő földének*”, KeszthK. 254: „Mi kedég vagyunk ű *élető feldének* népe”. – Vö. Zsolt 100,3 is.

¹²⁴ Másolói hiba *ő szavát* helyett, l. HADROVICS 1994: 78 (22). – Vö. Vulg.: *voce[m] eius*, DöbrK. 173 és KeszthK. 254: *ű szavát*. – A kódexre a *szavát* forma a jellemző. Az *ő* → *én* hibázást jól megmagyarázhatja egy olyan előzmény, amelyben az *ő* hang jele az *eu*, *ev*, *ew*.

¹²⁵ A kódexben *keserttetnek* írású szóalak szerepel, valószínűleg téves szótagismétléssel. – Vö. Vulg.: „*secundum diem tentationis*”, DöbrK. 173: „*késértetnek* napjaént”, KeszthK. 254: „*késértetnek* napja szerint”.

¹²⁶ A kódex írásmódja szerint: *keserttetnek*. Az utolsó *t* hiba lehet. – Vö. Vulg.: *tentaverunt*, DöbrK. 173 és KeszthK. 254: *késértének*.

(Apor-kódex 98–99)

Midőn a fogság után Úrnak háza rakatik vala, és Úrnak szekrénye meghozatott vala. Dávid psalmosa, 2 Regum¹²⁷ 11. és 6. capitulumban. Psalmus 95.

1. Énekljetez Úrnak új éneket, énekljetez Úrnak, minden föld!
2. Énekljetez Úrnak, és jól mondjatek ő nevének, hirdessétez napról napra ő üdvösségét!
3. Hirdessétez nemzetek között ő dicsőségét, minden népek között ő csudáit!
4. Mert nagy Úr, és igen dicséretes, félelmes minden isteneknek felette.
5. Mert pogánoknak minden isteni ördögök, Úr kedég töttö mennyeket.
6. Vallat és szépség ő személye előtt, szentség és nagyság ő szenteletében.
7. Hozjatek Úrnak, nemzeteknek házai, hozjatek Úrnak dicséséget és tisztességet,
8. hozjatek Úrnak dicséséget ő nevének! Vegyetez áldozatokat, és bemenjetez ő gádoriba,
9. és imádjatek Urat ő szent gádorában! Megindoltassék ő orcájából minden föld!
10. Mondjatek nemzetek között, mert Úr országlott! És mert ő megfeddette földnek világát, ki meg nem mozdlatik; ítél népeket igazságban.
11. Öröljenek mennyek, és vigadjon föld, megindoltassék tenger és ő¹²⁸ teljessége!
12. Örölnek mezők és mendenek, melyek őbennek vadnak. Tahát vigadnak erdőnek minden fái
13. Úrnak orcájától, mert jött ítélni földet. Ítéli földnek világát igazságban, és népeket ő igazságában.

¹²⁷ A királyok második könyve. A mai bibliafordításokban: Sámuel 2. könyve.

¹²⁸ A kódexben: „ő és”. Ez bizonyára szórendi hiba a másoló részéről, vö. Zsolt 98,7: „tenger és ő teljessége”. – Vö. Vulg.: „mare, et plenitudo eius”, DöbrK. 174: „tenger ű teljességével”, KeszthK. 275: „tenger és ű teljessége”.

(Apor-kódex 99–100)

Dávidnak psalmosa, mikor megadatott neki a föld. Psalmus 96.

1. Úr országlott, vigadjon föld; öröljenek sok szigetek!
2. Köd és homály ökönyölő, igazolat és ítélet ő székinek segedelme.¹²⁹
3. Tűz elevelé kel öelöttö, és meglángosejtja ökönyölő ő ellenségit.
4. Fénlettek ő villámati földi világnak; látja, és megindolt föld.
5. Hegyek folytak, miként viusz, Úrnak orcájától; Úrnak orcájától minden föld.
6. Mennyek hirdették ő igazolatját, és minden népek látták ő dicsőségét.
7. Aláztassanak mend, kik imádnak faragványokat, kik dicsekednek ő képekben!
Imádjátok ötet, mend ő angyali!¹³⁰
8. Hallotta, és örölt Sion, és vigadtak Júdának leányi¹³¹ te ítéletidért, Uram.
9. Mert te vagy Úr, felséges minden földnek felette; igen felmagasztattál minden isteneknek felette.
10. Kik szeretitek Urat, gyűlöljétek gonoszt! Órizi Úr ő szentinek lelkeket, bűnösöknek kezekből megszabadejtja azokat.
11. Fényesség támadott igazoknak, és öröm igaz szívűeknek.
12. Öröljétek igazoltak Úrban, és valljátok ő szent élete¹³² emlékezetének!

¹²⁹ Másolói hiba *fegyedelmé* 'fegyelmé' helyett, l. HADROVICS 1994: 78 (23). – Vö. Vulg.: „*correctio sedis eius*”, DöbrK. 174 és KeszthK. 257: „ű székinek *fegyedelmé*”, RÚF: „trónjának *támasza*”, STL: „trónjának *alapja*”.

¹³⁰ Vö. Vulg.: „*omnes angeli eius*”, DöbrK. 175: „*Úneki minden angyali*”, KeszthK. 258: „*mind ű angyali*”. – Az újabb fordításokban: SZIT: „*az istenek mind*”, RÚF: „*minden isten*”, STL: „*istenek mind*”. – Vö. a Zsolt 138,1 jegyzetét.

¹³¹ Írásmódja a kódexben: *liani*. Gondolni lehetne a *lyányi* alakváltozatra is, de az *ly* hangnak nem volt *li* jelölése.

¹³² Másolói hiba *szenetele* helyett, l. HADROVICS 1994: 78 (26). – Vö. Vulg.: „*memoriae sanctificationis eius*”, DöbrK. 175: „ű *szenstésés nevének emlejtetre*”, KeszthK. 259: „ű *szenstésűs emlékezésének*”. – A *szenetele* szóalakra vö. Zsolt 96,6 is.

(Apor-kódex 100–101)

*Ez az heted éji vigyázat.*¹³³ *Dávidnak psalmosa, 97.*

1. Énekljetez Úrnak új éneket, mert tött csudákat, üdvözejtette magának ő jogját és ő szent karját.¹³⁴
2. Megjelentette Úr ő üdvösségét, nemzeteknek személyekben megjelentette ő igazolatját.
3. Megemlékezett ő irgalmasságáról és ő igazságáról Izrael házának. Látták földnek minden határi mü Istenönknek üdvösségét.
4. Énekljetez Úrnak, minden föld; énekljetez és vigadjatok, és énekljetez!
5. Énekljetez Úrnak hegedőben, hegedőben és éneketnek szavával,
6. vert trombitákkal¹³⁵ és szaru trombitának szavával, énekljetez Úr királnak személyében!
7. Megmozdoltassék tenger és ő teljessége, földeknek világa és mendenek, kik lakoznak őbenne.
8. Folyók tapsolnak kezekkel, egybe hegyek vigadnak
9. Úrnak személyétől, mert jött ítélni földet. Ítéli földnek világát igazolatban, és népeket igazságban.

¹³³ Liturgikus használatra utaló felirat: ez a vasárnaptól számított hetedik napi, azaz szombati vigília (éjszakai imaóra) első zsoltára (l. SZENTGYÖRGYI 2014: 35). – Vö. Zsolt 69; 110.

¹³⁴ Helyesen: *jogja, karja*. A latin nominativusi alakokat accusativusnak vélte a fordító. – Vö. Vulg.: „Salvavit sibi *dextera eius: et brachium sanctum eius*”, DöbrK. 175: „*Ű jogja* szabadejt üneki, és *ű szent karja*”, KeszthK. 259: „Idvezejté üneki *ű jogját* és *ű szent karját*”, RÚF: „Szabadulást szerzett *jobbja*, az *ő szent karja*”.

¹³⁵ A *vert* szó ilyen használatára (‘kovácsolt, fémből készült’) latin–német glosszáríumokban van példa, l. HADROVICS 1994: 92 (7). – Vö. Vulg.: „in tubis *ductilibus*”, DöbrK. 176: „*viselő* kürtökben”, KeszthK. 260: „*viselő* kürtbe”, RÚF és STL: *Harsonákkal*, SZIT: „*Trombita* [...] hangjával”.

99

(Apor-kódex 101–102)

Dávidnak psalmosa, 98.

1. Úr országglott, haragodjanak népek; ki ülsz¹³⁶ herubinen, mozdoltassék föld!
2. Úr Sionban nagy és felséges, minden népeknek felette.
3. Valljanak te nagy nevednek, mert félelmes és szent!
4. És királnak tisztessége ítélet[et] szeret. Te alkottál birodalmakat, ítéletet[et] és Jákobnak igazolatját te tötted.
5. Felmagasztassátok Urat, mü Istenönket, és imádjátok ő lábának zsámolyát, mert szent!
6. Mojzes és Áron ő papi között, és Sámuel azok között, kik kajáltják ő nevét. Kajáltják vala Urat, és ő meghallgatja vala azokat.
7. Kődnek oszlopából beszél vala őhozzájok. Őrizik vala ő tanóságit és a parancsolatot, melyet adott őnekik.
8. Uram, mü Istenönk, te meghallgattad vala azokat; Isten, te kegyelmes voltál nekik, és meggyőződélmezvén ő minden leleméseket.
9. Felmagasztassátok Urat, mü Istenönket, és imádkozjátok ő szent nevébe,¹³⁷ mert szent Úr, mü Istenönk!

¹³⁶ A latinban 'ül' szerepel, a német és a cseh fordításokban 'ülsz', mint fent; ennek háttérében **sedes* állhatott, l. HADROVICS 1994: 88 (11). – Vö. Vulg.: *sedet*, DöbrK. 176: *ülsz*, KeszthK. 261: *nyugoszol*.

¹³⁷ Két latin szóalak összetévesztéséből adódó probléma. Az *in monte eius* 'hegyén' helyett az *in nomine eius* fordítása jelenik meg, l. HADROVICS 1994: 83 (17). – Vö. Vulg.: *in monte sancto eius*, DöbrK. 177: *ű szent hegyén*, KeszthK. 262: *ű hegyébe*.

100

(Apor-kódex 102–103)

Vallatban valo psalmus. Psalmus 99.

1. Énekljetez Istennek, minden föld!
2. Szolgáljatek Úrnak vigasságban, bemenjetez ő személye eleibe vigassággal!
3. Tudjátok, mert Isten Úr! Ő tött minket, és nem mü mü magonkat; ő népe és ő eledelének¹³⁸ johi.
4. Bemenjetez ő kapuin vallattal, ő gádoriban dicsérettel! Valljatek őneki, dicsérjetez ő nevét!
5. Mert édes Úr, örökké ő irgalmassága, és nemzetekből nemzetekbe ő igazsága.

¹³⁸ Lásd a Zsolt 74,1 jegyzetét. – A fenti részlethez vö. DöbrK. 177: „és ű ilő földének juhi”, KeszthK. 263: „és ű élő feldének johi”. – Vö. Zsolt 95,7 is.

101

(Apor-kódex 103)

Dávidnak psalmosa, a zsoltárnak¹³⁹ harmad része. Psalmus 100.

1. Irgalmasságot és ítéletet éneklek teneked, Uram, éneklek,
2. és értekezem a fertezetlen útban. Mikor jössz énhozzám? Járok vala én szívemnek ártatlanságában én házamnak közepette.
3. Nem vetek vala én szemeim eleibe hamis vagyot, törvéntörőket gyűlöltem.
4. Nem egyesült énnekem gonosz szű; éntőlem elhajló gonoszbejtót nem esmerem.
5. Ki titkon ő felét rágalmazta, azt üldöztem; kevés szemmel és elégedetlen szívvel, ezekkel nem eszem vala.
6. Én szemeim földnek hűvire, hogy üljenek énvelem; fertezetlen útban járó, ez énnekem szolgál vala.
7. Nem lakozik én házam közepett, ki teszen kevéséget; ki beszél hamisságot, nem birtoklott én szemeimnek személyében.
8. Veternyekoron megölöm vala földnek minden bűnösit, hogy elvesztenék Úrnak házából minden hamis művelkedőket.

¹³⁹ A *zsoltár* lehet alakváltozat, de valószínűbb, hogy javítatlan hiba, mivel a kódexben két *r* → *l* irányú javítás is van.

102

(Apor-kódex 103–106)

Szegínek imádsága, mikor búsoltnék, és Ūrnak személye eleiben öttött ő onszolatját. Psalmus 101.

2. Uram, hallgasd meg én imádságomat, és én ivöltésem jusson tehozjád!
3. Ne fordéhad te orcádat el éntőlem; valamely napon töredelmeztetem, hajtsad te füledet énhozjám! Valamely napon kajáltandlak tégedet, gyorsan meghallgass engemet!
4. Mert megfogyatkoztak, miként füst, én napim, és én tetemim megasztak, miként tepertő.
5. Megverettettem, ment széna, és megasztott én szűvem, mert elfeledtem megennem én kenyereket.
6. Én óhajtásomnak szavától én tetemem ragadott én húsomhoz.
7. Egyenlő löttem a kietlenben bellikánussal, ollyá löttem, miként bagol kalitkában.
8. Vigyáztam, és löttem, miként veréb, egyedöl a hajazaton.
9. Mend estig szidalmaztanak engemet én ellenségim; és kik dicsérnek vala engemet, énellemem eskesznek vala.
10. Mert hamut, miként kenyeret, eszem vala, és én venerékemet siralmmal elegyitem vala.
11. Te méltatlankodatodnak haragjától,¹⁴⁰ orcájától, mert felemelvén, leejtettél engemet.
12. Én napim lehajlottak, miként árnyék, és én megasztam, miként széna.
13. Te kedég, Uram, örökké maradsz, és te emlékezeted nemzetekből nemzetekbe.
14. Te felkelvéd, Uram, irgalmazs Sionnak, mert ő irgalmazatjának ideje, mert jött az idő.
15. Mert kellett te szolgálidnak ő kövi, és ő földének irgalmaznak.
16. És félik nemzetek te nevedet, Uram, és minden földi királyok te dicsőségedet.
17. Mert megalkotta Ūr Siont, és megláttatik ő dicsősége.
18. Tekéntette alázatosoknak imádságokat, és nem utálta ő onszolatjokat.
19. Írattassanak ezek más nemzetbe; és a nép, ki teremtetik, dicséri Urat.
20. Mert tekintett ő szent felségéből, Ūr mennyből földre tekintett,
21. hogy hallaná békózzotaknak óhajtásokat, hogy megfejtené öldökleteknek fiait,
22. hogy hirdessék Sionban ő nevét, és ő dicséretét Jeruzsálemben,

¹⁴⁰ A ragos alak talán másolói hibaként állt elő. A latin alapján ez várható: **és haragodnak*. A párhuzamos helyek alapján a *haragos* jelző is elképzelhető. – Vö. Vulg.: „A facie iræ et indignationis tuæ”, DöbrK. 179: „Te mérgednek *haragos* orcájától”, KeszthK. 266: „te haragus *haragodnak* színétül”.

23. megfordejtván¹⁴¹ a népeket egyembe, és a királyokat, hogy szolgáljanak Úrnak.
24. Felele neki ő jószágának útában;¹⁴² én napimnak kevés voltát hirdessed meg énnekem!
25. Ne heuj meg engemet én napimnak közepiben; nemzetekből és nemzetekbe te esztendőid.
26. Kezdetben, Uram, te fondáltad a földet, és mennyek te kezeidnek művelkedeti.
27. Ők elvesznek, te kedég megmaradsz. És mend megavolnak, miként ruha, és megváltoztatod azokat, miként fedezetet, és megváltoztatnak.
28. Te kedég, Uram, ugyanazon vagy, és te esztendeid meg nem fogyatkoznak.
29. Te szolgálidnak fiai lakoznak, és ő magzatjok örökké birtatik.

¹⁴¹ Fordítói hiba, két latin szóalak hasonlósága alapján: *conveniēdo* 'összegyűlve', *convertēdo* 'megfordítva', 'megtérítve', I. HADROVICS 1994: 83 (18). Itt az előbbiről van szó. – Vö. Vulg.: „*In conveniēdo populos in unum*”, DöbrK. 180: „Népeknek egybe gyölekezésekben”, KeszthK. 268: „Népek egybe gyülekezvén”.

¹⁴² Vö. Vulg.: „*in via virtutis suæ*”, DöbrK. 180: „Ű ereinek útában”, KeszthK. 268: „ű erejének útába”. – Az újabb fordításokban: RÚF: „Eröm megtört az úton”, STL: „Eröm megtörte az úton”.

103

(Apor-kódex 106–108)

Dávidnak psalmosa, 102.

1. Jól mondj, én lelkem, Úrnak, és mendenek, melyek énbennem vadnak, ő szent nevének!
2. Jól mondj, én lelkem, Úrnak, és ne akarjad elfeledned mend ő forbátlatit!
3. Ki kegyelmez te minden hamisságidnak, ki megvigasztja te minden betegségidet.
4. Ki megszabadejtja veszedelmből te életedet, ki megkoronáz tégedet irgalmasságban és irgalmazatokban.
5. Ki betölti jókban te kívánságodat; megújéztatik, miként keselyő, te ifjúságod.
6. Tévéen Úr irgalmasságot és ítéletet bosszúságtűróknek.
7. Megjelentette ő utait Mojzesnek, Izrael fiainak ő akarátját.
8. Úr irgalmazó és irgalmas, békességes és igen irgalmas.
9. Nem haragoszék örökké, és nem üldöz örökké.
10. Nem tött mü bűnönk szerént műnekönk, és mü hamisságonk szerént nem megforbátlott műnekönk.
11. Mert mennynek földtől való magassága szerént erősejtette ő irgalmasságát ötet félőkön.
12. Mennyé messze napkelet napnyugattól, olyan távol töttö mü hamisságinkat mütőlönk.
13. Miként atya kegyelmez fiainak, kegyelmezett Úr ötet félőknek.
14. Mert ő megesmerte mü törlejtetönket, megemlékezett, mert por vagyunk.
15. Ember, miként széna, ő napi; miként mezőnek virági, így megvirágoznak.
16. Mikor a szellet általmegyén őbenne, és nem leszen, és nem esmeri meg továbbá ő helyét.
17. Úrnak kedég irgalmassága öröktől fogván és örökiglen ötet félőkön, és ő igazolatja fiaknak fiaiban,
18. azoknak, kik tartják ő testamentomát, és megemlékeznek ő parancsolatiról, azoknak tételekre.
19. Úr mennyben alkotta ő székit, és ő országa mendeneken uralkodik.
20. Jól mondjatok Úrnak, mend ő anygali, hatalmasok jószágok,¹⁴³ ő igéje tövők, ő beszédi szavának meghallgatására!
21. Jól mondjatok Úrnak, mend ő jószági, ő szolgálái, kik teszitek ő akarátját!
22. Jól mondjatok Úrnak, ő minden művelkedeti, ő uralkodatjának minden helyén! Én lelkem, jól mondj Úrnak!

¹⁴³ A latin alapján egy rag is várható: *jóságokkal* vagy *jóságokban*. – Vö. Vulg.: „*potentes virtute*”, DöbrK. 182: „*eröbe hatalmasok*”, KeszthK. 272: „*hatalmas angyalok, jószágos angyalok*”, RÚF: „*hatalmas erejűek*”.

(Apor-kódex 108–110)

Psalmus 103.

1. Én lelkem, jól mondj Úrnak! Uram, én Istenem, felmagasztattál hirtelen. Vallattal és ékességgel öltöztetél,
2. öltöztetél világgal, miként ruhával, kiterjesztvén mennyet, miként bőrt.
3. Ki befeded vizekkel ő felit, ki veted ködöt te felmenetedbe, ki jársz szeleknek tollin.
4. Ki teszed te angyalidat lelkekké,¹⁴⁴ és te szolgálidat égő tűzzé.
5. Ki fondáltad a földet ő állhatatosságán: nem hajlatik le örökkel örökké.
6. Mélség, miként ruha, ő öltözet; hegyeken állapnak vizek.
7. Te porejtásodtól elfutnak, te görgésednek szavától félnek.
8. Felmennek hegyek, és leszállnak mezők a helyre, kit fondáltál nekik.
9. Határt vettél, kin nem mennek által, és nem fordulnak meg, befedniék földet.
10. Ki beeresztesz forrásokot völgyekbe, hegyek között általmennek vizek.
11. Isznak mezőnek minden vadi, várnak vadszamarok ő szomjokban.
12. Azoknak felette mennyi repesők lakoznak, szirtok közepiből adják szavokat.
13. Megöttözvén hegyeket ő felikből; te munkáidnak gyimölcséből megelégedtetik föld.
14. Teremtven szénát barmoknak és fivet embereknek szolgálatjokra, hogy kihozz kenyeret földből;
15. és bor megvigasztalja embernek szívét, hogy megvidáméha orcáját olajban, és kenyér embernek szívét megtökéli.
16. Megelégedtetnek mezőnek fái és Libanusnak¹⁴⁵ cédrosi, kiket plántált;
17. ott verebek fészkeznek, Erodusnak¹⁴⁶ háza ő vezérek.

¹⁴⁴ A latin forrásszövegben itt mindkét szónak több jelentése van. A *spiritus* jelentései: 'szél', 'szellem', 'lélek'. A görög *angelosz* és a latin *angelus* (a héber *malach* tükörfordításaként) eredetileg 'követ', 'hírnök', 'futár' jelentésű. A fenti kontextusban a 'szél' és a 'követ' jelentéssel találkozunk. – Vö. Vulg.: „Qui facis *angelos tuos, spiritus*”, DöbrK. 182: „ki te *követidet szelletekké* téssz”, KeszthK. 273: „Ki teszed te *angyalidat lelkesekké*”, RÚF: „a *szeleket tette követeivé*”, SZIT: „A *szeleket követtédé* teszed”. – A két főnév mondattani szerepe a fordításban megcserélődött. Ugyanez történt a vers folytatásában is, vö. RÚF: „a lángoló tüzet szolgájává”.

¹⁴⁵ Vö. Vulg.: „et cedri *Libani*”, DöbrK. 183: „és *Libánnak* cédrosfái”, KeszthK. 275: „és *Libanus* hegynek cédrusfái”.

¹⁴⁶ A fordító tulajdonnévnek gondolhatott egy általa nem ismert madárnevet, vö. *herodius* 'kócsagféle madár', I. SZENTGYÖRGYI 2014: 41. – Vö. Vulg.: „*Herodii domus*”, DöbrK. 183 és KeszthK. 275: „*Vércse* háza”.

18. Magas hegyek szarvasoknak, szirtjok bizodalom szőlőknek.¹⁴⁷
19. Töttö a Hódot ő ideiben, Nap megesmerte ő elnyugtát.
20. Vetted a setétségeket, és lött éj; őbenne általmennek erdőnek minden vadi.
21. Oroszlánoknak kölkö rühögvén, hogy ragadjanak, és keressenek étket Istentől ő magoknak.
22. Felkölt nap, és egybegyülekeztenek, és ő hajlakokban egybeszerzettetnenek.
23. Kimegyen ember ő művelkedetére, és ő művelkedetére estiglen.
24. Mely felmagasztattak te művelkedetid, Uram! Mendeneket bölcsességben töttél, betölt föld te birodalmaddal.
25. Ez nagy tenger, és széles kezekkel! Ott szökdösők, kiknek nincsen számok, lelkesek, aprók nagyakkal.
26. Ott hajók általmennek; e sárkán,¹⁴⁸ kit alkottál ötet megcsalni.
27. Mendenek tetőled várnak, hogy adj azoknak étket ő idejében.
28. Te azoknak advád, szednek; te kezedet megnyitvád, mendenek beteljesednek.
29. Te kedég te orcádat elfordejtvád, megháborejtnak; elveszed ő szelleteket, és megfogyatkoznak, és ő porokba változtatnak.
30. Ereszd ki te szelletedet, és meg¹⁴⁹ teremtetnek; és megújjeod földnek személyét.
31. Legyen Úrnak dicsésége örökké; vigad Úr ő művelkedetiben!
32. Ki tekénti földet, és félteti őtet; ki üti a hegyeket, és füstölgnek.
33. Éneklek Úrnak én éltemben, éneklek én Istenemnek, míglen vagyok.
34. Vigasságos legyen neki én énekem, de én örvendezek Úrban.
35. Megfogyatkozzanak bűnösök földről, és hamisak úgy, hogy ne legyenek! Én lelkem, jól mondj Úrnak! Ámen.

¹⁴⁷ A *szól* a *sün* régi változata. – Vö. Vulg.: „petra refugium *herinacii*”, DöbrK. 183: „*gímok-nak* hiedelmek kőszirt”, KeszthK. 275: „és *gímeknek* kőszirt hiedelmek”, KároliBibl. 1: 582vb: „az kősziklák az *hőrcsököknek* hajloki”, RÚF: „a sziklákön a *mormoták* találnak búvóhelyet”, SZIT: „a *borz* a sziklák közt rejtőzik”. – Erről bővebben a Bevezetésben („Gondolatok az ómagyar szövegek megértéséről”).

¹⁴⁸ A kódexben: *sarkant*. A *t* másolói hiba. – Vö. Vulg.: *Draco iste*, DöbrK. 184: *Az sárkány*, KeszthK. 277: *Ez sárkán*.

¹⁴⁹ A *meg* jelentése itt ’ismét, újra’. – Az elemek együttese másképp is tagolható: „*esmé*g teremtetnek”, illetve „és *meg*teremtetnek”. Lásd a Bevezetésben: „Gondolatok az ómagyar szövegek megértéséről” (vö. a régi helyesírás kapcsán: egybe- és különírás).

105

(Apor-kódex 110–114)

Alleluja. Psalmus 104.

1. Valljatok Ūrnak, és kajáltsátok ő nevét, hirdessétek nemzetek között ő művelkedetét!
2. Énekljetez neki, és énekljetez neki, hirdessétek ő minden csudáit!
3. Dicsétessetek ő szent nevében, vigadjon Urat keresőknek szívök!
4. Keressétek Urat, és megtökélesedtek, keressétek ő orcáját mindenha!
5. Emlékezjetez meg ő csudáiról, melyeket tött, ő prodigiomáról és ő szájának ítéletiről,
6. Ábraháznak magzatja, ő szolgálai, Jákobnak fiai, ő választotti.
7. Ő Ūr, mü Istenönk, minden földön ő ítéleti.
8. Megemlékezett örökké ő testamentomáról, igéjéről, kit parancsolt ezer nemzetekbe,
9. kit szerzett Ábraháznak és ő esiről Izsáknak.
10. És szerzette Jákobnak azt parancsolatol és Izraelnek örök testamentomol,
11. mondván: Teneked adom Kánaáznak földét, tü öröktöknek kötelét.
12. Mikor volnának rüvid számóvan, igen kevesen, és ő szolgálai,
13. és általmentenek nemzetekből nemzetekbe, és országból egyéb népekhez,
14. nem hagyja embert neki[k] ártani, és megfedde óérték királyokat:
15. Ne akarjátok illetnetek én krisztosimat, és én prófétáimban ne akarjátok gonoszkodnotok!
16. És híva éhséget a földre, és kenyérnek minden erősedetit töré.
17. Ereszte férfiat öelöttök, ünöl elároltaték József.
18. Alázák békókban ő lábait, vas általmené ő lelkét,
19. mígnem jövö ő igéje, Ūrnak beszéde meglángasejtá ötet.
20. Ereszte királ, és megódá ötet, népeknek fejedelme, és elereszté ötet.
21. Szerzé ötet ő házának urájá és mend ő valálinak fejedelméje,
22. hogy oktatóná ő fejedelmit, miként önnönmagát, és ő vénit bölcsességre tanejtaná.
23. És beméne Izrael Egyipomba, és Jákob szolgál volt Káznak földében.
24. És megsokasejtá ő népét hirtelen, és erősejté ötet ő minden ellenségén.
25. Fordejtá ő szívöket, hogy gyüülölnék ő népét, és álnalkodatot tennének ő szolgálában.
26. Ereszté Mojzest, ő szolgálját, Áront, kit választott ötet.
27. Vette őbennek jelenséginek jegyit¹⁵⁰ és ő prodigiomáét Káznak földében.

¹⁵⁰ Feltehetőleg másolói hiba *igéit* helyett. – Vö. Vulg.: „*verba signorum suorum*”, DöbrK. 186: „*Ū jelenséginek igéjét*”, KeszthK. 282: „*ű jelenségének igéit*”.

28. Ereszte setétségeket, és megsetétesejté, és nem viszhála meg¹⁵¹ ő beszédit.
29. Fordejtá ő vizeket vérbe, és megölé ő halokat.
30. És ada ő földök békákat, és királyoknak hathatóiba.¹⁵²
31. Mondott, és jött eblégy és muszlika ő menden végeibe.
32. Vetett ő esekért követ; tüzet, égetőt ő földökben.
33. És megverte ő szőlőjüket és figefájokat, és megtörtö menden ő végeinek fájokat.
34. Mondotta, és jött sáska és csajva, kinek nincsen száma.
35. És megött menden szénát ő földökön, és megöttő ő földöknek menden gyimölsét.
36. És megvert menden előléteit ő földökben, ő menden munkájoknak eleit.
37. És kihozta őket ezüstvel és arannyal, és nem vala ő nemzetekben beteg.
38. Vigadott Egyiptom ő eredetekben, mert ő félelmek esett őreájok.
39. Kiterjesztette a ködöt ő ótalmokra, és a tüzet, hogy világosejtana őnekik éjjel.
40. Kértenek, és jött fogoly, és mennyi kenyérral megeléjejtette őket.
41. Megtörtö a kőszirtot, és folytanak vizek, és folytanak a szárazon folyók.
42. Mert megemlékezett ő szent igéjéről, kit vallott Ábrahámnak, ő gyermekének.
43. És kihozta ő népét örömmel, és ő választottit vigassággal.
44. És adta őnekik nemzeteknek országit, és népeknek munkáit bírták.
45. Hogy őriznék ő igazolatit, és ő törvényét keresnék.

¹⁵¹ Vö. Vulg.: „non exacerbatit”, DöbrK. 186: „meg nem máslá”, KeszthK. 282: „meg nem másolá”. – A legújabb fordításban: STL: „és nem ellenkeztek szavának”.

¹⁵² Fordítói hiba, két latin szó összetévesztése alapján: *penetrable* fn. 'belső helyiség', *penetrabilis* mn. 'behatoló', l. HADROVICS 1994: 84 (20). Itt az előbbiről van szó. – Vö. Vulg.: „in penetralibus regum ipsorum”, DöbrK. 187: „ű királyi házokban”, KeszthK. 282: „ű királyi házokon”.

Alleluja. Psalmus 105.

1. Valljatok Úrnak, mert jó, mert örökké ő irgalmassága!
2. Ki beszéli Úrnak hatalmit, meghallgattatta ő minden dicséretét?
3. Bódogok, kik őriznek ítéletet, és tesznek igazolatot minden időben.
4. Megemlékezzél, Úr, mürólonk te népeidnek jólkellétében, láss münket te üdvösségedben!
5. Te választottidnak jószágbeli vigadolatjokra, hogy dicsértessél te örökleteddel!
6. Bűnhöttünk mü atyáinkkal, hamisan művelkedtünk, és hamisságot töttünk.
7. Mü atyáink Egyiptomban nem értették te csudáidat, nem emlékeztenek meg te irgalmasságodnak sokaságáról, és megharagodták a tengerbe felmenőt, a Veres-tengerbe.
8. És üdvözejtette azokat ő nevéért, hogy megjelentené ő hatalmát.
9. És meghasasztá¹⁵³ a Veres-tengert, és megszott, és általvitte azokat a mélségben, miként kietlenben.
10. És üdvözejtette azokat őket gyűlölőknek kezekből, és megszabadejtotta azokat ellenségiek kezekből.
11. És befedte víz őket töredelmezőket; egy öközölök meg nem maradott.
12. És hittének ő igéjébe, és dicsérték ő dicséretét.
13. Hamar megfogyatkoztak,¹⁵⁴ elfeledték ő művelkedetit, és nem tartották ő tanácsát.
14. És kívántak kívánságot a kietlenben, és késérték Istent a vizetlenben.
15. És adá nekik ő kéretek, és ereszte elégedetet ő lelkekbe.
16. És megharagodták Mojzest a sátorokban és Áront, Úrnak szentét.
17. Megnyittaték föld, és benyelé Dátánt, és befedezé Abironnak¹⁵⁵ gyülekezetét.
18. És gerjedett tűz ő zsinagógájokban, láng megégette a bűnösöket.
19. És alkottanak borjút Órebben,¹⁵⁶ és imádtanak faragvánt.
20. És változtatták ő dicsőségét szénaevő borjúnak hasonlatjába.
21. Elfeledték Istent, ki üdvözejtette azokat, ki tött nagyokat Egyiptomban,
22. csudákat Kámnak földében, félelmeseket Veres-tengerben.

¹⁵³ Fordítói probléma, két latin szó összetévesztése alapján: *inrepuat* 'megfeddette', *interrupit* 'meghasasztotta'. Itt az előbbiről van szó, l. HADROVICS 1994: 84 (21). – Vö. Vulg.: *inrepuat*, DöbrK. 188: *megfeddé*, KeszthK. 286: *kétfelé választá*.

¹⁵⁴ A latin szöveg *fecerunt* 'tették' szava helyett itt a *defecerunt* 'megfogyatkoztak' fordítása áll, l. HADROVICS 1994: 84 (22). – Vö. Vulg.: „Cito *fecerunt*”, DöbrK. 189: „Hamar *tevék*”, KeszthK. 287: „Hamarsággal *tevék*”.

¹⁵⁵ A héberben *Avirám*, vö. Vulg.: *Abiron*, RÚF: *Abirám*, SZIT és STL: *Abiron*.

¹⁵⁶ A héberben *Hórev*, vö. Vulg.: *Horeb*, RÚF, SZIT, STL: *Hóreb*.

23. És mondotta, hogy elvesztené azokat, ha Mojzes, ő választotta nem állott volna a szegésben ő személye előtt, hogy elfordejtaná ő haragját, el ne vesztené azokat.
24. És semmié tarták a kívánatos földet, nem hittének ő igéjének,
25. és morgódtanak ő hajlakokban, nem hallották meg Úrnak szavát.
26. És felemelte ő kezét öreájok, hogy leterjesztené azokat a kietlenben,
27. hogy és levetné ő magzatjokat nemzetek között, és elhimenté azokat országokban.
28. És megkezdettek Belfegort,¹⁵⁷ és megötték a halottaknak áldozatit.
29. És megharagodták őtet ő lelemésekben, és megsokasolt őbennek a romlat.
30. És állott Fineész,¹⁵⁸ és meg könyörgette, és megszönt a rázás.
31. És alejtatott őneki igazolatba, és nemzetből nemzetbe örökiglen.
32. És megharagodták őtet az ellenmondatt vízigen, és megbolgattatott Mojzes őértek,
33. mert megharagodták ő lelkét, és megválasztotta ő ajakokban.¹⁵⁹
34. Nem vesztették el a nemzeteket, kiket mondott Úr.
35. És egybeelegyedtek a nemzetek között, és megtanolták ő művelkedeteket,
36. és szolgáltak ő faragványoknak, és lött őnekik gonoszbolat.
37. És ajánlották ő fiokat és ő lányokat ördögöknek.
38. És előttötték az ártatlan vért, ő fioknak és ő lányoknak vérit, kiket ajánlottak Kánaánnak faragványinak. És megfertezteték föld a vérben.
39. És megundoklattaték ő művelkedetekben, és paráználkodának ő lelemésekben.
40. És megharagvék Úr ő hirtelenkedetével ő népére, és megutálá ő örökét.
41. És adá azokat nemzeteknek kezekbe, és uralkodtak azokon, kik gyűlölték azokat.
42. És töredelmezték azokat azoknak ellenségi, és aláztattak ő kezei alá.
43. Gyakorta megszabadejtotta azokat, ők kedég megharagadták őtet ő tanálcsokban, és megaláztattak ő hamisságokban.
44. És látta, mikor töredelmeztetnének, és meghallá ő imádságokat.
45. És megemlékezett ő testamentomáról, és megbánta ő irgalmasságának sokasága szerént.
46. És adta azokat irgalmasságokba mendazoknak személyek előtt, kik megfogták vala azokat.
47. Üdvözöh münket, Uram, mü Istenönk, és egybegyűh münket nemzetek közöl, hogy valljonk te szent nevednek, és dicsekedjünk te dicséretedben!
48. Áldott Úr, Izraelnek Istene, öröktől fogván és örökiglen, és mond minden nép: Legyen, legyen!

¹⁵⁷ A héberben *Baal-Peór*, vö. Vulg.: *Beelphegor*, RÚF: *Baal-Peór*, SZIT és STL: *Baal-Peor*.

¹⁵⁸ A héberben *Pinhász*, vö. Vulg.: *Phinees*, RÚF: *Fineás*, SZIT: *Pinhasz*, STL: *Pinchasz*.

¹⁵⁹ Vö. Vulg.: „*Et distinxit in labiis suis*”, LMPs.: „és meggondolatlanul beszélt *ajkaival*”, RÚF és STL: „és meggondolatlanul beszélt”.

107

(Apor-kódex 118–121)

Alleluja. Psalmus 106.

1. Valljatok Úrnak, mert jó, mert örökké ő irgalmassága!
2. Mondják, kik megváltoztattak Úrtól, kiket megváltott ő ellenségeknek kezéből,
3. és országokból egybegyűtöttö azokat, napkelettől és napnyugattól, akvilontól és tengertől.
4. Tévelgettek a kietlenben és a vizetlenben, a városnak, a lakóhelnek útát nem lelték meg.
5. Éhezvén és szomjúhozván, ő lelkek őbennek megfogytakozott.
6. És ivöltének Úrhoz, mikor töredelmeztetnének, és ő nehézségekből megmenté azokat.
7. És kivitte azokat az igaz útba, hogy mennének a lakodalmnak városába.
8. Valljanak Úrnak ő irgalmassági, és ő csudái embereknek fiainak!
9. Mert megeléjeztette a heú lelket, és az éhező lelket megeléjeztette jókkal.
10. A setétségben és a halál árnyékában ülőket, megkötöztek kuldosságban és vassal.
11. Mert megviszálták Istennek beszédit, és Felségnek tanácsát megsemmiejtették.
12. És aláztatott ő szívök munkában, és megbetegöltek, és nem volt, ki segejtene.
13. És ivöltettek Úrhoz, mikor töredelmeztetnének, és ő nyavalyájokból megszabadejtá azokat.
14. És kivitte azokat a setétségből és halálnak árnyékából, és ő köteleket megtöré.
15. Valljanak Úrnak ő irgalmassági, és ő csudái embereknek fiainak!
16. Mert megtörtö az érckapukat, és a vas závárokat megszezte.
17. Vöttö azokat ő hamisságoknak útából, mert ő hamisságokért megaláztattak.
18. Menden étket utált ő lelkek, és közelejttenek halálnak kapujáiglan.
19. És ivöltettenek Úrhoz, mikor töredelmeztetnének, és ő nehézségekből megszabadejtotta azokat.
20. Eresztette ő igéjét, és megvigasztotta azokat, és megmentette azokat ő halálokból.
21. Valljanak Úrnak ő irgalmassági, és ő csudái embereknek fiainak!
22. Hogy áldozják dicséretnek áldozatját, és hirdessék ő művelkedetit örömmel!
23. Kik szállnak tengerre hajókkal, tévén művelkedeteket sok vizekben,
24. ők látták Úrnak művelkedetit és ő csudáit mélyekben.
25. Mondotta, és megállott a fergetegnek szellete, és felmagasztatott ő haba.
26. Felmennek mennyekiglen, és leszállnak mélségekiglen, ő lelkek gonoszokban rothadnak.¹⁶⁰

¹⁶⁰ A Vulgatában, a német és a cseh fordításban itt egyes számú igealak van, l. HADROVICS 1994: 78 (30). – Vö. Vulg.: *tabescebat*, DöbrK. 193: *lankadoz vala*, KeszthK. 297: *ferteznek vala*. –

27. Megháboroltattak és megholtanak,¹⁶¹ miként részeg, és ő minden bölcsességek megmarattatott.
28. És ivöltöttek Úrhoz, mikor töredelmeztetnének, és ő nehézségekből kihozta azokat.
29. És állaptatta ő fergetegeket szellőbe, és veszteglettenek ő habi.
30. És vigadtanak, mert veszteglettek, és kihozta azokat ő akaratjának partjára.
31. Valljanak Úrnak ő irgalmassági, és ő csudái embereknek fiainak!
32. És felmagasztassák őtet népnek egyházában, és véneknek székekben dicsérik őtet!
33. Vetett folyókat a kietlenben, és vizeknek kimenetit szomjazatban.¹⁶²
34. Gyimölcsnek földő lött sósolatba, és őbenne lakoz[ó]nak gonoszságoktól.
35. Vette a kietlent vizeknek tavába, és a víznél kül való földet vizeknek kimenetibe.
36. És helhete ott éhezőket, és szerzették lakodalmnak városát.
37. És vettenek szántásokat, és plántáltak szőlőket, és tötték születetnek gyimölcsét.
38. És jól mondott azoknak, és igen megsokasoltanak, és ő barmok nem kevesebbedett meg.¹⁶³
39. És megkevesebbedtek, és gyetrettek a gonoszoknak töredelmektől és sérelmektől.
40. Öletett¹⁶⁴ utálat¹⁶⁵ ő fejedelmekre, és tévelgővé töttő azokat, útnál kül, és nem útban.
41. És segélett szegént nyavalyában, és vette szolgálait, miként juhokat.
42. Látják igazak, és vigadnak, és minden hamisság¹⁶⁶ berekeszti ő száját.
43. Ki bölcs, és őrizi ezeket, és érti Úrnak irgalmasságát?

Másolói hiba, talán ilyen előzményből: *rothaduala. A *lelkek* kettős funkciója ('lelkük', 'lelkeik') belejátszhatott a fenti többes szám megjelenésébe.

¹⁶¹ Fordítói hiba, két latin szó összetévesztése alapján: *moti sunt* 'elindultak', *mortui sunt* 'meghaltak', l. HADROVICS 1994: 84 (23). Itt az előbbiről van szó. – Vö. Vulg.: *moti sunt*, DöbrK. 193: *megindolának*, KeszthK. 297: *megindulának*.

¹⁶² A fordító helyhatározóként fogta fel a két eredményhatározót. – Vö. Vulg.: „Posuit flumina in desertum: et exitus aquarum in sitim”, RÚF: „A folyókat pusztává tette, a forrásokat sivataggá”. – Hasonló szerkezetek: 35. vers.

¹⁶³ A latinban, a németben és a csehben az ige tárgyias, l. HADROVICS 1994: 84 (24). – Vö. Vulg.: „et iumenta eorum non minoravit”, DöbrK. 194: „és ű barmokat nem kevesbejté”, KeszthK. 298–299: „és ű barmokat meg nem kevesbejté”.

¹⁶⁴ Másolói hiba *ötletett* helyett (az *ött* 'önt' igéből), l. HADROVICS 1994: 84 (25). – Előzményként igen valószínű az *ötletett* is (vö. *ötlík* 'ömlík'). – Vö. Vulg.: *Effusa est*, DöbrK. 194: *ötlék*, STL: „Gyalázatot zúditott az előkelőkre”.

¹⁶⁵ A Vulgatában *contemptio* 'megvetés' áll (ezt tükrözi a fenti hely), a németben és a csehben viszont a *contentio* 'vetélkedés', 'harc' megfelelői, l. HADROVICS 1994: 84 (25). Ezt mutatják a párhuzamos helyek: DöbrK. 194: *vetélkedés*, KeszthK. 299: *vetekedés*.

¹⁶⁶ A másoló így írta: *hamissak*. – Vö. Vulg.: „et omnis iniquitas”, DöbrK. 194: „és minden hamosság”, KeszthK. 299: „és minden kegyetlenség”.

108

(Apor-kódex 121–122)

Dávid éneke, 107.

2. Kész én szívem, Isten, kész én szívem, éneklek és éneklek én dicsőségömben.
3. Kelj fel, én dicsőségem, kelj fel, zsoltár és hegedő, felkelek villámodat!
4. Vallok teneked népekben, Uram, és éneklek teneked nemzetekben.
5. Mert nagy mennyek felett te irgalmasságod, és ködökiglen te igazságod.
6. Felmagasztassál mennyeknek felette, te dicsőséged!¹⁶⁷
7. Hogy megszabadoltassanak te szeretőid, üdvözéhed te jogodat,¹⁶⁸ és meghallgass engemet!
8. Isten szólt ő szentiben: Vigadok, és megosztom Sikinát,¹⁶⁹ és hajlakoknak völgyét megmérem.
9. Enyém Galád, és enyém Manassés, és Efraim én fejemnek fogadatja. Júda én királyom.
10. Móáb én reménségemnek fazoka, Idumeában kinyójtom én sarumát, magamnak idegenek löttek barátim.
11. Ki viszen engemet az erősejtett városba, ki viszen engemet Ideumeáiglan?
12. Nemde te-é Isten, ki elűztél münket, és nem mégy ki, Isten, mü tehetséginkben?
13. Adj münkönk segedelmet töredelmből, mert heú embereknek üdvössége!
14. Istenben teszönk jószágot, és ő semmié változtatja münket töredelmezőket.

¹⁶⁷ Itt kimaradt néhány szó, 'az egész föld felett' jelentésben, vö. Vulg.: „et *super omnem terram gloria tua*”, DöbrK. 195: „és te dicsőséged *minden földön*”, KeszthK. 300: „és felmagasztassék *minden feldnek felette* te dicsőséged”.

¹⁶⁸ Ismétlődő hiba, vö. a Zsolt 60,7 jegyzetét. – A fenti részhez vö. DöbrK. 195: „Te jogodval idvözöh engem”, KeszthK. 300: „Szabadohon meg engemet te jogod”.

¹⁶⁹ Az itt szereplő nevekhez lásd a 60. zsoltár jegyzeteit.

109

(Apor-kódex 122–124)

Psalmus 108.

Isten, én dicséretemet ne vesztegljess!¹⁷⁰

2. Mert bűnösnek és álnalkodónak megtátatott ő szája énreám, beszéltek énreám álnalkodó nyelvek,¹⁷¹
3. és gyűlöségnek beszédével megkörnyékeztek engemet, és kiviuttak engemet ingyen.
4. Azért, hogy engemet szeretnének, rágalmaznak engemet, én kedég imádkozom vala.
5. És vettenek éellenem gonoszokat jókért, és gyűlöséget én szeretetemért.
6. Szerezj őreájok bűnöst, és ördög álljon ő jogja felől!
7. Mikor ítéltetik, kimenjen kárhoztatott, és ő imádsága legyen bűnné!
8. Legyenek ő napi kevesek, és ő püspökségét vegye egyéb!
9. Legyenek ő fiai árvák, és ő felesége özvegy!
10. Tévelgvén elvitessenek ő fiai, és kuldoljanak, kivettessenek ő lakodalmokból!
11. Vegye uzsurába¹⁷² ő vagyát, és elragadozják idegenek ő munkáit!
12. Ne legyen őneki segedelm, és ne legyen, ki könyörölgjön ő árváin!
13. Legyenek ő szülötti veszedelmben, egy nemzetben eltörlessék!
14. Emlékezetbe fordoljon ő atyjának hamissága Úrnak személye előtt, és ő anyjának bűnö el ne törlessék!
15. Legyenek mindenha Úr ellen, és elveszjen földről ő emlékezetek!
16. Azért, hogy nem emlékezett tenni irgalmasságot, és üldözött nyavalyás embert és kuldost, és töredelmes szívövet öldökleni.
17. És szeretett átkot, és jött neki, és nem akart áldomást, és eltávoztatik őtólő.
18. És öltözött átkba, miként ruhába, és bement, miként víz, ő belőlibe, és miként olaj, ő tetemibe.
19. Legyen neki, miként a ruha, kivel fedeztetik, és miként a mazzag,¹⁷³ kivel mindenha megszorejtatik!

¹⁷⁰ Itt *ne vesztegljed* várható. Másolói hiba lehet, l. HADROVICS 1994: 78 (32). – Vö. Vulg.: „*ne tacueris*”, DöbrK. 196: „*ne vesztegljed*”, KeszthK. 302: „*ne vesztegljed el*”.

¹⁷¹ Másolói hiba **nyelvel* írású alak helyett (‘nyelvvvel’), l. HADROVICS 1994: 78 (33). – Vö. Vulg.: „*lingua dolosa*”, DöbrK. 196: „*csalárd nyelvvel*”, KeszthK. 302: „*csalárdsággal*”.

¹⁷² Másolói hiba *uzsurás* helyett, l. HADROVICS 1994: 78 (34). – Vö. Vulg.: *fænerator*, DöbrK. 196: *Kölcsönlő*, KeszthK. 303: *Kücsön adó*.

¹⁷³ Az ’öv’ jelentésben használt *mazzag* német hatásra vall (vö. *Snur*, ma *Schnur*), l. HADROVICS 1994: 41 (6). – Vö. Vulg.: „*sicut zona*”. DöbrK. 197: „és miként öv”, KeszthK. 305: „és miképpen mazzag”.

20. Ez ő művelkedetek, kik rágalmaznak engemet Úrnál, és kik beszélnek gonoszokat én lelkem ellen.
21. És te, Uram, tégy irgalmasságot énvelem te nevedért! Mert édes te irgalmasságod, szabadéh meg engemet,
22. mert nyavalyás és szegény vagyok én, és én szívem megháboroltatott énbennem.
23. Miként árnyék, mikor elhajol, elvettettem, és kiverettettem, miként sáska.
24. Én térdim megbetegöltek böjttől, és én testem megváltoztatott az olajért.
25. És én löttem bosszúság önekik, láttak engemet, és rázták ő fejeket.
26. Segéh engemet, Uram, én Istenem, üdvözöh engemet te irgalmasságod szerint!
27. És megtudják, mert te kezéd ez, és te, Uram, tötted azt.
28. Azok megátkoznak, és te megáldasz; kik támadnak énellenem, aláztassanak, te szolgád kedég vígadtatik.
29. Öltöztessenek szégyenséggel, kik rágalmaznak engemet, és befedöztessenek alázattal, miként két szer ruhával!
30. Vallok Úrnak igen én számmal, és sokak között dicsérem ötet.
31. Ki jelen állott szegénnek jogja felől, hogy üdvözejtené én lelkemet üldözőktől.

110

(Apor-kódex 125)

Ez az nyolcad éji vigyázat,¹⁷⁴ Dávidnak psalmosa. Psalmus 109.

Mondott Úr én Uramnak: Üljen én jogom felől, míglen vetem te ellenségidet te lábaidnak zsámolya alá!¹⁷⁵

2. Te tehetségednek vesszejét kiereszti Úr Sionból, uralkodni te ellenségednek közöttök.
3. Teveled kezdett te tehetségednek napjában, szenteknek fényességekben; méhtől lucifernek¹⁷⁶ előttö szültelek tégedet.
4. Esködt Úr, és ő nem bánja meg: Te vagy pap örökké Melkisédeknek szerzete szerént.
5. Úr te jogod felől, és megtörtö ő haragjának napján a kerályokat.
6. Ítélnemzetekben, betölt romlásokat, egyberázja sokaknak fejeket földön.
7. Az áradatból iszék az útban, azért felmagasztatja fejét.

¹⁷⁴ Liturgikus használatra utaló felirat, mely szerint ez a vasárnapi vigília első zsoltára. Ez azonban tévesztés lehet: ezzel a zsoltárral a vasárnap esti dicséret (*Vesperæ*) kezdődik, l. SZENTGYÖRGYI 2014: 35–36. – Vö. Zsolt 69; 98.

¹⁷⁵ Másolói hiba *zsámolyává* helyett. A fenti alak a Müncheneri kódexben is háromszor előfordul (Mt 22,44, Mk 12,36, Lk 20,43). A szövevényes német források is befolyásolták, l. HADROVICS 1994: 49 (17), 93 (10). – Vö. Vulg.: „*scabellum pedum tuorum*”, DöbrK. 198: „te lábaid alatt való székre” [feltehető előzmény: *székké*], KeszthK. 307: „te lábaidnak alatta való zsámoly székké”.

¹⁷⁶ A fordító bizonyára tulajdonnévként értelmezett egy latin közszót. A latin *lucifer* szó jelentése ’fényhozó’. Időmegjelölésként itt a hajnalra utal. – Vö. Vulg.: „*ex utero ante luciferum genui te*”, DöbrK. 198: „világ viselő előtt én méhemből [...] szülelek téged”, KeszthK. 308: „én méhemből világ viselőnek élte szülelek tégedet”, RÚF: „Mint hajnal méhéből jött harmat, olyan a te ifjúságod”.

111

(Apor-kódex 125–126)

Psalmus 110.

1. Vallok teneked, Uram, mend én szívemmel, igazaknak tanácsokban és gyülekezetekben.
2. Nagyok Úrnak művelkedeti, kikerestettek mend ő akaratiban.
3. Vallat és nagyság ő művelkedete, és ő igazolatja marad örökköl örökké.
4. Tött emlejtetet ő csudáinak, irgalmas és irgalmazó és igaz Úr.
5. Étket adott őtet félőknek, megemlékezik örökké ő testamentomáról.
6. Ő művelkedetének jószágát hirdeti ő népének, hogy adja azoknak nemzeteknek örökösét;
7. és kezének művelkedeti igazság és ítélet, hűvök mend ő parancsolati,
8. és megtökélettek örökköl örökké; löttek igazságban és igazságban.
9. Szabadolatot eresztett Úr ő népének, parancsolta örökké ő testamentomát; szent és félelmes ő neve.
10. Bölcsességnek kezdete Úrnak félelme, jó értelm mindeneknek, őtet tevőknek. Ő dicsérete marad örökköl örökké.

112

(Apor-kódex 126–127)

Aggeus és Zakariás. Psalmus 111.

1. Bódog férfiú, ki féli Urat, ő parancsolatiban igen ügyekezék.
2. Hatalmas leszen földön ő magzatja, igazaknak nemzetek megáldatik.
3. Dicsőség és kazdagság ő házában, és ő igazolatja marad örökké.
4. Támadott setéségekben világ igazaknak; irgalmas és irgalmazó és igaz.
5. Vig ember, ki irgalmaz és kölcsönöz; megszerzi ő beszédit ítéletben.
6. Mert örökké nem mozdoltatik meg, örök emlékezetben leszen igaz.
7. Gonosz hallattól nem fél, kész ő szívő reménkedni Úrban;
8. megtökélett ő szívő, nem mozdoltatik meg, mígnem megutálja ő ellenségit.
9. Elosztotta, adta szegényeknek, ő igazolatja marad örökköl örökké; ő szarva felmagasztatik dicsőségben.
10. Bűnös látja, és haragoszék, ő fogaival csikorgat, és megrothad; bűnösöknek kívánságok elvész.

113

(Apor-kódex 127)

Alleluja. Psalmus 112.

1. Gyermekék, dicsérjétek Urat, dicsérjétek Úrnak nevét!
2. Legyen Úrnak neve áldott, ma, mától fogván és örökiglen!
3. Napkelettől fogván napnyugatiglan dicséretes Úrnak neve.
4. Felmagasztatott Úr minden nemzeteknek felette, és ő dicsősége mennyeknek felette.
5. Ki miként mü Uronk Isten, ki lakozik magasságokban,
6. és néz alázatosokat mennyen és földön?
7. Feltámasztván nyavalyást földből, és felemelvén szegént ganéból,
8. hogy hellesse őtet fejedelmekkel és népeinek fejedelmivel,
9. ki lakoztatja meddő anyát örömmel fiainak házában.

114

(Apor-kódex 127–128)

Alleluja. Psalmus 113.

1. Izraelnek kimenetiben Egyiptomból, Jákobnak nemzete barbározóknak népe közöl.
2. Lött Júdea ő szentsége, és Izrael ő hatalma.
3. Tenger látta, és elfutott, Jordán fordolt hátmegé.
4. Hegyek vigadtnak, ment kosok, és völgyek,¹⁷⁷ miként johoknak bárányi.
5. Mi teneked tenger, hogy elfuttál, és te, Jordán, mire fordoltál hátmegé?
6. Hegyek öröltenek,¹⁷⁸ ment kosok, és völgyek, miként johoknak bárányi.
7. Úrnak orcájától megindolt föld, Jákob Istenének orcájától.
8. Ki fordejtotta a szirtot vizeknek tavába, és a romlatot vizeknek forrásába.

¹⁷⁷ Fordítási probléma. A latinban itt *colles* 'halmok, dombok' szerepel; ugyanígy a 6. zsolttársversben is. A *colles* esetleg összetéveszthető a *valles* 'völgyek' szóalakkal; másfelől gondolni lehet a szokásos *hegy-völgy* ellentétre is, l. HADROVICS 1994: 84–85 (26). – Vö. Vulg.: „et *colles*”, DöbrK.201: „és *dombok*”, KeszthK. 314: „és *halmok*”.

¹⁷⁸ Másolói hiba *öröltetek* helyett. A latinban, valamint a német és a cseh fordításban 'örültek' van, l. HADROVICS 1994: 78 (35). – Vö. Vulg.: „Montes *exultastis*”, DöbrK. 201: „Hegyek úgvan *örvendének*”, KeszthK. 314: „Hegyek, mire *ervendettetek*”.

115

[a *Psalmus 113* folytatásaként]

(Apor-kódex 128)

1. Nem nekönk, Uram, nem nekönk, de te nevednek adj dicsőséget te irgalmas-ságodon és te igazságodon,
2. hogy ne mondják valaha nemzetek: Hol vagyon ő Istenek?
3. Mü Istenönk kedég mennyben; mendeneket, valamelyeket akart, tött.
4. Nemzeteknek képek arany és ezüst, emberi kezeknek művelkedeti.
5. Szájok vagyon, és nem szólnak, szemek vagyon, és nem látnak.
6. Fülök vagyon, és nem hallnak, orrok vagyon, és nem [ér]eznek.¹⁷⁹
7. Kezek vagyon, és nem tapasztalnak, lábok vagyon [...]¹⁸⁰

¹⁷⁹ A kiegészítés forrása: HADROVICS 1994: 78 (36). – Vö. Vulg.: „et non odorabunt”, DöbrK. 202 és KeszthK. 315: „és nem *illatoznak*”.

¹⁸⁰ A folytatás és a 8–18. vers laphiány miatt nincs meg. – További szöveghiány, lapok hiánya miatt: Zsolt 116–118.

(Apor-kódex 129–140)

[*Gimel*.¹⁸² *Psalmus 119*.]

(Apor-kódex 129–130)

20. Kévánta én lelkem alejtani te igazolatidat minden üdőben.
21. Megporejtottad a kevélyeket; átkozottak, kik elhajolnak te parancsolatidtól.
22. Végy el éntőlem bosszúságot és utálatosságot, mert kikerestem te tanóságidat.
23. És mert ültenek fejedelmek, és énellem beszélnek vala; te szolgálád kedégtanól vala te igazolatidban.
24. Mert te tanóságod én emlékezetem, és én tanálcsim te igazolatid.

Daleth

25. Ragadott a págyimentomhoz én lelkem; éltess engemet te igéd szerént!
26. Én utaimat meghirdettem, és meghallgattál engemet; tanoh engemet te igazolatidra!
27. Te igazolatidnak utaira oktass meg engemet, és tanolok te csudáidban.
28. Álmadozott én lelkem a tunyálkodattól,¹⁸³ tökélj meg engemet te igédben!
29. Hamisságnak útát távoztassad el éntőlem, és te törvényedből irgalmazj énnekem!
30. Igazságnak útát választottam, te ítéletidet nem feledtem el.
31. Ragadtam te tanóságidhoz, Uram; ne akarj engemet megaláznod!
32. Te parancsolatidnak útát futtam, mikor megszélesejtetted én szívemet.

He ez, avagy az Psalmus 120.

(Apor-kódex 130–131)

33. Törvént vess, Uram, énnekem, te igazolatodnak¹⁸⁴ útát, és kikeresem őtet mindenha.
34. Adj énnekem értelmet, és követem te törvényedet, és őrizem azt mend én szívemmel.
35. Vígj engemet te parancsolatidnak ösvényében, mert őtet akartam.

¹⁸¹ Alfabetikus zsoltár: a héber ábécé 22 betűjére 8-8 zsoltárvers épül. Az Apor-kódexben két-két betű versei összevonódnak és új zsoltárszámot kapnak. Ezért a Vulgata szerinti 118. zsoltárnak a kódexben a *Psalmus 118–128* felel meg. A betűnevek a szövegben a Vulgata írásmódja szerint szerepelnek; mi is így adjuk meg őket.

¹⁸² Szöveghiány a zsoltár elején, laphiány miatt: *Aleph* és *Beth* (119,1–16). A kódexben ezek alkották a *Psalmus 118*-at. – *Gimel*: a 17–19. zsoltárvers laphiány miatt nincs meg.

¹⁸³ A kódexben „tumálkodattól” szerepel, de ilyen szó nem mutatható ki. Az *m* minden bizonyosnial másolóhi hiba.

¹⁸⁴ Itt *igazolatidnak* várható, l. HADROVICS 1994: 78 (37). – Vö. Vulg.: „viam *iustificationum tuarum*”, DöbrK. 59: „te igazulásidnak útát”, KeszthK. 330: „te megigazulásidnak útát”.

36. Hajtsad én szívemet te tanóságidban, és ne fősvétségbe!
 37. Fordohad el én szemeimet, hogy ne lássanak hiúságokat; te utadban elevenéh meg engemet!
 38. Szerezed te szolgálának te beszédedet te félelmedben!
 39. Elmetjed én bosszúságomat, melyet gyanakodtam, mert te ítéletid vigasságok.
 40. Íme, kívántam te parancsolatidat; te igazságodban elevenéh meg engemet!

Vau

41. És jöjjön énreám te irgalmasságod, Uram, te üdvösséged te beszéded szerént!
 42. És felelek ígét nekem szidalmazóknak, mert reménkedtem te beszédidben.
 43. És ne vedd el én számból igazságnak ígését valamíglén, mert te ítéletidbe igen reménkedtem.
 44. És őrizem te törvényedet mendenha, örökké és örökkel örökké.
 45. És jártam szélességben, mert te parancsolatidat kerestem.
 46. És beszélek vala te parancsolatidról királyoknak személyében, és nem alázatom vala.
 47. És emlékezem vala te parancsolatidban, melyeket szerettem.
 48. És felemeltem én kezemet te parancsolatid[ra],¹⁸⁵ kiket szerettem, és tanolok te igazolatid[ban].

Zai[n] ez, avagy az [Psalmus 121.]

(Apor-kódex 131–132)

49. Megemlékezzél te igédről te szolgálának, kib[en ne]kem reménséget adtál.
 50. Ezek enge[met] megvigasztaltak én alázatusságo[m]ban], mert te beszéded megelvenejtett eng[emet].
 51. Kevélyek hamisan művelkednek va[la] valamíglén, te törvényedtől kedég nem h[aj]lottam el.
 52. Megemlékeztem te ítélet[idről], Uram, öröktől fogván, és megv[igasz]taltattam.
 53. Fogyatozat tartott eng[emet] bűnösökért, te törvényedet meg[...].
 54. Éneketesek valának [...]¹⁸⁶

[Heth]

57. Én részem, Uram, mondtam, te törvényedet őriznem.

¹⁸⁵ A 131–132. lap erős csonkulása miatt innen kezdve egyes zsoltárversek hiányoznak, illetve töredékesek.

¹⁸⁶ A folytatás és az 55–56. vers a lap csonkulása miatt hiányzik.

58. Onszolottam te orcádat mend én szívemmel: irgalmazj énnekem te beszéded szerént!
59. Gondoltam te utaidat,¹⁸⁷ és fordejttam én lábaimat te tanóságidba.
60. Kész vagyok, és nem háboroltattam, hogy őrizjem te parancsola[ti]dat.
61. Bűnösöknek köteli megkörnyé[ke]ztek engemet, és te törvényedet nem [feled]tem el.
62. Éfélkoron felkelek vala te[nek]ed vallanom, te igazolatodnak íté[leti]ben.
63. Részes vagyok én te minden fé[lőidd]el, és őrizem te parancsolatidat.
64. [Te] irgalmasságoddal teljes föld; te igazolatidra tanéh engemet!

Teth. Psalmus 122.

(Apor-kódex 132–133)

65. Jóságot töttél, Uram, te szolgálással te [ig]éd szerént.
66. Jóságra és fegyelmre és [tu]dománra tanéh engemet, mert te [par]ancsolatidnak hittem.
67. Mielőtt [alázt]atván vétkeztem, azért te beszédi[det]
68. jóságodban [...] ¹⁸⁸
70. [...] miként tej ő szívök; de én te törvényedben emlékeztem.
71. Jó énnekem, mert aláztál engemet, hogy tanolnám te igazolatidat.
72. Jobb énnekem te szádnak törvénye aranyaknak és ezüstöknek ezerinél.

Iod

73. Te kezeid töttek engemet, Uram, és szerzettenek engemet; adj énnekem értelmet, hogy tanoljam te parancsolatidat.
74. Kik félnek tégedet, látnak engemet, és vigadnak, mert te igéidben igen reménkedtem.
75. Megesmertem, Uram, mert igazság te ítéletid, és igazságban aláztál engemet.
76. Legyen te irgalmasságod, hogy vigasztaljon engemet; tégy te beszéded szerént te szolgálódnak!
77. Jöjjenek énnekem te irgalmazatid, és élek, mert te törvényed én emlékezetem.
78. Aláztassanak kevélyek, mert hamisan hamisságot töttek énellenem, én kedég tanolok te parancsolatidban.
79. Fordoljanak énhozzám tégedet félők és kik esmerték te tanóságidat.
80. Legyen én szívem fertzetlen te igazolatidban, hogy ne aláztassam!

¹⁸⁷ A latinban: 'én utaimat'. – Vö. Vulg.: *vias meas*, DöbrK. 61: *én utaimot*, KeszthK. 334: *te utaidat*.

¹⁸⁸ A folytatás és a 69. vers a lap csonkulása miatt hiányzik.

Caph. Psalmus 123.

(Apor-kódex 133–135)

81. Megfogyatkozott te üdvösségedben én lelkem, és te igédben igen reménkedtem.
82. Megfogyatkoztak én szemeim te beszédedben, mondván: Mikor vigasztalsz meg engemet?
83. Mert löttem, miként tömlő hóharmatban,¹⁸⁹ te igazolatidat nem feledtem el.
84. Hány te szolgálának napi, mikor téssz engemet üldözők felett ítéletet?
85. Mondottak énnekem hamisak beszédeket, de nem, ment a te törvényed.
86. Mend te parancsolatid igazság. Hamisak üldöztek engemet, segít engemet!
87. Monnal megemésztettek engemet földön, én kedég nem hadtam meg te parancsolatidat.
88. Te irgalmasságod szerént elevenéh meg engemet, és őrizjem te szádnak tanóságít.

Lamed

89. Örökké, Uram, te igéd megmarad mennyben.
90. És nemzetekből nemzetekbe te igazságod. Fondáltad földet, és megmarad.
91. Te szerzésseddel maradnak napok, mert mindenek szolgálának teneked.
92. Hanemhogy te törvényed én emlékezetem, tehát talántál elvesztem volna én aláztatosságomban.
93. Örökké nem feledem el te igazolatidat, mert őbennek elevenejtettél meg engemet.
94. Tied vagyok én, üdvözéh engemet, mert te igazolatidat kikerestem.
95. Vártanak engemet bűnösök, hogy elvesztenének engemet; te tanóságidat értettem.
96. Minden végezetnek láttam végét; széles igen te parancsolatid.

Mem. Psalmus 124.

(Apor-kódex 135–136)

97. Miképpen szerettem te törvényedet, mend estég én emlékezetem.
98. Én ellenségimen bölcsejtettél¹⁹⁰ engemet te parancsolatiddal, mert örökké vagyon énnekem.
99. Minden engemet tanejtők felett értettem, mert te parancsolatidat kerestem.¹⁹¹

¹⁸⁹ Vö. Vulg.: „sicut uter *in pruina*”, DöbrK. 63: „miként *harmatba* tömlő”, STL: „mint tömlő a *füstön*”.

¹⁹⁰ Másolói hiba lehet *bölcscsé tettél* helyett. – Vö. Vulg.: *prudenter me fecisti*, DöbrK. 65: *bölcscsé túl*, KeszthK. 340: *bölcsebbé tettél*.

¹⁹¹ A 100. versnek itt nincs megfelelője. – Vö. ehhez DöbrK. 65: „Vínék felett értek, mert te parancsolatidot keresem”.

101. Minden gonosz úttól megtiltottam én lábaimat, hogy őrizném te ígéidet.
 102. Te ítéletidről el nem hajlottam, mert te törvényt vettél énnekem.
 103. Mert édesbék¹⁹² én ényimnek te beszédid, méznek felette én számnak.
 104. Te parancsolatidról értettem, mert gyűlöltem minden hamisságnak útát.
Nun¹⁹³
 105. Szövetnek én lábaimnak te igéd, és világ én ösvényimnek.
 106. Esködtem és szerzettem őriznem te igazolatodnak ítéletét.
 107. Aláztattam valamíglen, Uram, elevenéh meg engemet te igéd szerint!
 108. Én számnak akarattit kellemetessé tegyed, Uram, és te ítéletedre tanéh engemet.
 109. Én lelkem én kezeimben mindenha, és te törvényedet el nem feledtem.
 110. Vettenek bűnösök tört énnekem, és te parancsolatidról el nem tévehedtem.
 111. Örökléte kerestem te tanóságidat örökké, mert én szívemnek örömi.
 112. Hajtottam én szívemet te igazolatidnak tételire örökké megforbátlatért.

Samech. Psalmus 125.

(Apor-kódex 136–137)

113. Hamisságot¹⁹⁴ gyűlöltem, és te törvényedet szerettem.
 114. Én segedmem és engem fogadó vagy te, és te igédben igen reménkedtem.
 115. Hajoljatok el éntőlem, gonoszkodók! És követem én Istenemnek parancsolatit.
 116. Végy engemet te beszéded szerint, és élek, és ne alázj engemet én várodamamtól!
 117. Segéh engemet, és üdvözölök, és emlékezem te igazolatidban mindenha.
 118. Utáltad mend te igazságidról eltávozókat, mert hamis ő gondolatjok.
 119. Törvéntörőknek vallottam földnek minden bűnösit, azért szerettem te tanóságidat.
 120. Gyakdosd meg én testemet te félelmmel, mert te ítéletidről félttem.

Ain

121. Töttem ítéletet és igazolatot; ne adj engemet engemet patvarozóknak!

¹⁹² Fordítói és másolói probléma. A Vulgata, valamint a német és cseh szövegek alapján itt *mely édesek* várható, l. HADROVICS 1994: 85 (27). A fordító *quam* helyett *quia* vagy *quoniam* alakot látott, a magyar másoló pedig *édesek* helyett *édesbék* alakot írt. – Vö. Vulg.: *Quam dulcia*, DöbrK. 65: *mely ídesek*, KeszthK. 341: *Mely igen édesek*.

¹⁹³ A kódexben: „Num auag Nym”.

¹⁹⁴ A latin forrásszöveg alapján ’hamisakat’ várható. Másolói hiba lehet **hamissakot* helyett, l. HADROVICS 1994: 79 (40). – Vö. Vulg.: *„Iniquos odio habui”*, DöbrK. 66: *„Én hamossakot gyűlöltem”*, KeszthK. 343: *[K]egyetlenek én gyűleltem”*.

122. Fogadjad te ígédet¹⁹⁵ jóban, ne patvarozzanak meg engemet kevélyek!
 123. Én szemeim megfogyatkoztak te üdvösségedben, te igazságodnak beszédében.
 124. Tégy te szolgálóddal te irgalmasságod szerint, és te igazolatodra tanéh meg engemet!
 125. Te szolgáló vagyok én, adj értelmet énnekem, hogy tudjam te tanóságodat!
 126. Tételnek ideje, Uram; elhímtették te törvényedet.
 127. Azért szeretem te parancsolatidat aranynak és topáziumnak¹⁹⁶ felette.
 128. Azért te minden parancsolatidra küldetem vala, minden hamis utat gyűlöltem.

*Phe.*¹⁹⁷ *Psalmus 126.*

(Apor-kódex 137–138)

129. Csudálatosok te tanóságid, Uram, azért követte én lelkem.
 130. Te beszédidnek magyarázatja megvilágosejt, és értelmet ad apródoknak.
 131. Megnyittem és számat, és vonontottam szelletet, mert parancsolatidat kívánom vala.
 132. Tekénts engemet, és irgalmazz énnekem, te nevedet szeretők szerint!
 133. Én vépésimet vezessed te beszédid szerint, hogy ne uralkodjék énrajtam minden hamisság.
 134. Ments meg engemet embereknek patvaroktól, hogy őrizjem te parancsolatidat.
 135. Te orcádat világoséhad meg te szolgálódra, és tanéh meg te igazolatidra!
 136. Vizeknek kimenetét hozták én szemeim, mert nem őrizték te törvényedet.

Sade

137. Igaz vagy, Uram, és igaz te ítéleted.
 138. Parancsolatál igazolatot te tanóságodat, és te igazságodat igen.
 139. Megbetegedett engemet te szerelmed,¹⁹⁸ mert én ellenségim elfeledték te ígédet.
 140. Tüzes te beszéded igen, és te szolgáló szerette azt.
 141. Hősecske valék én és utálatos; te igazolatidat nem feledtem el.
 142. Te igazolatod igazolat örökké, és te törvényed igazság.
 143. Töredelm és gyetrelm leltének engemet; te parancsolatid én emlékezetem.
 144. Igazság te tanóságid örökké; és értelmet ad, és élek.

¹⁹⁵ Másolói hiba *inedet* 'szolgádat' helyett (vö. régi *ín, én, ún* 'szolga'), l. HADROVICS 1994: 79 (41), 93 (9). – Vö. Vulg.: *servum tuum*, DöbrK. 66: *te szolgálódot*, KeszthK. 344: *te szolgálódat*. – Vö. Zsolt 105,17 is.

¹⁹⁶ Az újabb fordításokban itt *arany* és *színarany* szerepel. Hasonló szerepű az *arany* és a *topáz* együttese is. A *topáz* állandó jelzője az *aranyszínű*. – Vö. Vulg.: „super aurum et *topazion*”, DöbrK. 67: „aranynak és *topasiusnak* felette”, KeszthK. 345: „arannak és *nemes künek* felette”.

¹⁹⁷ Írásmódja a kódexben: *ffe*.

¹⁹⁸ A latinban és a németben itt 'én' van, a csehben 'te', mint fent, l. HADROVICS 1994: 91 (14). – Vö. Vulg.: *zeus meus*”, DöbrK. 68: *Én kedvelésem*, KeszthK. 347: *én szerelmem*.

Coph. Psalmus 127.

(Apor-kódex 138–140)

145. Ivöltöttem mend én szívemmel: Hallgass meg engemet! Te igazolatidat megkeresem, Uram.
146. Ivöltöttem tehozjád: Üdvözéh engemet! És őrizem te parancsolatidat.
147. Elevé költem értségben,¹⁹⁹ és ivöltöttem, mert te igéidben igen reménkedtem.
148. Elevé költenek tehozjád én szemeim villámodat, hogy megemlejténem te beszédidet.
149. Meghallgassad én beszédimet te irgalmasságod szerint, Uram, és te ítéleted szerint elevenéh meg engemet!
150. Megközelejtettek engemet üldözők hamissághoz; te törvényedtől kedég távol löttek.
151. Közel vagy te, Uram, és mend te utaid igazság.
152. Kezdetben esmertem te tanóságidról, mert örökké fondáltad azokat.

Res

153. Lássad én alázatosságomat, és ments meg engemet, mert te törvényedet nem feledtem el.
154. Ítéljed én ítéletemet, és szabadéh meg engemet; te beszédidért elevenéh meg engemet!
155. Távol bűnösöktől üdvösség, mert te igazolatidat nem keresték.
156. Sokak, Uram, te irgalmasságid, te ítéleted szerint elevenéh meg engemet!
157. Sokak, kik üldöznek engemet, és töredelmeznek engemet; te tanóságidtól el nem hajlottam.
158. Láték törvéntörököt, és megleletezem vala, mert te beszédidet nem őrizték.
159. Lássad, mert te parancsolatidat szerettem, Uram; te irgalmasságodban elevenéh meg engemet!
160. Te igéidnek kezdeti igazság, örökkel te igazolatodnak minden ítéleti.

Sin. Psalmus 128.

(Apor-kódex 140)

161. Fejedelmek üldöztek engemet ingyen, és te igéidtól félt én szívem.
162. Örölk azért én te beszédiden, miként ki lelt sok foszlatot.
163. Hamisságot gyűlöltem és undoklottam, te törvényedet kedég szerettem.
164. Hétszer mondtam napjában dicséretet teneked, te igazolatidnak ítéleti felett.
165. Sok békesség te törvényedet szeretőknek, és nics önekik gonoszbodlat.

¹⁹⁹ A fenti helyhez vö. Vulg.: *in maturitate*, DöbrK. 68: *írlésbe*, KeszthK. 348: *regvel*. – Az újabb fordításokban: RÚF: „Ébren vagyok *virradatkor*”, STL: „Megelőztem a *hajnalt*”. – A jelentéstani összefüggésekhez vö. latin *mature* 'a maga idejében', 'jókor', 'korán', 'igen korán'.

166. Várom vala te üdvösségedet, Uram, és te parancsolatidat szerettem.
167. Őrizte én lelkem te tanóságidat, és igen szerette azokat.
168. Tartottam te parancsolatidat és te tanóságidat, mert mend én utaim te személyed előtt.

Tau

169. Közeléhen én onszolatom te személyed eleibe, Uram; te beszéded szerint adj énnekem értelmet!
170. Bemenjen én kérésem te személyed eleibe, Uram; te beszéded szerint ments meg [engemet]!²⁰⁰

²⁰⁰ A 171–176. vers laphiány miatt nincs meg. – További szöveghiány, lapok hiánya miatt: Zsolt 120–124.

125²⁰¹

(Apor-kódex 141)

[*Psalmus 134. Vulg. 124.*]

5. [...] békesség Izraelen!

126

(Apor-kódex 141)

Időknek éneke. Psalmus 135. [Vulg. 125.]

Úr Sion fogságát mikor megszabadejtaná, löttönk miként vigasztaltattak.

2. Tahát betölt örömmel mü szánk, és mü nyelvönk vigassággal. Tahát mondnak nemzetek között: Felmagasztatta Úr ő művelkedetét ővelek.
3. Felmagasztatta Úr művelkedetét művelönk, löttönk vigadók.
4. Fordéhad meg, Uram, mü fogságinkat, miként áradat eső szélben!
5. Kik vetnek könyvezetben, vigasságban aratnak.
6. Menvén mennek vala és sírnak vala, eresztvén ő magvokat, jöven kedég jőnek vala vigassággal, hozván ő kénéjeket.

²⁰¹ Az 1–4. vers laphiány miatt nincs meg.

(Apor-kódex 141–142)

Időknek éneke. Psalmus 136. [Vulg. 126.]

Hanemha Úr alkotandja a házat, heába művelkednek, kik alkotják azt. Hanemha Úr őrizendi a várost, heába vigyáz, ki őrizi azt.

2. Heú tünettek a világ előtt felkelnetek; keljetek fel, miután²⁰² üledetek, kik eszitek sérelmnek kenyerét, mikor adand ő szeretőinek álmat.
3. Íme Úrnak örökő fiaknak,²⁰³ érdemek hasnak gyimölcsök.
4. Miként hatalmasnak kezében nyilak, ugyan kirázattaknak²⁰⁴ fiai.
5. Bódog férfiú, ki betöltött ő kívánatját öbelölök; nem aláztatik, mikor beszél ő ellenségivel a kapuban.

²⁰² A kódexben „müután” szerepel, de *mü* alakja csak a *mi* személyes névmásnak van, a *mi* kérdő névmásnak nincs.

²⁰³ A *-nak* rag nem illik a szövegbe. – Vö. Vulg.: „ecce hereditas Domini *filiis*: merces, fructus ventris”, DöbrK. 208: „íme Úrnak ű öröke érdemnek *fiai*, hasnak gyömölcsü”, KeszthK. 361: „íme, Úrnak ereksége érdemnek *fiai*, méhnek ű gyümelcse”, RÚF: „Bizony, az Úr ajándéka a *gyermek*, az anyaméh gyümölcse jutalom”.

²⁰⁴ Vö. Vulg.: „*filiis excussorum*”, DöbrK. 208: „*kitisztulatnak* fiai”, KeszthK. 362: „*kitisztultaknak* fiai”. Az *excussus* jelentése: ’feszés, megfeszült’. – Az újabb fordítások az ifjak erejére utalnak, vö. RÚF: „olyanok a *serdülő* ifjak”.

128

(Apor-kódex 142)

Grádósoknak éneke. Psalmus 137. [Vulg. 127.]

Bódogok mend, kik félik Urat, kik járnak ő utaiban.

2. Te kezednek munkáit ki eszed, bódog vagy, és jól leszen teneked.
3. Te feleséged, miként a bővölködő szőlővessző te házadnak oldaliban, te fiaid, miként olajfának fiatalai te asztalodnak környölő.
4. Íme, így áldatik meg az ember, ki féli Urat.
5. Megáldjon tégedet Úr Sionból, hogy láss jókat Jeruzsálemben te életednek minden napiban,
6. és lássad te fiadnak fiait! Békességet Izraelen!

129

(Apor-kódex 142–143)

Gradosoknak éneke. Psalmus 138. [Vulg. 128.]

- Gyakorta kiviuttak engemet én ifjúságomtól fogván, mondja ma Izrael,
2. gyakorta kiviuttanak engemet én ifjúságomtól fogván, és mert nem hathattak énnemem.
 3. Én hátamon faragtak bűnösök, meghoszjejtották ő hamisságokat.
 4. Igaz Úr, elvagdalja bűnösöknek nyakokat.
 5. Aláztassanak és fordoljanak hátmegé mend, kik gyűlöltek Sion!
 6. Legyenek, miként hajzatnak szénája, ki mielőtt kiirtatnék, megszott,
 7. kiből nem tölti be ő kezét, ki aratja, és ő kebelét, ki ő kéréjét felgyűti.
 8. És nem mondották, kik elölmúlnak vala: Úrnak áldomása tü rajtatok, jól mondottonk tünektek Úrnak nevébe!

130

(Apor-kódex 143)

Grádosoknak éneke. Psalmus 139. [Vulg. 129.]

Mélségekből kajáltottam tehozzád, Uram!

2. Uram, hallgasd meg én szómat! Legyenek te füleid ügyekezők én onszolatomnak szavához!
3. Ha hamisságokat tartandasz, Uram, Uram, ki tűri?
4. Mert tenálad kegyelmezet vagyon, és te törvényedért tūrtelek tégedet, Uram.
5. Tūrta én lelkem ő igéjében, reménkedett én lelkem Úrban.
6. Veternyének őrizetitől fogván éjiglen, reménkedjék Izrael Úrba!
7. Mert Úrnál irgalmasság, és bő őnála szabadság.
8. És ő megszabadejtja Izraelt ő minden hamisságiból.

131

(Apor-kódex 143–144)

Grádosoknak éneke. 140. [Vulg. 130.]

Uram, nem magasztatott fel én szívem, és nem szélesöltek el²⁰⁵ én szemeim.

És nem jártam nagyokban, és sem csudálatosokban énrajtam.

2. Hanem alázatost érzek vala, de felmagasztattam én lelkemet. Miként emtetetett ő anyján, úgyan forbátlat én lelkemben.
3. Reménkedjék Izrael Úrba, ma, mától fogván és örökiglen!

²⁰⁵ Fordítói hiba. Az *elati sunt* 'felemelkedtek' helyett itt a *lati sunt* fordítása áll, vö. *latus* 'széles', l. HADROVICS 1994: 85 (28). – Vö. Vulg.: „neque *elati sunt*”, DöbrK. 210: „*fel* nem *meredtek*”, KeszthK. 366: „sem *fel* nem *emelkedtenek*”.

(Apor-kódex 144–145)

Grádosoknak éneke. Psalmus 141. [Vulg. 131.]

Emlékezzél meg, Uram, Dávidról és mend ő engedelmességéről!

2. Miként esködtem Úrnak, fogadást fogadtam Jákob Istenének:²⁰⁶
3. Ha bemenedek én házamnak hajlakába, ha felmenedek én terejtetemnek ágyába,
4. ha adandok álmat én szemeimnek, és én szemem héjának álmékonyságot, és nyugolmat én fültőimnek,
5. mígnem leljek helt Úrnak, hajlakot Jákob Istenének.
6. Íme hallottuk azokat Efratában, megleltük őtet Siloének²⁰⁷ mezeiben.
7. Bemegyünk ő hajlakába, imádkozunk a helyen, hol állottak ő lábai.
8. Kelj fel, Uram, te nyugolmadban, te és te szenteletednek szekrénye!
9. Te papid öltözjenek igaz[o]latban, és te szentid vigadjanak!
10. Dávidért, te szolgáért, ne fordéhad el te Krisztosodnak orcáját!
11. Esködt Úr Dávidnak igazságot, és nem máslja meg őtet: Te hasadnak gyimölcséből vetek te székedre.
12. Ha őrizendik te fiaid én testamentomomat és én tanóságimat, ezeket, melyekre tanejtom azokat: és ő fiok örökiglen ülnek te székeden.
13. Mert választotta Úr Siont, választotta lakodalmmá magának:
14. Ez én nyugolmam örökköl örökké; itt lakozom, mert választottam ezt.
15. Ő özvegyét²⁰⁸ megáldván²⁰⁹ megáldom, és ő szegényit megelégetem kenyerekkel.
16. Ő papit öltöztetem üdvösséggel, és ő szenti vigadnak vigassággal.
17. Ott meghoszjejtom Dávidnak szarvát, alkottam én Krisztosomnak szövétneket.
18. Ő ellenségit öltöztetem kedég alázattal, őrajta megvirágozik én szenteletem.

²⁰⁶ A latinban és a párhuzamos helyeken itt egyes szám 3. személy szerepel (Dávidról szólva). – Vö. Vulg.: „Sicut iuravit Domino, votum vovit Deo Iacob”, DöbrK. 210: „Miként Úrnak esködt, Jákob Istenének fogadást tött”, KeszthK. 367: „Miként esküdt Úrnak, és fogadást tett Jákob Istenének”.

²⁰⁷ A fordító a latin *silvæ* szóalakot (vö. *silva* 'erdő') az evangéliumokban szereplő *Siloe* tulajdonnévvel tévesztette össze, l. HADROVICS 1994: 85 (29). A német és a cseh forrásokban 'erdő' jelentésű szó áll. – Vö. Vulg.: „in campis silvæ”, DöbrK. 210: „erdőnek mezein”, KeszthK. 367: „erdéknek mezején”. – Újabb fordításokban tulajdonnévvel találkozunk: RÚF és STL: „Jaar mezőin”, SZIT: „Jaar mezején”. A *Jaar* helynév a héberben az 'erdő' jelentésű szóval függ össze.

²⁰⁸ Vö. Vulg.: „Viduum eius benedicens benedicam”, DöbrK. 211: „Ű özvegyét áldván áldom”, KeszthK. 368–369: „Űneki ezvegyét áldván megáldom”. – Az újabb fordításokban: RÚF: „Gazdagon megáldom *eledelét*”, STL: „Megáldom bőséges *ellátással*”. – A *vidua* jelentése 'özvegy (asszony)', illetve 'üres'.

²⁰⁹ A kódex írásmódja szerint: *meg alduam*. Ez lehetne a *-va/-ve* képzős igenév személyragozott alakja, de a fenti szerkezetben (vö. Vulg.: *benedicens benedicam*) jóval valószínűbb a *-ván/-vén* (vö. DöbrK. 211 és KeszthK. 368 is). Az *m* másolói hiba lehet a következő szó hatására.

133

(Apor-kódex 145)

Grádosoknak éneke. Psalmus 142. [Vulg. 132.]

Íme, mely jó és mely vigasságos lakozni atyafiaknak egybe!

2. Miként a kenet főben, ki leszáll szakállba, Áronnak szakállába, ki leszáll ő ruháinak peremébe,
3. miként Ermónnak²¹⁰ harmatja, ki leszáll Sionnak hegyére. Mert ott parancsolt Úr áldomást és életet örökiglen.

²¹⁰ A héberben *Hermón*, vö. Vulg.: *Hermon*, RÚF: *Hermón*, SZIT és STL: *Hermon*.

134

(Apor-kódex 145–146)

Grádósok éneke. 143. [Vulg. 133.]

Íme, ma jól mondjatok Úrnak, Úrnak minden szolgálói, kik állotok Úrnak házában, mü Istenönk házának palotáiban!

2. Éjekben felemeljétek tü kezeteket szentbe, és jól mondjatok Úrnak!
3. Megáldjon tégedet Úr Sionból, ki töttö mennyet és földet!

135

(Apor-kódex 146–147)

Alleluja. Psalmus 144. [Vulg. 134.]

1. Dicsérjétek Úrnak nevét, szolgálak! Dicsérjétek Urat,
2. kik állatok Úrnak házában, mü Uronk Istenönk palotáiban.
3. Dicsérjétek Urat, mert jó Úr, énekljétek ő nevének, mert édes!
4. Mert választotta Úr Jákobot magának, Izraelt birodalmba magának.
5. Mert én megesmertem, hogy nagy Úr, és mü Istenönk minden istenek felett.
6. Mindeneket, valamelyeket akart, tött Úr, mennyen és földön és tengerben és minden mélségekben.
7. Kihozván ködöt földnek végéről, villámatot és eset tött. Ki kihoz szeleket ő kéncséből,
8. ki megverte Egyiptomnak előlétét embertől fogván mend barmiglan,
9. ki eresztett földi csudákat és menny[i] jelenségeket te közepedbe, Egyiptom, fáraóba és mend ő szolgálába,
10. ki megvert sok nemzeteket, és megölt erős királyokat,
11. Szeont, amorreusoknak királyát²¹¹ és Ógot, Básámnak királyát és Kánámnak minden országit.
12. És adta ő földöket örökletbe, örökletbe Izraelnek, ő népének.
13. Uram, te neved örökké; Uram, te emlékezeted nemzetekből nemzetekbe.
14. Mert ítéli Úr ő népét, és ő szolgálában onszolatik.
15. Pogánoknak képek arany és ezüst, emberi kezeknek művelkedeti.
16. Szájok vagyon, és nem szólnak, szemek vagyon, és nem látnak.
17. Fülök vagyon, és nem hallnak, és mert nincs szellet ő szájokban.
18. Egyenlőek legyenek övelek, kik alkotják azokat, és mend, kik bíznak őbeléjek.
19. Izraelnek nemzete, jól mondjatok Úrnak, Áronnak nemzete, jól mondjatok Úrnak!
20. Lévinek nemzete, jól mondjatok Úrnak! Kik félitek Urat, jól mondjatok Úrnak!
21. Áldott Úr Sionból, ki lakozik Jeruzsálemben!

²¹¹ A héberben: *Szihón, az emóri király*, vö. Vulg.: *Sehon regem Amorrhæorum*, RÚF és STL: *Szihón emóri királyt*, SZIT: *Szichont, az amoriták urát*.

136

(Apor-kódex 147–148)

Alleluja. 145. [Vulg. 135.]

1. Valljatok Úrnak, mert jó, mert örökké ő irgalmassága!²¹²
2. Valljatok Isteneknek Istenének, mert örökké ő irgalmassága!
3. Valljatok Uraknak Urának, mert örökké ő irgalmassága!
4. Mert tött nagy csudákat ő maga, mert örökké ő irgalmassága.
5. Ki töttö mennyeket értelmbe, mert örökké ő irgalmassága.
6. Ki fondálta vizeken földet, mert örökké ő irgalmassága.²¹³
8. Nap féntlett napnak hatalmában, mert örökké ő irgalmassága.
9. Ki teszen Hódot és csillagokat éjnek hatalmában, mert örökké ő irgalmassága.
10. Ki megverte Egyiptomot ő előlétevel öszvö, mert örökké ő irgalmassága.
11. Ki kihozta ő közepiből Izraelt,
12. erős kézben és felséges karban, mert örökké ő irgalmassága.
13. Ki megosztotta a Veres-tengert oszlatokba,
14. ki kihozta Izraelt őáltalja,
15. és kirázta fáraót és mend ő tehetségét a Veres-tengerben.
16. Ki általvitte ő népét a kietlenen,
17. ki megvert sok nemzeteket,²¹⁴
18. és megölt erős királyokat,
19. Szeont, amorreusoknak királyát²¹⁵
20. és Ógot, Básánnak királyát és Kánaánnak minden országát.²¹⁶
21. És adta ő földöket örökletbe,
22. Izraelnek, ő szolgájának örökletbe.
23. Mert mü alázatosságunkban megemlékezett mürólonk,
24. és megszabadejtott münket mü ellenségönktől.
25. Ki ad étket minden testnek.
26. Valljatok mennyek Isten[é]nek, valljatok Uraknak Urának, mert örökké ő irgalmassága!

²¹² A második félvers e zsoltár minden versében megismétlődik. Az Apor-kódex másolója az első két versben ezt kiírta, azután rövidítette. Jellemző rövidítések: *m örö ő ir vagy mert örö. Mi ezeket feloldottuk. A 12. vers után a rövidítések is elmaradnak.*

²¹³ A 7. versnek itt nincs megfelelője. – Vö. ehhez DöbrK. 213: „Ki nagy világejtókat tött”.

²¹⁴ A latin alapján itt ’királyokat’ jelentésű szó várható. A fenti változat háttérében a *reges* szóalak **gentes* olvasata tehető fel, l. HADROVICS 1994: 91 (15). – Vö. Vulg.: „*reges magnos*”, DöbrK. 214: „sok *nemzeteket*”, KeszthK. 376: „hatalmas *királyokat*”.

²¹⁵ Vö. a Zsolt 135,11 jegyzetét.

²¹⁶ Az „és Kánaánnak minden országát” betoldás a Zsolt 135,11 alapján; ugyanígy a német és a cseh fordításokban is, l. HADROVICS 1994: 89 (17).

(Apor-kódex 148–149)

Dávidnak psalmosa, 146. [Vulg. 136.]

1. Babilonnak folyói felett ott ültünk és sírtonk, mikor megemlékeznénk Sionról.
2. A fűzekre öközöpette felcsüggesztettük mű orgonáinkat.
3. Mert ott kérdeztenek münket, kik fogságba vittenek münket, az éneknek igéjéről, és kik elvittenek münket: Dicséretet mondjatok műnekönk Sionnak énekiből!
4. Miképpen éneklik²¹⁷ mű Uronknak énekét idegen földön?
5. Ha elfeledendlek tégedet, Jeruzsálem, elfeledetnek adassék én jogom!
6. Ragadjon én nyelvem én ényemhez, ha nem emlékezendem meg terólad, ha nem elevé vetendlek tégedet, Jeruzsálem, én vigasságomnak kezdetében!
7. Megemlékezzél, Uram, Edómnak fiairól, Jeruzsálemnek napiban kik mondnak: Eldőjtessék, eldőjtessék mend fundamentomiglan őbenne!
8. Babilonnak lánya, nyavalyás! Bódog, ki megforbátlja teneked te forbátlatodat, kit forbátlottál műnekönk.
9. Bódog, ki megtartja és megsérti apródidat²¹⁸ a kőszírthoz!

²¹⁷ Bizonyára másolói hiba. Az előzményszövegben *énekljek* 'énekeljük' valószínűsíthető. (Írott formában: **eneklek*). Példa egy ilyen igealakra: B 8,20. – Vö. Vulg.: *cantabimus*, DöbrK. 215: *inekljük*, KeszthK. 378: *inekelhetjek*.

²¹⁸ A kódexben: „ő apródidat”. E hibrid szerkezet „valószínűleg másolói rontó javítás”, talán *ő apródit* előzményből, l. HADROVICS 1994: 89 (18). A latinban 'te' névmás van, a német és a cseh fordításban 'ő'. – Vö. Vulg.: *parvulos tuos*, DöbrK. 215: *gyermekit*, KeszthK. 379: *ű gyermekit*.

(Apor-kódex 149–150)

Psalmus 147. [Vulg. 137.]

- Vallok teneked, Uram, mend én szívemmel, mert meghallgattad én imádságomnak²¹⁹ minden igéjét; angyaloknak²²⁰ személyek előtt éneklek teneked.
2. És imádkozom te szent templomodhoz, és vallok te nevednek te irgalmasságodról és te igazságodról, mert felmagasztattad te minden²²¹ szent nevedet.
 3. Valamely nap kajáltandlak tégedet, hallgass meg engemet; én lelkemben meg-sokasejtasz jószágot.
 4. Valljanak teneked, Uram, földnek minden királyi, mert hallották te szádnak minden igéit.
 5. És éneklenek Úrnak utáiban, mert nagy Úrnak dicsősége!
 6. Mert felséges, és alázatosokat lát, és magasokat messzől megesmer.
 7. Ha járandok töredelmek között, megelevenejtesz engemet, és én ellenségimnek haragjára kinyójtottad te kezedet, és üdvözített engemet te jogod.
 8. Úr megforbátl énértem, Uram, te irgalmasságod örökké, és te kezdednek művelkedetét ne utáljad meg!

²¹⁹ Fordítási probléma. A latinban itt az *oris* szóalak szerepel ('szájamnak a'). A fordító előtt talán az *orationis* (vö. *oratio* 'beszéd') valamilyen rövidített alakja állt, l. HADROVICS 1994: 85 (30). – Vö. Vulg.: „*verba oris mei*”, DöbrK. 215: „én számnak szavít”, KeszthK. 379: „én beszédimet”. – A 4. versben az *oris tui* fordítása pontos: *te szádnak*.

²²⁰ Vö. Vulg.: „*in conspectu angelorum*”, DöbrK. 215: „Angyalok előtt”, KeszthK. 379: „Angyaloknak eléte.” – Az újabb fordításokban: SZIT: *angyalok*, RÚF és STL: *istenek* (pogány istenekre utalva). – Vö. Zsolt 97,7 is.

²²¹ Itt kimaradt a *felett* névutó. – Vö. Vulg.: „*quoniam magnificasti super omne, nomen sanctum tuum*”. – A párhuzamos helyeken más a mondat szerkezete, vö. DöbrK. 215: „mert te szenteted minden *név felett* nagyojtatod”, KeszthK. 379: „magnagyéjtád te szenteted minden *névnek felette*”.

(Apor-kódex 150–152)

Dávidnak psalmosa 148. [Vulg. 138.]

Uram, megbizonyejtottál engemet, és megesmertél engemet.

2. Te megesmerted én ülésemet és én felkeletemet, megérttetted mend én gondolatimat távol.
3. Én ösvényimet és én kötelemet²²² megérttetted, és mend én utaimat megláttad.
4. Mert nincs beszéd én nyelvemben, íme, te, Uram, megesmertél mindeneket,
5. utolsókat és régieket. Te szerzettél engemet, és vetted énreám te kezedet.
6. Csudálatos lött te tudományod, énbőlőlem megerősöltetted, és nem hatok őhozá.
7. Hová megyek te szelletedtől, és hová fussak te orcádtól?
8. Ha felmenedek mennybe, te ott vagy; ha leszállandok pokolba, jelen vagy.
9. Ha veendem én tollaimat villámodat, és lakandom tengernek végeiben,
10. és mert oda kezeid visznek engemet, és tart engemet te jogod.
11. És mondék: Talántál setétségek megnyomodnak engemet, és²²³ én világosoltam én gyenykerkedetemben,
12. mert setétségek nem setétöltenek meg tetőled, és éj, miként nap, megvilágosoltatik; miként ő setéte, ugyan és ő világa.
13. Mert te bírtad én veséimet, fogadtál engemet én anyámnak méhéből.
14. Vallok teneked, mert ijedetesöl felmagasztattál; csudálatosok te művelkedetid, és én lelkem igen megesmerte.
15. Nem rejtetted el én szám²²⁴ tetőled, kit töttél rejtekben, és én jóm földnek aljaiban.
16. Én tökéletlenségemet látták te szemeid, és te könyvedbe íratatnak mendenek; napok alkottatnak, és senki őbennek.
17. Énnekem kedég igen tisztelendők te barátid, Isten; igen megerősejtetted ő fedelmségek.
18. Megszámlálom azokat, és fővennek felette megsokasoltatnak; felköltem, és méglen veled vagyok.

²²² Vö. Vulg.: „semitam meam et *funiculum meum*”, DöbrK. 216: „én ösvényimet és én mértékemet”, KeszthK. 381: „én esvényemet és én ketelezésemet”, RÚF: „járásomat és *pihenésemet*”, STL: „Felmérted járásom, kelésem”. – A latin *funiculus* jelentései: ’kötél’, ’mérőzsinór’; a fenti összefüggésben: ’út, ösvény’.

²²³ Itt kimaradt az *éj* szó, vö. Vulg.: „et *nox* illuminatio mea”, DöbrK. 217: „és éj én világosságom”, KeszthK. 382: „és éj leszen én világosságom”.

²²⁴ Fordítási probléma. A forrásszövegben szereplő latin *os* alakhoz két eltérő jelentés tartozik: az egyik a ’száj’, a másik a ’csont’. Itt az utóbbiról van szó. – Vö. Vulg.: *os meum*, DöbrK. 217: *Én szám*, KeszthK. 383: *én szám*. – Másrészt: KároliBibl. 1: 597vb: „az én *csontaimnak* alkotása”, RÚF és STL: *Csontjaim*.

19. Ha megölelendesz, Isten, bűnösöket! Véreknek férfiai, távozzatok el éntőlem!
20. Mert mondotok gondolatokban, megvegyék hiúságban ő városokat.²²⁵
21. Nemde, kik gyűlöltek tégedet, Uram, gyűlöltem-e, és te ellenségiden megletezem vala?
22. Tökéletes gyűlősséggel gyűlöltem azokat, ellenségim löttének énnekem.
23. Bizonyéh meg engemet, Isten, és tudjad én szívemet! Kérdj meg engemet, és esmerd meg én ösvényimet!
24. És lássad, ha vagyon hamisságnak úta énbennem, és vígy engemet az örök útba!

²²⁵ A latinban 'te' névmás van, a németben és a csehben 'ö', mint fent, l. HADROVICS 1994: 89 (19). – Vö. Vulg.: *civitates tuas*, DöbrK. 217: *önnön városit*, KeszthK. 384: *ű városokat*. Az utóbbiak forrása *civitates suas* lehetett.

140

(Apor-kódex 152–154)

Psalmus 149. [Vulg. 139.]

2. Ments meg engemet, Uram, gonosz embertől, hamis férfiútól ments meg engemet!
3. Mert gondoltanak hamisságokat szívökben, mend estig szereznek vala hadakat.
4. Megélesejttették ő nyelveket, miként kégyók, áspisoknak mérgek ő ajakok alatt.
5. Őrizj engemet, Uram, bűnösöknek kezektől, és hamis népektől ments meg engemet, kik gondolták megsupplantálni²²⁶ én vépésimet!
6. Kevélyek elrejtettek énnekem tört, és köteleket kiterjesztettek törben, az ösvény mellett gonoszbolatot vettek énnekem.
7. Mondottam Úrnak: Én Istenem vagy te; hallgasd meg, Uram, én onszolatomnak szavát!
8. Uram, Uram, én üdvösségemnek jószága, árnyékoztál én fejemre hadnak napjában.
9. Ne adjad, Uram, én ájejtatomat bűnösnek; gondoltanak énellenem, ne hagyj meg engemet, netalántál felmagasztassanak!
10. Ő kerengeteknek feje, ő ajakoknak munkája befedi őket.
11. Hullnak óreájok szenek, leveted őket tűzbe, ő nyavalyájokban nem hiedelmez.²²⁷
12. Nyelves fírfiú nem bírtatik földén, hamis férfiat gonoszok foglalják veszedelmbe!
13. Megesmertem, mert tött Úr nyavalyásoknak ítéletet, és győződelmet szegényeknek.
14. Valóbizon igazak vallnak teneked, és lakoznak igazak te szemeddel.²²⁸

²²⁶ Fordítási probléma. A latin *supplantare* jelentése: 'elgáncsol'. A fordító bizonyára nem értette, esetleg a *planto* 'ültet' igét vélte benne felismerni, így a magyar *plántál* kínált számára mintát, l. SZENTGYÖRGYI 2014: 41. – A fenti szóalakot a másoló így írta le: *meg subplantalni* (vö. latin *sub* 'alatt'). – Vö. Vulg.: *supplantare*, DöbrK. 218: *megcsalni*, KeszthK. 386: *megcsalnia*.

²²⁷ Itt hiányzik a többes számú személyrag: „nem hiedelmeznek”. – Vö. Vulg.: „non subsistent”, DöbrK. 219: „meg nem állonak”, KeszthK. 387: „nem állhatnak”.

²²⁸ Bizonyára másolói hiba *színeddel* helyett. – Vö. Vulg.: *cum vultu tuo*, DöbrK. 219: *te színeddel*, KeszthK. 387: *te színeddel*.

141

(Apor-kódex 154–155)

Dávidnak psalmosa, másként Dávidnak értelme, mikor volna a barrangban. Psalmus 150. [Vulg. 140.]

Uram, ivöltöttem tehozjád, hallgass meg engemet; ügyekezjél én szómhoz, mikor ivöltendek tehozjád!

2. Küldessék én imádságom, miként gerjesztet, te személyed eleibe; én kezemnek felemeleti esti áldozat!
3. Vess, Uram, őrizetet én számnak, és környölállaptatnak ajtaját én ajakimra!
4. Ne hajtsad én szívemet gonoszságnak igéjébe, bűnök menekedetének meneketére! Hamisság-művelkedő emberekkel, és nem elegyölök ő választottival.
5. Megfegy engemet igaz irgalmasságban, és megporejt engemet; bűnösnek kedég olaja nem kövérejt meg én fejemet. Mert méges én imádságom ő kelletetekben.
6. Elnyeltettek kötelezett szirtok²²⁹ ő bírái, hallgatják én igéimet, mert hatalmaztak.²³⁰
7. Miként földnek kövére, eltörtettek földén. Elhimlettek mend én tetemim²³¹ pokol mellé.
8. Mert tehozjád, Uram, Uram, én szemeim; tebeléd reménkedtem, ne vedd el én lelkemet!
9. Őrizz engemet a törtől, kit állattak énnekem, és a hamis művelkedőknek gonoszbolatoktól!
10. Esnek ő hálójába bűnösök, egyedöl vagyok én, míglen elmegyek.

²²⁹ Ide egy ragos alak illene, például *szirthoz*. (Annak hibás olvasata is felmerülhet.) – Vö. Vulg.: „absorpti sunt *iuncti petræ iudices eorum*”, DöbrK. 220: „űnekik bírói *kőhöz* kötelezvéen emésztettek”, KeszthK. 389: „és elemésztettének *kúhez* ketelezvéen űnekik ítélő bírói”, STL: „Ha majd bíráikat a sziklafalon letaszítják”.

²³⁰ Vö. Vulg.: „*quoniam potuerunt*”, DöbrK. 220: „miként *tehetik*”, KeszthK. 389: „mennyére *tehetik*”, STL: „mert barátiak voltak”.

²³¹ A latinban, valamint a német és a cseh fordításban ’mi’ névmás van, l. HADROVICS 1994: 79 (42). – Vö. Vulg.: *ossa nostra*, DöbrK. 220: *Mi tetemink*, KeszthK. 389: *mi tetemeink*. – Vö. az előző mondat hatását: *én igéimet*.

(Apor-kódex 155–156)

Dávidnak értelme, mikor elfuta Gétből,²³² és jöve a barlangba, Odolámba.²³³ 2 Regum²³⁴ 22., ő imádsága Úrhoz. Psalmus 151. [Vulg. 141.]

2. Én szómmal kajáltottam Úrhoz, én szómmal onszolottam Urat.
3. Kiöttem én imádságomat ő személye előtt, és én töredelmemet öelöttö hirdetem.
4. Én szelletemnek énbelőlem megfogyatkozásban²³⁵ es te megesmerted én ösvényimet. Ez útban, kiben járok vala, elrejtettek kevélyek²³⁶ tört énnemem.
5. Jegyzek vala jog felől, és látok vala, és nem vala, ki megesmerne engemet. Elveszett futat éntőlem, és nincs, ki megkeresse én lelkemet.
6. Ivöltöttem tehozjád, Uram, mondek: Te vagy én reménségem, én részem élőknek földében.
7. Ügyekezjél én onszolatomhoz, mert igen aláztattam! Ments meg engemet üldözőktől, mert megbátoroltak énrajtam!
8. Hozd ki az őrizetből én lelkemet te nevednek vallatjára! Engemet várnak igazak, mígnem megforbátljad énnemem.

²³² Vö. 1Sám 21,11: Vulg.: „et venit ad Achis regem *Geth*”, RÚF és SZIT: *Gát*.

²³³ Vö. 1Sám 22,1: Vulg.: „et fugit in speluncam *Odollam*”, RÚF: *Adullám*, SZIT: *Adullam*.

²³⁴ A királyok második könyve. A mai bibliafordításokban: Sámuel 2. könyve. – A történet Sámuel 1. könyvében szerepel, lásd az előző két jegyzetet.

²³⁵ Talán másolói hiba *megfogyatkozásában* helyett. – Vö. Vulg.: „*In deficiendo ex me spiritum meum*”, DöbrK. 220: „Én szelletemnek énbelőlem *kifogyatkozásába*”, KeszthK. 390: „Mikoron *megfogyatkozik vala* énbennem én lelkem”, RÚF: „Amikor *elcsügged* a lelkem, te akkor is ismered utamat”.

²³⁶ Ez többlet a Vulgatához képest, viszont van ilyen jelentésű szó egy német fordításban, l. HADROVICS 1994: 87 (13). A latin forrásszöveg variánsában *superbi* állhatott. – Vö. Vulg.: „*absconderunt laqueum mihi*”, DöbrK. 220: „*kevélyek* nekem hálót elrejtének”, KeszthK. 390: „*kevélyek* hálót vetének énnemem”.

143

(Apor-kódex 156–157)

Dávidnak psalmosa, midőn üldözi vala őtet ő fia, Absolon. Psalmus 152. [Vulg. 142.]

Uram, hallgasd meg én imádságomat, füleidvel eszedbe vedd én onszolatomat te igazságodban; meghallgass engemet te igazolatodban!

2. És ne menj be ítéletbe te szolgáladdal, mert nem igazolattik személyed előtt minden élő.
3. Mert üldöztö ellenség én lelkemet, alázta földön én életemet, helhetett engemet setétbe, miként világnak halottit.
4. És megbúsoltatott énbennem én szelitem, megháborolt én szívem.
5. Megemlékeztem én régi napimról, megemlékeztem te minden művelkedetiben, és te kezeidnek szerzetiben megemlékeztem.
6. Kiterjesztettem tehozjad én kezemet; én lelkem, miként folyó²³⁷ víz nélkül, teneked.
7. Gyorsan hallgass meg engemet, Uram: megfogyatkozott én lelkem! Ne fordéhad el te orcádat éntőlem, és egyenlő leszek a patakba szállókkal!
8. Hallandóvá tegyed énnekem holval te irgalmasságodat, mert tebeléd reménykedtem! Megjelentsed énnekem az utat, kiben járjak, mert tehozjad emeltem én lelkemet.
9. Ments meg engemet én ellenségemtől, Uram, tehozjad futtam!
10. Tanéh engemet te akaratod tennem, mert én Istenem vagy te! Te jó szelleted viszen engemet az igaz földbe.
11. Te nevedért, Uram, megelevenejtesz engemet te igazságodban, kiviszed a töredelmből én lelkemet.
12. És te irgalmasságodban elveszted én ellenségimet. És elveszted mend, kik töredelmezik én lelkemet, mert én te szolgálád vagyok.

²³⁷ Másolói hiba *föld* helyett, l. HADROVICS 1994: 79 (43). – Vö. Vulg.: „sicut terra sine aqua”, DöbrK. 221: „miként föld víz nélkül”, KeszthK. 393: „mint feld víz nélkül”.

(Apor-kódex 157–159)

*Dávidnak psalmosa, mikor állta Góliád*²³⁸ ellen. 1 Regum²³⁹ 17. Psalmus 153.
[Vulg. 143.]

Áldott Úr, én Istenem, ki tanejtja én kezeimet háborolatba és én ujjaimat hadba.

2. Én irgalmasságom és én bizodalمام, én fogadóm és én szabadejtóm. Én ol-talmam, és őbelé reménkedtem; ki engeszteled én népeimet én alám.
3. Uram, mi ember, mert megesmertettél őneki, avagy embernek fia, mert alajtod őtet?
4. Ember hiúsággal egyenesölt; ő napi elmúlnak, miképpen árnyék.
5. Uram, hajtsad le te mennyeidet, és szállj le; üssed a hegyeket, és füstölgnek!
6. Villámatokat fénletekkel,²⁴⁰ elhimented azokat; ereszd ki te nyilaidat, és megháborejtod őket.
7. Ereszd ki te kezedet magasságból, ments meg engemet, és szabadéh meg engemet a sok vizektől és az idegen fiaknak kezektől!
8. Kiknek szájok beszélett hiúságot, és ő jogok hamisságnak jogja.
9. Isten, új éneket éneklek teneked, a tízhúró zsoltárban éneklek teneked.
10. Ki adsz üdvösséget királyoknak, ki megszabadejtottad Dávidot, te szolgálodat a gonoszbodó törtől.
11. Ments meg engemet, és ments meg engemet az idegen fiaknak kezektől, kiknek szájok beszélett heúságot, és ő jogok hamisságnak jogja!
12. Kiknek fiai miként plántálatnak fiatal²⁴¹ ő ifjúságtól fogván. Ő fiai²⁴² egybeszerettek, környöl évesítették, ment templomnak hasonlatja.
13. Ő pincéi teljesek, bojtván ebből abba. Ő johok ellők, bővölködvén ő vépésekben.

²³⁸ A héberben *Goliát*, vö. Vulg.: *Goliath*, RÚF: *Góliát*, SZIT: *Gólját*.

²³⁹ A királyok első könyve. A modern bibliafordításokban: Sámuel 1. könyve.

²⁴⁰ A forrásszövegben és a párhuzamos helyeken az első szó egy igealak. – Vö. Vulg.: „*Fulgura coruscationem*”, DöbrK. 223: „*Fínlessed* villámidot”, KeszthK. 395: „*Villám-tassad* villámásidat”, RÚF: „*Villogtasd* villámmaidat”. – Fent valószínűleg fordítási problémáról van szó: a *fulgura* lehet igealak (vö. *fulguro* ’villámlik, villog, villogtat’), és lehet főnév is (vö. *fulgur* ’villámlás’). Ha a fordító az utóbbit látta benne, ehhez igazította a folytatást. A **fénylet* főnévre más adat nincs, de a képzés szabályos. – Az sem lehetetlen, hogy a második szó eredetileg igealak volt (*fénlessél*, vö. *fénylet*, TESz.). Ez esetben másolói hiba áll előttünk, s a szerkezet jelentése: ’villámokat fénylessél’.

²⁴¹ Fordítási probléma. – A latin *novellæ plantationes* ’új ültetések’ szerkezetben a fordító **plantationis*-t olvasott, s a *novellæ* alakot főnévnek vélte, l. HADROVICS 1994: 85 (31). Így állt elő a fenti szerkezet: ’ültetések hajtásai’. – Vö. Vulg.: „*sicut novellæ plantationes*”, DöbrK. 223: „*miként új öltözetek*” [szövegromlás, talán az *ültet* egy származékából], KeszthK. 396: „*miként újonnan való palántálás*”.

²⁴² A Vulgatában *filiæ* szerepel, ennek *leányai* felelne meg. – Vö. Vulg.: *Filiæ eorum*, DöbrK. 223: *Ű leányi*, KeszthK. 396: *Űnekik leányi*.

14. Ő tehenek kövér, nincs romlat ő maceriájokban,²⁴³ sem menet,²⁴⁴ és nincs romlat²⁴⁵ ő utcájokban.
15. Bódognak mondták a népet, kiknél ezek vadnak. Bódog nép, kinek Úr ő Istene!

²⁴³ Vö. a Zsolt 62,4 jegyzetét. – A fenti részlethez vö. Vulg.: „Non est ruina *maceriæ*”, DöbrK. 223: „*Ú falának* nincsen törése”, KeszthK. 397: „Nincsen terése *ú falának*”. – Vö. STL: „Nincs veszteség”.

²⁴⁴ Vö. Vulg.: „*neque transitus*”, DöbrK. 224 és KeszthK. 397: „*sem menés*”. – Vö. LMPs.: „*sem általjárás*”, STL: „*nincs vetélés*” (hasonlóan: RÚF és SZIT).

²⁴⁵ Másolói hiba, az előzőleg leírt *romlat* téves ismétlése. A latinban itt *clamor* ’kiáltás’ van, l. HADROVICS 1994: 85 (32). – Vö. Vulg.: „*neque clamor*”, DöbrK. 224: „*sem üvöltés*”, KeszthK. 397: „*sem iveltés*”.

145

(Apor-kódex 159–160)

Dávidnak psalmosa, másként Dávid éneke. Psalmus 154. [Vulg. 144.]

Felmagasztatlak tégedet, király, én Istenem, és jól mondok te nevednek örökké és örökkel örökké.

2. Menden napon jól mondok teneked, és dicsérem te nevedet örökké és örökkel örökké.
3. Nagy Úr és igen dicséretes, és ő nagyságának nincsen vége.
4. Nemzetek és nemzet dicséri te művelkedetidet, és te hatalmat hirdetik.
5. Te dicsőséged szentségének nagyságát beszélnek, és te csudáidat hirdetnek.
6. És te félelmidnek jószágát mondják, és te nagyságodat hirdetnek.
7. Te édességed bőségének emlékeztetét hirdetnek, és te igazolatodat vigadják.
8. Irgalmazó Úr és irgalmas, békességes és igen irgalmas.
9. Édes Úr mindenekben, és ő irgalmazati ő minden művelkedetének felette.
10. Valljanak teneked, Úr, te minden művelkedetid, és te szentid jól mondjanak teneked.
11. Te országodnak dicsőségét mondják, és te hatalmat beszélnek.
12. Hogy megjelentsék emberek fainak te hatalmat és te országodnak nagysága dicsőségét.
13. Te országod minden világoknak országa, és te uraságod minden nemzetekből és nemzetekbe. Hű Úr ő minden ígében, és szent ő minden művelkedetiben.
14. Megkönyvebejt Úr mindeneket, kik leomolnak, és feligazejt minden leesetteket.
15. Mindeneknek szemek tebeléd reménkednek, Uram, és te adsz azoknak étket alkalmas időben.
16. Te megnyitod te kezedet, és betöltesz minden lelket áldomással.
17. Igaz Úr ő minden utában, és szent ő minden művelkedetiben.
18. Közel Úr mindenekhez, őtet kajáltókhoz; mindenekhez, őtet kajáltókhoz igazságban.
19. Őtet félőknek akaratjokat teszi, és ő onszolatjokat meghallgatja, és üdvözeti azokat.
20. Őrizi Úr minden őtet szeretőket, és minden bűnösöket elveszt.
21. Úrnak dicséretét szólja én szám, és jól mondjon minden test ő szent nevének örökké és örökkel örökké!

146

(Apor-kódex 160–161)

Aggeusnak és Zakariásnak éneke. 155. [Vulg. 145.]

1. Én lelkem, dicsérjed Urat!
2. Dicsérem Urat én életemben, éneklek én Istenemnek, míglen leszek.
3. Ne akarjatok reménkednetek fejedelmeibe,²⁴⁶ embereknek fiaiba, kikben nincsen üdvösség.
4. Kimegyen ő szellete, és megfordol ő földébe, a napon elvesznek mend ő gondolati.
5. Bódog, kinek Jákob Istene segedelme, ő reménsége ő Urába, Istenébe,
6. ki töttö mennyet és földet, tengert és mendeneket, kik őbenne vadnak, ki őriz igazságot örökké.
7. Teszen ítéletet bosszúságtűrőknek, ad étket éhezőknek. Úr megfejt békóztatokat.
8. Úr megvilágosejt vakokat, Úr feligazejt leesetteket, Úr szeret igazakat.
9. Úr őriz jövevényeket, fogad árvát és özvegyet, és elveszti bűnösöknek útokat.
10. Ország! Úr örökké, Sion, te Istened, minden nemzetekből és nemzetekbe.

²⁴⁶ Másolói hiba *fejedelmekbe* helyett. – Vö. Vulg.: „Nolite confidere in principibus”, DöbrK. 225: „*Fejedelmekben* ne bízzatok”, KeszthK. 401: „Ne akarjatok bírnia [= bíznia] *fejedelmekbe*”.

147

(Apor-kódex 161–163)

Alleluja. 156. [Vulg. 146.]

1. Dicsérjétek Urat, mert jó az ének; legyen mű Istenönknek vigasságos és ékes dicséret!
2. Úr Jeruzsálemnek rakója, egybegyűti Izraelnek himletit.
3. Ki vigaszt töredelmes szívőveket, és megkötözi ő töredelmeket.
4. Ki megszámlálja csillagoknak sokaságát, és mendazokat neveken nevezi.
5. Nagy mű Uronk, és nagy ő tehetsége, és ő bölcsességének nincsen száma.
6. Úr fogad együgyőveket, de aláz bűnösöket mend földig.
7. Énekljétek Úrnak vallatban, énekljétek mű Istenönknek hegedőben!
8. Ki befedi mennyet ködökkel, és alkot eset földnek. Ki teremt szénát hegyekben, és füvet embereknek szolgálatjára.
9. Ki adja barmoknak ő étkeket, és hollók püsleninek, őtet dicsérvőknek.
10. Nem leszen ő akarátja lovaknak erejükben, és nem leszen ő jó akarátja férfiaknak bokájokban.
11. De vagyon Úrnak jó akarátja őtet félőkön, és azokban, kik reménkednek ő irgalmasságába.

Alleluja 157. [Vulg. 147.]

12. Jeruzsálem, dicsérjed Urat, Sion, dicsérjed te Istenedet!
13. Mert megerősejtette te kapuidnak lakatit, és jól mondott te fiaidnak tebened.
14. Ki vetett békességet te határidban, és búzának kövérségével elégejtett tégedet.
15. Ki kiereszti ő beszédét földnek; ő beszéde gyorsan fut.
16. Ki ad havat, miként gyapjat, ködöt himt, miként hamat.
17. Kiereszti ő kristályomát, miként falatokat; ő hidegének orcája előtt ki túri?
18. Kiereszti ő igéjét, és megolvasztja azokat; fú ő szellete, és folynak vizek.
19. Ki hirdeti ő igéjét Jákobnak, ő igazolatit és ő ítéletit Izraelnek.
20. Nem tött ekképpen minden nemzetnek, és ő ítéletit nem jelentette meg azoknak.

148

(Apor-kódex 163–164)

158. [Vulg. 148.]

1. Dicsérjétek Urat mennyekből, dicsérjétek őtet magasságokban!
2. Dicsérjétek őtet, mend ő angyali, dicsérjétek őtet, mend ő jószági!
3. Dicsérjétek őtet, napfény és Hód, dicsérjétek mend, csillag és világ!
4. Dicsérjétek őtet, mennyeknek mennyi és vizek, melyek mennyek felett vadnak!
5. Dicsérjétek Úrnak nevét, mert ő mondotta, és löttének, ő parancsolta, és teremtettek.
6. Szerzette azokat örökké és örökköl örökké, parancsolatot vetett, és nem múlik el.
7. Dicsérjétek Urat, sárkánok földből és minden mélségek!
8. Tűz, köes, hó, jég, fergeteknek²⁴⁷ szellete, kik teszik ő igéjét,
9. hegyek és minden halmok, gymölcsöző fák és minden cédrusok,
10. vadak és minden barmok, kégyók és tollas repesők,
11. földnek királyi és minden népnek fejedelmi és földnek minden bírái,
12. ifjak és szűzek, vének az ifjakkal,
13. dicsérjétek Úrnak nevét! Mert felmagasztatott ő magának neve, ő vallatja mennynek és földnek felette,
14. és felmagasztatja ő népének szarvát. Dicséret ő minden szentinek, Izrael fiainak, őhozzá közelejtő népnek!

²⁴⁷ A kódex írásmódja szerint: *fergeteknek*. A szó végi *-g ~ -k* váltakozás itt a névszóképző sajátossága is lehet. – A latin szöveg alapján többes számú alak várható, így esetleg másolói hibával is számolhatunk: *fergete[ge]knek*. – Vö. Vulg.: „spiritus procellarum”, DöbrK. 228: „habnak szele”, KeszthK. 406: „haboknak szele”.

149

(Apor-kódex 164)

Alleluja 159. [Vulg. 149.]

1. Énekljétek Úrnak új éneket, ő dicsérete szenteknek egyházában!
2. Öröljön Izrael abban, ki töttö őtet, és Sionnak lyányi²⁴⁸ vigadjanak ő királyokban!
3. Dicsérjétek ő nevét karban, timpanomban és zsoltárban énekljétek őneki!
4. Mert jól kellették Úrnak ő népében, és felmagasztatja az engedelmeseket üdvösségben.
5. Örölnék szentek dicsőségben, vigadtatnak ő hajlakokban.
6. Istennek öröme²⁴⁹ ő torkokban, és kétélő török ő kezekben.
7. Győződelm tenni nemzetekben, porejtatokat népekben.
8. Ő királyokat megkötözni békókban, és ő nemeseket vas ujjocskákban.²⁵⁰
9. Hogy tegyenek őbennek megírt ítéletet. Dicsőség mend ő szentinek!

²⁴⁸ A Vulgatában *filii* szerepel, ennek a *fiai* felelne meg, l. HADROVICS 1994: 89 (22). Német és cseh forrásokban is előfordul a 'lányai'. – Vö. Vulg.: „Et *filii* Sion”, DöbrK. 229: „és Sion *leányi*”, KeszthK. 407: „és Sionnak *leányi*”.

²⁴⁹ Fordítási probléma, két szó feltűnő hasonlósága alapján, vö. *exaltatio* 'magasztalás', *exultatio* 'öröm', l. HADROVICS 1994: 89 (23). Itt az előbbiről van szó. – Vö. Vulg.: „*Exaltationes Dei*”, DöbrK. 229: „Istennek *örvendési*”, KeszthK. 408: „Istennek *ervendése*”. – A 4–5. versben a két ige fordítása pontos. – Vö. Zsolt. 66,17 is.

²⁵⁰ A latin *manica* 'bilincs' ilyen fordításához valamilyen latin–német szójegyzék adhatott mintát: az előbbi szónak előfordul *ermel* (ma: *Ärmel*) 'ruhaujj' megfelelője; ennek kicsinyítő képzője magyarázhatja az *ujjacska* alakot, l. HADROVICS 1994: 87 (15). – Másfelől maga a *manica* szó is több jelentésű: 'hosszú ujj a tunikán'; 'bilincs'. – Vö. Vulg.: *in manicis ferreis*, DöbrK. 229: *vasakban*, KeszthK. 408: *vas reteszekkel*.

150

(Apor-kódex 164)

Alleluja. 160. [Vulg. 150.]

1. Dicsérjétek Urat ő szentiben, dicsérjétek őtet ő jószágának tökéletiben!
2. Dicsérjétek őtet ő tehetségében, dicsérjétek őtet ő nagyságának sokaságában!
3. Dicsérjétek őtet trombitának szózatjában, dicsérjétek őtet zsoltárban és hegedőben!²⁵¹

²⁵¹ A 4–6. vers laphiány miatt nincs meg.

A LITURGIKUS SZÖVEGEK
KÉT SOROZATA

[A 1. A Szent Atanáznek tulajdonított hitvallás (Quicumque)]²⁵²
(Apor-kódex 165–166)

23. Azért egy Atya, nem három Atyák, egy Fiú, nem három Fiak, egy Szentlélek, nem három Szentlekek.
24. És e háromságban semmi elő, avagy utó, semmi nagyobb, avagy küsebb,
25. de mend e három személyek egyenbe örökök és egyenlő örökek. Úgy, hogy mindenként, miként immár felöl mondatott, az egyesség háromságban és a háromság egyességben böcsöltessék.
26. Ki azért így akar üdvözölni, így azért a háromságról értsen.
27. De kellemetes az örök üdvösségre, hogy mü Uronknak, Jézusnak Krisztusnak testöl létét hüvön higgye.
28. Azért ez az igaz hüt, hogy higgyük és valljuk, mert mü Uronk, Jézus Krisztus²⁵³ Istennek fia, Isten és ember.
29. Isten, Atyának állatjából világnak előttö született, és ember, anyának állatjából e világba született.
30. Tökéletes Isten és tökéletes ember, okos lélekböl és emberi testből állapott.
31. Egyenlő Atyával istenség szerént, küsebb Atyától emberség szerént.
32. Ki jóllehet Isten legyen és ember, demaga nem két Krisztus, de egy.
33. Egy kedég nem istenségnek a testbe változatjával, de emberségnek az istenségbe vételével.
34. Egy mindenként, nem az állatnak *ebloleteuel*,²⁵⁴ de a személnek egyességében.
35. Mert miképpen az okos lélek és a test egy ember, úgyan Isten és ember egy Krisztus.
36. Ki szenvedett mü üdvösségönkért, leszállott poklokiaikhoz, harmadnapon felkölt halottaiböl.
37. Felment mennyekbe, ül mindenható Atyaistennek jogja felöl, onnan megjövendő ítélni eleveneket és halottakat.
38. Kinek jövetelére minden emberek ő testekkel felkelendők, önnön tulajdon művelkedetekről okat adandók.
39. És kik jókat művelkedtek, mennek az örök életbe, de kik gonoszokat, az örök tűzbe.

²⁵² Laphiány miatt nincs meg: 1–22.

²⁵³ A kódexben: „mü Uronknak, Jézusnak Krisztusnak”: három másolói hiba az előző mondat hatására.

²⁵⁴ Homályos szóalak, bizonyára szövegromlás következménye. – Vö. a latin forrásszövegben: „non *confusione* substantiæ”, DöbrK. 58: „állatnak nem *elvegyejtésébél*”, KulcsK. 56: „nem állatnak *eloszlásával*”. – Újabb fordításokban: *elegyítésével*, *egybeelegyítésével*.

40. Ez az közönséges keresztyén hűt, kit hanemha valaki hűvön és erősen hiend,
nem üdvözölhet.
Vége vagyon.²⁵⁵

Második íratik meg Szent Izajás próféta köny[vének] 12.²⁵⁶

Harmadik: 38.²⁵⁷

Negyedik: 1. Regum²⁵⁸ 2.

Ötödik: Exodosnak²⁵⁹ 15.

Hatodik: Abakuknak²⁶⁰ 3.

Hetedik: Deuteronomio²⁶¹ 32.

Nyolcadik: Dánielnek 3.²⁶²

Kilencedik: Lucæ²⁶³ 5.

Tizediket írták Szent Ambrus és Szent Ágoston egyembe, ki ígyen vagyon.²⁶⁴

²⁵⁵ Ez után következik a zsolozsma bibliai kantikumainak jegyzéke, melyben az egyes napokon (hétfőtől vasárnapig) mondandó reggeli dicséretnek szerepelnek, pusztán a bibliai hely jelzésével, l. SZENTGYÖRGYI 2014: 45–46. – Az alábbiakban (ahol szükséges) lábjegyzetben megadjuk a bibliai könyv magyar megnevezését, valamint szögletes zárójelben a pontos bibliai helyet és a kantikum kezdő szavait. A második sorozatban ezek szövegével is találkozunk (kivéve az *Audite cæli*-t).

²⁵⁶ [Iz (Ézs) 12, 1–6: *Confitebor*.]

²⁵⁷ [Iz (Ézs) 38,10–20: *Ego dixi*.]

²⁵⁸ A királyok első könyve. A mai bibliafordításokban: Sámuel 1. könyve [2,1–10: *Exultavit*].

²⁵⁹ A kivonulás. Mózes második könyve [15,1–19: *Cantemus Domino*].

²⁶⁰ Habakuk próféta könyve [3,2–19: *Domine audivi*].

²⁶¹ Mózes ötödik könyve [32,1–43: *Audite cæli*].

²⁶² Dániel próféta könyve [3,57–88, 56: *Benedicite*].

²⁶³ Lukács evangéliuma. [Az 5. fejezetben nincs kantikum. – Lk 1,46–55: *Magnificat*, Lk 1,68–79: *Benedictus*, Lk 2,29–32: *Nunc dimittis*].

²⁶⁴ Lásd a következő szöveget: *Te Deum laudamus*.

[A 2.] Te Deum laudamus²⁶⁵

(Apor-kódex 166–168)

Tégedet, Isten, dicsérünk, tégedet Úrnak vallunk.
Tégedet, örök Atyát, minden föld böcsöl.
Neked minden angyalok, neked mennyek és minden hatalmak,
neked kerubin és szerafin szönetlen szózáttal üvöltnek mondván:
Szent, Szent, Szent Úr Isten, Sabaoth!²⁶⁶
Teljesek mennyek és földek te dicsőségednek nagyságával.
Tégedet apostoloknak dicséretes kari,
tégedet prófétáknak dicséretes számi,
tégedet dicsérnek mártíroknak fényes seregi.
Téged ez világban föld szerént vall szent anyaegyház.
Atyát, mértékletlen nagyságost,
Te tisztelendő egy igaz Fiadat,
te vigasztalendő Szent Lelkedet.
Te Krisztus, dicsőségnek királya,
Te Atyának vagy örök fia.
Te ember megszabadejtatodra nem utálád szűznek méhét fogadandóvol.
Te halál ösztene meggyőzvéd, nyitád meg hűvőknek mennyeknek országát.
Te ülsz Istennek jogja felől Atyának dicsőségében.
Bírónak hitetel megjövendővöl.
Tégedet azért kérünk, te szolgálodat segéhed, kiket te drágalátus véreddel váltottál.
Örök dicsőségben ajándokoztass²⁶⁷ münket te szentiddel!
Üdvözéhed, Uram, te népedet, és megáldjad te öröködet!
És bírjad azokat, és felmagasztassad azokat mend örökiglen!
Menden napon megáldonk tégedet.
És dicsérjük te nevedet örökké és örökkel örökké.²⁶⁸

²⁶⁵ E szöveg másik változata: lásd B 4.

²⁶⁶ Akárcsak a latin forrásszövegben, itt is a héber kifejezés szerepel. Ugyanígy a másik szöveg-változatban: B 4.: *Sabohoth*, valamint egyes párhuzamos helyeken: DöbrK. 233: *sabahot*. – Az esetek többségében e kifejezést lefordítják, vö. FestK. 21: *Seregeknek Úristene*, KeszthK. 48: *Seregeknek Istene*, l. SZENTGYÖRGYI 2014: 55.

²⁶⁷ Fordítási probléma. A latin *numerari* 'számláltatik' helyett a *munerari* 'ajándékoztatik' fordítása szerepel, l. HADROVICS 1994: 85–86 (33). – Vö. Vulg.: „Æterna fac cum sanctis tuis in gloria *numerari*”. – A párhuzamos helyek többsége a fenti hibát mutatja, vö. KeszthK 49: „Erek dicsőségbe te szentiddel *ajándokoztassad* őket”, l. SZENTGYÖRGYI 2014: 54–55. – A kódexben szereplő másik változat (B 4.) pontos fordítást ad: „Erek dicsőségben *számláltassál* te szentiddel”, vö. DöbrK. 233: „Te szentiddel *számláltassad* örök dicsőségbe”.

²⁶⁸ Itt egy mondat hiányzik, vö. B 4.: „Uram, méltoljál ez napon minket bintél érzined.”

Irgalmazj műnekünk, Uram, irgalmazj műnekünk!
Legyen, Uram, te irgalmasságod műrajtonk, miképpen reménkedtünk tebeléd.
Tebeléd reménkedtünk, Uram, ne aláztassam örökké!

[A 3.] Magnificat²⁶⁹

Mária éneke, Lk 1,46–55. (Apor-kódex 168–169)

46. Én lelkem felmagasztatja Urat,
47. és én lelkem vigadott én üdvösségemnek Istenében.
48. Mert tekintette ő szolgálólányának alázatosságát, mert ím ezért minden nemzetek mondnak engemet bódognak.
49. Mert tött énnekem nagyokat, ki hatalmas, és ő neve szent,
50. és ő irgalmassága nemzetekből nemzetekbe őtet félőknek.
51. Tött hatalmat ő karjában, elhímtett kevélyeket ő szűvőknek elméjében.
52. Levetett hatalmasokat székből, és felmagasztatatt alázatosokat.
53. Éhezéket betöltött jószágokkal, és kazdagokat eresztett heaságokba.
54. Fogadta Izraelt, ő gyermekét, megemlékezett ő irgalmasságáról,
55. miként beszélett mi atyáinknak, Ábrahámnak és ő magzatjának örökké.
Dicsőség legyen Atyának és Fiúnak és Szentléleknek, miként vala kezdetben és ma és mindenha és örökköl örökké.

²⁶⁹ E szöveg másik változata: lásd B 2.

[A 4.] Benedictus²⁷⁰

Zakariás éneke, Lk 1,68–79. (Apor-kódex 169–170)

68. Áldott Izraelnek Ura, Istene, mert meglátta, és tött szabadolatot ő népének.
69. És felemelé műnekönk üdvösségnek szarvát, Dávidnak, ő gyermekének,
70. miképpen beszélett a szent prófétáknak szájok miatt, kik voltak világ kezdetétől fogván,
71. üdvösséget mi ellenségink közöl és mendeneknek kezekből, kik gyűlöltének münket.
72. Hogy tenne irgalmasságot mi atyáinkkal, és hogy megemlékeznék ő szent testamentomáról,
73. az esről, kit esködt mi atyánknak, Ábrahámnak, adandóvol önnönmagát műnekönk,
74. hogy félelm nélkül szolgáljonk őneki, mü ellenséginknek kezekből megszabadoltatván,
75. szentségben és igazságban őelöttö mi minden napinkban.
76. És te gyermek, hívatatol Felségesnek prófétájának, mert elevé kelsz Úrnak orcája előtt, megkészejtened ő utait,
77. üdvösség tanóságának adatjára ő népeinek, bűnöknek bocsánatjára,
78. mü Istenönkbeli irgalmasságnak miatta, kikben meglátott münket, kelvén magasságból.
79. Világoséh azoknak, kik ülnek setétekben és halálnak árnyékában, mü lábainknak viseletére békességnek útában.

²⁷⁰ E szöveg másik változata: lásd B 3.

[A 5.] Nunc dimittis²⁷¹

Simeon éneke, Lk 2,29–32. (Apor-kódex 170)

29. Immár elereszted, Uram, te szolgálodat te igéd szerint békességben,
30. mert látták én szemeim te üdvözejtődet,
31. kit alkottál minden népeknek orcája előtt,
32. világot pogánoknak megjelenetére és dicsőséget te népednek, Izraelnek.
Dicsőség legyen Atyának!

²⁷¹ E szöveg másik változata: lásd B 5.

[A 6.] Conditio alme

(Apor-kódex 170–171)

1. Csillagoknak szent szerzője,
hűvőknek örök világa,
Krisztus, mindeneknek szabadítója,
hallgass meg könyörgőknek onszolatjokat!
2. Ki bánván ez világnak
halál veszedelmével elvesztét,
megvigasztád a sendő világot,
urvosságot adván méltóknak.
3. Ez világ vége elközelejtven,
származék ment vő ő tereméből,
a szűz anyának
tisztaságos lakodalmából.
4. Ki erős hatalmának
menden térdek lehajtatnak,
mennyeiek és földiek
szerelmes alázkodattal vallják.
5. Nap őrizvén ő elnyugtát,
Hód ő homályát tartván,
fénlvén a csillagoknak fények
a bizon utakat tartja.
6. Onszolonk téged, szent Isten,
jövendő világ bírása,
tarts meg münket ez időben
az álnok ellenség nyilatól.
7. Atyának, Fiúnak, Szentléleknek
legyen dicséret és tisztesség,
tehetség és dicsőség
mendörököl örökké! Ámen.

[A 7.] Veni redemptor gentium (Apor-kódex 171–172)

1. Jöjj, nemzeteknek szabadejtója,
mutassad meg szűznek szülését,
Csudálkodjék mend ez világ,
Istennek ilyen születet illik.
2. Nem emberi magtól, de
isteni ihlettől
Istennek igéje testté lőn,
és méhnek gyimölcsö virágozék.
3. Szűznek jonha megnehézkösölt,
tisztaságnak kapui megmaradnak,
jószágoknak zásztójok félnek,
Isten ő templomában nyájaskodik.
4. Származván ő tereméből
tisztaságnak palotájából,
természeti nemzettel ment
víg óriás, hogy az úton fusson.
5. Kijövö ő Atyától
esmég Atyához fordola,
származék poklokiakhoz,
felméne Istennek székire.
6. Atyával egyenlő valván,
testnek övével öltözék,²⁷²
jószággal be-megerősejtvén
mű testönknek betegségit.

²⁷² A kódex szövegében *oxtozek* [öszközék] szerepel; ez nagy valószínűséggel másolói hiba a fenti igealak helyett. Egy esetleges **öszközik* ige nem mutatható ki. – Vö. a latinban: „Carnis trop-hæo *accingere*”, DöbrK. 237: „testet megvínia *övezzed*”, KeszthK. 54: „testnek *eltezetit* felvén”. Az *accingere* jelentése: ’felövez, körülövez, felkészít’.

7. Immar fénlík a te jászlod,
új világot ad az éj, kit
sem egy éj meg nem setétejtet,
és szönetlen hüttel fénlík.

8. Dicsőség legyen Atyának
és önnön csupa Fiának
vigasztaladó Szentlélekkal
mendörökkel örökké. Ámen.

[A 8. A solis ortus cardine]

(Apor-kódex 172–173)

1. Napkelet sarkalatától
és földnek mend végéiglen
énekljönk Krisztus fejedelmnek
Szűz születtenek.
2. Ez világnak bódog szerzéje
szolgáló testet vőn őreá,
hogy testet testtel megszabadejtván
el ne vesztené, kiket szerzett.
3. A mennyei malaszt bemegyén
a szülőnek rejtek belibe,
a Szűznek jonha viseli
a titkokat, kiket nem esmert vala.
4. A tiszta mellnek háza
hirtelen Isten temploma leszen,
a Szűz, nem tudván férfiat,
Ige miatt foga Fiat.
5. A gyermekszülő, a Fiat szülő
kit Gábriel elevé megmondott vala,
Kit Szent János ő anyja méhében
berekesztvén, megérzett vala.
6. A szénán fektét szenvedé,
a jászlot nem utalá,
kevés tejjel élttetett,
ki miatt a szűz sem éhezik.²⁷³

²⁷³ Ez a sor téves fordítás eredménye: a latin *ales* 'szárnyas, madár' szót a fordító talán az *alo* 'táplál, felnevel' igéből próbálta értelmezni, és Máriára vonatkoztatta, l. SZENTGYÖRGYI 2014: 50. – Vö. a latin himnuszban: „Per quem nec *ales* esurit”, FestK. 354: „ki miatt *madár* sem éhezik”, KeszthK. 55: „ki miatt *ű anyja*, *Szíz Mária* nem éhezék”.

7. A mennyei karok örölnek,
és az angyalok Istennek énekelnek,
és a pásztoroknak megjelenik
a Pásztor, ki mindeneket teremtett.

8. Dicsőség legyen felséges Atyának,
és igen nagy dicséret ő Fiának,
Szentlélekkel egyembe
ma és örökköl örökké! Ámen.

[A 9. Audi benigne Conditor]

(Apor-kódex 173)

1. Kegyes mindenható Isten,
hallgasd meg könyöröletest
mü siralmas onszolatonkat
ez negyven napi szent bejtökben!
2. Szűveknek szent esmerője,
te tudod mü beteg erőnket,
adjad tehozjád fordulóknak
bocsánatnak malasztját!
3. Bizon igen bűnhöttök,
és gyetrelmeket kerestök,
de te, ki mindeneket esmersz,
bocsáss münekök, sendőknek!
4. Adjad, hogy küvöl mü testök
törödelm miatt megtörődjék,
és mü elménk megjózanoljon
bűnnek minden szeplőitől!
5. Bódog Szentháromság
és isteni egy állat,
adjad, hogy mü böjtöknek ajándoki
használjanak tieidnek!
6. Te neved tisztességére,
mü lelköknek üdvösségére
és te szent egyházadbeli
hűvöknek öregböletekre. Ámen.

[A 10. Vexilla regis prodeunt]

(Apor-kódex 173–174)

1. Királynak zásztói kimennek,
a keresztnek szentsége fénlük,
kivel a testnek tevője testben
a keresztre akasztaték.
2. Kivel annak felette megsebhödt,
a láncának kemény élivel,
hogy münket bűnönktől megmosna,
öbelölő kifolya víz, vérrel öszvö.
3. Tahát beteljesedének, melyeket
hű Szent Dávid énekle a zsortárban,²⁷⁴
mondván: a nemzeteknek
Isten a fától országlott.
4. Édes a fa és fényes,
királyi bársonnal ékesejtetett,
méltó gyükérral választatott
ilyen szent tagokat illetnie.
5. Bódog fa, kinek karján
csüggött ez világnak jutalma,
testnek mértéke lőn,
és elvevé pokolnak foszlatit.
6. Üdvöz légy ó, kereszt, egyetlenegy
reménség²⁷⁵ gyetrelmnek idejében,
bővöh igazságot kegyességnek,²⁷⁶
és bocsánatot adj bűnöseknek!

²⁷⁴ Az *r*-es formára nézve l. a Zsolt 101 feliratának jegyzetét.

²⁷⁵ A kódexben így írva: *remensege*. A szó végi *e* nem illik ide. Vö. a latin himnuszban: „O Crux ave, spes unica”, DöbrK. 240: „Ó, egyetlen *reménségönk*, szent kereszt”.

²⁷⁶ Feltehetőleg másolóhi hiba *kegyeseknek* helyett. – Vö. a latinban: „Auge *piis iustitiam*”, DöbrK. 241: „*Kegyességnek* bévéh igazságot”.

7. Felséges Szentháromság,
téged minden szellek dicsérnek,
kiket a keresztnek titkja miatt
üdvözöjtvén bírsz örökké. Ámen.

[A 11. Ad cænam Agni providi]

(Apor-kódex 174–175)

1. Éneklönk Krisztus fejedelmnek,
a bölcs báránnak
és a fejér stólákkal megfényesöltnek vacsorájára
a Vörös-tengeren általmentének utána.
2. Kinek a keresztfa oltárán
magsült, szentségő testét
ő rózsálló vérével
kóstolván élönk Istennek.
3. A húsvét napjának estin
a megpusztejtó angyaltól,
megóalmaztatván fáraónak
kemenségő hatalmából, megmenekedvénk.
4. Immár mü húsvétonk, Krisztus,
ki mondatik áldoztatott báránnak,
ő teste áldoztatott
tisztaságnak pogácsájába.
5. Ó, bizon méltó szent ostya,
ki miatt poklok megtöretének,
a fogságbeli nép megszabadolván
megfordola életnek érdemébe.
6. Mikor Krisztus felkele a koporsóból,
a győző megfordola pokolból,
megszorejtván kötéllel a kegyetlent
és megnyitván paradicsomot.
7. Kérönk, mendeneknek teremtőjö,
e húsvétnek örömében,
hogy óalmazjad te népedet
menden hirtelen haláltól.

8. Dicsőség neked, Uram,
ki felköltél halottaidból,
Atyával és Szentlélekkel,
mendöröggel örökké! Ámen.

[A 12. Ave maris stella]

(Apor-kódex 175–176)

1. Üdvöz légy, tengernek csillaga,
Istennek szent anyja
és mindenkor szűz,
mennynek bódog kapuja!
2. Vevén az üdvözetet
Gábielnek szájából,
fondálj münket békességben,
megváltoztatván Évának nevét.²⁷⁷
3. Ódjad meg bűnöseknek köteleket,
adj világot vakoknak,
űzjed el mü gonoszságinkat,
nyerj nekünk minden jószágokat!
4. Mutassad te magadat anyánkknak,
fogadja temiattad az onszolatokat,
ki müértönk²⁷⁸
te fiad akara lenni.
5. Egyetlenegy Szűz,
kegyes mindenek között,
münket, bűnönktől megszabadoltakat,
tégy kegyesekké és tisztákká!
6. Adj tiszta életet,
készéh bátor utat,
hogy látván mindenkor
Jézust, egybe öröljünk!

²⁷⁷ Vö. *Ave*.

²⁷⁸ A latin himnusz egy szavának ('született') itt nincs megfelelője. – Vö. „qui pro nobis *natus* / tulit esse tuus”, FestK. 117: „ki *szenvede* értünk, lenni te fiaddá”, CzechK. 152: „az ki miérettünk *születött*, akara tiéd lenni”.

7. Legyen dicsőség Atya Istennek,
ékesség felséges Krisztusnak,
tisztesség Szentléleknek,
ki három személben és egy állatban! Ámen.

Ó, felséges Úristen, segélj münket! Ámen.²⁷⁹

²⁷⁹ A másoló fohásza a liturgikus szövegek általa leírt első sorozatának a végén.

[B 1. Gloria in excelsis Deo]

(Apor-kódex 176–177)

Dicsőség Istennek magasságban!
És feldön békesség jó akaratos embereknek!
Dicsérünk téged, áldonk téged,
imádonk téged, dicséjejtünk téged.
Hálát adunk neked te nagy dicséségedért.
Uram, Isten, mennyei király, mindentehető Atya Isten.
Uram, egyetlenszült Fiú, Jézus Krisztus.
Uram, Isten, Istennek báránya, Atyának Fia,
ki világnak bínét elveszed, irgalmazj nekünk!
Ki világnak bínét elveszed, fogadjad mi kenyergésönket!
Atyának jogjára ilsz, irgalmazj nekünk!
Mert tennenmagad Szent, tennenmagad Úr,
tennenmagad Felséges, Jézus Krisztus,
Szentlélekkel, Atya Istennek dicséségében. Ámen.

[B 2. Magnificat]²⁸⁰

Mária éneke, Lk 1,46–55. (Apor-kódex 177)

46. Nagyejtja Urat én lelkem,
47. és ervend én lelkem én idvességes Istenemben.
48. Mert ő szolgálóleányának alázatosságát tekinté, mert íme ezből engem minden
nemzetek bódognak mondnak.
49. Mert nekem nagyokat tött, ki hatalmas, és ő szent neve,²⁸¹
50. és ő irgalmassága nemzetről nemzetre ötet félőknek.
51. Hatalmat tött ő karjában, elpusztított ő szíveknek elméjékbeli kevélyeket.
52. Levetett hatalmasokat székekből, és felmagasztalt alázatosokat.
53. Éhezőket megtöltött jószágokkal, és kazdagokat hévon bocsátott.
54. Fogadta Izrael[t], ő gyermekét, emlékeztén ő irgalmasságáról,
55. miként szólott mi atyánknak, Ábrahámnak és ő magzatjának mindörökké.
Ámen.

²⁸⁰ E szöveg másik változata: lásd A 3.

²⁸¹ Bizonyára a másolónak tulajdonítható szórendi hiba. Helyesen: „és szent ő neve”. – Vö. Vulg.: „et sanctum nomen eius”, A 3,49: „és ő neve szent”, RUF: „és szent az ő neve”.

[B 3. Benedictus]²⁸²

Zakariás éneke, Lk 1,68–79. (Apor-kódex 177–178)

68. Áldott Úr, Izraelnek Istene, mert meglátta, és ő népének váltságot tölt.
69. És idvességnek szarvát felemelte ő gyermekének, Dávid házában,
70. miként szólt erektől fogván ő szent prófétáinak²⁸³ szájok miá,
71. idvességet mi ellenséginktől és mindazoknak kezekből, kik gyűleltenek minket,
72. irgalmasságot tenni mi atyánkkal és megemlékezni ő tervényéről,
73. melyet tervénnyel eskedett Ábrahámnak, mi atyánknak adnia nekünk,
74. hogy félem nélkül, mi ellenséginknek kezekből szabadoltak, szolgáljon neki
75. szentségben és igazságban őelötte minden napinkban.
76. És te gyermek, Felségnek prófétája hívatol, mert Úrnak orcája előtt mégy, ő utait szerzened,
77. idvességnek tudományát adnod ő népének, ő bíneknek bocsánatjára,
78. mi Istenenknek irgalmasságos beli miá, kikben meglátogatott minket magosból támadván,
79. világosejtania azoknak, kik setétben és halálnak árnyék[á]ban ülnek, igazejtanonk mi lábainkat békességnek útára.

²⁸² E szöveg másik változata: lásd A 4.

²⁸³ A kódexben „prófétájának” szerepel, de a *szájok* alak többes számú birtokos jelzőre vall. – Vö. Vulg.: „per os sanctorum, [...] *prophetarum eius*”, A 4,70: „a szent prófétáknak”, DöbrK. 232: „szent prófétáinak”.

[B 4.] Te Deum laudamus²⁸⁴

(Apor-kódex 178–180)

Isten, téged dicsérünk, Urat, téged vallunk.
Örök Atyát, téged minden föld böcsöl.
Teneked minden angyalok, teneked mennyek és minden hatalmak,
teneked kerubok és szeráfok szünetlen szóval kajáltak:
Szent, Szent, Szent Ūristen, Sabohoth!²⁸⁵
Mennyek és földek teljesek te felségednek dicsőségével.
Téged apostoloknak dicséséges kara,
téged prófétáknak dicséretes száma,
téged dicsér mártíromoknak fényességes seregi.
Téged feldnek kerektségében szentegyház vall.
Mérhetlen felségebeli Atyát,
becselendő bizont és egyetlen Fiadat
és vigasztaló Szentlelket.
Te Krisztus, dicséségnek királya,
Te Atyádnak örek fia vagy.
Te embert megszabadejtanod fogadván, nem szernyülted szíznek méhét.
Te halálnak²⁸⁶ fuldalóját meggyézvén, megnyitád.²⁸⁷
Te Istennek jogjára ülsz, Atyának dicsőségében.
Hitetel jevendé bírónak lenned.
Téged azért kérünk, segéljed szolgáládat, kiket drágalátos véreddel megváltottál.
Erek dicséségben számláltassál te szentiddel!
Uram, idvezéhed te népedet, és áldj te erekségednek!
És bírjad őket, és felmagasztaljad őket minderekig!
Minden napon áldonk téged,
és erekké dicsérjük te nevedet és erekköl erekké.
Uram, méltoljál ez napon minket bintél érizned.
Irgalmazj nekönk, Uram, irgalmazj nekönk!
Legyen mirajtonk, Uram, te irgalmasságod, miként reménkedtönk tebenned.
Uram, tebenned reménkedtem, minderekké ne szégyenljek!

²⁸⁴ E szöveg másik változata: lásd A 2.

²⁸⁵ Lásd az A 2. szöveg idevágó jegyzetét.

²⁸⁶ A kódexben „halálának” áll, de ez a forma nem illik ide.

²⁸⁷ E mondat folytatása hiányzik, vö. A 2: „nyitád meg hívőknek mennyeknek országát”.

[B 5. Nunc dimittis]²⁸⁸

Simeon éneke, Lk 2,29–32. (Apor-kódex 180)

29. Uram, immár elbocsátod te szolgálodat te igéd szerint békességben,
30. mert én szemeim látták te idvezetédet,
31. kit szerzettél minden népeknek orcája előtt,
32. pogánoknak kijelentő világot, és dicsőséget te népednek, Izraelnek. Ámen.

²⁸⁸ E szöveg másik változata: lásd A 5.

[B 6.] **Benedicite omnia**

Dán 3,57–88 és 56. (Apor-kódex 180–181)

57. Úrnak minden dolgi, áldjatok Úrnak,
dicsérjétek és minderekké igen felmagasztaljátok őtet!
58. Úrnak angyali, áldjatok Úrnak!
59. Mennyeiek, áldjatok Úrnak!
60. Minden vizek, kik mennyek felette vannak, áldjatok Úrnak!
61. Úrnak minden eréi, áldjatok Úrnak!
62. Nap és Hód, áldjatok Úrnak!
63. Mennyeknek húgyi, áldjatok Úrnak!
64. Es és harmat, áldjatok Úrnak!
65. Úrnak minden lelki,²⁸⁹ áldjatok Úrnak!
66. Tűz és hőség, áldjatok Úrnak!
67. Hideg és nyár, áldjatok Úrnak!
68. Harmatok és zúzmarázok, áldjatok Úrnak!
69. Ég²⁹⁰ és hideg, áldjatok Úrnak!
70. Jeges és havak, áldjatok Úrnak!
71. Éjék és napok, áldjatok Úrnak!
72. Fényesség és setétség, áldjatok Úrnak!
73. Villámok és fellegek, áldjatok Úrnak!
74. Feld áldja Urat, dicsérje, és minderekké igen felmagasztalja!
75. Hegyek és dombok, áldjatok Úrnak!
76. Felden minden teremtők,²⁹¹ áldjatok Úrnak!
77. Kútfejek, áldjatok Úrnak!
78. Tenger és folyóvizek, áldjatok Úrnak!
79. Cethalak és vízben minden indolók, áldjatok Úrnak!
80. Mennyek minden madarai, áldjatok Úrnak!
81. Minden vadak és barmok, áldjatok Úrnak!
82. Embereknek fiai, áldjatok Úrnak!
83. Izrael áldja Urat, dicsérje és igen felmagasztalja őtet!
84. Úrnak papi, áldjatok Úrnak!

²⁸⁹ A latin *spiritus* jelentései közül ide a 'szél' illik. – Vö. Vulg.: „Benedicite omnes *spiritus* Dei Domino”, FestK. 256: „Istennek minden *lelki*”, DöbrK. 230: „Istennek minden *lelkesi*”, SZIT: „mind ti *szelek*”.

²⁹⁰ A latin alapján itt más szó várható, legvalószínűbb a *fagy*. – Vö. Vulg.: „*gelu*, et frigus”, BécsiK. 132: „Úrnak *dere* és hidege”, FestK. 256 és DöbrK. 230: „*fagy* és hideg”.

²⁹¹ Valószínűleg másolói hiba *termők* helyett. – Vö. Vulg.: „*universa germinantia in terra*”, BécsiK. 132: „Úrnak minden *magzói*”, DöbrK. 231: „földnek minden *termői*”.

85. Úrnak szolgálói, áldjatok Úrnak!
86. Igazaknak elméi és lelki, áldjatok Úrnak!
87. Szentek és szívbeli alázatosok, áldjatok Úrnak!
88. Anania, Azaria, Misael,²⁹² áldjatok Úrnak, dicsérjétek, és minderekké igen felmagasztaljátok őtet!
Áldjuk Atyát és Fiat Szentlélekkel, dicsérjük és minderekké felmagasztaljuk őtet!
56. Áldott vagy, Uram, mennyek erekségében,²⁹³ és dicséretes és dicsőséges és igen felmagasztatott minderekké.
Áldjon és megérizjen minket erek Atya! Ámen.

²⁹² A három név a Héber Bibliában: *Hananjá, Azarjá, Misáél*. Vö. Vulg.: *Anania, Azaria, Misael*, SZIT: *Hananja, Azarja, Misael*.

²⁹³ Másolói hiba *erésségében* 'erősségében' helyett. – Vö. Vulg.: „in *firramento cæli*”, BécsiK. 131: „mennynek *firramentomán*”, FestK. 259: „mennynek *erősségébe*”, DöbrK. 231: „mennynek *erősségében*”.

[B 7. Confitebor] Kantika

Izajás éneke, Iz (Ézs) 12,1–6. (Apor-kódex 181–182)

1. Gyónom neked, Uram, mert megharagudtál énreám, megfordolt te mérged, és vigasztaltál engem.
2. Íme, Isten én idvezajtóm, bízván teszek, és nem félek, mert én erességem és én dicséretem Úr, és lött énnekem idvességre.
3. Vigasságban mertek vizeket idvezítének kútiból.
4. És mondjátok az napon: Valljatok Úrnak, és híjátok ő nevét! Tudassátok népekben ő lelemésit! Emlékezzetek, mert felséges ő neve!
5. Énekeljete Úrnak, mert nagyságosol tött, hirdessétek azt mind széles felden!
6. Ervendj és dicsérj, Sionnak lakozása, mert teközötted nagy Szent Izrael!²⁹⁴

²⁹⁴ A fordító nem vette észre, hogy birtokos szerkezetről van szó. – Vö. Vulg.: „quia magnus in medio tuo *sanctus Israel*”, DöbrK. 244: „és dicsérjed *szent Izraelt*, mert nagy teközepetted”, RÚF: „mert nagy közöttetek *Izrael Szentje*”.

[B 8. Ego dixi] Kantika

Ezékiás éneke, Iz (Ézs) 38,10–20. (Apor-kódex 182–183)

10. Én mondtam: én napomnak felén elmegyek pokolnak kapujára, keresem én esztendémnek maradékát.
11. Mondék: Nem látom Ūristent élőknek feldében, továbbá embert nem nézek, sem nyugalomnak lakozóját.
12. Én nemzetem elvettetett, és elfordolt énrólam, miként pásztoroknak sátori. Lemettetett, miként takácstól, én életem; mikoron megszöttetném, lemetött engem. Reggeltől estig elvégez engem.²⁹⁵
14. Miként fecskének fia, úgyan iveltek, emlékezem, miként galamb. Megvékonyoltak én szemeim, magasságba nézvén: Uram, erőt tűrök, felelj érettem!
15. Mit mondjak? Avagy mit felel nekem, hol őt én töttem.²⁹⁶ Meggondolom neked minden esztendeimet én lelkemnek keserőségében.
16. Uram, ha így élek, és illeténekben én lelkemet ihlete,²⁹⁷ *meg jghez*²⁹⁸ engem, és megelevenítesz engem.
17. Íme, békességben én keserőséges keserőségem. Te kedég kimentetted én lelkemet, hogy el ne veszne, háta[d] megé hagyítottad minden bíneimet.
18. Mert pokol nem gyónik neked, halál sem dicsér téged, nem várják te bizonyságodat, kik tóban szállnak.²⁹⁹
20. Uram, idvezéh engem, és mi dicséretönket énekeljek életönknek minden napiban Ūrnak házában. Ámen.

²⁹⁵ Ez a mondat a 13. vers végén megismétlődik. E vers szövege itt hiányzik. Másolói figyelmetlenség okozhatta a közbülső rész kimaradását. Vö. ehhez DöbrK. 244: „reggeltől fogván megvégez engem. Reménkedem vala holvalig, megtöré minden tetemeimet, miként orosz lány. Reggeltől fogván estig megvégez engem”.

²⁹⁶ Másolói hiba e helyett: „holott ő tötte” (betűhú formában: *ew tewtte) l. HADROVICS 1994: 79 (53). – Vö. Vulg.: „cum ipse fecerit”, DöbrK. 245: „holott én magam töttem”, RÚF: „amit megmondott, azt tette velem”. – Az előzmény ő töttö is lehet. Ebből jellegzetes másolói hibával (betűhú formában): *ew tewttew → en tewttem.

²⁹⁷ Másolói hibákat mutató rész. Az *ihlete* valójában: *ilete* 'élete', l. HADROVICS 1994: 79 (54). A *lelkemet* feltehető előzménye: *lelkemnek*. Az *élek* igealaké talán: *élet*. – Vö. Vulg.: „Domine si sic vivitur, et in talibus vita spiritus mei”, DöbrK. 245: „Uram, ha így vagyon élet, én lelkemnek *ilete* illeténekben”. – Vö. RÚF: „Uram, az éltet mindenkit, és engem is az éltet, hogy te majd megerősítesz és meggyógyítasz engem”.

²⁹⁸ Szövegromlást mutató szóalak. Jelentése feltehetőleg 'megfeddesz'. (A *fedd* ige korábbi változata a *fegy*, l. TESz.) – Vö. Vulg.: *corripies*, DöbrK 245: *megfeddesz*. – Lásd az előző jegyzet végét is.

²⁹⁹ A 19. versnek itt nincs megfelelője. – Vö. ehhez DöbrK. 245: „Eleven, eleven, ū gyovonik neked, miként én es, ez napon atya ū fiának te bizonyságodat megtudatja”.

[B 9. Exultavit] Harmagyik kantika

Anna éneke, 1Sám 2,1–10. (Apor-kódex 183–184)

1. Ervendett én szívem, Uram, és felmagasztott én szívem,³⁰⁰ én Istenem. Elcogolt³⁰¹ én szájam én ellenségimre, mert megörült idvességidben.
2. Nincsen szent, miként Úr legyen, mert egyéb es nincsen tőled válván, és nincsen erős, miként mi Istenünk.
3. Ne sokasohátok igen nagyon szótokat; régiek,³⁰² mert Isten tudományoknak Istene, és őneki készülnek gondolatok.
4. Erőseknek íjek meggyéztett, és erekké³⁰³ lőnek bátorságban evedeztek.
5. Előbb megelégedtek magokat kenyerekért helhették, és éhezék megelégedtenek. Mígnem meddő sokakat szülne, és kiknek sok fiai volnának, megkórulna.
6. Halálosejt³⁰⁴ és elevenejt, elvezet poklokba, és esmég felhoz.
7. Úr szegént teszen, és kazdagejt, aláz, és felmagasztal.
8. Ébresztvén porból nyavalyást, és ganéjból szegént felemelvén, hogy iljön fedelmekkel, és dicsőségnek székét tartsa. Mert feldnek sarkaiban³⁰⁵ Úré, és kerek világot reájok veté.
9. Ó szentinek lábokat tartja, és kegyetlenek setétben veszteglenek, mert ember nem bátorol ő erésségében.
10. Úrnak ellenségi félik őtet, és őreájok mennyekben hangosol. Úr feldnek végít ítéli, és császárságot ő királyának ad, és felmagasztalja ő Krisztus[á]nak szarvát. Ámen.

³⁰⁰ A korábban leírt szó téves ismétlése *szarvam* helyett, l. HADROVICS 1994: 79 (55). – Vö. Vulg.: „Exultavit *cor meum* [...] et exaltatum est *cornu meum*”. – Hasonló téves ismétlés: DöbrK. 245: „és én szívem felmagasztaték”. – A két latin szó alakja is belejátszhatott a jelenségbe, vö. *cor* 'szív', *cornu* 'szarv'.

³⁰¹ Másolói hiba *eltágotl* 'tágotl' helyett, l. HADROVICS 1994: 79 (56). – Vö. Vulg.: „*dilatatum est os meum*”, DöbrK. 246: „Én szám *elszélesölt*”.

³⁰² Itt néhány szó hiányzik. – Vö. Vulg.: „*recedant vetera de ore vestro*”, DöbrK. 246: „Ti szátokból régiek *eltávozzanak*”.

³⁰³ Másolói hiba *erőtelenek* helyett, l. HADROVICS 1994: 80 (57). – Erre vall a forrásszöveg és a szöveggörnyezet is. – Vö. Vulg.: *infirmi*, DöbrK. 246: *kórok*, RÚF: „de akik a földre rogytak”.

³⁰⁴ A mondat elejéről hiányzik az alany. – Vö. Vulg.: „*Dominus mortificat et vivificat*”, DöbrK. 246: „Úr öl és elevenejt”.

³⁰⁵ A *-ban* rag másolói hiba. – Vö. Vulg.: „*Domini enim sunt cardines terræ*”, DöbrK. 246: „Mert földnek *végi* Úré”.

[B 10. Cantemus Domino] Kantika

Mózes éneke, Kiv (2Móz) 15,1–19. (Apor-kódex 184–186)

1. Énekeljenk Úrnak, mert dicsőséggel tiszteltetett, lovat reája ellővel tengerben hagyított.
2. Én erésségem és én dicséretem Úr, és lött énnekem idvességre. Ez én Istenem,³⁰⁶ én atyámnak Istene, és felmagasztalom őtet.
3. Úr, miként vívó ember, ő neve Mindenttehető.
4. Fáraónak szekerét és ő seregét tengerben³⁰⁷
5. Özönvize beburította őket, és alászállottanak fenékre, miként kő.
6. Uram, te jogod megnagyolt erősségedben, Uram, te jogod verte ellenséget.
7. És te dicsőségednek sokságában levitted ellenségimet. Bocsátád haragodat, ki őket benyelte, miként szálkát.
8. És te mérgednek lelkében³⁰⁸ vizek meggyülekeztenek, folyóvíz megállott. Özönök vízi meggyöltenek tengernek kezepiben.
9. Mondott ellenség: Űzem és megfogom őket, nyereségeket osztok, betelik én lelkem; kihúzom én törömet, én kezem megöli őket.
10. Fútt te szeled, és tengerbe burította; elsillyedtek, miként ón sebes vizekben.
11. Uram, ki hozjád hasonló,³⁰⁹ nagyságos szentségben, ijedetes és dicséretes és csodálatosakat tevő?
12. Kiterjesztetted kezedet, és feld benyelte őket.
13. Vezér voltál irgalmasságban népeknek,³¹⁰ kit megváltottál, és elvitted őket te erősségedben te szent lakodalmadban.
14. Feljöttek népek és megharagudtanak, bánatok foglalták jászoknak³¹¹ lakosit.
15. Tahát megháboroltak Edóm fejedelmi, Móábnak bátorit reszketeg érette, megasztanak Kánaámnak minden lakosi.

³⁰⁶ A félvers folytatása hiányzik. – Vö. Vulg.: „Iste Deus meus, et glorificabo eum”, DöbrK. 247: „Ez én Istenem, és dicsősejtem űtet”.

³⁰⁷ A mondat folytatása hiányzik. – Vö. Vulg.: „[...] proiecit in mare: electi principes eius submersi sunt in Mari rubro”, DöbrK. 247: „[...] tengerbe ejté. Űneki választott fejedelmi Verös-tengerbe sillyedének”.

³⁰⁸ A latin *spiritus* jelentése itt 'szél'. – Vö. Vulg.: „Et in spiritu furoris tui”, DöbrK. 247: „és te mérgednek szelében”.

³⁰⁹ Ez a kérdés a forrásszövegben kétszer is előfordul. – Vö. Vulg.: „Quis similis tui in fortibus Domine? Quis similis tui [...]?”, DöbrK. 248: „Uram, erősek között ki hozjád egyenlő? Ki hozjád egyenlő [...]?”

³¹⁰ Másolói hiba *népednek* helyett. – Vö. Vulg.: *populo*, DöbrK. 248: *népednek*, JordK. 29ra: „az te *népednek*”.

³¹¹ A népnév itt a filiszteusokra utal. – Vö. Vulg.: „habitatores Philisthiim”, DöbrK. 248: *jászokot*, JordK. 29ra: „az *jászoknak* népei”, RUF: „*Filisztea* lakói”.

16. Ötljék őrájok félelm és rettenet te karodnak nagyságában! Legyenek indolhatlanok, miként kő, mígnem elmenjen ez nép, kit vallottál.³¹²
17. Beviszed őket, és ülteted őket te erekségednek hegyén, te lakóhelyednek igen erésében, kit munkálottál, Uram; te szent helyedben, Uram, kit te kezeid erősítettek.
18. Úr erekké országlott, és még továbbá.
19. Mert bement fáraó ő szekerével és lovagosival tengerbe, esmég hozta Úr őreájok tengernek vizit, Izraelnek fiai kedég szárazon jártanak ő közepi által. Ámen.

³¹² Ez a részlet a forrásszövegben kétszer szerepel, némi variációval. – Vö. Vulg., vö. DöbrK. 248: „míg nem, Uram, te néped általmegyén, míg nem általmegyén ez nép, kit bírtál”.

[B 11. Domine audivi]

Habakuk éneke, Hab 3,2–19. (Apor-kódex 186–188)

2. Uram, hallottam hallásodat, és féltém. Uram, te dolgoz, esztendének közepiben azt megelevenedd, esztendének közepiben megjelented. Mikoron megharagoszol, irgalmasságról emlékezzél!
3. Isten felszéről³¹³ jó, és Szent Fáraon hegyéről.³¹⁴ Befedte mennyeknek³¹⁵ ő dicsősége, és föld teljes ő dicséretével.
4. Ő fénye leszen, miként fényesség, ő keziben szarv, ott rejtezett el ő erőssége.
5. Halál ő orcájának előtte megyen, kiered ördög ő lábának eleiben.
6. Álla, és feldet megméri; néze, és pogánokat megfejte. És megtöretének öröknek,³¹⁶ lehajlának világnak dombi ő erekségének járásítól.
7. Éktelenségért látám szerencseneknek sátorit, Madjám³¹⁷ feldének bőri megháborolának.
8. Minem folyóvizekben haragudtál, Uram, avagy folyóvizekben te mérged? Avagy tengerben te nehezölésed? Ki felhász te lovadra, és te nyeghersed³¹⁸ idvesség.
9. Ébresztvén felébreszjed te ijedet, terjedéseknek lött esések, kiknek szóltál.³¹⁹ Feldnek folyóvizit megszakasztád.

³¹³ Vö. Vulg.: „Deus ab Austro veniet”, DöbrK. 249: „Isten felszéről jó”. – Az újabb fordításokban: RÚF: *Témán felől*, SZIT: *Támán felől*, LMPs.: *Dél felől*. – De vö. 1405 k.: „aquilo: fel zel” ’északi szél’, l. TESz. *fel-* a. – Vö. Gl. *szél*’.

³¹⁴ A héberben *Parán*, vö. Vulg.: „de monte *Pharan*”, RÚF: „*Parán* hegyéről”, SZIT: „*Farán* hegyéről”. – A *Szent* itt a tagmondat alánya.

³¹⁵ Másolói hiba *mennyeket* helyett. – Vö. Vulg.: „Operuit *caelos*”, BécsiK. 273: „befedezte *mennyeket*”, DöbrK. 249: „*mennyeket* befedé”.

³¹⁶ Itt kimaradt a ’hegyei’ jelentésű szó. – Vö. Vulg.: „*montes saeculi*”, BécsiK. 273: „világnak *hegyi*”, DöbrK. 249: „örökségnek *hegyei*”.

³¹⁷ A héberben *Midján*, vö. Vulg.: *Madian*, RÚF: *Midján*, SZIT: *Midián*.

³¹⁸ Szövegromlást mutató alak. A latin alapján ’szekereid’ jelentésű szó várható; innen a javítás: *négyesid* ’négyesfogataid’, l. HADROVICS 1994: 80 (60). – Vö. Vulg.: „et *quadrigæ* tuæ salvatio”, BécsiK. 274: „és te *szekered* szabadolás”, DöbrK. 250: „és te *szekered* idvösség”, RÚF: „Ki jössz [...] győzelmet hozó *harci kocikkal*?” – A szóalakból kiindulva a **nyergesed* is szóba jöhet. Ez az Árpád-kortól adatolható, l. TESz.

³¹⁹ Nehezen értelmezhető részlet. A *tribus* = *terjedés* megfelelésről: HADROVICS 1994: 80 (61). – A *terjedés* valószínű jelentése itt: ’nemzetség, ivadék’. Az *esés* az *es* ’eskü’ szóval függhet össze. – Vö. Vulg.: „*iuramenta tribubus quæ locutus es*”, BécsiK. 274: „az *eseket*, melyeket beszélettél a nemeknek”, DöbrK. 250: „*terjedéseknek esidet*, melyeket szóltál”. – Az újabb fordításokban: RÚF: „tegzed nyilakkal tele”, SZIT: „a tegzed tele van nyíllal”.

10. Vizek³²⁰ láttanak téged, és hegyek bánkódtanak, vizeknek csergetege elmúlt; özön ő szavát adta, magasság kezeit felemelte.
11. Nap és Hód ő lakóhelyekben állottanak, te nyilaidnak fényességében mennek, te fénlő csucsádnak fényességében.
12. Nyerejtven feldet megnyomodod, mérgebben pogányokat *jettegezet*.³²¹
13. Kieredtél te népednek idvességére, idvességre te Krisztosoddal. Kegyetlennek házából fejet vertél, ő fenekét kinyittad mind nyakig.
14. Megátkoztad ő istápit, ő hadakozóinak fejét, kik jönnek, miként forgósziel, engem elpusztejtanak. Ő ervendések miként azé, ki rejtekben szegént benyel.
15. Utat töttél tengerben te lovoidnak, sok vizeknek sarában.
16. Hallám, és megháborola én hasam, szótól megijedtenek én ajakim. Menjen be rothadás én tetemeimbe, és én alattam sebhedjek, hogy megnyugodjam nyomoróságnak napján, és felmenjek mi megevedezett³²² népönkhöz.
17. Mert fige nem virágozik, és nem leszen csimota szőlékben. Olajfának dolga hazud, és mezők nem hoznak étket. Jó akolból barom,³²³ leváogatik, és jászlokban nem leszen éltető fű.³²⁴
18. Én kedég Ūrban vigadok, és ervendek én Istenemben, Jézusban.
19. Isten Ūr, én erességem, ő veti én lábaimat, miként szarvasét, és én magasimra győző elvezet engem, dicséretben éneklek.³²⁵ Ámen.

³²⁰ A forrásszövegben a 'vizek' nem szerepel, a 'hegyek' az alany. – Vö. Vulg.: „viderunt te, et doluerunt montes”, BécsiK. 274: „Láttanak tégedet *vizek*, és bánkódtanak *hegyek*”, DöbrK. 250: „*vizek* látának téged, és *hegyek* bánkódának”.

³²¹ Homályos szóalak. Előzménye talán az *ijed*, *ijeszt* családjába tartozott, vö. régi *ijeget* is (TESz.); jelentése ez esetben 'ijesztgetsz'. – Vö. Vulg.: „*obstupefacies Gentes*”, BécsiK. 274: „*megfogyatkoztatsz nemzeteket*”, DöbrK. 250: „pogányokat *megkeserejtessz*”, RÚF: „haragodban *csépeled* a népeket”.

³²² E szó értelmezéséhez vö. Vulg.: „ad populum *accintum nostrum*”, BécsiK. 275: „mü *megszoretjtatott* népönkhöz”, DöbrK. 251: „mi *fegyveres* népönkhöz”. – Ezek szerint a 'felövezett' mellett a 'szorongatott' jelentéssel is számolni lehet. – Vö. RÚF: „a nyomorúság napján, amely eljön a bennünket *fosztogató* népre”.

³²³ A forrásszövegben itt 'juh' szerepel. – Vö. Vulg.: „Abscindetur de ovili *pecus*”, BécsiK. 275: „Elmettetik az akolból *apróbarom*-csorda”, DöbrK. 251: „*Juhcsordából* barmot lemetszenek”, RÚF: „Kivész a *juh* az akolból”.

³²⁴ A latin *armentum* 'barom' helyett a fordító az *alimentum* 'élelem' szót fordította, l. HADROVICS 1994: 86 (34). – Vö. Vulg.: „et non erit *armentum* in praesepibus”, BécsiK. 275: „és *öregbarom*-csorda [nem] leszen a jászlokban” (vö. *öreg* 'nagy'), DöbrK. 251: „és jászlokból nem leszen *barom-eledel*”, RÚF: „és nem lesz *marha* az istállókban”.

³²⁵ A Vulgata alapján itt 'éneklőt' jelentésű szó várható. Ha másolói hibáról van szó, az előzményszövegben *éneklét* tehető fel (írott formában: **eneklet*). – Vö. Vulg.: „in psalmis *canentem*”, BécsiK. 275: „psalmosokban *éneklőt*”, DöbrK. 251: „kintornában *éneklőt*”.

ÓMAGYAR SZAVAK MAGYARÁZATA

Az alábbi összeállítás a szöveg azon szavait vagy szóalakjait kívánja megvilágítani, amelyek a mai nyelvérzék számára nehezen vagy egyáltalán nem érthetők.

Címszóként a szövegben előforduló ómagyar alakot adjuk meg. Utána feltüntetjük ennek alakváltozatait is, valamint szükség esetén (zárójelben, egyenlőségjellel bevezetve) a neki megfelelő mai köznyelvi formát, illetve régi szó esetén azt az alakot, amely egy-egy történeti szótárban címszóként szerepel. Utána a hajdani vonzat is megjelenik. Ezt követi a szófaji megjelölés, majd az értelmezés. Egy példával szemléltetve: „onszol (= unszol) vkit, ige: könyörög vkinek”.

A címszók közé felvettünk olyan elemeket is, amelyek csak alakjukban térnek el egy-egy mai köznyelvi formától. Az értelmezés ilyenkor a mai szóalakkal történik: „fist fn: füst”.

Ha egy szónak több eltérő alakváltozata is jelen van a szövegben, utalást alkalmazunk, mely a köznyelvhez legközelebb álló forma felé mutat (pl. „mívelkedet fn: l. művelkedet”).

Ha egy ma már ismeretlen szónak többféle toldalékos alakja is előfordul (pl. *tőjem, tőttem*), címszóként a szótári alakot is feltüntetjük („tövik ige: belesüpped”), s ehhez utaljuk az előbbieket.

Néhány esetben címszóként adunk meg egy-egy nehezen érthető igealakot vagy ragos névszót is. Ilyenkor az értelmező alak is ennek formáját követi: „őnek (igealak): ettek”.

Néhány szókapcsolat a maga egészében szerepel: „Jószágoknak Istene: Seregek Ura”.

A szófaji megjelölés legtöbbször rövidítve jelenik meg: fn = főnév, hsz = határozószó, isz = indulatszó, ksz = kötőszó, mn = melléknév (ide soroltuk az *-ó/-ő* és a *-t, tt* képzős melléknévi igeneveket is), névm = névmás, nu = névutó. Egy-két ritka szó esetében jeleztük azt is, hogy latin.

Az értelmezés rokon értelmű szóval vagy szavakkal történik. Itt azokra a jelentésekre szorítkozunk, amelyek a szövegben előfordulnak, és megvilágítást kívánnak. Az egyes jelentéseket pontosvesszővel különítjük el egymástól. Mindegyik után egy vagy két példa leelőhelyére utalunk. A zárójeles számok a zsoltár és a zsoltárvers számát adják meg. Pl.: „szellet fn: szél (103,16); lélegzet (135,17); lélek (77,4); Isten lelke (143,11)”.

Az A 1., B 1. típusú jelzések a liturgikus szövegek két sorozatának egyes darabjaira vonatkoznak. Ha ezek bibliai részeket tartalmaznak, azok versszámát is feltüntetjük. Hasonlóan járunk el, ha egy szövegnek van kialakult belső tagolása (A 1.). Himnuszok esetében a versszakok számát adjuk meg.

A, Á

- adat fn: adás (A 4,77)
ades fn (latin): háj (63,6, 73,7)
ájejtat fn: kívánság (140,9)
akarat fn: tetszés (147,10)
akvilon fn: észak (89,13, 107,3)
alajt, alejt (= alít) ige: gondol, gondolkodik (73,16); ~ vkit: gondja van vkire (144,3)
áld vmit vkinek, ige: áldoz (66,15)
áldomás fn: áldás (109,17, 133,3)
alejtatik igazolatba: igazságul tulajdoníttatik (106,31)
állapik ige: áll vmiből (A 1,30)
állaptat ige: lecsillapít (107,29)
állat¹ ige: megállít (78,13)
állat² fn: dolog, tárgy (64,4); szilárd hely (69,3); lényegi való (A 1,29, A 12,7)
álmadozik ige: ellankad (119,28)
álmékontság (= álmékonyság) fn: szunnyadás (132,4)
álnak mn: álnok (64,6)
álnalkodat fn: álnokság, csel (73,18, 105,25)
álnalkodó mn: álnok (109,3)
alsó pokol fn: alvilág (86,13)
általkodik ige: szégyenkezik, megszégyenül (69,7, 70,3)
apród mn és fn: aprócska, gyermek, csecsemő (64,8, 137,9)
ár fn: érték, rang (62,5)
áspis fn: mérges kígyó (91,13)

B

- bánat fn: fájdalom (B 10,14)
barbározó mn: idegen nyelvű (114,1)
barm fn: barom (135,8)
barrang fn: barlang (57,1, 141,1)
bátorol ige: megbátorodik, megerősödik (B 9,9)
bazsaliskos (= baziliskusz) fn: sárkánygyík (a Leviatán) (91,13)
befedez ige: beborít, betemet (73,6, 106,17)
bejt fn: böjt (A 9,1)
békózott mn és fn: béklyóba vert, fogoly (102,21)
bél fn: a test belseje (A 8,3); vmilyen belső szerv, szív (B 3,78)
bellikánus fn: pelikán (102,7)
berekeszt ige: bezár (58,5)
betegöltetik ige (58,8): erőtlenné válik
bial fn: bivaly (68,31)
bír ige: birtokol, örököl (69,37); vezet (67,5)

birodalm fn: helyes irány, pártatlanság (99,4); tulajdona vkinek (104,24, 135,4)
bírtatik ige: fennmarad (102,29)
bizon mn: igaz (B 4.)
bojt (= bolt) ige: ömlik, kibuzog (144,13)
bosszúság fn: gyalázat (57,4, 74,22)
bosszúságtűró mn: elnyomott (146,7)
böcsöl ige: becsül (A 2.)
bőr fn: sátor, sátorlap (104,2, B 11,7)
bővöh (igealak): bővíts, növelj (A 10,6)
bűnhötik ige: vétkezik (78,17, 106,6)

C

capitulum fn (latin): fejezet (96,1)
cilicium fn: önsanyargatásra használt szúrós öv (69,12)

Cs

csajva fn: szöcske (105,34)
császárlat fn: uralom (86,16)
csemete, csimota fn: növényi hajtás (65,11, B 11,17)
csemetéző mn, fn: sarjadó növény (65,11)
cseppenet fn: esőcsepp (72,6)
csergeteg fn: patak (65,11); vizek áradása (B 11,10)
csimota l. csemete
csucsá fn: dárda (B 11,11)
csudálatost hsz: csodálatosan (76,5)
csupa hsz, mn.: csupán (86,10); egyetlen (A 7,8)
csügg ige: függ (A 10,5)

D

demaga ksz: de (A 1,32)
dicsésejt ige: dicsőít (B 1.)
dicsétetik vmiben, ige: dicsőít vmit (105,4)
dicsőnejt (= dicsővejt) ige: dicsőít (86,12)
dicsőnöltetik (= dicsővöltetik) ige: dicsőíttetik (89,8)

E, É

eblégny fn: bögöly (78,45, 105,31)
édes mn: jó (100,5, 145,9)
édesség fn: jóság (145,7)
egybe hsz: együtt (98,8, A 12,6)
egybeelegyedik ige: összekeveredik (106,35)
egybegyűh (igealak): gyűjts egybe (106,47)

egyembe, egyenbe hsz, nu: együtt (71,10, A 8,8); egyenlőképpen (A 1,25)
 egyenes mn: hasonló (89,7)
 egyenesöl vkivel, ige: hasonlónak válik vkihez (144,4)
 egyenlő vkivel, mn: hasonló vkihez (71,19)
 egyesöl vkivel, vkinek, ige: tartozik vkihez (73,28, 101,4)
 egyház fn: gyülekezet (149,1)
 egymenden névm: minden egyes <ember> (62,13)
 együgyő (= együgyű) mn: alázatos (147,6)
 együgyőség (= együgyűség) fn: szelídség kegyesség (90,10)
 elárol (= elárul) ige: elad (105,17)
 elbeléndezkedik vkitől, ige: hűtlenül elhagy vkit, elfajzik vkitől (73,27)
 eldőjtetik ige: leromboltatják (137,7)
 elégedet fn: jóllakottság (106,15)
 elegyöl ige: keveredik (141,4)
 elevé hsz: kezdetben, előre (A 8,5)
 elevé kel, ige: elől jön (68,26), vki előtt jár (A 4,76), megelőz vmit <időben> (119,147)
 elevé vet, ige: előre helyez (137,6)
 elfeledet fn: felejtés (88,13, 137,5)
 elhimletik ige: szétszóródik (59,16, 141,7)
 elhimt (= elhint) ige: szétszór (59,12, 106,27); megszeg <törvényt> (119,126)
 ellen nu: előtt (109,15)
 ellenfutat fn: támadás (91,6)
 ellik ige: <lóra, kocsi> száll (76,7, B 10,1)
 elmet (= elmetsz) ige: eltávoztat (119,39)
 elő szn: első (A 1,24)
 előlét, előlélet fn: elsőszülött (78,51, 136,10)
 előlkel, előlköl vkit, vmit, ige: előtte jár, megelőz (59,11, 77,5)
 előlmúl(ik) ige: elmegy vki mellett (129,8)
 előtt (= elönt) ige: kiont (106,38)
 elszélesöl ige: kevélységet mutat <a szem> (131,1)
 eltévehedik ige: eltévelyedik (119,110)
 elveszet ige: elveszít (57; 75)
 emésztet fn: pusztítás (59,14)
 emlejtet fn: emlékezet (111,4)
 emlékezet fn: elmélkedés, gyönyörködés (119,77)
 emlékezik vmiben, ige: elmélkedik vmin, gyönyörködik vmiben (119,47)
 emtetetett mn, fn: csecsemő (131,2)
 énekel ige: zsoltárt zeng, hangszeren játszik, zenél (68,33); vigad, örül (98,4, 100,1)
 éneket fn: zsoltár, hangszerrel kísért ének (98,5)
 engedelmes mn: jóságos, megbocsátó (69,17, 86,5)

engesztel ige: lecsendesít (89,10), megóv (94,13); alávet (144,2)
 ény fn: íny (69,4, 137,6)
 ered ige: kivonul (65,1)
 eredet fn: kivonulás (105,38)
 erek mn: örök (B 3,70)
 erekség fn: örökség (B 4.); öröklét (B 11,6)
 erés mn: erős (B 10,17)
 ereszt ige: küld (57,4, 107,20)
 érette (igealak): érte (B 10,15)
 erő fn: erőszak (B 8,14)
 örökké hsz: örökké (72,19)
 örökköl hsz: örökké (72,17)
 erősödet, erősedet fn: megerősödés (72,16, 105,16)
 erősöltet fn: erődítés, erőd (89,41)
 értekezik vmiben, ige: megért vmit (73,17); ügyel vmire (101,2)
 értelm fn: tanítóköltemény (74,1)
 értségben: a maga idejében, korán (119,147)
 es¹ ige: hullat (78,24)
 es² fn: eső (68,10, 105,32)
 es³ fn: eskü, esküvés (105,9, A 4,73)
 es⁴ ksz: is (92,10)
 és ksz: de (109,21), bár (99,8), mert (119,167)
 és mert: úgy, tehát, bizony (65,14, 139,10)
 eszterhaj fn: eresz (65,11)
 ét fn: éjszaka (78,14)
 evangelizáló mn: örömhírt vivő (68,12)
 evedez (= övedez) ige: felövez (B 9,4)
 ezből hsz: mostantól fogva (B 2,48)

F

falat fn: darab (147,17)
 faragvány fn: (bálvány)szobor (78,58, 106,19)
 fedezet fn: öltözet (102,27)
 fegyedelem fn: fegyelem (97,2)
 fél fn: felebarát (101,5)
 felcsüggeszt ige: felfüggeszt (137,2)
 félem fn: félelem (B 3,74)
 felemelet fn: felemelkedés (93,4); felemelés (141,2)
 feligazejt fn: felemel, felegyenesít (145,14, 146,8)
 felikből hsz: fentről, a magasságból (104,13)
 felkel, felköl ige: feltámad (A 1,36, A 11,6)

felkelet fn: felállás (139,2)
felöl, felyöl hsz: felül (A 1,25); felülről (58,9, 90,10)
felmagasztat ige: magasztal (99,5, A 3,46)
felmagasztatik ige: felmagasodik (72,16); felmagasztaltatik (75,11); felfuvalkodik (131,1)
feltámad ige: felnő (78,6)
féltet vkit, ige: félelmet kelt vkiben, megremegtet (104,32)
fenék fn: alap (B 11,13)
fertezetlen mn: tiszta, ártatlan, tökéletes (64,5, 101,2)
fiatal fn: facsemete (128,3); zsenge hajtás (144,12)
fil fn: fül (58,5)
fist fn: füst (68,3)
fivet (ragos fn): füvet (104,14)
fog ige: fogan (A 8,4)
fogad ige: terem (72,3); fogadalmat tesz (76,12); befogad (146,9)
fondáltatik ige: alapítatik, létrejön (93,1)
fondamentom fn: alap (137,7)
forbátl ige: tesz, elkövet (137,8)
forbátlat fn: tett, viszonzás (91,8, 94,2)
fordéhad, fordohad (igealak): fordítsd (126,4, 119,37)
foszlat fn: zsákmány (68,13, 119,162)
fuldaló fn: fullánk (B 4.)
futat fn: futás, menekvés (89,24, 142,5)
fülel vmit, ige: figyel vmire (78,1)
fültő fn: halánték (132,4)
fürt fn: hajfürt, haj (68,22)

G

gádor fn: tornác, udvar (96,8)
gerjesztet fn: állatáldozat illatos füstje (66,15), illatáldozat, tömjénáldozat (141,2)
gonosz fn: baj (71,20)
gonoszbejtó mn és fn: gonosz, gonosztevő (101,4)
gonoszbodlat fn: botlás (119,165)
gonoszbodó mn: gonosz (144,10)
gonoszbolat fn: csapda (106,36, 140,6)
gördölet fn: mennydörgés (77,18)
görgés fn: mennydörgés (104,7)
grádos (= grádics) fn: lépcső (128,1)

Gy

gyakdos ige: szúr, dőf (119,120)
gyanakodik vmit, ige: retteg vmitől (119,39)

gyanejt vmit, ige: irigykedik vmire (68,17)
gyermek fn: Úrnak szolgája (113,1)
gyón, gyónik ige: hálát ad, dicsóít (B 7,1, B 8,18)
győződelm fn: bosszú (149,7)

H

ha ksz és isz: vajon (58,2, 73,11); bárcsak (139,19)
hab fn: hullám (65,8, 72,16)
háborolat fn: harc (144,1)
háboroltatott mn: zaklatott (57,5)
hagyít ige: hajít (B 8,17)
hajazat fn: háztető (102,8, 129,6)
hajlak (= hajlék) fn: lakóhely, sátor (87,2, 106,25); udvar (65,5)
hallandóvá tesz: hirdet (66,8)
hallat fn: hír, híresztelés (112,6)
ham fn: hamu (147,16)
hamis mn és fn: gonosz (104,35); kérkedő (75,5)
hamis művelkedő: gonosztevő (141,9)
hamisság fn: gonoszság (73,7), erőszak (72,14); bűn (103,12)
hamisság-művelkedő: gonosztevő (141,4)
hanemha ksz: ha nem (127,1, A 1,40)
hanemhogy ksz: ha nem (119,92)
hanem mert: ha nem (94,17)
hangosol ige: mennydörög (B 9,10)
hasonlat fn: képmás (106,20); ~ ja vminek: hasonló vmihez (144,12)
hat vkinek, ige: bír vkivel (129,2) ~ vmihez: felfog vmit (139,6)
hatalmakban: több az erő (90,10)
hatalmaz ige: erőt vesz vkin (65,4)
hátmegé hsz: hátrafelé, visszafelé (114,3)
heaság fn: üresség (A 3,53)
hegedő fn: egyfajta húros, pengetős hangszer (71,22, 108,3)
hejt (= hit) mn: buta, ostoba, bolond (74,18, 92,7)
hejtség (= hítség) fn: butaság, ostobaság, bolondság (69,6)
helhet ige: helyez, telepít (107,36); ültet 113,8)
helheti magát: elhelyezkedik (B 9,5)
herubin fn: l. kerubin
heú: l. hiú
heuj meg (igealak): hívj vissza (102,25)
heúság: l. hiúság
hévon (ragos mn): üresen (B 2,53)
hiedelm fn: felüdülés (66,12)

hiedelmez ige: enyhülést talál (140,11)
himlet fn: szétszóródott rész (147,2)
himletik ige: elhintetik, szétszóródik (92,10)
himt ige: hint (147,16)
hirdetet fn: hirdetés (92,3)
hirtelenkedet fn: hirtelen harag, düh (88,8, 90,7)
hírvadat fn: halványság, sápadtság (68,14)
hitetel (igealak): hisznek téged vminek (A 2., B 4.)
hitett mn: hihető, hiteles (93,5)
hiú, heú mn: hiábavaló (108,13); szomjazó (107,9)
hiúság, heúság fn: hiábavalóság (78,33, 144,8)
Hód: Hold (72,5, 148,3)
hóharmat fn: dér (78,47, 119,83)
holval hsz: reggel, hajnalban (57,9, 92,3)
hősecske fn: ifjú, gyermek (68,28, 119,141)
húgy fn: csillag (B 6,63)
hús fn: test (63,2)
hűvő mn, fn: hívő (A 2.)
hűvök (mn, többes szám): hűek (78,37, 111,7)
hűvön (ragos mn): híven (A 1,40)

I, Í

idvesség (= üdvösség) fn: szabadulás (B 3,69)
idvezejtő mn, fn: üdvözítő (B 5,30)
igazolat fn: igazság (85,12); tanítás (105,45)
igazolt mn: igaz (97,12)
igazoltatik ige: igaznak bizonyul (143,2)
ijedetes mn: félelmetes (B 10,11)
ijedetesöl (ragos mn): félelmetesen (139,14)
íjet, íjnek (ragos fn): íjat, íjnek (60,6, 78,9)
il ige: ül (B 1., B 9,8)
imnos fn: himnusz (67,1)
indolhatlan mn: mozdulatlan (B 10,16)
indoló mn: mozgó (B 6,79)
ingyen hsz: ok nélkül (69,5, 119,161)
irat fn: írás (57,1)
íratat fn: írás (59,1)
irelkedet fn: féltékenység (78,58)
irelkedik ige: irigykedik (73,3)
irgalmasságő mn: irgalmasságú (86,15)
irgalmazat fn: irgalmasság (145,9)

istáp fn: pálca (B 11,14)
iszamó fn: elcsúszás, elbukás (56,14)
iszék (igealak): iszik (110,7)
ítélet fn: jog (89,15); döntés (119,149)
ivölt ige l. üvölt

J

jegy fn: jel, jelvény (74,9)
jegyez ige: tekint (142,5)
jegyzet fn: jel (60,6)
jevendé mn: jövőendő (B 4.)
jog fn: jobb kéz (98,1, 108,7)
jólkelletet, fn: jóakarát, kegyelem (69,14, 89,18)
jól kelletik vkinek, ige: kedve telik vmiben (68,17, 149,4)
jól mond vkinek, ige: áld vkit (103,1, 145,21); megáld vkit (129,3)
jóltét fn: jótétemény (78,11)
jonh fn: méh (A 7,3); szív, lélek (A 8,3)
jóság fn: hatalom (63,3); vitéz tett (60,14); javak (65,12); jóllét (106,5)
Jóságoknak Istene, Jóságoknak Ura: Seregek Istene, Seregek Ura (84,13, 89,9)

K

kajált ige: kiált (61,3, 130,1); ~ vkit: kiált vkihez (145,18)
kar fn: körtánc (149,3)
kazdag mn: gazdag (A 3,53)
kazdagejt ige: gazdagít (65,10)
kazdagság fn: gazdagság (62,11, 112,3)
kedég ksz: pedig (139,17, A 1,33)
kegyelmezet fn: megbocsátás (130,4)
kellemetes mn: kellő, szükséges (A 1,27)
kelletet fn: tetszés (141,5)
kelletik ige: tetszik (69,32, 102,15)
kéncs (= kincs) fn: tárház (135,7)
kép fn: (bálvány)szobor (97,7, 135,15)
kerek fn: forgószeél (77,19)
kerenget fn: kerengés, ólálkodás (140,10)
kéret fn: kérés (106,15)
kerubin, herubin fn: kerub (99,1, A 2.)
késért ige: kísért (106,14)
késértet fn: kísértés (95,9)
készéh (igealak): készíts (A 12,6)
kezelejt ige: közelít (88,4)

ki névm: aki (94,4); ami, amely (90,15); mennyire (92,6)
kietlen fn: puszta (65,13, 106,9)
kikeres ige: tudakozódik vmi után, végére jár (119,33)
kiötletik ige: elcsúszik <a láb> (73,2)
kiött ige: kiönt (62,9)
kiráz ige: taszít, vet vhová (136,15)
kiviu (= kivív) vkit ige: üldöz, gyötör, támad vkit (109,3, 129,2)
komplárkodás fn: kereskedés (91,6)
kő fn: jégeső (105,32)
köd fn: felhő (57,11, 99,7); dér (147,16)
kőes fn: jégeső (78,47, 148,8)
könyöröletest hsz: könyöröletesen (A 9,1)
könyvezet fn: könnyezés (126,5)
környölállaptat fn: körülvevés, körülzárás (141,3)
környöl, környölő hsz: körös-körül, körülötte (76,12, 97,3)
közöl nu: közül (57,5)
közölt nu: közé (106,27)
kristályom fn: (jég)kristály (147,17)
krisztos fn: felkent (105,15)
kuldol ige: koldul (109,10)
kuldos fn: koldus (109,16)

L

lakodalm fn: lakóhely, hajlék (76,3, B 10,13); ~nak városa: lakott város (107,7)
lakozása vminek: lakója (B 7,6)
láncsa fn: lándzsa (A 10,2)
lassó mn: alázatos, szelíd (76,10)
látat fn: látomás (89,20)
legyen: úgy legyen, ámen (72,19, 89,53)
lehagyít ige: lehajít (73,18)
lélek fn: szél (B 6,65, B 10,8)
lelemés fn: véghez vitt terv (B 7,4); tévelygés, vétek (99,8)
lelet fn: tett (77,13)
lelkes fn: élőlény, állat (68,11, 145,16)
lemet ige: lemetsz (B 8,12)
lemettetik ige: lemetszetik (B 8,12)
leterjeszt ige: lever (106,26)
levetted (igealak): levetetted (B 10,7)
lovagos fn: lovas (B 10,19)
lucifer fn (latin): fényhozó, hajnal (110,3)

M

- maceria fn (latin): kerítés, palánk, fal (62,4, 144,14)
magas mn: fennhézázó, kevély (138,6)
magasság fn: <a tengerről szólva> mélység (69,3)
malaszt fn: kegyelem (A 9,2)
mártirom fn: mártír (B 4.)
másként ksz: azaz, közelebből (60,1)
mazzag (= madzag) fn: öv (109,19)
meg hsz: ismét (104,30)
megad ige: megfizet, viszonz (94,2)
megalázatusejt ige: megaláz (94,5)
megaláztatik ige: mélyre süllyed (106,43)
megapol ige: megcsókol (85,11)
megaszal ige: kiszárít (74,15)
megaszik ige: kiszárad (106,9); megdermed (B 10,15)
megbátorol vkin ige: erősebb, hatalmasabb vkinél (142,7)
megbizonyejt ige: megpróbál, próbára tesz (66,10, 95,9)
megbolgattatik ige: rosszul jár (106,32)
megdicsőnejt (= megdicsővejt) ige: megdicsőít (91,15)
megé nu: mögé (B 8,17)
megemlejt vmit, ige: elmélkedik vmin (119,148)
megemlékezik vmiben: visszaemlékezik vmire, elmélkedik vmin (143,5)
megériz ige: megőriz (B 6,56)
méges ksz: mégis (78,17, 141,5)
megevedez ige: felövez (B 11,16)
megfegy ige: megfedd (141,5)
megfejt ige: kioldoz, kiszabadít (102,21, 146,7); megriaszt (B 11,6)
megferteztetik ige: tisztátalanná válik (106,39)
megfoglal vkit, ige: vki elé járul (95,2)
megfogyatkozás fn: csüggedés (142,4)
megfogyatkozik ige: elfogy, véget ér (73,1); elemésztoódik (90,7), kimerül (119,82),
elcsügged <a lélek> (77,4)
megforbátl vkinek, ige: megfizet vki tetteiért (103,10, 142,8)
megforbátlat fn: viszonzás (jutalom vagy büntetés) (69,23, 119,112)
megfordol ige: visszatér (146,4, A 11,6); <vallási értelemben> megtér (78,34, A 11,5);
valakihez fordul (71,20)
meggonoszbolat fn: csapda (69,23)
meggörböhed (igealak): görbítsd meg (69,24)
meggyéz ige: legyőz (B 4.)
meggyójt ige: felgyújt (60,1)

meggyőződelmez ige: megtorol (99,8)
 megháborejt ige: megrenget, megráz (60,4); összezavar (144,6)
 megháborgat ige: felkavar (65,7)
 megháborol ige: remeg, megrendül (77,17); megzavarodik (90,7, 143,4)
 megháboroltatik ige: megrendül, háborog, nyugtalanodik (77,5, 109,22)
 meghagy, meghad ige: elhagy (71,9, 94,14)
 megharagod ige: haragra ingerel (78,40, 106,32)
 meghasaszt ige: kettéhasít (106,9)
 megheúejt ige: érvénytelenné tesz (89,35)
 meghoszjejt ige: megnövel (132,17)
 megindejt ige: megmozdít (60,4)
 megindol ige: meginog (94,18, 114,7)
 megjelenet fn: megjelenés (A 5,32)
 megkezd vkit, ige (106,28): vkihez szegődik
 megkóruul ige: megbetegszik (B 9,5)
 megkönnyebbejt (= megkönnyebbít), ige: támogat, fölsegít (145,14)
 megkörnyéköz ige: körülvesz (91,4)
 megkötöz ige: bekötöz (147,3)
 megküsebbejt ige: megrövidít (89,46)
 meglángasol ige: kesereg (73,21)
 meglángosejt ige: eléget, fölperzsel (97,3); feltüzel, megihlet (105,19)
 meglát ige: <büntetésével Isten> meglátogat (89,33); <kegyelmével Isten> meglátogat (65,10, A 4,68)
 meglátat fn: meglátogatás, büntetés (59,6)
 méglen ksz: még mindig (139,18)
 megleletezik ige: elbágyad (88,10); ~ vmin: megundorodik vmitől (119,158, 139, 21)
 megmásl ige: megmásít, visszavon, megtagad (73,15, 132,11)
 megmevet vkit, ige: kinevet (59,9)
 megmozdoltatik ige: elcsúszik, meginog (73,2, 93,1)
 megnyomod vkit, ige: üldöz, nyomorgat (139,11); tapos vmin (B 11,12)
 megód (= megold) ige: eloldoz, szabadon enged (105,20, A 12,3)
 megött (= megönt) vmivel, ige: elborít (89,46)
 megött (igealak): megevett (105,35); elemésztett (69,10)
 megpatvaroz vkit, ige: sanyargat (119,122)
 megporejt ige: megfenyít, megfedd (119,21, 141,5)
 megremül ige: megrendül, megremeg <a föld> (76,9, 77,19)
 megrészegejt ige: megrészegít (65,10)
 megrothad ige: elemészti magát (112,10)
 megsebhödik ige: megsebesül (A 10,2)

megsemmiejt ige: semmibe vesz, megvet, meggyaláz (89,35, 107,11)
 megszabadejtat fn: megszabadítás (A 2.)
 megszeg ige: összetör (76,4)
 megszélesejt ige: tágassá tesz (119,32)
 megszupplantál ige: elgáncsol (140,5)
 megtart ige: visszatart (77,10); megragad (137,9)
 megtökél ige: megerősít, megszilárdít (68,29, 89,22)
 megundoklattatik ige: beszennyeződik (106,39)
 megutál ige: elvet, elutasít (138,8); nem akar, nem tud <vmi tenni> (77,4)
 megválaszt ige: szétszór (68,15); megvon (84,12); meggondolatlanul
 beszél (106,33)
 megvékonyol ige: elbágyad <a szem> (B 8,14)
 megvigaszt ige: meggyógyít (103,3, 107,20)
 megvizshál (= megvisszál) vmit, ige: ellenszegül vminek (105,28, 107,11)
 méltatlankodat fn: felháborodás, felindulás (78,49, 85,4)
 mend névm: mind (62,4)
 minden névm: minden (74,8); egész (57,6); nem ~: egy sem (143,2)
 mindenha hsz: mindig (70,5)
 mindenként hsz: teljesen, tökéletesen (A 1,25)
 mindenkor hsz: mindig (A 12,1)
 minden naponként: mindennap (72,15)
 menderekké, mendörökkal, mendörökköl hsz: mindörökké (A 6,7, A 7,8)
 mend estig, estég: egész nap, mindig, szüntelen (71,8, 73,14)
 menekedet fn: mentetetés, mentség (141,4)
 menet fn: menés, átjárás (144,14)
 menna fn: manna (78,24)
 ment ksz: mint (58,8)
 mennyé névm: mennyi (66,15, 74,3); amennyire, amilyen (103,12)
 mennyi mn: mennyei (78,43, 105,40)
 mennyi repeső: madár (104,12)
 meréhen el (igealak): merítsen el (69,16)
 mérhetlen mn: mérhetetlen (B 4.)
 mert ksz: hogy (78,39), bár (71,15), de (130,4)
 mértékletlen mn: mérhetetlen (A 2.)
 messzől hsz: messziről (138,6)
 miatt, miá nu: által (A 4,70, B 3,70)
 midenem névm: vajon nem (87,5)
 míglen névm: meddig (94,3)
 mígnem ksz: amíg (B 10,16)
 mindentehető, mindenttehető mn: mindenható (B 1., B 10,3)

minem névm: vajon (77,8, 78,19)
mit névm: miért (74,1, 88,15)
mívelkedik ige: cselekedik (58,3)
mívelkedet fn: l. művelkedet
mondék (igealak): mondtam (B 8,11)
monnal ksz: miként, mintegy (74,5, 78,13)
morgódik ige: zúgolódik (106,25)
mozdolat fn: megingás (66,9)
mozdoltatik ige: remeg, megrendül (99,1)
munka fn: szenvedés, nyomorúság (73,5, 107,12)
muzlika fn: szúnyog (105,31)
művelkedet, mívelkedet fn: alkotás, mű (103,22); tett, cselekedet (95,9)

N

nagyejt ige: magasztal (B 2,46)
nehezülés fn: felindulás, düh (B 11,8)
nemzet fn: nemzedék (78,4, 145,4)
nemzetek fn: pogányok (106,27, 115,2)
nemzetekből nemzetekbe: nemzedékről nemzedékre (89,2)
nics: nincs (119,165)

Ny

nyelves mn: rágalmazó (140,12)
nyerejt (= nyerít) ige: üvölt (B 11,12)
nyomás fn: nyomdok, lábnyom (77,20)
nyomod vkit, ige: üldöz (57,4)

O, Ó

óhajtás fn: sóhajtás, jajgatás (102,6)
olcsárló (= ócsárló) mn: rágalmazó (71,13)
omlik vkire, ige: támad (62,4)
onszol (= unszol) vkit, ige: könyörög vkinek (64,2)
onszolat fn: könyörgés (61,2, 130,2)
onszolatik vkiben, ige: megkönyörül vkin (135,14)
onszolatús mn: könyörületes (90,13)
orgona fn.: egyfajta húros hangszer (137,2)
ország ige: uralkodik (96,10, 146,10)
ostorlatik ige: ostoroztatik (73,5)
oszlás fn: osztás (78,55)
oszlat fn: rész (136,13)
ótalm fn: oltalom (84,10, 91,1)

Ö, Ó

őnek (igealak): ettek (78,29)

öregbőlet fn: nagyobbodás (A 9,6)

örek mn: örök (B 4.)

örizet fn: őrködés (130,6); börtön (142,8)

örök fn: örökség (61,6)

örökkel örökké, örökköl örökké: örökkön örökké (89,30, 111,10)

öröklet fn: örökség (135,12); ~tel követ: örökköl (69,37)

ösd ki (igealak): öntsd ki (69,25)

öszten (= ösztön) fn: ösztöke, fullánk (A 2.)

öszvő (= össze) vmivel, nu: együtt (136,10, A 10,2)

ötletik ige: ömlik (107,40)

ötlik ige: ömlik (B 10,16)

ött ige: önt (102,1)

özön fn: tenger mélysége (B 11,10)

P

págyimentom (= pádimentum) fn: padló (119,25)

parancsolat fn: intés (119,168)

patak fn: sír (88,5, 143,7)

patvar fn: hatalmaskodás, sanyargatás (119,134)

patvaroz vkit, ige: sanyargat (119,121)

patvarozó mn, fn: hatalmaskodó, sanyargató (72,4)

plántál ige: alkot (94,9)

plántálat fn: ültetés (144,12)

pogácsa fn: pászka, kovásztalan kenyér (A 11,4)

pokol fn: alvilág, a holtak hazája (88,4, 89,49)

porejti (= pirít) ige: fenyít, fedd (94,10)

porejtiás fn: fenyítés, feddés (76,7, 104,7)

porejtiat fn: fenyítés, büntetés (149,7)

prodigiom fn: csoda, csodatett (105,27)

psalmos fn: zsoltár (62,1, 77,1)

pusztolat fn: pusztulás (73,19)

püslén (= pislén) fn: fióka (147,9)

püspökség fn: tisztség (109,8)

R

ragad vmihez, ige: ragaszkodik (119,31)

ragadozat fn: rablott holni (62,11)

rakó mn, fn: építő (147,2)

ramnus fn (latin rhamnum): egyfajta cserje (58,10)

ravasz fn: róka; sakál (63,11)
rázás fn: csapás (106,30)
rész fn: osztályrész (119,57, 142,6)
reszketeg fn: reszketés (B 10,15)
rezeszt ige: csúfol, gyaláz (74,10); gerjeszt (78,40)
rogya fn: <növényi> ragya, rozsdá (78,46)
rokon hsz: közel (94,15)
romlat fn: romlás (144,14); csapás (106,29); kőszál, szikla (114,8)
rühög ige: ordít (104,21)
rűvid (= rövid) mn: csekély (105,12)
rűtet fn: révület, elragadtatás (68,28)

S

Sabaoth, Sabohoth (héber): Seregek Ura (A 2., B 4.)
sarkalat fn: sarok, sark (A 8,1)
segedelm fn: segítség (94,22)
segéh (igealak): segíts (109,26)
sendő mn: sýnylődő, szenvedő (A 6,2, A 9,3)
sér fn: sír (68,7, 88,12)
sérelm fn: sérülés, fájdalom (88,6, 90,10)
sérelmes vkinek, mn: sértett; bosszús vkire (95,10)
sietelm fn: sietség (78,33)
sósolat fn: sós pusztaság, szikes föld (107,34)

Sz

szabadolat fn: szabadulás, megváltás (111,9, A 4,68)
szanktuárium fn: szentély (74,7)
száraz fn: szárazföld (95,5)
szaru trombita: sófár (98,6)
szegés fn: törés, hasadék (106,23)
szégyenség fn: szégyen (109,29)
szék fn: trón (89,15, 132,11)
szekrény fn: láda (132,8)
szélesség fn: tágas tér (119,45)
szellet fn: szél (103,16); lélegzet (135,17); lélek (77,4); Isten lelke (143,11)
személy fn: arc (67,2); Úr ~ében: az Úr előtt (98,6); földnek ~e: színe (104,30)
szemérem fn: szégyen (71,13)
szén fn: parázs (140,11)
szent fn: szentély (60,8, 150,1)
szentelet fn: szentély (96,6); szentség (97,12)
szentségő mn: szentséges (A 11,2)

szer fn: réteg (109,29)
szerafin fn: szeráf (A 2.)
szerecsen mn és fn: etióp (74,14, 87,4)
szerént nu: szerint (69,17); szerte vmin (A 2.)
szerez ige: alkot (74,17, 139,5); eltökél (119,106)
szernyül (= szörnyül) vmit, ige (B 4.): iszonyodik vmitől
szerzés fn: döntés (119,91)
szerzet fn: alkotás (143,5)
szerző mn, fn: alkotó (A 6,1)
szomjazat fn: szomjúság (107,33)
szomorodat fn: szomorúság (60,5)
szorgat ige: alkot, létrehoz (65,7)
szózat fn: zúgás, zengés (65,8, 150,3)
szökdöső mn, fn: mozgó állat (69,35)
szől fn: sün (104,18)
szű fn: szív (58,3)
születet fn: születés (A 7,1)

T

tahát hsz: akkor (126,2); egykor (89,20)
tanálcs fn: terv, szándék (106,43)
tanéh, tanoh (igealak): taníts (119,26, 119,64)
tanóság fn: intelem (119,22)
tapasztal ige: tapint (115,7)
tart ige: számon tart (130,3)
tássa (igealak): tátsa (69,16)
távol hsz: messziről (139,2)
tehetség fn: hatalom (59,12, 77,15); erő (71,9)
tennen névm: te (B 1.)
tepertő fn: rözse, parázs (102,4)
terejtető fn: terítő, lepedő (132,3)
terjedés fn: nemzetség, ivadék (B 11,9)
tervény (= törvény) fn: szövetség (B 3,72); eskü, esküvés (B 3,73)
testamentom fn: szövetség (74,20, 111,5)
testől lét: megtestesülés, testlélet (A 1,27)
tesz ige: csinál, alkot (74,17, 95,6)
teszék (igealak): teszik (148,8)
tét fn: tett, cselekedet (64,11)
tétel fn: tett, cselekvés (92,5, 119,126)
tetem fn: csont (102,4, 109,18)
tető fn: fejtető (68,22)

tevő mn, fn: alkotó (A 10,1)
timpanizáló mn, fn: dobos, dobverő (68,26)
timpanom fn: dob (149,3)
tisztolat fn: tisztulás, ragyogás (89,45)
tivis fn: tövis (58,10)
tó fn: sír (B 8,18)
toll fn: szárny (104,3, 139,9)
tollas repeső: madár (78,27, 148,10)
topázium fn: topáz (119,127)
tovább, továbbá hsz: többé (103,16, B 8,11)
tőjem (igealak): l. tövik
tökél vmit, ige: erőt merít vmiből (64,6)
tökélet fn: erősség, (150,1)
tőr fn: háló, hurok (57,7, 66,11)
töredelm, törödelm fn: nyomorúság, szorongattatás (59,17); seb (147,3)
töredelmes mn: megtört (147,3)
töredelmez, törödelmez ige: nyomorgat, üldöz (143,12)
töredelmeztetik ige: szenved, bajban van (69,18)
törlejtet fn: formálás (103,14)
tőttem (igealak): l. tövik
töttö (igealak): alkotta (136,5, 149,2)
tövik ige: süllyed, belesüpped (69,3, 69,15)
trombita fn: egyfajta fúvós hangszer (98,6, 150,3)
tud ige: ismer (A 8,4)
tudomány fn: ismeret (B 3,77)
tunyálkodat fn: bánat, kedvetlenség, unalom (119,28)
túr ige: vár, várakozik (69,21, 130,5)

U, Ű

undokol vmit, ige: utál (119,163)
uraság fn: uralkodás (145,13)
urvos fn: orvos (88,11)
utál ige: megvet (69,34, 102,18)
utó mn: utolsó (A 1,24)
utolja vkinek: vége (73,17)

Ü, Ű

üdvösség fn: szabadulás (A 4,71); segítség (108,13)
üdvözejt ige: megszabadít (106,10)
üdvözöh (igealak): szabadíts meg (59,3, 109,26)
ügy nélkül: hiába (73,13)

ügyekezik vkihez, vkinek, ige: figyel vkire (61,2, 77,2)

űn (= ín) fn: szolga, rabszolga (105,17, 119,122)

üvölt, ivölt ige: kiált (57,3, 77,2)

V

vadnak (igealak): vannak (73,5)

vagy fn: dolog, vagyon (101,3, 109,11)

valaha hsz: végre (94,8)

valál fn: vagyon, jószág (78,48, 105,21)

valamíglén hsz: teljesen (119,43, 119,107)

vall ige: ~ vkinek: magasztal vkit, hálát ad vkinek (57,10, 100,4); ~ vmit: bír (B 10,16)

vallat fn: magasztalás, hálaadás (95,2); dicsőség, fenség (96,6)

vallatik ige: ~ vkinek: dicsér vkit (76,11); ~ vmiért: tartatik vminek (90,5)

valóbizon: bizony (58,12, 62,6)

változat fn: változás (A 1,33); lábnyom (89,52)

változtat vmit vmibe, ige: felcserél vmit vmire (106,20)

változtat fn: megváltozás (77,11)

valván: lévén (A 7,6)

válván vmitől, nu: vmin kívül (B 9,2)

várodalm fn: várakozás (119,116)

vas ujjocska fn: vasbilincs, béklyó (149,8)

vég fn: határ (105,31)

végezetül hsz: végleg, örökké (68,17, 74,10)

velős áldozat: hizott állatok bemutatása (66,15)

venerék fn: ital (102,10)

vépés fn: lépés (73,2, 140,5)

vépik ige: lép (64,7)

vereség fn: verés, csapás (89,33)

vert mn: fémből készült (98,6)

veszessed (igealak): veszítsed (57,1, 59,1)

vesztegl ige: elhallgat, elcsendesedik (107,29)

veszteglet vmit ige: néma marad vmire (109,1)

vet ige: helyez (90,8)

veternye fn: reggel (73,14)

veternyekoron hsz: reggel (101,8)

vettem, vettél stb. (igealak): vetettem, vetettél stb. (66,9, 89,41)

vigaszt ige: meggyógyít (60,4, 147,3)

vigasztat fn: vigasztalás (94,19)

vigasztaltatik ige: vigad (64,11)

vigília fn.: virrasztás (77,5)

vigyáz ige: virraszt (102,8)
vigyázat fn: virrasztás, éjszakai imaóra (98,1, 110,1)
világ fn: világosság (104,2); régmúlt (143,3)
villámat fn: villám (77,19, 135,7)
villámodat fn és hsz: virradat(kor), hajnal(ban) (108,3, 139,9)
visel ige: igazgat (90,17)
viusz fn: viasz (58,9, 97,5)
vitetlen fn: száraz pusztaság (106,14)
vonont ige <szelletet>: sóhajtozik (119,131)
vő fn: vőlegény (A 6,3)

Z

záp fn: zápfog (58,7)
zásztó fn: zászló (A 7,3, A 10,1)
závár fn: zár (107,16)
zúzmaráz fn: zúzmarara (B 6,68)

Zs

zsinagóga fn: csoport, csapat (86,14, 106,18)
zsoltár fn: egyfajta húros, pengetős hangszer; lant (57,9, 144,9)